چوار نامیلکەی دوکتور عەلی شەریعەتی

وەرگێڕانی مامۆستا هەژار

هەولێر، ٢٠٠٧

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

ناسنامە

ناوی کتێب: **چوار نامیلکە**
نووسەر: **دوکتور عەلی شەریعەتی**
وەرگێڕ: **مامۆستا هەژار**
نوویسیار: **ماجد مەردۆخ ڕۆحانی**
بڵاوکراوەی: **ئاراس**- ژمارە: ٤١١
پیتچنین و ڕازاندنەوەی لاپەڕەکان: **ئاری محەمەد ساڵح**
هەڵەگری: **ئەفشین بەهاریزەڕ**
ڕووبەرگ: **حەمیدڕەزا زەڕی**
سەرپەرشتی چاپ: **شوان ماجد**
چاپی دووهەم: ٢٠٠٧

ناونیشان: **گەڕەکی خانزاد، هەولێر، کوردستان**

ناوەرۆك

کورتەیەك لە بارەی ئەم چوار نامیلکەوە

زانای گەورەی حەفتاکانی چەرخی بیستەمی زایینی (دوکتور عەلی شەریعەتی) -کە لە ڕۆژهەلاَتی ئێران (خوراسان) هاتە دنیاوە و لە ڕۆژاوای ئورووپادا خوێندی و چاوی کراوە و دوای ماوەیەك ناو و ناوبانگی لە چوارقوڕنەی دنیادا دەنگی داوە- زۆرێك بە ڕێ خۆشکەر و بگرە بناخەداڕێژی بزووتنەوەی ئیسلامی ئێرانی دەزانن.

وەك لەبیرمانە، لە سەرەتای شۆرشی ئیسلامی ئێران و پاشان لە گەرمە و جەنگەی ڕاپەڕیندا، ناو و وێنەی ئەو کەڵەپیاوە، لەسەر زاری زۆربەی مەردمی ئێران و بە سەر دەستی زێدەی لاوانەوە بوو. دوای سەرکەوتنی شۆرشیش، قسە و باسی شەریعەتی و چوناوچۆنی بیر و بۆچوونی، لەمەڕ ئایینی ئیسلام و خودا و دین و بێخودایی و مەکتەبە ڕۆژاواییەکان و کۆمەڵناسی و... لە ڕادیۆ و تەلەڤزیۆن و گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئێراندا -تا ماوەیەك- تام و چێژەی دەمی بێژەران و ئاو و ڕەنگی قەڵەمی نووسەران بوو.

لەو چاخەدا، مامۆستا هەژاریش -کە پێشتر گەڕابۆوە ئێران و لە ئیدارەیەك بە ناوی «واحد فعالیتهای فرهنگی»، سەر بە «ڕادیۆ-تەلەڤزیۆن» کاری دەکرد- لەگەڵ وتار و نووسراوەکانی شەریعەتیدا ئۆگر ببوو. کە لێی داوا دەکەن کارێك بکا، دەڵێ: بۆ چەند کتێبێکی دوکتور شەریعەتی نەکەمە کوردی؟

- دەی وەڵڵا خۆ ئەوە زۆر باشە!

***

سەرەتای ساڵی ١٣٥٩ی کۆچی-هەتاوی (١٩٨٠.ز)، کە گەیشتمە خزمەت مامۆستا و هیچ نەیدواندم! سێ نامیلکەی «یەك لە پەنا...» و «ئاریّ برا...» و «عیرفان، بەرامبەری...»، وەرگێڕدرابوون و یەکەم و دووهەم لە چاپیش دەرچووبوون. سێهەمین ئامادەی چاپ بوو؛ تەنیا بزوێنەکانی مابوو کە ئەودەم دەبوو بە دەست دابنرێ. وەرگێڕانی «دایە! باوە!»شی تازە دەست پێکردبوو. دوای دەیان جار هات وچۆی ئەو مەزرینگە مامۆستا کاری لێ دەکرد و چوونە ژوورەکەی و وەك سۆفی لەو خوارە بە کزێکەوە دانیشتن و چەند جاریش «ئێستا برۆ، جارێکیتر وەرەوە!» بیستن و «بەڵێ قوربان! بە چاوان» گوتن، ئاخری وەك دڵی نەرم بێ، نەرم بوو:

- باشە؛ ئەوە بەرە بزوێنەکانی بۆ دانێ و لەچاپی دە! بەڵام بە مەرجێ پێش لە چاپ، جارێکیتر بیبینمەوە، بزانم چت کردووە.

ئای لەو خۆشییە! کە هاتمەوە ماڵ، تازە هاتەوە بیرم: ئەرێ خۆ من کوردییەکەم زۆر کۆڵەوارە؛ جا چۆنم پێ دەکرێ ئەو کارە جێبەجێ کەم؛ مامۆستایشم لێ پەشیمان نەبێتەوە؟ ناچار بردمە لای کاکم. کە دوو-سێ لاپەڕەیەکمان لێ خوێند و دەگەڵ فارسییەکەیدا بەرامبەرمان کردەوە، زانیمان چەند کارێکی جوان و ڕازاوە و بەقەوەتە. ئیتر وای لێهات هەموو خێزانی ماڵ دەوریان داین و بەوپەڕی خۆشی و سەرسووڕمانەوە، ڕستە بە ڕستەمان دەخوێندەوە و بزوێنەکانیمان دادەنا.

کارەکە بە دوو ڕۆژ دوایی هات و سەر لە بەیانی ڕۆژی سێهەم بردمەوە و چەند شوێنێکیش کە بۆمان نەچووبۆوە سەریەك و لە لاپەڕەیەکم نووسیبوو، خستمە سەر و لە بەردەمیم دانا. چاوێکی پێیدا خشاند و فەرمووی: جیا لەوانەی نووسیوتە، لە باقییەکەی گەییشتی؟ ڕاست و پاك چۆن بووە، بۆم گێڕاوە. هێندێك پێکەنی و بە ڕوویەکی خۆشەوە گوتی: دەی باشە. وەرە با بەشێك لە «دایە! باوە»ت بۆ بخوێنمەوە! دەفتەرەکەی دەرێنا و دەستی پێکرد:

«... ئێرانی چین؟

بەشی زۆربەی هەرەزۆری ئاپۆرەی وڵاتەکەمان موسوڵمانە؛ ئەویش چتۆ موسوڵمانێك؟ لە کوێرە دێی چەپەك و پەرەوە بگرە تا دەگاتە گوند و شارەدێ و شارۆکە و گەلێك لە باژێری قەوغاش، هەر هێندە لە دین دەزانن: نوێژان بکەن، ڕۆژووان بگرن، ببنە پەیڕەوی ئاخوندێك هەست و نەست و شل و خەستیان بەو

بسپێرن؛ هەرچی فەرمووی گفتی خوایە و بە موو لادان لە فـەرمانی، بـۆ دیـن و دنیا بەڵایە.

ئاخوندی خێوی ئەو خەڵکەش کاروباری بوێتە ئەوە لـە سـەر مینبـەر قـوت بێتەوە، دنەی ئەم ڕەمەکیانە دات کە هەتا زۆر بگرین کەمە. با بـە گـەل بـچنە کەربەلا. کێ دەوڵەمەندە بچێتە حـەج. زەکـات و سـەدەقە بـدەن. پێـنج یـەکی داهاتی ساڵیان بۆ سەیدان بێ؛ دەیەکیش بۆ ناگوزوران بەخت بکەن. واز لە باسی دنیا بێنن، هەر باسی قیامەت بـخوێنن. جیا لە بەهەشتی دوای مـردن، دەهـیچ شتێك ڕانەمێنن. ئەوانەی بـێ ئاخوندیـشن، دەبـن بـە دەروێـش و سۆفـــی لای پیـرانی سەرشیـن و بەڕیش و بێئیش. نەغـد و پـوختی دنیاکـەیان دەنێنـە نـاو لەپی شێخ و ئەویش گفتی بەهەشتی مفتی پاش مەرگیان ئەنێتە مشت...

... ئەگەر لە پرسەی حوسێندا چەند فرمێـسکێك هـەڵوەرێنی، ئاخونـد لـە خۆت نەڕەنـجێنی، لە پیتاكدان نەبۆڵێنی، ئەوا چەند کۆشکێك دەستێنی گـشتی یاقوت و زمرووتە. ئەگـەر شـێخ و خەلیفـە و دێوانـە تێرکـەی، ئەگـەر نەوسـی چنۆکی مفتەخۆر کوێرکەی، هەر لەم دیـوەی بـستووی ژیـان چـووی بـەو دیـوا، ڕووباری هەنگوین و شیـرە و باغی هەنار و هەنـجیـرە و حۆری زۆرە و کـەیف و ڕابواردن مشەیە. ئەگەر لە شەقام کلا بی و لە فەرمایشتی شێخ لا بی! لـە دنیـا بەختەوەر نابی و لەولاش جێگات جەهەندەمە!...

... بابایەکی خۆم ئاسایی کە بۆ خوێنـدن چـووبێتە نـاو کۆمـەڵگای نـوێی ئورووپایی، هەموو ڕۆژێ، هەموو شـەوێ، بگـرە هـەموو کـات و سـات و ژەم و دەمان، دەگەڵ زانایانی نامۆ، دەگـەڵ کتێـب و نووسـراوی پیـاوی خـاوەنبیـــری بێپیـر ڕووبەڕوو بێ؛ باسی کفر و خوانەناسی کاسی بکا. ئەویش بە نیاز بێ کـە دینی باب و کاڵی بپارێزێ؛ بکەوێتە مشت و مڕ و دم لـە دم نـانی ئـەم و ئـەو، جوابی هەموو پرسیارکارێك ئامـادە کـا. پـرس و پرسـیاریش بـەبار بـێ؛ یـەك نالەبار، یەك لەبار بێ. بچتە هەر کوێ بێتە بەر گوێ. قسەی بێتام گفتی بەتوێ. هێندێك زۆر سوێر، زۆری بێخوێ. منێك یاخۆ من ئاسایی لەم ناوەدا چۆن گیـــر دەخوا و ئەشێ چی بکا؟ چۆن شان و پیلی کاکیلە و زمـان و چـەناگەی نەسـوێ؟ دەی سا لە کوێ دەتوانێ بێژی ئاسوودەم؟ چۆن بووز دەخوات و بـۆی دەلـوێ وەك ئەو پیاوە ساویلکە بێ کە سەر و بەری ژیانی لە ناو پەڕاوی پەڕزەردی بە پیوازاو ڕەنگکراوی نووسراوی ئاخوندا دەژی؟ لای وابێ دنیای ئەمڕۆکەش هیـــن هـەزار ساڵ لەمەوبـەرە و سـەر و بـەری هـەر وەکـوو خـۆی سـەرمۆر مـاوە و جۆرێـك

مۆمیایی کراوە کە نە بۆن دەگرێ نە دەپوێ و نە تەڕاییدا دەچۆڕێ، نە ڕەنگ و بۆنی دەگۆڕێ. هەموو ئەرکی گرانی هەر ئەوەندە بێ: بە لۆرینەوەی ڕەوزەخوان دەست بکا بە شین و گریان؛ جنێو بدا بە ئەبووبەکر و عومەر و زۆر کەسی تر لە ئەسحابان. ئیتر ئاسوودە دانیشێ و پاڵداتەوە تا بە پاڵەپەستۆ و ملە ئەیخەنە ناو بەهەشتەوە!...»

دەوری چارەکە سەعاتێك، لێی خوێندەوە. خودایە! ئەمە پەخشانە؟ شیعرە؟ چییە؟! هێندە خۆشئاهەنگ و بێگرێ داڕێژراوە، وا هەست دەکەی ئاوێکی پاك و زەلاڵە، لە کانییەك سەری هەڵداوە و بێ هیچ گت و گیرێك هەر دەڕوا و هەڵنابەزێتەوە. ئەمجار ئەوەندە ئاسایی و ئاسانە، منێکی دوو پیت و لەتێك کوردی دەزانم، باش تێدەگەم. بەڕاستی شتێکی سەیرە!

ماوەیەك واقوڕمابووم؛ پاشان هاتمەوە سەرخۆم و پرسیم: قوربان! کوا شەریعەتی باسی شێخ و تەکیە و خەلیفە و دێوانە و زەرگ و زنجیری کردووە؟ فەرمووی: ئەو لەگەڵ فارسەکانیەتی؛ منی وەرگێڕ پێویستە هەم ئەمانەتدار بم و پوخت و پاکی قسەی نووسەر وەرگێڕمەوە، هەم ئەوەشم لە بەرچاو بێ ئەگەر ئەو نووسەرە کورد بوایە و ئەو قسانەی بۆ گەلی کورد بکردایە، چۆنی دەگوت؟ ڕاستە کاکڵی مەبەستەکە هەر یەکن و بە هەردوو لا هەر گازندەیە لە دین و ئایینی دەست تێبراو و تێكدراو؛ بەڵام ئێمەی کوردی زیاتر سوننی، هەر بە تەنیا مەلا نەشیشاوەتە بیر و ئاوەز و ئایینمانەوە، دەردی ئەولاشمان هەیە؛ کە پێم وابێ دەردێکی گرانتریشە...

هەستم کرد ئەوا شاکارێکیتر لە جیهانی هونەر و وێژەدا، هاتە دنیاوە...

❊❊❊

ئێستا پاش ٢٦ ساڵ -لەسەر پێشنیاری دەزگای ئاراس- ئەمجار هەر چوار نامیلکە پێکەوە لە بەرگێکدا و بە شێوەیەکی جوانتر، پێشکەش بە خوێنەران دەکەین. بێشك ئەم پەڕتووکە پچووکە، باشترین وێنە و نموونەی پەخشانی بەدانستە و وەرگێڕاوەی سەرکەوتووە. هیواداریین هەموو خوێندەواران و بەتایبەت نووسەران و وەرگێڕان، زۆر بە وردی بیخوێننەوە و بەهرەیەکی باشی لێ بەرن.

براتان: **ماجد مەردۆخ رۆحانی**
سنە، سەرماوەزی ١٣٨٥ (٢٠٠٦)

یەک

لەپەنای خاڵو سیفری بێبڕانەوە

خوێنەری بەنرخ و هێژا!

ئیمام عەلی - دروودی خودای لە سەر بێ - فەرموویەتی: مەڕوانە وێژەر کێ بووە؛ وێژراوەکە بخە بەرچاو! واتا: قسەی باش وەرگرە و گوێ مەدە کێ گوتوویەتی! ئەم نامیلکەی دوکتور عەلی شەریعەتیت پێشکەش دەکەین. بیخوێنەوە! وەردی‌دەوە! وردی‌کەوە! لێی وردبەوە! ئەگەر بەهرەی پێگەیاندی و شتی باشی تێگەیاندی، ماڵی ئاوا. بەرهەمەکانی‌تریشی لێ وەخوێنە و بەهرەیان لێ هەڵگرێنە! دەنا بەو یەکە واز بێنە و کەسمان لە کەس!

هەژار

موسـوڵمانانی ڕووناکبیـر، ئـەبێ بـە شـەش ڕاوێـژ، دەگـەڵ شــەش دەســتەدا بـدوێن: ڕووناکبیــرانی لاوەکـی، برایـانی هاوئایینمــان لــە دەورەوە، ڕەش و ڕووتــی شــارســتـــانی، گونـدنشـینان، چیـنی ژنـان، تـازەلاوان.

★ ★ ★

ئەم نامیلکە هەوەڵ دەرسە بۆ سێ دەستە:

تــازەلاوان، کــەوا تــازە بــای بــاڵ دەدەن؛
بۆ ئەو پیاوە زلانەیە کە هەر منداڵانــە دەژیـن؛
بــۆ سـەرمـەشــقی نووســەرانی خۆماڵــیە.

منداڵەکانمان دەیزانن:

پیاوی هەژار، پیاوی بێهێز -با چاکیش بێ، با پاکیش بێ- بەرچاو نییە. نەدار سووکە لەبەر چاوان؛ ناخرێتە ناو ڕێزی پیاوان. کەس فەقیری پێ پیاو نییە. بەڵام هەرکی خاوەن زێڕە، خاوەن زۆرە، ئەگەر پیسە، ئەگەر ڕەشە، ئەگەر بۆرە، لەبەر چاوان زل و زۆرە. دەراوی دەمی ناخۆش بێ، دەمپیس بێ، جنێوفرۆش بێ، دەڵێن پیاوێکی زۆرزانە؛ لفت خۆش، گفت ڕەوانە؛ قسەی جوانە؛ کاری جوانە؛ شارەزای شارەزایانە.

باری گەلانیش هەر واسە:

ڕۆژێ کە ئیسلام باوی بوو، لە ناو گەلاندا ناوی بوو، زێڕی هەبوو، زۆری هەبوو، چی بیگوتا، هەر ئەوە بوو. مامۆستاکانی ڕۆژاوا - لە فێرگە، لە زانستگایان، لە ناو کۆڕی کەیخودایان- کاریان لاسای موسوڵمان بوو؛ دابی ئەوانیان پێ جوان بوو. کەوای شۆڕیان دەبەر دەکرد؛ عەمامەیان لە سەر دەکرد؛ ئەدای ڕازی و ئەبووعەلی و دینەوەریان و غەزالی و کێ و کێی دیکەیان دەردێنا.

چۆن ئێستا مامۆستاکانمان -کە نەدارین- لاسای ئەوان دەکەنەوە؛ قەرزی کۆنە دەدەنەوە! لە جێژنەدا کڵاوی لەنگەری لە سەر؛ جبەی قۆڵ فش و فۆڵ دەبەر؛

ئەدای ڕۆژاوا دەردێنن؛ ئورووپاییانە دەنوێنن!

دەسڕەنگینانی خاچ پەرست کە دەسکردێکیان ڕێك دەخست، فێڵیان دەکرد. مۆری «اللّه»یان لێ دەدا؛ ڕەنگی ئیسلامیان پێ دەدا. تا وابزانن ئەو کارانە هی وڵاتی موسوڵمانە؛ کاری شام و بوخارایە؛ کرگاری بەڵخ و بەغدایە؛ ئەستەنبووڵە، تووسە، ڕەیە، کاری وەستای غرِنادەیە. تەنانەت خاچی گەردنبەند «اللّه»یەکیان لێ هەڵدەکەند. ئەوا ئێستاش لە ڕۆژهەڵاتی بارکەوتوو، لە ناو گوێچکەی گادا خەوتوو، «MADE IN» لە دەسکاریان دەدەن. لاسای ڕۆژاواییان دەکەن.

***

بوو بە شەڕی خاچپەرستان؛ دوو هۆردوو بەرانبەر وەستان. پێك هەڵپڕژان؛ تێك هەڵچرژان. یەکیان گرت خاچپەرست و جوو. ڕێزی دوژمنان پتەو بوو. ئیسلام لێك جودا بوونەوە؛ بەرەو نەزانی چوونەوە. سڕ بوون؛ بوونە مارانگەستە. بوون بە سەد تیرە، سەد دەستە. تێك بەربوون و پێك وەربوون؛ بە جارێك بێ سەر و بەر بوون.

شیعە و سوننی، تورك و عەرەب، فارس و تورك، تورك و بەربەر، لە هەموو لایەك بوو بە شەڕ. هاودین بە هاودینی دەڵێ: من دادەمەزرێم، تۆ هەڵێ!

هەر یەك لەوانەش پێکەوە -خۆبەخۆیی، بە نامۆیی- شەڕ و هەرا و قیڕەیانە؛ گیرەیانە. هەر لە شیعە چەند تیرە هەس؛ هیچکەس ناپێوێ بە ڕبەی کەس: نیعمەتی، سۆفی، حەیدەری، شێخی، ئەمەل، بالاسەری، پایینسەری، یەکی-دوازدەیی، یەك- هەشتە. زۆری دیش هەن. تەنانەت بابی و بەهاییش، عەلیەڵلاییش لە مەیدانا هەرایانە! داوایانە!

سوننی چوار مەزەب هەزار توێ، هەمووی شیر لە یەکتر دەسوێ؛ بێتام و خوێ. سۆفی، دەروێش، قادرییە، چەشنی، نەخشی، سۆرەوەردییە، نووربەخشییە. هەر یەکەی چەند لکی هەیە. پێکەوە مشتومڕیانە؛ لێکدان و قڕەقڕیانە!

جاران حەفتا و دوو تیرە بووین، ئێستا لە حەوسەد زیادترین؛ لە هەموو دەم

بەربادترین.

ئیسلام گوتی: خودا یەکە؛ قورئان یەکە؛ قیبلە یەکە. کەچی ئێمە هەزار خودا دەپەرستین؛ بۆیە پەستین؛ بۆیە بە دوژمن ناوەستین. هەزاران ڕووگەمان هەیە: گۆڕی هەر ئیمامزادەیەك، بارەگای هەر شێخزادەیەك، شەخس، نەزەرگە، قسنەکۆن -ڕاست یا درۆن- جێ چلدانە و نیازمانن؛ پێکهێنەری داخوازمانن. کاولەکۆن، ئێسقانی ڕزیو، داتەپیو، پواو، هەڵوەریو، لە چۆڵگان، لە دێ، لە شاران، بوونە جێ هانا و هەواران.

چاوڕاوکەرانی دەسبڕ، بە قسەی پڕوپووچ و بنشڕ، خودای پاکیان، خودای تاکیان لە بیر کردین؛ سوژدەیان بۆ خاك پێ بردین. کانگای مێشك و بیریان دەردابن؛ تێکیان وەردابن، تێکیان بەردابن. لە بەر شەڕی خوبەخۆیی، لە بەر بێڕاهێڵ و پۆیی، کز بووین؛ زەبوون بووین؛ تێدا چووین؛ دەتگوت نەبووین!

مەغول هات سووتاندی؛ بردی؛ کوشتی؛ کردی هەر چی کردی. سەرێك ما ئەوسا بۆی دەرچوو. دەورانی چەنگیز بەسەرچوو. بەڵام ئێمە، ئێمەی خەو- خەو، بێهۆش، کەلەلا ڕۆژ و شەو، لە سەر موجتەهید لە سەر شێخ، لە سەر دەف، لە سەر زەرگ و مێخ، شەڕمان، گەڕمان ئەنایەوە، ئاوڕمان نەئەدایەوە.

تا فەرەنگ هات. چ بوون فەرەنگ؟ مرۆخۆرانی بەرچاو تەنگ. بە فێڵ، بە جەنگ، قاویان کردین؛ ڕاویان کردین؛ چاویان بەستین. لەو ساوە ناتوانین هەستین؛ سست و پەستین.

ئێمەی لە گوێی گادا خەوتوو، بە سەدە و ساڵ، مانگ و حەوتوو -هەر کۆستکەوتوو- سەرمان کاسە؛ هەر نەمانزانی چ باسە. لە شوێن کۆنەکێلان وێڵین؛ زورك و ڕەقەنان دەکێڵین. کێشەی کۆنمان ژیاندۆتەوە. تۆوی شەڕمان چاندۆتەوە. با شەن دەکەین! دڕوو دەدرووین! بە سەرڕەو بەرەو پاش دەبزووین.

فەلە زل بوون؛ جوو بوو بە شت. بەشی ئێمەش: هەر قت، هەر فت، هەر گزوفت. ئەوان بە پیتۆڵی و گزی، زۆریان هێنا، زێڕیان دزی. دژ دامایین بە لەڕی و کزی!

نامۆ بوونە داگیرکەرمان؛ پارووپان ڕفاند لە بەرمان؛ بوونە کەیخودا لە سەرمان. ئەوان ئاغان، ئێمە ژێردەست؛ ئەوان دەسدار، ئێمە بێدەست. بە عەزرەتەوە دەڕوانین؛ خۆمان زۆر بە کەم دەزانین. فەرەنگی جوانە! زۆرزانە! کەی ئەو وەکوو مەمانانە؟!

- ئێمە چین؟

- چینی هەژارین. ئەوان ڕاستن، ئێمە خوارین؛ نالەبارین. هەژار زاناش بێ، نەزانە. دارا شورەییشی جوانە.

وابەرەی پێگەیشتوومان -بە ناخێر- تێگەیشتوومان شتی خۆی لە لا دزێوە. هەر لە جێوە، بە سەد شێوە، ئەدای فەرەنگی دەردێنێ؛ وە زوان ئاغا ئەماندوێنێ. بۆتە مەیمون لاساکەرە؛ «بەلاش گۆشتی سەر چەپەرە».

ئاغاش هەر ئەوەندەی دەوێ بازاڕی لە برەو نەکەوێ. گەرەکیە ئەدای دەربێنن؛ خۆی چی ئەکا وا بنوێنن. کارەکانمان، شارەکانمان، نووسەرانمان، خۆنەرانمان، پیاوی پیتۆڵ و چازانمان، حاڵمان، باڵمان، ژیانی ناو ماڵ و منالمان، ژنمان، پیاومان، گشت و خاومان، تەنانەت لەقەم و ناومان، دەمەلاسکەیەك لەوان بێ؛ تا کلیلمان هەر بەوان بێ!

بەڵێ داگیرکەرەکانمان، ڕزق و ڕۆزیبەرەکانمان، نایانەوێ خۆ بناسین. تا وا کاسین بۆ وان خاسین. ئەوان دەترسن تێبگەین؛ لە داو بەربین و پێبگەین. تا بێفکر و بیر نەبەرین، تا لە خۆمان بێخەبەرین، بۆ وان مانگاین، ئەسپین، کەرین، بارەبەرین. شیرمان دەخۆن؛ بارمان دەکەن؛ سوارمان دەبن؛ غارمان دەدەن؛ لە سەد بەرد و دارمان دەدەن.

- تا دەخۆی بخۆ! قەڵەو بە! بۆ کاری بێگار پتەو بە!

- ئەبینی؟

- هیچ!

- ئەژنەوی؟

- هیچ!
- چ دەبینی؟
- بەژن و باڵای ڕێکی ئاغا لە وەتاغا؛ لە قۆناغا. ژن و ئەسپ و سامانەکەی، جامانەکەی، تەشك و داو و دامانەکەی!
- چ دەژنەوی؟
- لاف و گەزاف و چاو و ڕاو، باسی گۆشتاو، باسی پلاو، چەند شات و شووت، گفتی چرووك، قاقای بلّحانە، قسەی سووك!
- خۆت خەریك کە بە دەرەوە! تەنیا هەر بیر مەکەرەوە! تێ مەگە چۆن دزی دەکا؛ گزی دەکا!

دێ و دەچێ بێهەست و چرپە؛ بە بێ خورپە؛ وەکوو مام ڕێوی؛ وەك گورپە. لە جووجەڵان دەرفەت دێنێ، بیر و مێشکیان لێ دەڕفێنێ؛ بە کەیفی خۆی ڕایاندێنێ.

ئەگەر گەورەکان تێناگەن، مێشکیان بەتاڵە و پێناگەن، با لاوەکانمان وشیار بن؛ دوژمن بناسن، بەکار بن؛ با هاوکار بن. لە لاسایی خۆ ڕزگار کەن. لە داگیرکەر خۆ قوتار کەن. با ئازاد بن؛ با ئازا بن. پیاوی خۆ بن؛ پیاوی خوا بن. لە هەقخوازی ڕانەوەستن؛ تەنیا پشت بە خوا ببەستن.

هەر یەکە شیاوی پەرستن. هۆی بوون و مان، ئەو یەکەیە. ئیتر هەر چێکیتر هەیە، خاڵە لە پەنا ئەو یەکە:

خاڵ و سیفری بێبڕانەوە.

عەلی شەریعەتی

یەك
لە پەنای خاڵ و سیفری بێبڕانەوە

یەکێ هەبوو، یەکێ نەبوو   جگە لە خوا هیچ کەس نەبوو
هیچ هەر نەبوو
ئەو خوایە تاك و تەنیا بوو   دلۆڤان و دلاوا بوو
دەیدی، دەیبیست، جوانی دەویست
وازی لە کاری ڕەوا بوو
بێکاری لا پەسند نەبوو   نالەباری پێ ڕند نەبوو
لە نەبوون خۆشی نەدەهات   حەزی دەکرد لە بوون، لە هات
خودا لاگیری هونەر بوو   دروستکار و داهێنەر بوو

با بزانین ئەو خوایە چی کرد؟

هەوری سازدان گەواڵ- گەواڵ   بەری دانە هەوای بەتاڵ
گەواڵە هەوری لە چی کرد؟   لە دەنکە تۆزقاڵی زۆر ورد
ئەو دەنکە تۆزقاڵەی کۆمن   وردیلەی هێزی ئەتۆمن

هــەر وردیـــلــەی خـۆرێك لە نــاو بـــە ئــەسـتـێــران دەورە دراو
لەو خۆرە چەرخ و خولیانە

❊❊❊

سـروەی تـەكـاندەر ئەنگـووتن گـەواڵـــە هـــەور بـزووتـــن

وەك چی؟

وەك دووكـــەڵ وەك گـــێـــژاو وەك گێـــژەڵووكەی زۆر بـەتـــاو
ئـاوریـنـگی هێنان بە گـورِ بوو بەرهەمی بڵـێـسـە و گـــرِ بـــوو
گـــرِ كـۆوە بوو لـــە دەوری خـۆ بنـــیادەم نـــاوی لـــێ نـــا: رِۆ
رۆژیـش ئـــەتـۆمـی گــەورەیـە چـەنـد ئەستـێرەی لە دەورەیـــە
بــە دەور و بــەریـا خـول ئــەخۆن هەر خوا دەزانێ چەنـــد و چـــۆن

❊❊❊

بـــنـــاغـــەی ژیـــان دامـــەزرا لــە زەریـا، لە بـەژ، لـــە مـەزرا
قـــەوزە رِوا، گـــیـــا دەركـــەوت دەوەن دەرهـــات، دار ســـەركەوت
چـڵـــمـۆكـە گـیـانی هـاتە بەر دنـیـا پـرِ بـوو لـــە جـانـــەوەر
جـــانـــەوەرێـــكــیـــان مـــرۆیـــە هـــەنـبـــانەی رِاســـت و درۆیـــە
چـاكـیــان هـەیـە لـە باش چاتـر هەیـشـە لە شەیـتـــان خـراتـــر

❊❊❊

- ژیـن لە چـییــە؟
- ئاوێك، تۆویـك

تۆمی گیایەك لە ژێر خاكا، زۆر هەڵناكا
ســـەر دەر دێـنێ، شـــیـــن دەنـوێـنـێ
بـەخـۆدا دێ دەبـێـتە چـڵ، دەبێتە گوڵ
نـــەمـام دەبـێ بـە شـەنـگـەدار گـەڵایـە، لـكـە، مـیـوە و بـــار
پیر دەبێ، وشك ئەبـێ، ئـەپـوێ لــە تــۆوەكــەی هـــی تـــر دەرِوێ

❊❊❊

دلۆپێك ئاو:

پــــزە، ســـاوایـــە، مــــنـدالّــە لاوە، ســەرەیــــــە، پـاتـالّـــــە
لـــە هـەلّـسـوورِ و داسـووڕدایـە ئەویش وێـنەی دار و گـیـایـە
چـــرای ژیـــنـــی دەگـــوژێـتـەوە لــە خـاکـا سـەر دەنـێـتــەوە
تــۆمــەکـــەی هـــەلّــدەداتــەوە ژیــــان دەسـپـێـدەکـاتـــــەوە

ژیانیـش هــەر لە خولدایە
ئاوات و نیـاز خـۆریـەتی
گیاندار یەکێ یان هەزاران

لـــــە ڕێـــی ژیـن و بـووژانــەوە سالّ و مــانـگ بـە بێسـانەوە
بـــە دەوریـــدا ســـەرگـەردانــن وچـــان و پــــشـوو نـازانـــن
دەڕوێـــن، دەڕۆن، دەڕوێـــنـەوە دەگوێن، دەپوێن، دەتـویـێـنـەوە

❊❊❊

یەکـێ هــەبوو، یــەکـێ نــەبـوو جگە لە خوا هیـچ کەس نـەبوو
هیچ هەرنەبوو

دنـــیـا لـــە نـەبـوو هـاتە دی هــــەوای بـــەرز، زەوی نـــەوی
ڕۆژ و ئــەســتــیــرەی بـێ ژمــار بـەرەی گـیاندار و گـیـا و دار
نەدیار و بەرچاو، هەرچی بـوون بـێ وچـان و پـشوون، دەبزوون

بەرەو کـوێ؟

بــــەرەو مــــردن و ژیـــانـــەوە وشـك بـــوون و هــەلّـدانـــەوە
ڕۆژ و شـــەو، تـاریـك و ڕوونی گەش و سیس، بوون و نەبوونی
بـەرزایـی، نـزمـی، کەم و زۆر کەوتـوونـە خول لە دەوری خۆر

❊❊❊

یەکێ هــەبـوو، یــەکـێ نــەبـوو جگە لە خوا هیچ کەس نەبـوو
هیچ هەر نەبـوو

گەمیەی جیهان لەنگەری گرت   خانووچکەی ژیان سەری گرت
زەوی، عاسمان، توێ لەسەر توێ   پانایی لە کوێ هەتا کوێ
بێ گیان و گیاندار گچکە و زل   زەمەند و مێرگ و پنج و قل
وردیلە و درشتە و ناوەند   ڕووبار و دەریای خوڕ و مەند
کورت و درێژ و پەل و قووڵ   بێوچان کەوتنە جم و جووڵ
هیچی وچان نادا تاوێك   خول دەخۆن بەرەو هەتاوێك

❊❊❊

تۆ بڕوانە! هەموو شتی ئەم جیهانە
ئەگەر سڕە ئەگەر چڕە   ئەگەر والاً، ئەگەر پڕە
گشتی خڕە!
مانگ و خۆر، زەوی، ئەستێرە   هەزار هێندەی تر بژمێرە
ئاتۆم، گلووی خوێن، تۆم و بەر   بژمێرە لە هەژمار بەدەر
گەر بە پەلەن، گەر لە سەر خۆن   جەغزا و جەغز دێن و دەڕۆن
خاك و ئاو بە شار و دێوە   ئەگەر دەشتە، ئەگەر کێوە
ئەگەر گیا، ئەگەر گیاندارە   شەو و ڕۆژ، سبە و ئێوارە
هەموو دەم و کات و ساتێك   هەموو چاخێك، هەموو کاتێك
بە ساڵ، بە مانگ، بە ڕۆژ، بە شەو   جەغزا و جەغز کەوتوونە ڕەو
ڕوو بە هەتاوی خۆرێکن   گشتیان لە خولدان جۆرێکن

❊❊❊

یەکێ هەبوو، یەکێ نەبوو   جگە لە خوا هیچ کەس نەبوو
هیچ هەر نەبوو
بلند هەبوو، نەوی هەبوو   عاسمان هەبوو، زەوی هەبوو
ئەستێرەی زۆر و مانگ و خۆر
هەزاری نادیار و پەیدا   لە بەتالایی بێپەیدا
کۆمایەکیان پێك هێناوە   لای ئێمە مەنزوومەی ناوە
مەنزوومەی تریش زۆر زۆرن   کۆمەڵگای ئەستێرە و خۆرن
چەندن؟ هەزار؟ نەخێر، ملیار؟   زۆرترن، ناهێنە هەژمار

فــەزا زۆر پـــان و بـــــڵاوە
ئـافـەریـدەش بـێ حـەسـاوە
هەردی مە، یەك لەو كۆمـەیـە
تـنـۆكـەیـەك لـەو گـۆمـەیـە

❊ ❊ ❊

ئـەگەر تـۆ بـە ژمـارە فێـری
ئـەتەوێ خـواكـرد بـژمـێـری
قـاقـەزێـكـی درێــژ ڕاخــــە
بە ئیشتـیـا شـانی لـێ داخـە
یـەك بـنووسـە بـیـكە بـە دە
بـیكە بـە سـەت وچـان مەدە!
بیكـە بـە هـەزار بـە ملـیـار
خاڵ دانـێ بـە هـەزار- هـەزار
قـاقـەز بــڕا، هــیتـر بـێـنـە
بـە خـاڵانـی بـنـەخـشێـنـە
هـەڵـچـۆڕا ئــەم مـەرەكـەوە
مـەرەكــەوی تــر بـگــرەوە
تا دەتـوانـی خـاڵ دانـێ، خـاڵ
مەپسێنەوە بـە مانـگ بە ساڵ
تۆ ماندوو بـووی بـیـدە بە من
هەزار هاوكاریـش هەر كـەمن
بێ وچـان خـۆت و هـــەزاران
بـە شــەوگـاران، بـە ڕۆژگاران
هـەموو دەم هەموو كـاتی ساڵ
لـە پەنا یەك خاڵ ڕێز كەن خاڵ
خەو دایگرتی، یان نانت خوارد؟
لە خاڵ ڕیز كردن خۆتت بوارد؟
بـا كوڕەكـەت، بـا نـەوەكـەت
بـچن لە شوێـن كـردەوەكـەت
خـۆت و هـاوكارانـــی پـیـرت
هاوسـەفـەری زەمـیـنـگـیـرت
بـۆ گـەمـەی وەخـت ڕابـواردن
خـەریـك بـن بـە خـاڵ بـژاردن
هـەر یەكە و خاڵ بـێ بـڕانـەوە
گیـژ دەبـن لـە لـێـكـدانـەوە

❊ ❊ ❊

پـیـری لـەرزی لە كـار كەوتـوو!
زورهانی لـە جـێـدا خـەوتـوو!
بــێـكـار وەركـەوە، بـیـر كـەوە
خـۆت خـاڵی بـە پـاڵ یەكـەوە
دێــتــەوە بـیـرت منـاڵ بـووی؟
شلك و ساوا، كرچ و كاڵ بووی؟
تـاوێك لە سـەر سنـگ ئـەخزی
دەگـریــای لـــە بـــەر وەڕەزی
دەس بـــە ڕەوڕەوە دەگـــــەڕای
بەدەس هەڵگێڕ-وەرگێڕدەكرای
زل بووی، فێـر بووی خاڵ ببـژێری
لـە كـار و بـار خـۆ بـبـوێـری

گـەورەتـر ئـاگـایـان لـێـت بـوو / دای و بـاب هـیوایان پـێت بـوو
پـلـە- پـلـە بــەرەژوور چــووی / پـێـت نـایە سـەتەوە، پیر بـووی
چـوویـتــەوە دەقــی مــنــداڵـی / نـەبـەگـە و شـلـی و بـەتـاڵــی
هەتـا ساوا و لـە بـەرچـاو بـووی / گـەمـەجـاڕی دای و بـاو بـووی
ئێـستـا لـە پـاش دەیـان سـاڵان / بوویـتـە گـەپـجـاڕی مـنـاڵان
خوێن شیـرنۆکـە بـووی بە کـاڵی / ئێـستـا مـنـداڵـی خـوێـنـتـاڵـی

❊❊❊

ڕاکشێ! داکشێ! بیرکەوە، بـیـر! / پێشتـر چ بـووی مـنـاڵـی پیـر!
ژن و پـیـاگـێ پێك گەیـیشـتـن / بە چاو، بە دڵ، تێك گـەییـشتـن
دڵۆپـێك لەو، تـنـۆکـێـك لـەم / لـە نـاو پـزدانـێـك کـران جـەم
تێکـەڵاو بـوون بـۆ تـەواو بـوون / گوورا ئـێسـقان و گۆشت و هوون
نۆ مانگ، نۆ ڕۆژ و نـۆ سەحات / چاوەچـاو بـووی تـا نـۆرە هـات
ئەتۆش وەکـوو جوجـیلـەی مەل / مـایـتەوە تا هـەڵـکـەوت هـەل
تۆکڵـت شـکانـد پەردەت دڕانـد / بەرەو ژیـن لـەمـپـەرت پـەڕانـد
تۆ لە جووچـك بـێهێـزتر بـووی / بـێدەرەتـان و پـێـزتـر بـووی
ئەو دێتە دەر، بـە جـووکەجووك / بۆ دان ئـەکـوتێ پەل و دەنـدووك
بـەڵام تـۆ پـلـە گـۆشـتـێ شـل / نە پـەل، نە مل، نە گوڕ، نە تـل
چاو نەپشکوتوو، گـوێ نـەبـیس / تەوەزەل، نەگریس، سیس و پیس
لە نـاو بێـشـکە قەتیس و گـیـر / مڵچەی لـێوت دەهات بـۆ شـیـر
زیقەت دەهات، شیرت دەویـست / دەگریای، دەبنە خۆت دەمـیـست
ئێـستا چـی؟ لە پاش سەد ساڵی / چوویـتـەوە دەقـی مـنـداڵـی
چاو نـابـینێ، گـوێ نـاژنـەوێ / دانـت نـەمـا، شـیـرت دەوێ
یـەخـسیـری لە نـاو جـێـگـادا / مـۆغـەرەت زەوی بـەرنـادا
لە وەڕەزیان ئـاغڵەب خـەوتـووی / بـێهێز و پێز، لە کار کەوتـووی
هـەر سێ کـارت مـاوە لە ژیـان: / خـواردن و ڕیـنـەوە و گـریـان

❊❊❊

وادەی کۆچە

گەرەك سازدەی ساز و بەرگ بۆ کوێ بەخێر؟ بەرەو مەرگ
لە خاك ڕواوی، سەد ساڵ ژیاوی دەچییەوە ناو خاك، خاکاوی
دەپویی، دەرزیی، دەبیەوە خۆڵ با دەتپرژێنێ لە چیا و چۆڵ
بە ڕواڵەت هیچت نامێنێ بەڵام گوڵت گیا دەڕوێنێ
ژین برانەوەی بۆ نییە باسی من- من و تۆ نییە
تۆش و زەویش و بەهاریش بە گیان، بێگیان، بەردو داریش
ئەستێرە، عاسمان، مانگ و خۆر دەبن، دەچن، بە هەڵ، بە نۆر
هەرچی ناوی ئافەریدەس بەرچاوە یا دوورە دیدەس
گشتی لە سووڕ و خولدایە ون دەبن و دێنەوە کایە
تۆ! تۆ مرۆی پواوی ناو خاك! ئەگەر کارچاك بی و ژیان پاك
بە ناوی چاکت هەر ماوی بە یەکجاری نەفەوتاوی

***

وەرە ڕوونێ منالّی پیر! بۆی ڕامێنە! بیر کەوە، بیر!
ژمارەی مەنزوومە چەندن؟ ئەستێرەکان چەند ئەوەندن؟
یەك و خاڵ دانێ هەزاران بە ملیۆنان، بە ملیاران
بە بست، بە گەز بە غار، بە بەز
بە مانگ، بە ساڵ خاڵ دانێ، خاڵ
ڕیزیان بکە، بیانکە هاوێر دەتوانی بیژمێری؟ نەخێر
قاقەز بێنە بە تۆپ، بە بار مەرەکەو بە تەشت، بە تەغار
بنووست دارە؟ قامیشە؟ دادە! بە باقە بە گیشە
بنووسە! خەت دە! خاڵ دانێ! کێ دەتوانێ، هەمووی ڕانێ؟
ژمارەی مەنزوومە چەندن؟ ئەستێرەکان چەند ئەوەندن؟
گیاوگژ، هەوا و کژ، مەل و موور خزۆك و گەزۆك، نەرم و زوور
چرۆ، مرۆ، نەوی، بەرز لەبار، دزێو، ناحەز، تەرز
هەرچی لەم سەرزەمینەیە چی لەو عاسمانە شینەیە
چی لە دەریا، چی لە بەژە چی لە دەشتە، چی لە کەژە

چی دیارە، چی بەرپیوارە   چی بە گیانە، چی گیاندارە
بوون، نەبوون، مەرگ و ژیانەوە   ڕیزێك سیفرن بێبڕانەوە
لە پێش یەکێ ڕیز کراون   یەك نەبێ گشتی بێ باون

***

بڕوانە چۆنە ئەو یەکە   ئەو هەموو سیفرەی لە تەکە
وشەی سیفر واتا بەتاڵ   بێ یەك، بێکارن نوختە و خاڵ
یەك هەیە خاڵ دێتە ژمار   یەك دەکا بە هەزار ملیار
دوو، سێ، چوار، پێنج و شەش و حەوت   هەشت، نۆ، دە هەرچەندی سەرکەوت
زنجیرەی دەیان سەر و خوار   سەت- سەت تا دەگەن بە هەزار
هەمووی هەر یەکە و چەند خاڵێك   هەمووی وەچ و بەرەی ماڵێك
خاوەن ماڵ یەکە، یەك سەرە   چەند سیفر و خاڵی لە بەرە
بێ یەك هەموو شت بەتاڵە   کێڵگەی قاقڕە، کراڵە
یەك باقییە، باقی پووکە   سیفر بەتاڵە و جەغزووکە
بە دەور خۆیا دەخولێتەوە   بەرەو خۆی دەگەڕێتەوە
بزۆز بێ یان بدا هەدا   ناچار سەر لە بۆشی ئەدا
هەر پووچە تا بێ هەواڵە   سیفر جەغزێکی بەتاڵە
تا تەکە زۆر بێ برەوە   لەگەڵ یەك هێژا و پتەوە
خاڵ با لای یەك پاڵداتەوە   هیچگا خۆی دوور نەخاتەوە

***

تۆ! تۆی منالی دوێنێ کاڵ   تازە پێت ناوەتە ناو ساڵ
تۆی تازەلاو، بە گوڕ و تاو   لە خاك دەرچووی، لە خۆڵ گووراو
هیچ بووی، خاڵی ناو بەتاڵ بووی   جوان بووی زۆر شەنگ و شەپاڵ بووی
بژی، بژی... تا پیر دەبی   سەد ساڵە و زەمینگیر دەبی
دەبیەوە منداڵی دوێنێ   منداڵێك ڕیش دەبزوێنێ!
بۆ کوێ دەچی؟ دەبێ بمری!   مەنزڵ لە تۆی خاکا بگری
ئەبیەوە خۆڵ، ئەبیەوە گڵ   نم دەکێشی دەبیەوە چڵ
پنج و لاسکت دەڕوێتەوە   سیس دەبێ و دەوەرێتەوە

گێژی لەم چەرخ و خولەتدا   چی دێ بەم بیرە کولەتدا؟
هیچ بووی! سیفر بووی! بەتاڵ بووی   کاڵبووی! داتۆڵای! ژێر چاڵ بووی
هەزار جار بچی و بێیەوە   سەد جار سیس بی و بڕوێیەوە
تا خاڵی بەتەنیای، واڵای   لە دەورەی بەتاڵی هاڵای
بەڵام ئەگەر شوێن یەك کەوی   هەرچی خۆت پێت خۆشە هەوی
نیشانەی لەگەڵ «یەك» بوونت   بەڵگە بۆ دەراوی ڕوونت
گەرەك خۆت لە بیر بەیتەوە   ئاوڕ وە خۆت نەدەیتەوە
بژی بۆ خزمەتی خەڵك   ببی بە خاڵی بە کەڵك

❊❊❊

تۆ! تۆی تازە نەمام و لاو   واز بێنە لە بیری بڵاو
ئاڵقەی جەغز، یەکلا کەوە   ببە ڕێگە، وە چیا کەوە
سەر دەرخە لە ئاوەدانی   تا تامی ژیان بزانی
ببە بە جۆبار، بە ڕووبار   پاراو کە مەزرای چەند هەژار
ئەوسا دەڕژێیە دەریاوە   بۆ ژیان دەبیە سەرچاوە
تۆ کە ژیای بۆ داماوان   بۆ هەژاران، زۆر لێکراوان
ڕۆژ لە ڕۆژێ بڵندتری   لای خەڵك و خوا پەسندتری
بەس سیفرۆکەی جەغزووکە بە   شەپۆل بە، گێژەڵووکە بە
با گورەت بێ، بگرمێنە   دڕك و پیسی ڕاڕفێنە
هەڵەمووت بە لە ناو چیا   دار بەڕوو بە لە ناو گیا

❊❊❊

بەڵێ گیانە! باش بزانە!
ئەوی لە کارە هەر یەکە   بێحەساو سیفری لەتەکە
ئەستێرەی زۆر، زۆر مانگ و خۆر   عاسمان و زەوی کەم و زۆر
هەر چی لەو ناوەدا هەیە   هەر شتێ ئافەریدەیە
سیفرە و هەر یەکێ حەساوە   گش بەو یەکەوە لە باوە
«یەك» و سیفری بێ بڕانەوە   وەك زانیوتە بیزانەوە

❊❊❊

یەکێ هەیە، یەکێ نییە   جگە لە خوا هیچ کەس نییە
هیچ هەر نییە

ئارێ برا! واڕا برا

چەند بیــرەوەرییەکم هەبوو ئەمشەو ویستم لە شوێنێك کۆیانکەمەوە، ئالْقە و گەویان تێك خەمەوە و لەبەر خوێنەرانی ڕانێم. بەلاّم کاك پەرویزی خورسەند --ئەگەر نەڵێم تەنیا کەسە، دەکرێ بڵێم بەهێزترین نووسەرێکە پەخـشانی جـوانی ئەمڕۆکەی بۆ خزمەتی بیــر و بڕوای ڕابردوومان خستۆتە کار- خستمیە سەر ئەو باوەڕە کە واز لەو نیازەم بێنم. ئەم چەند پەڕە بە مەبەستێك -کە بەسەـرهاتێکی خۆمە- بنەخشێنم و لەو بارەوە ئێوەی بەڕێزیش بدوێنم.

من کە دەربارەی خۆم دەدوێم وا بیــر مەبەن کە خۆم زۆر بە زل دەزانــم؛ زلی دەئارادا نییە. هۆی ئەمەسە کە لەم دنیا بەرینەدا دەگەڵ زۆر چیــن و زۆر تیــرە، هاودەرد و هاوبیــر و بڕوام.

خوێندەوارم، خوێندەواری ئەم ڕۆژگارە، بۆ خۆشتان زۆر باش دەزانــن چــینی خوێندەواری ئەمڕۆ دەربارەی ژین، دەربارەی دین بڕوای چۆنە؛ ڕادەی فەرهەنگ و زانستی بەرەو کام ئامانــجی دەبا.

خەڵکی چۆڵگە و بێروونێکم؛ نە ئاوە، نە ئاوەدانی؛ نە گەشە، نە کامەرانی؛ نە وچان، نە حەسانەوە؛ هەر ڕەنــجە، هەر چەوســانەوە و ئــاوێ بێنــە و دەســتان بشۆ.

له ناو خێزانێك گەوره بـووم کـه هـیچ کەسـیان لـه سـایەی زێـڕ و زۆرەوه نەکراون به نەجیمزاده. هیچ ڕەگێکی ئەندامی من خوێنی بەرەی خوێنخۆرانی تێ نەتزاوه.

لەو ڕۆژەوه که مندالّیم هەڵبواردووه و پێگەیشتووم، تێگەیشتووم که باب و باپیـرانی من -تا له مێژوودا گوم دەبن- گشتیان هەژار و ناساز و دوورەچـاره و بەلەنگاز بوون.

خوێندەواری و پسپۆڕیەکەم دەربارەی شارستانیەتی پێشینیانه. به شارانەوه گەڕاوم؛ به بەندەنان هەڵگەڕاوم؛ جێگەی هەوارم زۆر دیون؛ شوێنەواری کـەونارام زۆر پشکنیون. هەمیشه بڕوام وا بووه گەورەترین جێی شانازی بەرەی مـرۆ، ئـەم شوێنەواره کەونانەن. ئەم دیواره ڕووخاوانه، ئەم گابەرده تاشراوانه، هونەرمەندی و دەسڕەنگینی ئادەمیزادی پێشوومان پیشان ئەدەن.

پەرسگای «دیلفی» له یۆنان -بـەو هـەموو تـەرزی و بەرزیـەوه- تووشـی سەرسوڕمانی کردم؛ واقم وڕما.

له ئورووپا: ڕۆم و زۆر شوێنی تر گەڕام؛ عەنتیکەخانەی فرەم دین: کۆشـك و تـەلاری زۆر لـەبار، کلّێـسەی پـڕ نـەخش و نیگـار، بەرهـەمی پەیکەرەتاشـی، کاشـیکاری، عاجبـاتی ئەنـدازیاری، چـی بـه زۆری دڵ و دیـده بـەرەوخۆیان ڕادەکێشن. له ڕۆژهەلاتی دوورەدەست: له ویێتنام، لـه کـامبوج، لـه چیـن، زۆر شتی جوان و سەیرم دین. کەژ و چیای زل، زەرد و ماهـ، له دەس مرۆ نەخەلساوه؛ به چنگەکڕکێ، به تەشوێ، دایتاشیوه؛ پەرسگای بەرز و بەرین و نەخـشێندراو و ڕەنگینی -له تاشه مەڕمەڕی سەنگیـن- بۆ خوداکان، بۆ جێنشینی خوداکان له سەر زەوی -واتا کاهیـن و مەلاکان- لـێی ساز داوه.

ئەو شوێنه کەونارایانه به لامەوه هێژاترین کەلەپوور بوو، که بۆ مرۆ بەجێ ماوه. ئەوەی نەمـدیبوو میـسر بـوو. تامـەزرۆ و ئاواتـەخواز بـووم ئاسـەواری فیـرعەونەکانیش ببینم. ئەمساڵ هـاوین لـەم تاسـەیەش ڕزگـارم بـوو. چـوومه سەیری ئەهرامه بەناوبانگەکان. لەو دیداره دەرسێك فێـر بـووم کـه هـەرگیز لـه

بیــرم نەچێ. لەو ڕۆژەوە تەمی خەیاڵاتی خاوم لە بەر ڕەوی. زۆر بــەرزاییم لەبــەر چاو نەوی بوونەوە!

شارەزایەكم دەگەڵ بوو تا سەرگوروشتە و چۆنیەتی ئەهرامانــم بۆ وەگێڕێ.

بەڵێ، بە ئاغای خۆم بڵێم ئەم ئەهرامــە زەلامانــە -كــە لامانــە و حــەوت یەكێك لە حەوتەوانــە ســەیرەكانی ئــەم جیهانــەن- گۆڕخانــەی فیــــرعەونەكانن. ئەوسای ئەوان خونكار و دەسەڵاتدار بــوون، ویــستوویانە بــە مــردووییش جێیــان خۆش بێ. گۆڕخانەی وا دامەزرێنن كە با و باران و بوولەرزە و شڵێوە و كڕێــوە و تەرزە و گــڕەی تــاو و لــەهی و لافــاو و بــەڵای تــری عاســـمانی دەرۆســت نەیــە بیانتەپێنێ؛ بیانڕمێنێ. ئەوســا مــردووی ماڵەگــەورە، شــا و شــاژن و گجوولــە نەجیمزادەكان تیاندا بـــحەسێنەوە. لــە مەڵبەنــدی ئەســوانەوە (ئــەو شــوێنە وا بەربەستە گەورەكەی لێیە) تا قاهیــرە هــەزار كیلۆمیتــــر بیــست كــەم مــەودا، هەشسەد ملیــۆن تاشــەبەردی ســەخت و تــەخت و زڕ و زەلام، بــە شــان و پیلــی زەلامان ڕاگوێزراوە. ئەو بەردكێشانە كۆیلە بوون. بە زەبری قامچی و بــە بێگــار خراونە كار. نۆ ئەهرامیان پێ سەرگرتوون؛ شەشیان گچكەن؛ سێــشیان ئــەهرامی زەلامن؛ كە ناوبانگیان بە ناو دنیادا بڵاوە.

وەك پێم گوتی ئەو نۆیانە نۆ گۆڕخانەن بۆ كەلاكی بەدا و دەرمان هــەنواوی مۆمیایی تێهەڵسواوی شا و شاژن و بەچكەكانیان. هەر دەخــمەیەی -كە لە ناو دڵی هەرەمدا بۆتە گۆڕیچەی لاشەیەك- وەتاغێكە لە پێنج پارچە بەردی مەڕمەڕ لێكدراوە. چواریان یەكپارچە دیوارن، یەكی یەكپارچەش لە بانە و بۆتە سەریان.

بۆ ئەوەی باقڵ بزانی ئەم چوار دیوار و سەربانە دەبێ چەند ئەســتوور و پــان بن، وەرە خۆت بەراوەردی كە! چەندین ملیۆن بــەردی گــەورە، تــا دەگاتــە ســەر ترۆپكی ئەهرامەكە، هەموو قورس و گرانایی كەوتۆتە سەر ئەم بانێژە و دیوارانە! ئەوا بۆتە پێنج هەزار ساڵ، بەرد لە بەردی نەبزووتووە و چركە چییە، نەیكردووە.

شارەزا دەمــی لێكــدەدا و وەك قەرســەقول داگیــــرسابوو! ئــەوی دەیگــوت

نەیدەکوتەوە. منیش هەموو لەشم گوێ بوو.

لەپڕونەکاو چاوم کەوت بە چەند کۆما وردەبەردێك لە سەر یەك کەڵەکەکراو.

پرسیم ئەو کەڵەکانە چین؟ گوتی: هیچ نین. چەند ڕەهۆڵێکی زۆر قووڵ و دوور و درێژ، بۆ کۆیلە تاشەکێشەکان کۆڵدراون. هەرچی لە بێگاردا مردوون، لەو ڕەهۆڵەدا نێژراون. ئەو کۆبەرد و کەڵەکانە، نیشانگەی ئێسك و پروسکی ئەو کۆیلە نەگبەتیانەیە.

- تێت ناگەم بۆمی بڵێوە.

- ئاشکرایە. ماوەی سی ساڵ سی هەزار کۆیلە بە بێگار نیوەبرسی، دژوێن، گەمار، ئەو هەموو بەردە گەورانە لە هەزار کیلۆمیترەوە بە شان و پیل بگوێزنەوە، چەندی دەژی؟ چەندی دەمرێ؟ ڕۆژ نەبووە دەیان و سەتان لەو کۆیلانە لە ژێر باری بەردی زل و قامچی و زللەی کاربەدەستانی گرژ و تیژ سەکەت نەبن. بە دەردی «شوارتز» گوتەنی: کۆیلەداری کارێکی کرد کە چەرخ و باری ساز نەبن؛ چونکە کۆیلەداری و بێگار، هیچ خەرجێکی بۆ گیرفانی کابرای زۆردار تێنەدەچوو. کۆیلە دەمرێ، بە توون بە قیر! پەلیان بگرن، ڕایانکێشن؛ فڕێیان دەنە قولکەوە! دایانپۆشن بۆگەن نەکەن. دەستەولەجێش، زیندووی زۆر لەوان بەکارتر بکێشنە بەر بێگارەوە.

- باشە؛ بەڵام سەبەب چییە ئەم قرخنە بێنرخانە لە پەنای شاهان نێژراون؟

- ئەمەش وەرامی هاسانە. ئەهرام گۆڕی فیرعەونانە. ئەو کۆیلانەش -هەر وەك لە ژیندا کۆیلە بوون- بە مردوویش کۆیلە دەبن. لە ڕۆژی زیندووبوونەوەش بە کۆیلەیی ڕاست دەبنەوە. لەو دنیاش گەرەك خزمەتی فیرعەون و خزمانی بکەن! تێگەیشتی؟

- تێگەیشتم؛ بەڵام ئیتر من تۆم ناوێ. خۆم بە تەنیا دەچمە دیاری کەندە گۆڕی ئەو کۆیلانەی کە پاش مەرگیش مافیان بۆ ڕەچاو نەکراوە و تا هەتا، دەبێ کۆیلە بن.

لە سەر کەڵـەکێك دوژ دامـام. بیـــر و پـەژارە دەوری دام. هـەیاران! ئـەو هەژارانە خزمی خۆمن. دەگەڵ کەونە باپیـرانـم هاوهەژاری و هاوبێگارین. بـەرد و کەڵەکی سەر گۆڕیان ئامۆژگاری و پەندن بۆ من.

کێ دەڵێ هاونەژادم نیـــن؟ کـێ دەڵـێ هـاوولاتی نیـــن؟ ڕەنـگ و ولات و نەژادیش چەند فیڵێکی دەسبـڕانە. بۆ ئێمەیان داهێناوە تـا پارچـە- پارچـەمان کەن و گوردی خۆیانـمان لێ بگرن.

سەر لە نوێ ڕوانیمە ئەهرام؛ بەڵام ئەمـجار ئـەو شـکۆ و جەلالـەی نـەما. ئەمـجار ڕقم لێی هەسـتابوو. نـەك لـە ئـەهرام لـە گـشت شـوێنەواری مـاوی شارستانیەتی کەونارا: دیواری چیـن، هەموو دام و دەزگای سەر ڕووی زەمیـــن. بۆم دەرکەوتن کە هەزارانی لە گوێن خۆم سـازیان داوە. هــەر کـەس لـە ئـەرکی بێگار و چەوسانەوە کۆڵی داوە و گیانی داوە، ئەویش وەك قوڕ لـە چـینی دیـوار خراوە، یان ئاوا ژێر چاڵ کراوە. شارستانی و ئاسەواری پێشینیانـم هاتە بەرچـاو. گوڕە و نووزەی زۆردار و زۆرلێکراوانـم هاتە بەر گوێ. هەر لێدان و جنێودان بوو؛ هەر پاڕانەوە و گریان بوو. لەگەڵ کاروانی کۆیلاندا -کـە بـۆ کـار دەیانئـاژۆتن- باب و باپیـرانی خۆم دین، وێڕای هەموان لە ژێـر بێگـاردا دەمـردن. لـە کـاتی ئاویلکەدانا -بە حاستەم نووزەیان دەهات- دەیانگوت: چینی زۆرلێکراو لێك جیا نیـن و هەموو بران.

گەڕامەوە خەمـخانەکەم؛ کە ناوی میوانـخانە بوو. بۆ کلۆڵێك لەو هەزاران کلۆڵانەی -کە نەمناسیون و برامن- نامەم نووسی. ئەمەش دەقی نامەکەیە:

برای بە ناهەق کوژراوم!

تۆ ڕۆیشتی، بەڵام دوای تۆش ئێمەی هەژار، بناغەی شارستانیەتی گـەپ و قەبەمان دامەزراند. لە دوای تۆش قامچی بەدەستان لە پەستا ئاسـۆگیان دەدا و دەهاتنە ویزەی بێهێزان. لە دێ، لە شار، کۆ دەکراین؛ ڕەپێچەك دەدراین؛ جەلـە دەکراین؛ شەتەكدراو بۆ کار دەبراین؛ کاری بێگار. بەردی زلیان پـێ دەکێـشاین؛

وارشیان پێ ڕادەکێشاین. کۆشـك و تـەلار بـۆ زینـدووەکان، گـۆڕی گوشـاد بـۆ مردووەکان، بە شان و پیل وەشاندنی ئێمەی گیـرۆدەی چـارەڕەش دروسـت کـرا. بەڵام کۆشك و قەڵای بەرز و گۆڕخانە عـاجباتیەکان -کە دەبوونە جێحەسـانەوەی زۆرداران- کەس ئێمەی وەبیـر نەدەهات؛ هونـەر، هونـەری ئـەوان بـوو. ئێمـەی ڕەنـجدەر و خاکەسەر، ناومان لە ناو ناوان نەبوو؛ کارمـان لـە بەرچـاوان نـەبوو. کەس بە بیـریدا نەدەهات کە ڕەنـجی بێوەری ئێمە ئەو دەزگایانـەی سـاز داوە و بەشـمان وەژێـر لـیچ دراوە. بـە دەردی کـوردە گوتـەنی: «کاڵـە دڕاو چـی پـێ نەبڕاوە».

بەڵێ برا گیان! لە دوای تۆش -جگە لـە کـاری بێگـاریش- قوڵەچـۆماخی زۆرداران، ئێمەیان لە لادێ و شاران، کۆ کردەوە؛ چەکیان پێ داین؛ ناویان تێداین؛ بە شاتوشوت و فریودان ناردیانینە شەڕی دوژمن.

- کام دوژمن؟
- دوژمنی خۆیان. ئێمە خۆ بەکوشت دەین بۆیان.
- کێ بکوژین؟
- ئەوانەی قەت نەماندیون.
- بە دەستی کێ بە کوشت بچیـن؟
- ئەوانەی نەیانناسیوین.
- کێ دەبوو یەکتـر بکوژن؟
- ئەوانەی وەکو خۆت و خۆم، بێدەستەڵات و هەژارن.
- ئەم کوشت و کوشتارە بۆچی؟ ئەم هات و هاوارە بۆ کێ؟
- بۆ وانەی زل و زۆردارن؛ دانیشتووی کۆشك و تـەلارن؛ لـە سـایەی ئێمـە بێکارن!
- شەڕ لەسەر چی؟
- لەسەر ئەوە ئێمـەی کۆیلـە دەس بـە دەس بیـــن «شـەڕ لەســەر لێفـەی مەلایە!» زۆرداری کام لا سەرکەوت، تـاڵانی ژێرکـەوتوو بـەرێ. ئێمـەش مـاڵی

تالآنی بیــن. خاوەن زۆرێك بێتە جێگای مفتەخۆرێك. بێگاری ئەو بۆ ئەم بکەین. بەرباری هەر بەرباری بی؛ پالآنەکەمان بگۆڕێ.

کاورایە زانا وتوویە: «ئەوانەی یەکتــر دەناســن نایــەن یەکتــری بکــوژن؛ ئەوانی یەکتـر دەکوژن ئەوەن کە یەکتـر ناناسن!».

دەچووینە شەڕ دەیانکوشتیــن؛ دەمانکوشتــن. باوك و دایکی زەمیــنگیـــر و لەکارکەوتەی لە کوختەدا بەجێ‌ماومان، چاوەچاو بــوون بــچینەوە؛ زەوی و زار داچێنینەوە؛ ئاوەدانی بێخــودانی ســووتێنراوی تێکــدراویان ســەر لــە نــوێ ئــاوا کەینەوە. بەڵان هەیهات... لە سەد ئاوات یەکێکی نەدەهاتە دی.

- کێ دەکوژرا؟

- بێ کێل و ناو، لەو چۆڵ و هۆڵــە دەنێــژرا. یــان لاشــەکەی بۆگــەن دەبــوو؛ کەسیش نــەبوو ڕەحـــمەتێکی بــۆ بنێــرێ. فرمێــسك و ئــاخ بەشــی دایکــی زگسووتاو و خوشکی برا نەماومان بوو.

ئەگەر دەشکاین ئاوڕووچوو بووین؛ کوندەبوو بــووین؛ بــەر تــف و لەحنــەت دەکەوتیــن. خۆ ئەگەر سەریش دەکەوتیــن، شانازی بۆ ســەرکردە بــوو. نیــشانی قارەمانەتی بۆ تیمسار بوو؛ بۆ سەردار بوو؛ بۆ کابرای خاوەن بێگار بوو. ئەوی لە کوولەکەی تەڕیش نەبا، ناوی هەژاری بەکار بوو.

برای فیــرعــەونان گازەکەم!

ئەو فیــرعــەونی تۆ دەتناسیــن هیچیان نەمان. دنیا گۆڕا. بە گفتی وریــا و پیتۆڵان عادەمیزاد پێشڕەفتی کرد. بەردکێشانی نێوان قاهیــرە و ئەســوانیان بــە هیچ دانا. گوتیان لەش هیچکارە نییە. هەر گیان شەرتە. گیانت پاك بێ، کارت چاکە. ئەشێ گیانــمان پەروەردە کەین. خوا بناسیــن؛ بیپەرستیــن. بۆ خواناسیــن و پەرستیــن دەبێ لــەش فێرەکــاران هەستـــن؛ هــیچ نەوەستـــن. پەرستــشگایان دروست کەن. شوێنی وا بن، شایانی شانی خودا بن.

ئەگەر جاران -ئێمە کۆمەڵی هــەژاران- بــە نــاوی فیـــرعــەونانەوە ئــەرکی

بێگارمان دەکێشا، بەرد و کەستەکمان دەکێشا، ئەمـجارە بە ناوی خودا خراینـە بەر بێگارەوە. دیسان بە زۆر ناچار کراین گابەردی زل بە شان و ملان ڕاگـوێزین. ئەگەر تینووین، ئەگەر نێزین، ئەگەر وەستاو و بێهێزین، گلە نەکەین؛ ورتـەمان لە دەم دەر نەیە. گازندە لە کاری خودا ناڕەوایە و زیانی دین و دنیایە. کۆشـك و سەرسەرای چەند نهۆم، بە ڕەنـجی شانی خۆت و خـۆم، سـەریان گیـــرا. بـەردی گەورەی سپی و کـەوە و سـوور و زەردی پەرسـگایان لـە هەشتـسەدو مەشـسەد ملیۆنی تێپەڕاند؛ کاری لە ژمارەدا نەما. هەزاران ئەهرام دامەزران؛ بەڵام ناویان ئەهرام نەبوو ناویان نرا مەعبەد، هەیکەل، پەرستشگا، گونبەز و قـسنی تـەرز و قۆز بۆ چاك و پیـرانی پیـرۆز.

مەسەل دەڵێ: «بە کەریان گوت: مژدەت لێ بێ کوڕت بووە! گوتی: بارەکەم هەر بارە». چەندین چەرخ لەو دەردەشدا تلاینەوە؛ بێوچان دەچەوساینەوە. بـەڵام لە ناو بەردکێشانا، لە جەنگەی ناوشان ئێشانا، سەرکاران بۆ ناو تێدانـمان وایـان بە گوێمان دادابوو: ئەو خودایەی کە ئێمە خـانووی بـۆ دەکـەین و بـۆ خـۆی لـە ژووری عاسـمانە، فریاڕەسـی بێـچارانە؛ دەرمـانی دەردەدارانـە و دەهانـای زۆر لێکـراوان دێت. لە باتی مـزی ڕۆژانـە، لـە وچـانی شـەوانەدا و بـەر لـە کـاری بەیانانـمان، چاومان دەبڕیە عاسـمان و لە بەر خوا دەپاڕاینەوە: خوایـە! بارمـان زۆر گرانە؛ هەڵینەگری. مناڵمان لـە برسـان دەگـری. بەرچـاومان تاریکـستانە. ڕووناکاییەکمان نیشان دە.

لە لای هەیکەل و مزگەوت دەنگ داکـەوت: مـزگێنی لـە لانـەوازان! خـوا پیاوی دڵپاك و چازانی ڕاسپاردوون؛ پێـی سـپاردوون لاگیــری لێقـەوماوان بـن. خۆشی- خۆشیمان تێکەوت. بزەی کاڵی هومێدی تاڵ، قانەقدیلەی لێـوی دایـن. چاوی پڕووش و پڕاومان بۆ ئاسۆی دووری دەڕوانی. زۆری نەبرد پێمان زانـی کـە پیاوانی عاسـمانی لە سەر زەوی دەخولێنەوە. چونکە ڕاسپاردەی خواشـن ناویـان لێ ناون پێغەمبەر.

زەردەشت، مانی، بـوودا، کونفـشیوس، فـلان، فیـستار، بـە ڕواڵـەتی بـۆ

چارەسەری ئێمەی چارەڕەش دەکۆشن. سەرچاوان هاتن، بەخێر بێن.

هاتن چییان کرد؟ سوێندەکە بە برایەتیمان هەر لووتیان پێدا نەهێناین. هەژار و لێقەوماوی چی؟ «ڕبە و گەزی چی و جاوی چی؟» دوای دڵدانەوە و قسەی خۆش، گفت و بڵێنی واڵا و بۆش، دەستووری بێگاریان ئەدا و ڕێگەی کۆشکی زۆردارانیان دەگرتە بەر!

کونفشیووس ئەو پیاوی زانا، هەزار وتەی جوانی ڕانا. ئێمەی کردە هۆگری خۆی؛ کەچی بۆ خۆی، خۆی کردە پیاوی دەربار و لە تەلار پاڵی دایەوە. دەگەڵ شا و شازادەکاندا دەچووە نێچیر. ئێمەی زویر و بێپیری هەر لەبیر نەما!

بوودا نەجیمزادە و شازادە بوو؛ تەرکە دنیا و ئازادە بوو. دەستی لە ژیانی خۆش بەردا؛ خڵتەی زوڵمی لە سەر دەردا؛ پەند و ئامۆژگاری باشی کردین. پاشان چی کرد؟ بۆ نیروانا دۆزینەوە، بێهەست خۆی لێ دزینەوە و بەجێی‌هێشتین. سەرئەنجامی هاتنەکەی چی؟ هەزاران خودا بەردینە، هەزاران هەیکەل و مەعبەد، سەد هەزاران لاما و کاهین، بە ڕەنجی شان و پیلی مە ساز دراون؛ تێر کراون؛ هەرواش ماون و هیچ کاتیش دوابڕاو نابن!

زەردەشت لە ڕەخ گۆلی ورمێ هەستا؛ نامەی ئازادی لە دەستا. بەڵام هێندە ڕانەوەستا بە دەرد و مەرگمان ڕابگا. باری لارمان ڕاست کاتەوە؛ تۆزێك بە سەرمان کاتەوە. بە پەلەپەل شەقامی بەلخی گرتە بەر. لە دەرباری گوشتاسبدا پاڵی‌داوە و ڕووی نەکردەوە ئەم ناوە. دەزانی چی بۆ جێ هێشتین؟ بێگار، بێگار. ئاتەشکەدە درووس کردن؛ دار و ئاوردوو بۆ بردن، هەتا مردن. میزی گای زەرد و ئەسپەندەر، بێگاری لەڕادەبەدەر. ئەمە بێجگە لە باج و خاوە ساندنیان. نان و بەرگی موغ و موبید و موغبەچە و هەزار جۆرە لق و وەچە، کەوتە سەرمان. زۆردار، گۆشتن و قەڵەو بوون و نزار هەر کز و لەجەر مان.

مانی پەیدا بوو؛ هەتا بوو، باسی تاریکی و ڕوونی کرد. لە تاریکایی ترساندین. چۆڵەچرای بۆ داگرساندین. گوتمان ئۆخەی بە خوا چابوو تاری و

خەمــمان لە بەر ڕەوی و زوڵم تارا لە سەر زەوی و ڕووناکیەکمان بۆ پەیدا بوو.

با بزانیــن مام ڕووناك چی کرد؟

باس و خواسی ڕووناکی بە ئەسپایی وەك تۆمارێ بە قاقــەزێك پێــچایەوە و کردیە دیاری بۆ شاپوور شاکەی خونکاری. کرا بە ئامپیالــەی زۆردار. لــە کــاتی گەمە و یاریدا، لە جێژنی تاجگوزاریدا، دیوانڕازێنەوەی شا بوو. لە جــەنگ، لــە ڕاو، بۆ شەڕ و گەڕ لە تەکیا بوو. لە سەرەندیب و بەلــخ و هیند بە کوشتی دایــن هەتا شکاین. ئەوسا فەرمووی: هەرکێ لە شەڕ ژێر دەکــەوێ و لەبــەر دوژمنــان دەڕەوێ، تۆرەمەی تاریکستانە. کێش زۆر پیاوکوژ و ئازایە و لە تێبــەردان ســەر دەکەوێ، لە ڕووناکایی گووراوە و پاڵی داوە بە خوداوە.

ئەی هەناسەسارد هەر خۆمان! ئێمەی زەبوون و بارکــەوتوو -کــە هەمیــشە تێشکاوین- ئەگەر لە کار خەلەساوین، لە شەڕە شادا کوژراوین. واتا لــە ڕەشــی خولْقاوین و ناشێ هەر بیــر لە ڕووناکی بکەینەوە.

برای لە بێگاردا مردووم!

ئەگەر تۆ لە ژێر بێگاری فیــرعەونێك و دواندا مردی، ئێمــەی خزمــت لــە خزمەتی هەزاران فیــرعەونی تازەکڵدا چەوساینەوە؛ چەماینەوە؛ لــە بەردکێــشان پشت جدەو بووین؛ بێبرەو بووین. خونکاران، سەتان، هەزاران بە نــاوی خــوا، بــە ناوی دین، لە فەلەستیــن، لە هینــد، لــە چیـــن، چیـــن- چیـــن عارەقیــان پــێ ڕشتیــن؛ لە ژێر بێگاریاندا کوشتیــن. بەهرەی ڕەنــجی ئێمەیان خوارد؛ خۆشــیان ڕابوارد. خۆشیان تەواو لە ئێمە بوارد.

هەزاران ساڵ ئێمەی ڕۆڵەی تاریکایی لە باریکایی پساوین. هەرتاوە لەملا و لەولاوە، گزیکار سەریان هەڵداوە. بە وردی تێیــان ڕوانیــوین؛ بــە بەســتەزمانیان زانیوین، دیویانە کەوی کولێوین بۆ نەمانــخۆن؟

هاتوون خۆیان لێ گۆڕیوین. بەرگی فــشوفــۆڵ و هــەراو، کولْکــە و ڕیــشی شانەکراو، بە زریزە و چەند لیزگــەمووروو، لێمــان پەڕیونــە لای ژووروو. ورتــە و سرتەی -کە ئێمە سادە تێنەگــەین- لــە بــەر خۆیــان ورتانــدووە. گێــژ بــووین،

گێژتریشیان کردووین. پیکی زۆڕنـای پێـشینەکانیان گۆڕیـوە. بـە نـەزمی تـازە داهــاتگ، دە بلوێریــان تووڕانــدووە. چــۆنی خۆیــان گەرەکیانــە، ئێمــەیان هەڵپەڕاندووە. هەتا بە خۆمان زانیوە، تۆڕێکیان بە سەردا داوین؛ ڕاو کراوین؛ زۆر بە هاسانی گیـراوین. لە بەر دەستیان بێچرپە و هەست تـا مـردووین و لـە کـار کەوتووین، هەر خوراوین و چەوساوین. جار و بارەش ئەو ڕاوکـەرە فێڵبازانـە بـە نازانە، لە سەر خواردنی نێـچیـران تێـكگیــراون. لـێ بـڕاون ڕاوکـەر، ڕاوکـەر ببـڕێتەوە و لە هەژار کرووسانەوە، بە تەنیا بـمێنێتەوە. دەسـتیان لـە کـار پـێ بەرداوین. دەنگدراوین بچینە شەڕ. شەڕی منخۆر دەگەڵ منخـۆر. شـەڕیش بـە ناوی خەزاوە. خەزا لە ڕای بت، لە ڕای دین؛ بۆ بلێسە خۆش کردنی ئاتەشکەدە. ئێمەی کارگەر، ئێمەی وەرزێر، ئێمەی سەرچاوەی خێـر و بێــر -چـاری ناچـار- ئەبێ بە هەوای شەڕخوازان خوێنی یەکتـری بڕێژین.

ئارێ برا! با بۆت بێژم چۆن ڕابرا.

پاش چوونی تۆش بە هەزاران دێر و مەعبەد وەك ئەهرامەکان و پتـریش بە بێگاری ئێمەی هەژار سەری گیـرا. نـان و خـوانی سـەد هـەزاران لـە بێکـارانی گزیکار، ئێمە دامان. سەرباری کار، خوێن و گۆشتی خۆشـمانیان پێ ڕەوا نەدین. کوڕمان، کیژمان، دەکران بە قوربانی بتان. سەریان لە سەر سـەکۆی مەعبـەد و مەزبەح ژێدەکرا؛ خوێنیان دەڕژا. دەیانگوت خوا تامەزرۆی خوێنی هەژارە!

برای لە خاکا ڕزاوم!

ئەگەر ئێستا بژیتەوە و لە بن بەردان وەدەر کەوی، کاروانی خوێناوی ئێمەی خزم و هاوکارانت بێتە بەرچاو، یان گوێ لە چیــرۆکمان بگـری، بۆمـان دەگـری؛ دادەمێنی؛ ڕادەمێنی. تێدەگەی کە ئێمەی پـاش تـۆ هـەزار هێنـدەی کۆیلـە و بەندەی فیـرعەونەکان چەوسێنراوین؛ ڕەتێنراوین و بێسـووچ و تـاوان کـوژراوین. ئێمە سەرباری فیـرعەون و قاروونانی زەمانـەمان، قوڵـە کوێخـای خوداکـانیش خواردوویانیـن. سێ بەش لە پێنج بەشی ئێران -ئاوی و بەژ و دەشـت و کـەژی-

ببووە مولکی موبید و موغ و ئاورگ و ئاورخۆشکەران. بە ناوی ئاهۆرەموزدا، بە ناوی خودای تاریکی و ڕووناکایی، ئێمەی نەگبەت -خۆتاسایی- ڕووناکیمان بە چاو نەدیت. تا مردن بێگارمان دەکرد. کێشمان لە ژێر ئەرکا دەمرد، دەخرایە ناو بۆدرێکەوە. بە یەکی زیندووی بەکارتر جێگەیان پڕ دەکردەوە.

چوار لە پێنج بەشی ئوورووپا، پاپ و کەشە و کاردینال و ئەسقەف و شەماس و فرێر بە ناوی یەسووع و ماری بڕیان دابوو؛ مولکی خوا بوو. لە ناو خۆیان بەش کرابوو. بەشخوراو ئێمەی هەژار بووین. ئێمەی کرێکار و جووتیار، ڕووت و نەدار، ئەوە هیچ کە بەشمان نەبوو، زاتی ئەوەندەشمان نەبوو بەش داوا کەین.

هەر لە بێشکەوە هەتا گۆڕ، گوێمان پڕ بوو لە باسی ژیلەمۆ و ئاگری دۆزەق؛ چزووی دووپشکی کللك پان و مار پێوەدان. دەگەڵ سەتان قسەی نەستەق و ڕەق و تەق، هەرچی دەکرێ کاری خوایە. خوا لای وایە بۆ بۆرەپیاگ وا خاسترە لە گەشە و خۆشی بێبەش بێ؛ چارەڕەش بێ. نان و ئاو و جلك و پێڵاو بۆ کوێخای خوا و نەجیمزادان بەرهەم بێنێ و بە بەشی بێبەشیەکەی خۆی قنیات بکا و بساچێنێ؛ نەبۆڵێنێ. پیاوانی هەڵبژاردەی خوا نەتۆرێنێ و دین و ئیمان نەدۆڕێنێ.

تەنانەت بۆ نەگبەتیمان ئەوەی وەچەی هەژاریش بوون، کاتێ دەبوونە خوێندەوار و زانا و بە کار، لە خۆمان دەتەکانەوە؛ تەکیان ئەدا بە تەکی زۆردارانەوە و هۆرە دەبوون لە قەڵشینمان.

زانا و دانای وەك ئەرەستوو، گەلێك زانای تریش وەك ئەو، بنیادەمیان بە چەندین چین دابەش دەکرد. گوایە خودا دەستەیەکی بۆ پاتشایی، کۆمەڵێکی بۆ زانایی، ڕەوەیەکی بۆ کوێخایی قوڕ شێلاوە و خڕی داوە. زۆربەی زۆریش -کە ڕەمەکی و حەشاماتن- بۆیەی کردوون، خزمەت بەو سێ جونە بکەن. ئەگەر ئەو زۆربە بەرباره نرکە بکا و لە ڕەنجدان خۆ بدزێتەوە، پیس و بێفەڕ و دزێوە و لە

بەزەی خودا بێبەشە.

کارمان گەییشتنە ڕادەیەك وا بیـر بەرین خوداش دژی هەژارانە و لاگیـــری خاوەن زۆرانە و دەستی دەگەڵ گەلـخۆرانە.

لــە نــاو جــەغزی ناهومێــدی خولـــمان دەدا؛ تلمـان دەدا. ئاواتــەخوازی و هومێدی ڕزگاریـمان، جار لە دووی جار، وەك بەفری پار دەتوایەوە. کەچی لەپڕ و نــەکاوێك گوێــچکەمان زرینگایــەوە، قــاو داکــەوت: مــژدە لــە بێدەســەڵاتان! پێغەمبەرێك لە شارێکی پڕ لە بت و بتخانــەوە پەیـدا بــووە؛ دەڵــێ خــوا مــنی ناردووە دەهانای لێقەوماوان بێم؛ با بچینە لای.

ئێمەی ژێردەست، ئێمەی بێدەست، سەری زمانی خۆمان گەست. هــەیاران! ئەم پێغەمبەرەش -وەك ئەوانەی جاری جاران- نەکا فێڵباز و پیـاوخۆر بــێ. بــە ناوی خوا ئێمە بــخوا و لە باتی ڕزگار کردنــمان، تۆق و زنــجیــرێکی تازە بــخاتە مل و گەردنــمان.

گوتــمان: ئەم پیاگ خاسە نوێیە، خــەڵکی کوێیــە؟ شــازادەیە؟ بەگزادەیــە؟ چکارەیە؟ ئاخۆ بە کێمان دەفرۆشێ؟ کام بێگارمان لێ زیاد ئەکا؟ ئەمــجارە کێ دەماندۆشێ؟

گوتیان: نەخێر! ئەم پیاوە پیاوێکیتره. لە بنیچەی هەژارانە. بــە سـێویەتی هاتۆتە ئەم جیهانەوە. زۆربەی ژیانی -بــە نۆجـوانی- بــە شــوانی گوزەرانــدووە؛ ئاژاڵی لەوەڕاندووە. خۆی هەژارە، کرێکارە، لە دەردی مە ئاگادارە. خــودا هــەر بۆیەی ناردووە بە چارەڕەشان بچارێ؟

- قسەی چییە؟

- قسەکەی قسەی خۆی نییە؛ قسەی خوایە. دەڵێ خودا ڕایسپاردووم پێتان بڵێم: باوی پیاوی زێڕدار و زۆردار بەسەر چوو. ڕۆژ، ڕۆژی چەوسێنراوانە. بێگار و کڕووسینەوەی بێ دەرەتانان تاوانە. زل و قرخن، خەپە و ورگن، ڕەش و سپی و بۆر و چڵکن، کەس لە کەس گەورەتر نییە. هەموو لە کن خوا وەك یەکن. سەرزەوینی

پان و بەرین، بە کەلەپوور بۆ ئەوانە جێ دەمێنێ کە پیاوچاکن و پێی دەچارێن. لە ڕۆژی زیندووبوونەوە بە کەس نالێن تۆ کوڕی کێی؟ لە کام تیرەی؟ نەجیمزادەی یان بۆرەپیاگ؟ هەر کردەوە دێتە حەساو. تۆڵەی کۆڵە لە شاخدار دەسێنرێتەوە؛ پۆڵای زۆرداری نالەبار بە هاڵاوی سزای خوا دەتوێنرێتەوە.

گوتمان: قسە چی تێ ناچێ؛ بیبینین و ئاکار و کردەوەکانی هەڵسەنگێنین. چووین و دیمان: بنیادەمە خۆمانەیەك، خانووەکەی کۆختەی قوڕینە، بە مۆرە و چینە و هەڵاشە، لە ماڵی کەس جوانتر و گرانتر نییە. بێ باوەشێن لەو گەرمایە، ڕایەخی گەڵای خورمایە. بێتەنتەنە و بێسەنسەنە و بێخزمەتکار، بۆ خۆی کاری خۆی پێك دێنێ.

دیمان وتار و کرداری بەرانبەرن. بیلال کۆیلەیەکی خەڵکی حەبەشە و برش و ڕەش، لە جەرگەی یارانی ئەودا پایەبەرز و خاوەن بەش بوو. سەلمان ناوێکی ئێرانی، کۆنە کۆیلێکی دەربەدەر، کرابووە خزمی پێغەمبەر و زۆر لەسەر بوو. ئەبووزەرێکی غیفاری، پێخواس، بێکراس و کەسنەناس و چادرنشین، ببووە یاری خۆشەویستی. سەتان و هەزارانی وا (لە هەژاران و بێناوان) خرابوونە ڕیزی پیاوان و ببوونە نازداری باوان. باوەڕمان هات کە ئەم پیاوە لە لای خواوە بۆ چاری دەردی هەژاران ناردراوە و جگە لەو کەس چارمان ناکا.

لە موبیدان، لە خونکارانی ساسانی تەکیمەوە. بە سینەی باز خۆم هاویشتە بەر داڵدەی ئەم دینە نوێیە. دەگەڵ ئاپۆرەی ڕەنجدەر و خاکەسەر و ڕەشوڕووت و قول و کۆیلە و دەربەدەران -لە ژێر ئاڵای ئیسلامەتی- حەسامەوە. برایەتی و بەرانبەری بەرەی مرۆ -لە سایەی دینی تازەوە- تازە لای کرد بە لامەوە. گوتم ئۆخەی ئاواتی هەژاران پێك هات؛ کارمان ڕێك هات. بەڵام داخ و هەزاران ئاخ، هەر لە دوای وەی مانگی گەشی ڕۆژی ژینی ئەو هەژارپەروەرە گەورە سایەچەورە لەو دیو ئاسۆی کۆچی ڕواڵەتی پەنای گرت، وردە-وردە و بەرە- بەرە کەوتینەوە ناو تاریکی و لەجەری و ناوقەد باریکی و چووینەوە سەر دەقی پێشوو: ئەرك و بێگاری بێتێشوو.

برای لە ناخی ئاخاش بە داخم!

ئەگەر بۆرەی دەورانی کەونارا چووبوون، بازەی تازە بە ناوی دین و دینداری ڕێ و شوێنی کەونیان ڕەچاو کرد. تیر لە کەوان، شیر هەڵکشا و بە دەشت و دەردا بڵاو بوون. لە پاش کوشتاری خوێناوی، هەست و نست و پوخت و خاویان بە تاڵان برد. ژن و کیژ و پیاو و لاوی نەکوژراویان کردە یەخسیر. مل بە زنجیر، بە ڕاکێشان دایە پێش و لە بازێران بە غەریبی فرۆشتیانین. بووینە دیاری دەستی کوێخا بۆ سەرداران. بووینە ئاژەڵی ئاڵوگۆڕ بۆ فرۆشیار و کڕیاران. مێ دەخرانە حەرەمخانە و نێر دەکرانە زەحمەتکێشی بە خۆڕایی. ناویشیان لەم کارە نابوو، عەداڵەتخوایی خودایی.

کاکۆ! ئەگەر تۆ فیرعەونێکت دیت، بێگاری فیرعەونێکت کرد، ئێمە هەزاران فیرعەون بە ناوی خەلیفەی خودا، خەلیفەی پێغەمبەرەکەی، خەلیفەی خەلیفەکانی -ئاوی ئاوی کەروێشکەکە!- هاتنە سەرمان. بە زەبری شیر دیسان خراینەوە بەر نیر. ڕەنجی ساڵمان بە ناوی سەرانە و زەکات، بە ناوی خێر و حەسەنات کۆ کرایەوە. بۆ خۆشمان لە گوند، لە مەزرا ئارەق ڕشتن؛ لە ژێر بێگاردا خۆکوشتنمان بۆ مایەوە.

چینی هەژار، چینی نزار دەم لە پووش و هەناسەسارد بە دەردەوە دەتلایەوە و کەس ئاوڕی لێ نەدایەوە.

برام! دڵت هەر بە خۆت نەسووتێ. ئێمە گەلێك لە تۆ پتر دەردمان کێشا؛ بەردمان کێشا. کۆشکی کەسك، مزگەوتی شین، بورجی سپی و سووری سەنگین و ڕەنگین و چەندین چین لە شام و بەغدا و قاهیرە و ئەندەلەس و مەڵبەندی زۆر و زەبەندی سەد ئەوەندە بە شان و پیلی کلۆڵان، بە ناوی خواستی خوداوە هەڵچنان و سەریان گیرا.

دیسان -وەکوو مەڕی بێشوان- لە بیابانی سەرگەردانیدا مامەوە؛ خولامەوە؛ چەوسامەوە؛ دەرەتانم بەدی نەکرد.

بۆ کوێ بچم؟ ڕوو لە کوێ کەم؟ بچمەوە لای موغ و موبید؟ مار هەر مارە. ئەوانیش دەمڕووتێننەوە؛ ئەوانیش بە ناوی یەزدان دەمخۆن؛ دەمکڕووسێننەوە. بچمە بەر دالّدەی ئەوانەی دەڵێن ئێران لە داگیرکەر ڕزگار دەکەین؟ جا بە من چی؟ پێشینانمان گوتوویانە: «بۆ بێهێزی دەستەوستان گەرمێن و کوێستان هەر یەکە». ئەوانیش نەوە و نەتیجەی ئەو گورگانەن کە هەزار ساڵ ئێمەیان خوارد؛ لە مافی ئێمە خۆیان بوارد. گەرەکیانە چنگاڵی هەڵکڕووزاویان، پەڕوپۆی هەڵپڕووزاویان، بە شەڵتەی گۆشت و خوێنی مە دووبارە ببووژێتەوە؛ چڕنووکیان درێژ بێتەوە؛ تووك هەڵەسوون بێنێتەوە. بشیشێنەوە جەستەی گەل! گەلی هەژار بچتەوە بەر بار و بێگار. بۆ من ئەگەر ڕەمەزانە و شەشەکانە، بەشم هەر ژەم و نیوانە. ئەگەر گورگە، ئەگەر سوارە، یەکە بۆ بەرخی بێچارە. ئەگەر من هەر بێگار بکەم، فەرقی چییە بۆ مزگەوت یان بۆ ئاورگە کار بکەم؟

زۆر کەس لە پاش پێغەمبەریش بە ناوی ئیسلامەتیەوە بە قسەی خۆیان بۆیە هاتوون ئەوی پێغەمبەر بە نیاز بوو بۆ داماوانی دەکار کا و دەردی دەردەداران چار کا، ئەمانە نەیپسێننەوە و هەتا سەر لە سەری بڕۆن و بە ناوی ئەو ئێمە نەخۆن. کەچی لە چارەڕەشیمان لە هەزار یەکیان ڕاس نەبوون و لەگەڵ هەژاران خاس نەبوون. تاکە-تاکەیەك هەڵکەوتوون کە بە گیان و دڵ لێ بڕاون لایەنگیری هەژار و لێقەوماوان و دژی زۆرداری و تاوان بن. بەڵام سەد حەیف و مخابن، ئەوانەی بۆ ئێمە چا بن لە بەرانبەر بەرەی گەلخۆر و زۆرداران -کە بەهێز و فێڵەزانن- بە هیچ ئاوایەك ناتوانن بە ئاواتی پیرۆز بگەن؛ هەژارخۆر لە ناویان دەبەن. بۆ نموونە یەك لەو پیاوە دڵپاکە هەرەچاکانەی بۆ تیرەی داماوان ژیاوە و لێ بڕاوە لە چەنگ گورگانمان خەلاس کا و سەر و ماڵی خۆ و منالّی بۆ ڕەزای خوا و ڕزگاری ئێمە داناوە، عەلی بووە.

- عەلی کێ بوو؟

خزم و کەس و زاوا و یاری پێغەمبەر بوو. لە ئازایی و زاناییدا بلیمەت و بێوێنە بوو. بەو هونەر و جەوهەرەوە -وەك من، وەك تۆ- ئەرکدەر و کارگەر

بوو. عەلی لە سوقرات ژیرتر بوو؛ بەبیرتر بوو. بەڵام بەرهەمی بیرەکەی نە وەك سوقرات بۆ چینی هەڵبژاردە بوو؛ بۆ ئازادی و ڕزگاری ئێمەی کزی بارکەوتە بوو. لە وتاردان «دیموستنس» تای نەدەکرد. بەڵام وەکوو دیموستنس من- من و خۆم- خۆمی نەبوو؛ خۆی هیچ کاتێك لە بیر نەبوو. هەرچی دەیگوت بۆ ئێمە بوو. لە «بوسوئە» دەمڕاست و دەمپاراوتر بوو؛ بەڵام وەك ئەو لە دەرباری «لوئی» خۆی نەکردبووە سەربار و بە خونکاری هەڵنەدەگوت. دەهاتە دەر؛ لە ناو چینی دەربەدەر و خاکەسەردا قسەی دەکرد؛ ئاوڕووی فێڵبازانی دەبرد.

مێژوو دەڵێ: «سپارتاکووس» بۆ ڕزگاری قولەڕەشەکان جەنگاوە. بەڵام عەلی بۆ هەموو بەشخوراوانی دنیای فراوان کۆشاوە. لە سەر مافی لە دەسچووی هی وەك من و تۆ، لە ڕووی زۆرداری داگیرکەر ڕاپەڕیوە؛ شیری لە کاڵان کێشاوە؛ دەگەڵ نەیاران جەنگاوە.

عەلی وێژەر و وێژەوانێکی سەرتۆپی دەورانی خۆی بوو. بەڵام نەك وەکوو فیردەوسی کە لە ناو شێست هەزار دێڕدا تاکە جارێك دەربارەی هەژارێك بدوێ: کوتك وەشێن شۆڕش بکا و سەری زۆرداری حەزیا و مار پانکاتەوە و لا لە هەژارانی خزمی بکاتەوە. بەڵام مامۆستای چڵکاوخۆر ئەو کارە پیاوانەی کاوەش بە نیوەچڵ بەجێ دێڵێ و مەگیرانی بە بەچکەزۆرداران دەکا. کاری کاوەی ڕند و پەسەن بە فەرەیدوونی نارەسەن -کە لە بنەماڵەی گورگانە- تەواو دەکا.

شیعری عەلی، وتاری جوان و ڕەنگینی، وەك لافاوێك پووش و ئاومالْکی خەمگینی لە چەوساوە و لێقەوماوان ڕادەماڵێ؛ بەرگی دزی و گزیکاری لەبەر گورگانی خوری پۆش دادەماڵێ.

عەلی کە دەڵێم زانا بوو، وا تێنەگەی وەك کاهینانی دەورانی فیرعەونەکان یان وەك مەلا و شێخ و موجتەهیدانی ئێستا بوو: بە نازەوە، بە جلوبەرگی تازەوە، پتەو، قەڵەو، لە پاڵەپشت پاڵ داتەوە، هەر بیر لە زێڕ و زێوی زۆر، لە چێشت و لە نان و پێخۆر بکاتەوە؛ جگە لە خۆی و لە کوڕ و خزمانی خۆی، بیر

لە هیچ شت نەکاتەوە. ئێمەی باجدەر و ڕەنــجبەریش لــە بیـــرە خــۆی بباتــەوە. عەلی بە برینی شیــرەوە خەڵتانی خوێن، نوێنی لە بۆریا، لە کوێن. کە دەبیستێ ژنە جوولەکێکی هەژار زوڵم و ناهەقی لێ کراوە، هاوار دەکـا ئـای لــەم شــەرمە ناڕەوایە! پیاو ئەگەر لە حەیفان بــمرێ، کەس نابێ سەرکۆنەی بکا.

عەلی لە ناو چینی نەدار هەڵکەوتبوو؛ زانا، وشیار، ئازا، بــەکار، دەســت و دڵپاك و ئاکارچاك، لە ڕێی بژیودا خەباتکار.

بەڵێ زۆر زانا و دانا بوو؛ بەڵام نەك وەك ئەو زانا ناسراوانەی کە مــن و تــۆ ناسیومانن و دەیانناسیــن: زانان بەڵام هیچ کارێکیان لە دەس نایە؛ دەس بە کارن بەڵام لە باری نازانن. ئەگەر زانا و بەکاریش بن، پیاوی شــمشێر وەشاندن نیـــن. ئەگەر زانا و دەست بەکار و ئازای شەڕن، دەست و دڵ و داوێنپاك نیـــن. ئەگــەر دەڵێن خواپەرســتین، خواشــیان دەوێ خورماشــیان دەوێ؛ ئــەوەش هــەرگیز ڕێــك ناکەوێ. عەلی بەو هەموو جەوهەر و هونەرەوە -کە لە هــەموو لایەکــەوە خــۆی تاکەسوارەی مەیدان بوو- خواپەرستی بەڕاستی بوو. جگە لــە خــوا و جگــە لــە هەژارانی لێقەوماو- کە خزمەتیان ڕەزای خوایــە- بیـــری لــە هــیچ نــەکردەوە. بەرگی جەنگی لە ڕێگەی خودا پۆشیوە و لە سەر هەقی ئێمەی هــەژار شــەربەتی مەرگی نۆشیوە.

عەلی خەباتکار و پاڵە، ڕەنــجی ئەدا، بەهرەی ڕەنــجی بۆ یــارانی هــەژاری بوو. کەرێزکەنە، پاچ و قوڵنگ دەوەشێنێ، ئاو دەردێنێ. خزم و کەس لە خۆشیان دەتریقێنەوە. بەڵام عەلی مەودا نادا ئەو دڵخۆشیە هەتا سەر بێ؛ دەڵێ مژدە بــۆ خزم و کەس و کاری من کە لەم ئــاوە تنۆکێکیــان بەرناکــەوێ. ئــاوی ژێــر زەوی مەدینە بۆ ئەو تینووە بێتینانــەس کــە دەســکورت و بەلــەنگازن و ئــاوخوازن و توانای ئاوکڕینیان نییە.

باخەوانە، لە کاتێکا کە خێزانە بەڕێزەکەی -کیژی ڕاسپاردەکەی خودا- لــە ناو جێگەدا کەوتووە و خەریکی ئاویلکەدانە، عەلی لە نــاو خورماجــاڕی بــەرەی نەججار، چنگ خۆڵاوی، لــەش تــۆزاوی بنکــۆڵ دەکــا، ئــاو دەدێــرێ؛ وشــکەڵان

هەڵدەپەرتێویێ؛ دڕك و داڵان بژار دەکا؛ بۆ بژیوی خۆی کار دەکا. بەڵام ناهێڵن کار بکا و خەم لە سەر هەژار تار بکا. بەرەی کۆشك و تەلارسازان، ڕەوەی دەسبڕ و فێڵبازان، دەیانزانی تا عەلی بێ، بۆیان نالوێ بە ڕاشکاوی ئەسپی چاوچنۆکی تاو دەن، هاتن چیان کرد؟

- بە ناوی قورعان و ئایین -بە فتوای خودافرۆشان- حەشاماتیان لێ خرۆشاند و بە گژیدا چوون. کاتێ دیتیان بەرەی هەژارانی عەلی زۆریان دەبا، کەوتنە باری گزیکاری. قورعان بە سەر ڕمبانەوە بۆ تکا هاتنە مەیدانەوە. موسوڵمانی ساویلکەی لاگیری عەلی فریویان خوارد و خۆیان بوارد. تەڵەی قورعان کاری خۆی کرد؛ ئەو لاگیرەی داماوانیان بە فەند و فێڵان لە ناو برد.

عەلی بە شمشێرێك کوژرا کە ئایەتی فەرمانی جیهاد بۆ خودای لە باڵچوغەی هەڵکەنرابوو.

مەیدان بۆ فێڵبازان چۆڵ بوو. هەژارخۆر باویان هاتەوە. سەر لە نوێ هاتنەوە سەرمان. بە ناوی خودا، بە ناوی خەلیفەی ئیسلام خواردنمان دەس پێکرایەوە.

کوڕی عەلی بڕیاری دا لە سەر شوێنی باب و باپیری خۆی بڕوا. بڕوای وا بوو دەبێ دەستی زۆردار لە سەر بێزۆران لابەرێ؛ لە بەرانبەر داگیرکەری دنیاپەرستا ڕاپەڕێ. بەڵام ئەویش بە فتوای مێزەر بەسەر و ڕیش‌پانانی ئەو زەمانی —بە دنەدانی زۆرداری پیاوکوژ و زێڕدار- بەو بەهانە کە حوسێن و پەیڕەوانی لە بەرانبەر دوژمنانی بە ڕواڵەتی موسوڵماندا کەمایەتین، بە پێی ئایەت کەمایەتی لە زۆربە یاغی، خوێن و ماڵیشی حەڵاڵە؛ ئەو دڵسۆزی هەژارانەش لە ناو برا. هەر لەو ساوە ڕۆژی خۆشی بۆ چەوساوانی بێتاوان لە موسوڵمانان بەسەر چوو. دەستی زۆربەی ڕووت و بۆر و فریوخۆرمان لە پاش نەمانی ئەمانە لە بنی هەمانەوە دەرچوو. ئەو ئیسلامەی کە لە سایەی ناسینی یەك خوا، یەك ڕووگە و یەك قورعان ببووە هەوێنی برایی بێمەرایی و

بەرانبەریەتی و تەبایی هەموو چینێك، لە کۆمەڵدا لێك هەڵوەشا؛ بـەش- بـەش کرا؛ ئۆباڵی باوکی یەکتـرکوژ، کەوتە ملی نەوە و نەتیجـە و نەدیـدەی ئاگـا لـە هیچ نای بێپەنا.

بە سەتان لە گزیکاران لە هـەموو دەر و ئاقـاران بـۆ بەرژەوەنـدی زۆرداران گفتی سـفت و مفـت و ڕاسـت و چـەفتی دژی یـەکیان لـە زمـان پێغەمبـەرەو هەڵبەست. هەزار مانای جۆراوجۆریـان -بـۆ ناتـەبایی نانـەوە- لـە قورعانـەوە هەڵکڕاند. بە هەزار ناو و ناتۆرە لە یەکتـرنان، پێك هەڵپڕژان. ئێمەی ژێردەسـتە و سـاویلکە و دەستەوسـتان و خاویلکـەش هـەر تاقمێکمـان بـە هـەوای سـازی فێڵبازێك کوڕەگوێ بووین و هەڵبەزین و بە گژ یەکتـریاندا کردین.

بە ناوی سوننی و شیعەوە، بـە نـاوی تۆڵـەی تـاوانی بـاوانی هـەزار سـاڵ مردووی ڕابردوو، بە ناوی جەبر و ئیختیار، بە ناوی قادری و چەشـتی، بـە نـاوی دوازدەیی و هەشتی و بە هەشتا هەزار ناوی تر، ئێمەی ڕەنـــجەڕۆ و کرێکـار لـە یەکتـر هەڵاواردراین. سەرەڕای ئەوەی کە خوراین تێك بەردراین؛ تا سەرمان قاڵ کەن بە قوولە و نەکا هۆش بێتەوە بەرمان و لە دووی دەرمان هەڵوەدا بیـن.

لە جیات ئەمەی بەرانبەر بە یاسای قورعان یەك بگرین و وەك یـەك بـژین، بووینە دەسخەڕۆی خوێنمـژان. وێـڕای زبـارەی نـاڕەوای پێمـان دەکـەن، بـە گـژ یەکتـریشماندا دەکەن. هەر کەس کوژرا بە قسەی فتـوادەری نۆکـەر، لـە ڕاهـی خودا کوژراوین و حەواڵەی بەهەشت کراوین. ئەگەر ماشیـن، بۆ خزمەتی ئـەوان باشیـن. ئەشێ بەهرەی ڕەنـجی ساڵمان، پێویستی ژن و منالمان، بکەینە دەست چەند قەڵەوێك تا لە قەڵەوی نەکەون. ئێمەش قانیع بیـن بە بەشی چارەڕەشـی و متەقمان لە دەم دەرنەیە؛ حەقمان حەواڵەی قیامەت بێ.

برام! بەڵام وەك پێـشینان گوتوویانـە: «هـەر زاڵمـەی زەواڵێکـی هـەس.» ئەوانەی بە فێڵ و گزی بـۆ هـەژار خـواردن و دزی یەکپارچـەیی موسـوڵمانانیان هەڵوەشاند، بە دابەش- دابەش کردنـمان بێهێز و بێپێزیان کردین، خۆشـیان تـا سەر خۆشیان نەدیت.

زۆرداران و گەلـخۆرانی بەری ئەو بەری دەریاکان -کە وەکوو داڵ لـە شـوێن کەلاکان دەگەڕێن- لە چەندبەرەکی و ناڕێکی و کەنەفتی و کـاڵای بـە قیمـەت و نەفتی ئێمە وەخۆ کەوتن. بە ناوی شارسـتانیەتی سـپیپێـستان، بـە نـاوی ئـاوا کرنەوەی وێرانبووی وڵاتانیتر، هێرشیان هێنا و دەمیان تێ نایین. گەورە و گچکە و سـپی و زەڕی و ڕەش و بۆریـان کـردە ئـاژاڵی دۆشیـن و هـەموو ڕەنـج و تێکۆشینمان بە ڕێی ئاودا بەرەو ڕۆژاوا بار کرا. لە بەرانبەر ئەم کارەدا بـە نـاوی ئەو ئازادبوونەی کە خۆیان ناویان لێ ناوە و لە راستیـشدا بـۆ هـۆش کوشـتنمان ژەهراوە، کردوویانینە کۆیلەی خۆ و تەگبیـری سەربەخۆ بـوونی خۆماڵیمـان لـە مێشك و دڵ، داتەکاوە.

گەلانی گەلـخۆر و زۆردار -کە ناومان ناون ئیـستعمار- فێریـان کـردووین خۆپەرست بیـن؛ پووڵپەرست بیـن. هەرچی ئەوان پێمان دەڵێن گوێلەمست بیـن. ئێمە بووینە کووپەی هەڵپەساردەی ئەوان. هەرچی خـشتوخـاڵ و ئـەیاغ و کـار پێنەماوی ئەوانە بە گەرووی ئێمەیدا دەکەن. هەمیشەش کاری وا دەکەن کە بـە هیچ بار یەکتـر نەگرین. لە جیاوازی و شەڕ و شوور و بەربەرەکایەتی ئێمە بەهرە بەرن.

کەچی لە سەر ئەو حاڵەشڕا پیاوە پیـرۆز و مەزنەکان (مەلا، ئاخوند، شێخ، موجتەهید) -کە خۆشیان زەدەی بێگانە و دیلی ئەو ڕۆژیبەرانەن- هەر لە سـەر بەزمی خۆیانن و ئاورەگرەی چەندبەرەکی و لێك جیاوازی خۆشتـر دەکەن.

ئێستاش هەر کەس لە نوێژیدا دەستان بگرێ، هێندێك دەڵێن سزای وایە لە دار بدرێ. کێ سەر وە سەر بەردە مۆرێك بکا، لای دەستەیەك لـە دیـن و ئـایین لایداوە. پوختەی وتار تەفرەقە هەر وەك خۆی ماوە و لە سایەی ئەم تەفرەقەیەش تان و پۆی موسوڵمانەتی هەڵوەشاوە و ئاڵۆزاوە و کاری دیندوژمن لە باوە.

هەژارەکەی لە بێگاری فیـرعەونا مردوو!

من کە هەژاری ئەم چەرخەی پەنـجا چەرخ لە تۆ دوورم، پەنـجا ئەوەنـدەی

چینی تۆ دەچەوسێم و ڕەنج خەسار و بە ئـازار و لـە بێگـارم. تـەنیا چـارم هـەر ئەوەندە لە بەرچاوە خوا ئاوەز بدا بە گەورە و گچکەکانـمان کە بچنەوە سـەر ڕێ و شوێنی ڕاستەقانی خودا و دین و قورعانەکەی کە ڕێی ڕاستە و هەموو خواستی عەدالەت و لەخۆبووردن و یەکیەتی گەلانی چەوسێنراوەیە.

بە ئاواتـم ناوی «عەلی» کە سـێ پیتـە و هـەر پیتـەی ڕەمـز و نیـشانەی خۆشی و پیت و سەرکەوتنە، بکرێتە سەرمەشقی گشت و لێی لا نەدەین.

عەین (ع) واتا عەدالەت و لام (ل) ڕەمزی لەخۆ بووردن و یێ (ی) ڕاسپێری یەکیەتیە. یانێ عەلی ویستوویەتی دەست لە سێ ڕەوشت بەرنەدەین:

عەدالەت، لەخۆ بووردن و یەکیەتی.

عەلی شەریعەتی

ناونامه

خوێنەری بەڕێز! ئەو ناوانەی لـەم نووسـراوە تووشـیان دێـی و نایانناسـی، لێرەدا بۆیان بڕوانە. ئەوەنـدەش بزانـە ئـەم ناونامەیـە هـی منـە و وەرگێـڕاوی نووسراوی شەریعەتی نییە. **هەژار**

ئەبووزەر: ناوی جوندوب کوڕی جونادە، لە هۆزی چۆڵپەرسـتی «غیفـاری» بووە. ساڵی **٣٢**ی کۆچی مردووە. چوارەمیـن یان پێنجەمیـن کەسێك بـووە کـە هاتۆتە سەر ئایینی ئیسلامەتی.

لە شاری شام دژی معاویە دواوە؛ کە کۆشکی کەسکی بە هەژدە بـار زێـڕی دارایـی ڕەش و ڕووتـی موسـوڵمانان بنیـات نـاوە. معاویـە شـکایەتی لـە لای عوسـمان کوڕی عەففان -کە ئەوساکە خەلیفە بووە- لـێ کـردووە. بردوویانەتـە مەدینە. لە مەدینـەش لـە سـەر تەخـشان و پەخـشان و بـە فێڕۆدانـی دارایـی موسوڵمانان بە گژ عوسـماندا هاتووە. لە مەدینەش دەرکراوە و بۆ شـوێنێك بـە ناو «ڕەبەزە» ناردراوە کە تا ژیاوە لەوێ بووە. کە مردووە ئەوەندەی نەبووە بەشی دوو گەزە جاوی کفنەکەی بکا.

ئەندەلەس: لە ناو مێــژووی پێــشووی عەرەبانــدا سەرانــسەری ئیــسپانیا و پورتەغالّی ئێستەکانە دەگرێتەوە. سالّی ٩٢ی کۆچی خەزاکەرانی موسولّمان بــە سەرکردایەتی تارق بەنیزیاد ناوێك -کە عەرەب نەبوو، بەربەر بوو- دەستیان بــە داگیــر کردنی کرد. بەرە- بەرە تا سەرچــۆمی «لــوار»ی فەڕانــسەشیان ئــاژۆت. حوکمی عەرەبی و ئیسلامی بۆ ماوەی ٨٠٥ ســالّ لــە ئــەورووپا بــەردەوام بــوو. سالّی ٨٩٧ی کۆچی، سێهەمیــن ڕۆژی سەرسالّی ١٤٩٢ی زایینی، خاچپەرســتان دوامیــن حاکمی عەرەبیان لە ئەورووپاوە دەرناوە و ئیتــر حــوکمی ئیــسلامەتی لەو ولاّتە دوابڕاو بوو.

بوودا: کوڕی فەرمانڕەوایەکی گەورەی ولاّتێك لــە لای نیپــالّ لــە بــاکووری بنــارس بــوو. لــە تەمــەن بیــست و نــۆ ســالّدا وازی لــە ژن و مــالّ و کــوڕ و خۆشگوزەرانی خۆی هێنا؛ بوو بــە عەبــدالّ بــە شــوێن خــودا بــەدی کــردن. لــە ئەنــجاما لە بن دارە هەنــجیــرێکدا تیشکی خودا خۆی نیــشان دا و نهــێنی بــۆ ڕوون بوونەوە و کەوتە بیــر ڕووناك کردنەوە.

بــوودا دەڵــێ: ژیــن زنــجیـــرە ئازارێکــە؛ خواســتی نەوســی بنیــادەمیش سەرچاوەی ئەو ئازارەیە تا پیاو هەیە و لە سەر دنیا دەژی، هەوای نەوس -چەل و مل- ملی گرتووە و گەوی ئازار ناترازێن. کەوابوو هەتا هەین پەستیــن. گەرەکە لە چاکی و پاکی و بێئازاری جانەوەران باری ئەولامان هەڵبەستیـــن. هەســتی و خۆشی بۆ پیاوی خاس لە پاش مەرگ دەس پێ دەکا.

زۆر لە سۆفیەکانی ئێمەش لە ســەر ئــەم بــارە ڕۆیــشتوون. وەك شاعیـــری هەرەبەرزی کوردەواری (مەولەوی) تاوەگۆزی دەفەرموێ:

بــالاّم کردەوە مەیل وە لای پەســتی   وردیــکــلانــەن دەروازەی هــەســتــی

بوسوئە: ژاك بنینی بوسوئە گەورەترین وتاربێژی دەورانی خۆی لە فەڕەنسە سالّی ١٦٢٧ی.ز هاتۆتە دنیا. لەلەی کوڕی «لوئی چاردەهەم» بووە. پێهەڵگوتن و شیوەننامەکانی بەناوبانگن. سالّی ١٧٠٤ی.ز مردووە.

دیلفی: پەرسگای زۆر بەناوبانگی یۆنانی لــە مێژینەیــە کــە ئێــستاش لــە

بناری چیای «پارناسۆس»دا شوێنەوارەکەی هەر ماوە.

دیـموستنس: یان دیـموستـن، لە ٣٨٤ تا ٣٢٢ بـەر لـە زاییـن ژیـاوە. وتاربێژ و دەمپاراوی خاوەنناوی هەرە گەورەی یۆنانی زەمانی خۆی بووە.

زەردەشت: لە زمانی ئاوێستاییدا زەرەتوشتـرە؛ واتا خێـوی وشتـرە زەردە. خەڵکی لای گۆلی ورمێیە. بە واتەی پەیڕەوەکانی لـە نێـوان چـەرخی حـەوت و شەشی پێش زاییندا ژیاوە. لە دەس نـەیاران ڕای کـردووە و چـۆتە سـەر چـۆمی «تائیتی» کە ئەو چۆمە لە گورگانەوە دێتە خوار. فریشتە هاتۆتە لای و دڵی لە پیسی و گەماری ئەم جیهانە شتۆتەوە و بردوویەتە عاسـمان و کردوویەتە میوانی خودا. بە دڵخۆشی هاتۆتەوە سەر زەمیـن و خوا هێز و قەوەتی داوە بە سەر دین دوژمنانیدا -کە لە ڕەخ گۆلی وان ژیاون و ناوی دێوانیان لـێ نـاون- زاڵ کـراوە. گوشتاسب شا باوکی ئەسفەندیارەکەی ڕوستەم کوشتی، زەردەشتی پەسند کردووە و دینەکەی وەبرەو خستووە.

وێدەچێ بە هەڵەش چووبـم بەڵام بە بیـری کورتی خـۆم چـەمی «تـائیتی» هەر هەمان چەمە کە پردی «تیـەتی» لێیـە و نزیـك سەردەشـت هەڵکـەوتووە. گورگانیش بە لای منەوە «گەورکانە» کـە مەڵبەنـدی گەورکایـەتی ئـەو دیـوە. سەردەشت بە ناو زەردەشتەوە نـاو بـراوە و پـیتی «زێ» بـە «سیـن» گـۆڕاوە. سەیری خۆشیش لەوەدایە کە گوندێك لەو ناوە هەیە ناویان نـاوە «هورمـوزاوی» واتـا ئـاوەدانی ئـاهوورەموزدا. گونـدێکی دیـش لـە شـارباژێری کوردسـتانی داگیـرکراوی عیراقە بە ناوی «هەرمن» کە تەواو ئەهریـمەنەکەی بەناوبانگە.

سپارتاکووس: ساڵی ٧٣پ.ز سـەرکردەیی کۆیلـەیڕۆمـی گرتـە دەسـت و شۆڕشی دژی زۆرداران و کۆیلەداران هەڵایساند. بەشی زۆری لە باشووری ئیتالیـا کەوتـە دەسـت و ڕزگـاری کـرد. سـاڵی ٧١پ.ز دوژمنـان بـە سـەرکردەیی «کراسووس» و «یومیسیوس» سپارتاکووسیان شکاند و لە تۆڵەی ئەو شۆڕشـەدا شەش هەزار کۆیلەیان خنکاند.

سەلـمان: کابرایەکی ئیسفەهانی یان خەڵکی ڕامهورموز بووە. لە ڕێگـادا چەتەی عەرەب گرتوویانە و بە جووێکی بەنی قورەیزەیان فرۆشتووە. کاتێ ئیمانی هێناوە، لە ئاغاکەی کردڕاوە و بۆتە یەکێك لە یارانی هەرەبەڕێزی پێغەمبەر.

ساڵی ٣٥ یان ٣٦ی کۆچی لە شاری مەداین -کە پاتەختی پێشووی ئێـران بووە- مردووە. ئێستاش گۆڕەکەی پیـرۆزە و ئەو شارەش کە ئەوی لێ نێژراوە ها بە لای تاقی کیسراوە و بە «سەلـمان پاك» ناو براوە.

شوارتز: برتولد شوارتز، کەشە و شیمیزانی بەناوبانگی ئەڵمانی لە نیـوەی یەکەمی چەرخی چاردەهەمی زایینیدا ژیاوە. زۆر ساڵان وایاندەزانی باروت هەر ئەو دایهێناوە.

کونفشیووس: یـان کونفـسیووس، سـاڵی ٥٥١ پ.ز هاتۆتـە دنیـاوە. لـە تەمەنی بیست ساڵیدا کراوەتە وەزیری کشتوکاڵی فەرمانڕەوای مەڵبەندی «لوو» کە ئێستا ناوی شانتۆنگە. لە ئاکامدا دەستی لە کاری دەوڵەت بەرداوە و ژیـانی خۆی تەرخانی هەژاران کردووە. لە چیـن و ژاپـون و ڕۆژهـەڵاتی دوور، ئێـستاش پەیڕەوی زۆر زۆرن.

مانی: وێنەکێشی بەناوبانگ کـە بـە پێغەمبـەریش ناسـراوە. لـە دەورانـی شاپووری کوڕی ئەردەشێری بابەکاندا ژیـاوە و ئەردەشـێر دیـنی مـانی بـڕەو داوە. ئەردەشێریش لە ساڵی ٢٤١ز یان ٢٤٠ز بۆتە شا و لە ٢٧٢ زایینیدا مردووە.

عیـرفان بەرامبەری ئازادی

خوێنەری کورد!

نووسەری یاداشتەکانی ڕۆژ لە کەیهانی ٢٤/١٠/٥٨دا نووسیویە: مامۆستای هەرگیز نەمرمان (دوکتور عەلی شەریعەتی) دەربارەی خۆیەوە دەیگوت: وتارێکم لە مەڕ پەیڕەوانی ئیمام عەلیەوە نووسیبوو؛ دامە دەزگای کۆڕی گشتی ڕاگەیاندنی ئیسلامی لە مەککە. زوو بە سەریاندا دامەوە و بە چەند جوێنی بێتامەوە گوتیان: کاورا شیعەیەکی زۆر غەلیزە! هەر لە سەر هەمان وتاریش چەند ڕیشدرێژی بەکاوێژ فەرمووبوویان: شەریعەتی بۆتە سوننی کلك درێژ!

جارێکیشان لە دانشگا قسەم دەکرد؛ ڕووناکبیرانی سمێڵ پان گوتیان: فلان، لاگیری سەرمایەدارە! هەلێکی دی هەر لەو جێیە، هەر ئەو قسانەم کردەوە؛ چەند بیرکورتێکی ڕیش درێژ گوتیان: سوورسوور کومۆنیستە! جا بەو پێیە دەبێ ئێستە شیعەی سیس و سوننی پیس و سەرمایەداری نەگریس و کومۆنیستی لامەزەب بم. داربەرووی بنەتاڵوو بم! یەك تەنیشتی چوارپاڵوو بم!

❊❊❊

منیش ئەگەر ڕاستت دەوێ، تا دەگەڵ بەرهەمەکانی ئاشنایەتیم پەیدا نەکرد،

لام وابوو لە شیعەتیدا شەریعەتی خەستێکە ئەسکۆی تێ ناچێ؛ بەڵام لە لام ڕوون بۆتەوە کە ئەو پیاوە بە شوێن ڕاستیدا گەڕاوە و ئاوڕی وە چیتر نەداوە. بە پڕوپووچی سەد ڕیتاڵ و هەزار سووچی گزیکاران -کە بۆ بەرماوی زۆرداران- فش و فۆڵ و قاڵب بەتاڵ بۆ ئیسلامەتی دووراوە و بە دەستی پیس و چڵکنی چەند کوڵکنێکی دوورەهەست تێهاڵاوە و داپۆشراوە، خەریک نەبووە. گەڕاوەتەوە سەرچاوە. ئاوی ڕوونی هەڵێنجاوە و لە چڵپاو وازی هێناوە. عیرفانە ڕاستەقینەکەی بەم نامیلکەیە لێیدواوە، لای ئەو بووە.

حەز دەکەم تەنبەڵی نەکەی و بیخوێنیەوە تا تۆش وەك منی بناسی و بە بستەریش بە فریو نەچی و لە ڕاستەڕێش شارەزا بی!

ئیتر خۆشیت. برات: **هەژار**

تاران، ٥٨/١١/١٧

وام بە دڵدا دەهات بڵێم: وەرن با بۆ تاوێکیش بێ، خۆمان لە ناو چواردیواری دین و کۆمەڵاتی جوێ- جوێ ڕزگار کەین و بێینە دەرێ. سەرێك لەم دنیایە دەین و بێهیچ سندم و پێوەندێك ئەم خۆکردە (تەبیعەت) بە دانستە شیکەینەوە و دەربارەی ژینی ئەوانەی ئەمڕۆ دەژین، بە وردی بتۆژینەوە.

گومان نییە مرۆ و خۆکرد هەرتك هەن و لە بەرچاون. جا بۆ چۆنیەتی پەیوەندی ئەو دوانە بە یەکترەوە و باری ژینی ئەم عیسانەی لە ناو ئەم خۆکردە دەژی، پێویستمانە هەموو جۆرە بیر و بڕوا و ڕێبازی لێکتر جیاوازی کۆمەڵانی بنیادەمی کۆن و تازە -کە ناوی دین یان فەلسەفەیان لێ نراوە و ئەزموونیان لە سەر گراوە- بە گشتی بەسەرکەینەوە. ئەوسا ئەگەر تۆزێك زیت و وشیارانە بدرێنە بەر مەحەکی بیر، بۆ پیاوی ژیر دەردەکەوێ کە سەرچاوەی هەموانیان هەر سێ کانییە و ئەوانیتر هەموو جۆگە و شێلەگەی ئەم سێ سەرچاوەن؛ دەنا چەند لاپرەسەنێکن بایەخی لێدوانیان نییە. سێ سەرچاوەکە «عیرفان» و «بەرامبەری» و «ئازادی»یە. یەکەمینیان -کە عیرفانە- ئەگەر ڕاست بێ و عیرفانی هەر بە ناو نەبێ، بێ گرێ و گۆڵ ئەو دووی دیکەش دەگرێتەوە.

١- عیـرفان

مانای عیـرفان بـە تێکڕایـی کـاری کەسـێکە دەیـەوێ خـۆی بناسـێ؛ چـی هێناویە؟ بۆ هاتووە؟ بۆ کوێ دەچێ؟ دەبێ چی بکا؟ هەودا و مەودای ئالۆز و پڕ گرفچنکی دەوروبەری، لە بان سەری، لەم زەمینە پان و پۆڕ و بەرینەدا بپشکنێ؛ سەرەتای بدۆزێتەوە؛ یەك لای کا؛ گرێکوێرەکانی ڕاکا؛ بە ماشەر هەڵیکاتەوە؛ بە عەقڵ لێکی داتەوە؛ مەودای ئەو هەودایە چەندە؟ لە کوێڕایە و هەتا کوێیە؟ کێ ڕستوویە؟ کێ خستوویەتە بەر دەستی پەلەوەر و جانـەوەران بـۆ چـینە و لانـە و لەوەڕان؟ بە کوردی و کورتی کەسێکی لە دووی ڕاستەقینە وێڵە و تا هەموو شت دەبنج و بناوان نەکا ئۆقرەی نایە، پێی دەڵێن؛ خاوەنی عیـرفان و عارف.[١]

ڕۆژاوایی نشینەکان دەڵـێن: زێـدی عیـــرفان ڕۆژهەڵاتـە و ڕاسـتیش ناکـەن؛ چونکە زانست بە دانستە سەر بە هیچ مەڵبەندێك نییە. بگرە هەموو سەر زەوین و ژێر زەمیـن و پـەی دەریـا و عاسـمانی شیـن و بـەرزیش بـۆ ئـەو گـەلێك تەنگەبەرە و بەگێڕە تیا دەگونـجێ. دەتوانـم بڵێم ناشگونـجێ. هۆی ئـەو هەڵـە زلەش ڕوونە: دەورانی کەونارای پێشوو (هەر زوو) ڕۆژهـەڵات لانکـی زانیـاری و ژیاری بوو. دانیشتووی نیوەتۆپەڵی خۆرنشینی ئەوسا -لە زانستا- کوێر و کـوتر و کۆڵەوار بوون؛ لە ژیار و شارسـتانیەتی قوشـقی و نـەبان و بێـزار بـوون. ئـەو دەمانەی ئەوان لە گوێی گادا خەوتوون، زانیـاری بـە عیـــرفانەوە لـە مەیـدانی خاوەرزەمیـن گاڵەی بوو؛ ڕمبازی دەکرد. هەر بۆیەش دەو قۆرتـە کـەوتوون کـە عیـرفانی ڕوو لە ڕۆژاوا نەناسراو -بە دای و باو- بە خۆرهەڵاتی بناسن؛ ئـەگینا

١- عیـرفان عەرەبیە؛ سەرزارەکی واتا: ناسیـن. لـە زاراوەی زانایانـدا: ناسـینی شـت وەکوو هەیە؛ نەك وەك دەڵێن. عارف بە کەسێ دەبێژن لە نـاوەرۆکی داپۆشـراو شـارەزا بێ. بە کەسانی ڕواڵـەتبیـــن و سـەرەڕۆ دەڵـێن: قـشری، سەتــحی. **قـشر:** تیکـوڵ. **سەتح:** بانە. وەرگێڕ

عیــرفان وەك گوتــمان پاژێ گرینگ لە سروشتە و دەپاڵ هەموو کەسدا هەیە.

بە بڕوای من داروینیش[٢] -کە لە سەر بیــر و باوەڕی ماكپەرستی ئەو هەموو تەوسەی تێ دەگرن- بەهێزترین بەڵگەی عیــرفان دەگیــرفانی عینسان دەخا. ئەو کابرایە بە زوانی زانیاری دەڵێ: ڕوەك و گیانلەبەرەکان، لە ڕێــی مــاك (مــادە) و ئەرکی ئەندامانی لەشڕا (فیزیولوژیك) پێگەیشتوون. ڕوەك (نەبات) ڕووی کردۆتە زۆر بوون. پاشان ماکژی (ئامیب)[٣] و گیانداری تر هاتوونــە دی. هــەر تیـــرەیەك وردە- وردە بەرەو تەواوتر بوون چوون و ئەوسا مرۆی سەرەتایی -کە لە هــەموان تەیارتر بوو، بە بەگزادەی ناو مەیــموونان حەساو دەکرا- هەراشتــر هاتە کایەوە. بەرە- بەرە مووی لەپی و دەستی هەڵوەری؛ توێڵی فرەه بوو، هاتە پێش؛ چــەنەی بەرەو دواوە خزی؛ کلکی پەڕی؛ لە سەر جووتە پــێ ڕاوێــستا؛ ئێــستا نــاو نــراوە عینسان.

جا با ئەو جار سەرنج بدەین کە بــە شــوێن ئــەو قۆناغــەدا، چــی مــرۆی لــە خزمەکەی خۆی -کە مەیــموونە و تەرحیشی لە مەیــموون ئــەکا- هەڵــداوێرێ و فەرمانڕەوایی ئاوایی پێ دەسپێرێ؟ بێگومان هەستی عیــرفانە.

هەر ئەو مەیــموونە کولکەوەریوە بێکلکە، لە سەرەتا -لــە خۆرهــەڵات یــان ڕۆژاوا یا هەر شوێنێکیتر ژیابێ- لە وچان و پشووداندا بەلانیکەم بیــرۆکێکی لە مەتەڵۆکەی ژین کردۆتەوە. بە پێی مژی باش نەمەیوی و هزر و فکری نەگەییوی خۆی، بــەرەو کانگــای بردۆتــەوە و بــە خــەیاڵ هــەڵیهێناوە. بــەڵان چــونکە زۆر ساویلکانەی بۆ چووە، نرخی نەبووە و بایەخێکی پێ نەدراوە کە لە دوارۆژێك کۆم بکرێ و فێرگەیەکی بۆ دابنرێ و ئیزمێکی دەکلکــی بــخرێ؛ ئــەگینا هــەر ئــەو مرۆیەی کڕنۆشی بۆ بەردێك، بتێــك یــان شــتێکی تــر بــردووە، داوای کۆمــەك و

١- **داروین:** ١٨٠٩- ١٨٨٢ز، خێوی بیــری تۆژینەوە لە ڕەگەزی جانەوەرە.

٢- گیانلەبەری هەرەوردی سەرەتایی لە ئــاوی شیـــریندا دەژی. شــل و ول و نەبەگــە و بزۆزیلەیە. عارەبان ناویان لێ ناوە «امیبةالـمتورة» یانێ: چڵمۆکەی وردیلەی بزۆز. مــن لە خۆمەوە ناوم نا: «ماکژی» یان «ماژی». وەرگێڕ

یارمەتی لێ کردووە، جۆرە عیرفانێکی هەبووە کە ئێستا لە سەری ناکەین.

گەشانەوەی هەر ئایینێك بە گەشەی پەیڕەوانیەوە بەستراوە. بۆ نموونە: ئایینی هێندۆك ڕادەنێم. هەتا سەد ساڵ لەمەوبەریش گاپەرستی لە بەرچاوی موسوڵمانان ئەوپەڕی پەستی و بێهەستی و بەڵگەی گێلی و نەزانی بوو. کەچی ئێستا کتێبی وایان دەربارەی دینەکەی خۆیان داناوە کە بە خوێندنەوەی شاد ئەبین. کتێبی وان زۆر لە کتێب موسوڵمانان -کە دەربارەی ئیسلامەتی دانراون- بەپێزترن. ڕادهاکریشنان[٤] دەربارەی پیرۆزی گا و پەرستنی، کتێبێکی وای نووسیوە کە ئێمەمانان تا ئێستاش لەمەڕ بێشەریکی خوداش نووسراوێکی وامان نییە! جگە لەوەش زۆر لە زانایانی هیندی سەبارەت بە خوداکانیان -کە هاوبەشن و هێندەش زۆرن دەژمار نایەن- شتی ئەمەندە بەنرخ و پیاو ڕازیکەریان نووسیوە کە لەوپەڕی بەرزیدایە و سەرنجی خەڵکی دنیایە بەرەو خۆیان ڕادەکێشن. لەو بارەوە وەباڵ بەستۆم لەملەدا ئەوان لە پێشن؛ کە دەبوا بەراوەژوو با؛ چونکە هەستی تاکپەرستی لانیکەمی دووهەزار ساڵ لە دینی هیندوو کۆنترە. بەو پێیە با دەبوو ئێستا -هەر هیچ نەبا- دووهەزار پا لە پێشتر باین. بەڵام چونکین کەوتۆتە بەردەستی ئێمە، ئێمەش لە پەستا بەرەو پاش دەکشێینەوە، دینەکەمان بۆتە گەپجاڕی هەندەران. وەختە بڵێم ڕۆشنبیرانی خۆماڵیش لێی بێزارن.

دەبا با دەینەوە سەر خەت:

هەستی عیرفان وێڕای سرشت -وەکوو جمك- دەگەڵ مرۆ هاتۆتە سەر ئەم زەمینە.

- عیرفان چییە؟

- دڵخورتیە، بزوێنی بەرەو زانینە؛ کە تووش مرۆی ژیر و خاوەنبیر هاتووە.

١- **ڕادهاکریشنان:** هۆزانی بەناوبانگی هیند. ١٨٨٨ هاتە دنیا و ١٩٦٣ بوو بە سەرکۆماری هیند.

عیــرفان دڵداری و ئەوینە؛ خولیای پشتی پەردە دینە. تا پیاو ئــەوینێ نەچــێژێ نەبۆتە پیاو. وەك مەولەوی ڕۆمی دەڵێ: مەلایەك ئەویندار نەبێ، گایە و مێزەری لە سەرە! ئەو شێخە سەرتاپا شینەی بۆ بیــر لەو عاســمانە پانە و ئەم زەمینە پڕ لەو هەموو تەرزەژینە، سەبرە خورپە دڵی نەبزوێنێ، لە حاندی دیــمەن چاو داخــا و لە دەنگ و ئاواز و سازی هەزار تەرزی نزم و بــەرزی ئــەم خــۆکردە خوشــیك و جوان و ڕەنگینە گەشە نەکا و لە لای بابێ و هەر گوێچکەی بــۆ بتــەپێنێ و لــە کرگاری شیــرینکاری -کە چییە و کێیە- دانەمێنێ و بۆ ناسیـــن و بــۆ زانــینی ڕانەمێنێ، هەتا ئێستاش هەر لە جوونــە مەیـــموونەکەی پێــشینەیە؛ کولکــەی تولەکی کردووە و هەڵوەریوە؛ کلکی کــرووزی پــەڕیوە و نــاوی خــۆی لــێ نــاوین عینسان.

ڕاستت دەوێ؟ کەسێ تامی ئەو دڵخورتیە پاك و چاکەی بەلادا تێنەپــەڕیوە و نەیدیوە، گوێرەکەیەکە لەو دەشتە بەرەڵا؛ لۆژ- لۆژ دەگــەڕێ و دەلــەوەڕێ. لــەوە پێوە هیچی لە هیچ نەزانیوە. ئەگەر سەد ساڵ تەمــەنی بــێ، نابــێ بلــێن خــۆی ناسیوە.

سەرچاوەی دڵخورتی چییە؟

ئەو مرۆیەی لە مەیــمونی ترازاوە و ناوی پیاوی لە خۆ ناوە، نیاز و ئــاواتی لە ژیندا هێندە زۆرن کە نەك پێکهێنــانی هــەموان، بگــرە نیویــشی بــە خــۆکرد دابیــن ناکرێ. ژێرکردنەوەی ئەم جانەوەرە دوو پایــەی گروگــرە لــە وزەی خــۆکرد بەدەرە.

- بۆچی؟

- چونکە خۆکردەکە وەك هۆڵێك یان وەك دۆڵێکە کە پیاو و گا و جانەوەر و پەلەوەر و گەڕۆك و خزۆك و ڕوەك، تێکڕا لــەو ڕەهۆڵــە دەژیــن، یــان لــەو دۆڵــە دەلەوەڕێن.

بەڵێ خۆکرد بۆ پێکهێنانی ئاتاجی گیانلەبەران هاتۆتە دی و پڕ بژیوە؛ بــەڵام مرۆ، مرۆی بزۆز، خوا دەفەرمووی: «مرۆ بزۆز دروســت کــرا». مــرۆی چــنۆك و

خاپینۆك، بە ژیانی جانەوەرانەی دوور لە گۆڕان قنیات ناکا. ئەو کۆنە مەیموونە ڕووتەی کە هەستاوە و لە سەر دوو پێ ڕاوەستاوە، لە جانەوەری ڕەمەکی خۆی زۆر بە زلتر دەزانێ؛ بە فیزەوە بەرەو بەرزیەتی دەڕوانێ. لە هاوئاخوڕی و ئاومالّی دڕندە و چەرندەی مالّی -کە ئیشێکە هەمیشە پێ و تۆقێکە لە ملی هالاّوە- زۆر جارزە؛ لەوەڕی لێ بۆڕۆ بووە؛ شتی تازە و زۆری دەوێ و کەمتری وە دەست دەکەوێ. لە وەڕەزیان کەم-کەم دەگاتە ڕادەیەك بە تەواوی ئەم ژینەی لەبەر دەبێزێ. بە قێزەوە لە خۆی و لە ژیان دەڕوانێ. خۆی لەو ناوە وەکوو نامۆ و غەوارەیەك دێتە بەرچاو. بۆ دەرەتانێك دەگەڕێ کە بێتە ڕێ. بەشکەم بەوێدا بگاتە جێ ژیانی لەم ژینە هەموانییە خۆشتر؛ خۆشی بۆشتر. بە چاو، بە دلّ، بە چاوی دلّ بۆ سەرچاوەیەك دەنۆڕێ کە تینوایەتی دەروونی پێ بشکێنێ. ڕادەمێنێ تا هیچ گومانی نامێنێ کە ئەوەی ئەو گەرەکیەتی لەم مالّە دەستی ناکەوێ؛ دەبێ هەر چۆنێ بۆی بلوێ لەم کۆنەچالّە دەرکەوێ و بەرەو هەوارێ سەرکەوێ هەواکەی سازگارتر بێ. ئەو هەوارەش نادیارە؛ بەرپیوارە؛ عارەبان پێی دەلّێن (غەیب).

ئەو نادیارە لە کوێیە؟ نییە؟ هەیە؟ ئەگەر هەیە چۆنی بۆ بچێ؟ چۆنی دەقەمچی دەکەوێ؟

من نامەوێ بکەومە پەرسڤدانەوەی ئەم لە کوێ و چییە و چۆنانە؛ چونکە دەکەومە ناو شیوی سۆفیانەیەکی تایبەتی و تییدا سەرم لێ دەشێوێ. با لێی گەڕێین. ئەگەر ماكپەرستان دەلّێن لە دووی نەدیاران ماندوو بوون پیاو بەرەو پاش دەباتەوە و لە بارستی گەشەداری نزمتری دەکاتەوە، باوەڕ ناکەم. من لام وایە دوای ئەم نهێنی کەوتنە خۆی هەوێنی سەرکەوتنە. چونکە ئەگەر هەر بەوەندەی لەبەر چاوە قنیات بکەین، هەر کاتێ وە دەستی بخەین ڕادەوەستین. بەلاّم وەختێ بەو نەختە چاومان پڕ نابێ، بۆ پڕ بوونی دەبزوینەوە، ئەم بزۆزی و بزووتنە، هاندەری تێگەیشتنە و پێ پیلکەی پێگەیشتنە. هەلّوەدا بوون بۆ ئەو شتەی کە لە ناو خۆکردا نییە، پیاو لە کەوشەن و سنووری دیاریکراوی لە بەرچاو

لە خۆکردا، بەرەو بەرزتر ڕادەدا. لەو هاندەر و تەکاندەرەش مەبەستم هەستی عیرفانە.

عیرفان چرایەکی ڕوونە لە دەروونی خاوەن بیردا هەڵکراوە؛ خشتوخاڵی لێی تێپەڕیوە و بەرەو بەرزتر فڕیوە تا ڕەسیوە بە پایەیەك پەریش دەخەوی نەدیوە. بە فەرمایشتەکەی سەعدی:

ئەم سندمە گڵێنە بشکێنە تا بزانی
ڕەمکێشی گش مەلانی و لە تەشقی عاسمانی
مرۆ دەگاتە شوێنێك مەگین خودا لەوێ بێ
بنۆڕ چ پایە بەرزیت؟ هەر هێندەیە خودانی

هەموو دینێك، هەموو ئایین و مەزهەبێك ڕۆژهەڵاتی، ڕۆژاوایی، ئەفریقایی، ئاسیایی، بەرد و دار و بت و گا و شەیتانپەرستی، چەند خودایی یان یەکتایی، بنتایەکەی بە عیرفانەوە بەسراوە. هەر بیر و بڕوا و یاسایەك کە کۆمەڵ بەڕێوە دەبا -با سەر بە عیرفانیش نەبێ- پەرە و پتەوی و بڕەوی بە زانست و زیتی و ژیری و ئاکارچاکی و دەست و دڵ و داوێنپاکی و هێز و بەکاری و چالاکی هۆگر و پەیڕەوانیەتی. ئەوان بەکار بن، لە کارە و گەشەدارە. پەیڕەو خوێڕی و بێکارە بن، ئەویش قرخن و پووچ دەبێ و لە سووچێك دەپوچێتەوە!

شاڕێ لەبەر مرۆ دووانە: یان عیرفانە، یان گیرفانە.

ئەوی لە عیرفان بە بێزە و لە ڕامان و بیرەوەری بۆ خۆناسین ڕەوەك و دوورەپەرێزە، لەوانەیە جانەوەرێکی لێ دەربێ زۆر وریا و زیت؛ خاوەن بزاو بۆ دراو پەیدا کردن و ڕابواردن و زاڵ بوون بە سەر ئەو خۆکردەی تیا ئەژیت. لە کردەی خۆشی ڕازییە. دەکرێ بەو کابرایە بێژن: زیرەك لە جانەوریدا؛ نەك وریا لە مرۆڤایەتی. مرۆی بە ڕاست -نەك بە درۆ- گەرەك پایەی لەو جانەوەرە دوو پایە باڵاتر بێ. هۆی باڵاچوونیش عیرفانە.

عیرفان گیرفان ئاخنین نییە؛ لە زگزل کردن تەریکە؛ لەبەریکی دڵ

خەریکە: لە خۆڵخوازی والاّ دەکا. ڕادەی بارستایی هەستی بۆ ڕاستینە دۆزینـەوە بالاّ دەکا. جا ئەو هەستە هەر چەندی بە پێزتر دەبێ، ئاواتی نـەدیاری دیـنی لـە دلّدا بەهێزتر دەبێ و بەرەو بەپیاوبوونی دەبا؛ تـا دەیکـا بـە پیـاوی تـەواو. تـا پیاوەتیش تەواوتر بێ، بۆڵە و پرتەی لـە ژیـانی جانەوەرانـەی خـەڵکی ڕەمـەکی زۆرترە.

کەوابوو، عیـــرفان و گیـــرفان وەکـوو دووتـای تـەرازوو وان. کـێ دەروونـی ڕووناکتـرە، تای پارە و پوڵپەرستنی سووکتـر و دوور لە خاکتـرە. کێش هەر بـە مەیـموونی ماوە و هەر لەوەڕی لـە بەرچـاوە و هیـچیتـر نـا، لای ئـاوەزی ڕای ڕاستینە دۆزینەوەی، پارسەنگی سەنگینی دەوێ.

با ئەوەشـمان لە بیـر نەچێ: عیـرفان بەو مانایەی گوتـمان، هەستی ڕاسـتی دینەوەیە؛ تا دینی تێ نەچـێنراوە، کـاری بـە خواناسیــن نییـە. زۆر پیـاوی وا هەبوون، هەشن، بلّیمەت و تێگەیشتوو، پێگەیـشتوو، بـە بـێ وچـان لـە شـوێن ڕاستی دۆزینەوە هەڵوەدا بوون؛ وەکی دیـش دژی خـودا بـوون. داستایوسـکی[٥]، سارتر[٦] و ئالبیـرکامۆ[٧] بۆ نـموونە دەهێنمەوە. یەکەم نیـوە دوژمنێکـی دینـە. دووهەم خودا و هێزەکانی نەدیاری هەر پێ چ نینـە! سـێهەمینیان مـاكپەرسـتە (ماتریالیستە). دەڵێ ئەو خوایـەی کـە دەڵـێن هەیـە، زای ماددەیـە. نـەدیاری دەئارادا نیــن. هەر یەکەش بۆ سەپاندنی بیـر و بڕوای زۆر دواوە. کە چی ئەگـەر بە وردی سەرنـجیان بدەین، زوو تێ دەگەین ڕەگی دلّیان بۆ جۆرێ عیـرفان لێـی داوە. بەڵام دەگەڵ عیـرفانەکەی ئێمە -کە خواناسی لێ دراوە- یەکتـر ناگرن. بە بڕوای من هەرتك تیـریان بەرەو ئامانـجیك هەڵداوە. یەکیان سەر و بەری کروە و

١- **داستایوسکی** ١٨٢١-١٨٨١ز: گەورەترین چیـرۆكنووسی چەرخی نۆزدە لە ڕوسیا.
٢- **ژان پول سارتر:** فەیلەسووف و شانۆنووس و چیـرۆكنووس و ڕەخنـەگر. ١٩٠٥ لـە پاریس هاتۆتە دنیا و ١٩٨٠ز مرد.
٣- **ئالبیـــرکامۆ** ١٩١٣-١٩٦٠ز: نووســەری فەڕانـسەوی لــە جــەزایر هاتۆتــە دنیا. وەرگێڕ

یەکیان نیشانەی پێکاوە.

سارتر و هاوبیــرەکانی بەڵێ دەڵێن: خودا نییە؛ بەڵام دەشڵێن ئەم وێڵی و بــێ خوداییە بوون و ژینی بنیادەمی یــەکجارەکی بێتــام و ناکــام کــردووە. بــەڵام چ بکەین؟ چارمان چییە؟ خودا نییە و ئەگەر نەشبوو لە کوێی بێنیــن؟

تۆ بڕوانە! کاتێ ئەم جۆرە کەسانە خوا لە خۆکرد هەڵداوێرن، لە نەدیاران خــۆ دەبوێرن، ئەم ڕاستیانەش ئەدرکێنن کە لە سۆنگەی بێ خودایی، مان و ژین لــەم خۆکردەدا بۆتە مۆتە و خواخواتە لێخەت بێتەوە. بێکوێخایی لە ئاوایی، ژیان لە پیاو دەکا بە سندان. گەرەك بە خوت و خــۆڕایی و بەرهەڵــدایی ژیــن ڕابــوێرین. ئــەویش چ ژیــن؟ بێتــام و خــوێ؛ بێنــاو و تــوێ؛ تــا ســەرلەنوێ بــەرەو خــاك دەگەڕێینەوە! واتا ئەوانیش هەست دەکەن بە نامۆیی لە ژیانی جانەوەرانــە -کــە پنج و ڕیشەی عیــرفانە- بەڵان دەرتان شك نابەن. ئەوســا پوخــت و پاراوەکــەی، دەروای دەمیان وای لێ دێ؛ چونکە دنیا بێ خودایە؛ لێپرسینەوەیەك نییــە و لــە چاوەدێری ئەو هێزە نادیاریانە بە دووری. دەتوانی هەر کارێك بکەی؛ هەڕە! وەرە! لە سەرچۆك دانیشە! ڕابە! چۆنی خۆت پێت خۆشە وابە! چــاك دەبــی یــان خــراپ دەبی؟ خڕکە دەبی یان سواپ دەبی؟ بە دیــمەن جوانی؟ دزێوی؟ زمانپیسی؟ باش داخێوی؟ گوێ مەدەرێ! ئەو خۆکردەی گەرای مرۆی وەك من و تــۆی هــەڵێناوە، بێسەر و زمان و چاوە؛ نەحەساوە نەکیتاوە؛ نە تەرازو داندراوە؛ نــە دۆژەهــە نــە بەهەشتە لەو بتــرسی و بە هیوای خۆشی ئەمە بی. هەتا دەژی، هەتا لە سەر ئاو و بەژی، بە کەیفی خۆت جووتی خۆتی لێ دابەستە و لێخوڕە دەشتە!

جا بەو پێیە ئەگەر وردتری کەینەوە، سەیر و سەمەرە دەبینیــن. پیاوی زانــا بۆ لە دەستچوونی پیاوەتی ئەشێ بکەونە گەرمەشیـــن! جــا چــۆن ئــەوی یــاری هەژار و داماوان دەکا و لە ڕای ڕزگاری گەلانی بــەختکــەوتووی ژێــر چــەپۆکەی چاوچنۆکان گیانی خۆی بە قوربان دەکا، دەگەڵ نامــەرد و ملــهوڕی ســتەمکار و ڕژد و قرپۆك -کە بۆ سوودێکی بێهوودە هەزاران ماڵ وێران دەکا- پاك لــە پــاك بن!؟

لەم باسە بۆمان دەرکەوت کە ڕۆشنبیـرانی زۆرزانی خوانەناسیش ئاتاجیان بە خوایەك هەیە؛ بەڵام دەڵێن بە داخەوە نییـە! لایـان وایـە ئەگـەر بوایـە کـار لـە چێیەکی‌تر دەبوو. ترس لە خودا و هومێد بە خوای دژی پەستی و ڕاستی‌پەسـند، دەبووە پێوەدانێکی زۆر جوان بۆ عـادەمی و تـەمی خـەمی بێ‌شـوانی لـە سـەر دەرەوی.

سەرنج بدە! ئەمان دەڵێن: ئەگەر خودا هەبا، باش بوو. عیـرفانەکەی خۆمان دەڵێ: ئەگەر هەبوایەی پێ ناوێ؛ هەیە و باشە.

ئاواتخوازی بـۆ بـوونی خـوا دەگـەڵ دان بـە بـوونی خوادانـان، هـەر دووك بەرهەمی عیـرفانن؛ هەر دووکیان مرۆ لە جیهان غەوارە و نامۆ دەزانـن؛ کەچـی بە بارێکی دیکە وەك زانیمان لێك نەبانن.

ئەم دوو عیـرفانە لەلای من وەك دوو پیاون، لە چۆڵێك ڕێ لێ شـێواون؛ لـە توونیان ئارام لێ بڕاون؛ تەنگەتاون. لە پڕ و نەکاو کێوێکی ڕژد و کراڵیـان دێتـە بەرچاو. لێ بڕاون وە سەری کەون بەشکوو لەو دیو کانییەك، چێنکەیەك، زنەیەك وەگیـر کەوێ، کوڵی دڵی تینگیانی پێوەنیشێ.

یەکیان -کە قۆچاختر بووە- سەرکەوتووە و دەست لە بەرچاو دیارە بۆ شـتێك دەڕوانێ و شوێنێکی بەدی کردووە. یەك ملی لە هەوراز نـاوە؛ لـە نیـوەی ڕێـدا وەستاوە؛ لەو بڕوارە قەتیس‌ماوە؛ وزەی سەرکەوتنی نییە. داگەڕانیش زۆر گرانە. پێشوو پێ‌دەشتی ناسیوە، وشکارۆیە. ناشزانێ دیوی نەدیوی ئەم کەژە سەرکەشـە چۆنە. ئاوایی و ئاوی لێ هەیە؟ یان ئەویش هەر وەك ئێرەیـە؟ دوو دڵـە و کـاری موشکوڵە؛ ورەی بزاوی بەرداوە.

جا ئەم دوانە هەر چەند بە یەکتـر نەگەیون، بەڵام هـەردووك لا تێکڕایـی لـە نزمایی نشینەکان بەرزترن.

بە بڕوای من لەم ناوەدا عیـرفانە کەونەکەی خۆمان لەم تەرزە عیـرفانە تازە لە پێش‌تر و بەکێشتـرە. لە بیـری ئاوێتەی ئاییـن، هەویرێکی زۆر بە پێزی ڕەنێو هێنا، تەکیدا بەلای خوداوە. پێودانی بۆ ئاکار دانا؛ چاك و خراپ و پاك و پـیس

هاوێر دەکا؛ گراری خۆی پێش لێنان دانبژێر دەکا. بۆ کار چاکان پاداشی باش ڕەچاو دەکا. پیاوخراپان بە هەروگیف خوێڕیلە و بێزراو دەکا. دژی مرۆی پەتپسیاگ و بەرهەڵدایە.

خۆ ئەگەر دڵخورتی عیرفان لە دەروونی پیاودا نەبێ، مرۆ وەك بەرد و سواڵەتی بێهەست و خوست و نزم و پەست، دەژێ و دەمرێ. وا دەبینین شارستانیەتی ئەمرۆمان- کە بێخودا بە خۆدا هات و هەراش بوو- بۆتە کۆمەڵگای زۆر تەیار؛ بەڵام پڕ لە چەند دڕندەی مرۆخۆر و بێبەزەیی!

پیشە و هونەر هەتا بێژی لە برەوایە و بە ڕاستی دەوری باڵایە؛ بەڵان چونکە خودای تێدا لە بیر چووە، دەکرێ بێژین ژیار و شارستانی هەیە؛ پیاوی شیاوی تەمەددونی تێدا نییە. کەچی ئێمە لە پێشوودا زۆر پیاوی زۆر شیاومان هەبوون. داخەکەم کۆمەڵگای ئەودەم پاشکەوتە و سەرەونخون بوو!

گوتمان عیرفان (بیر کردن لە بوون و نەمان و لە شوێن ڕاستەقینە گەڕان) مرۆی لە جانەوەری تر جیا کردەوە؛ بەڵام هەرگیز خۆی لێ جیا نەکردەوە. لە ڕۆژهەڵات، کە دین داهات عیرفانیشی تێکەڵاو بوو. دین لە چاخی ساوایەتی و لە تافی خورتایەتیدا ئاوێنە بوو بۆ خۆناسینی بنیادەم؛ بۆ شاندانی ڕای هاوبەشی و ژینی بێخەم؛ دژی یاسای چینایەتی، دژی داگیرکەری و ستەم؛ بەڵام وەختێ بەساڵدا چوو، بوو بە داردەستەی زۆرداران و تەوەزەلان و بێکاران، لە دژی کز و نزاران.

مێژەر بە سەری خاپێنەر -بە ناوی چینی ڕۆحانی- خۆیان لەگەل هەڵاوارد و بوونە چینی باڵاتر و بە ژیانی تەنبەڵی دەژیان. بۆ پارێزگاری لەو ژینە تەوەزەلیەش نیازیان بە پارێزگاران بوو بیانپارێزێ. پارێزگار لە چینی هەژار، دەبێ ملهوڕ و زۆردار و نالەبار بێ. ناچار دەبوو وەك بۆ خۆیان لە سەر ئارەقی ناو چاوی بێ زۆر و داماوان دەژیان، ئۆباڵکێش بن بۆ زۆرداری پارێزگاریان کە دەتوانێ بخوا و بکوژێ و نەترسێ. کاکڵەخۆشەی دینەکەیان لە ناو برد و پڕیان کرد لە پڕ و پوچ و خەرافات و مێشکی بێچارانیان تەزاند و دنیایان کردە هی

خۆیان و بە دەم بەهەشتیان دەبەخشی. هەرکەسیش بیگوتایە لەل، بە فەرمانی مام ڕۆحانی کافر بوو؛ دەچووە جەهەندەم.

چینی چەوساوە و بەربێگار، چاری ناچار بۆ ساندنەوەی مافی لێ داگیرکراوی -کە گەوهەری ئازادییە و خوا و سروشت پێیان بەخشیوە- ڕاپەڕیوە. ئەو چینە چەوسێنەرەوەی لە ژێر ناوی گزیرایەتی خودادا هەموو مافی لێ دزیوە، لە بەرانبەر خۆیا دیوە و پێی زانیوە ئەو تۆق و کۆت و زنجیرەی بە ناوی خوا و عیرفان و دین لە پەل و ملی هالاوە، لە کێوەیە. ئیتر بێزی لە دین و عیرفان و خوداش هەستاوە و تووڕی داون. مالم هەقە هەقیان بووە.

- بۆچی؟

- تۆ خۆت بیری لێ بکەرەوە:

کابرایەکی ئازادیخوای ئورووپایی تێگەیشتوو یان ڕەشایی کە دەبینێ کەشیشە کوێخادینەکەی هەر بە دەم - بە ناوی مەسیح و مریەم- خوێنی دەمژێ، ئێسکی دەکرووسێنێتەوە! یان ئەو ئیسلامە ڕەمەکیەی کە هەر چەند دەکا و دەکرێنێ لە بێگاری مەلا و مفتی و ئاخوند و ئایەتوڵلایان هیچ سات و دەم پشوو نادا، هەر تۆزێکیش لیچی لێ بکا بە لادا و ورتەی لە دەم بێتە دەرێ و بڵێ بۆچی؟ باسی سەریە و مێزەر بەسەر دەیکەنە دوژمنی خودا و بە ناوی دین فتوای کوشتنی دەر دەکەن و چەرمی لە دار دەهالێنن. بەستەزمانە لە سەر ئەو چەرمەسەرەشڕا چۆن دەتوانێ لە ئینجیل مینجیل بڕوانێ یان بچێتە سەر قورعانێ و ماناکەشی باش بزانێ، داخۆ خوا دەربارەی مرۆ، دەربارەی مافی ئازادی چی فەرمووە؟ ئەوسا ئەگەر ڕوانیشی چی؟ یا خۆ ئەگەر زانیشی چی؟ چۆن دەوێرێ کوێخاگیان وەدرۆ خاتەوە و درۆی بەسەردا داتەوە؟ ئەوا گریمان وێراشی دەمی ببزوێ و باخێوێ، کام خاوەن دەستەڵات هەیە هیچی بە کڵاوی بپێوێ؟ زۆردار و دەسەڵاتداریش هەر خۆیانن؛ یان دەست و پێ و سەربەوانن. عاسمان دوور و زەوی سەخت و ئەو بەدبەختەی بێبەش لە ژیان و گیانسەختە چۆن شانی هەڵنەتەکێنێ و لە هەر هەلێکا هەڵکەوێ، واز لەو زاڵمانە نەهێنێ؟

با جارێ لە چڵکاو گەڕێیــن کە فێڵباز دەڵێن ڕووناوە. پــێ هەڵگەڕێیــن تــا دەچینەوە سەرچاوە. با بزانیــن ئاخۆ ڕاست دەکەن؟ هەموو دینێکی عاسـمانی لە سەرەتای پەیدا بوونیدا، چیــن و مینی تێ نەخراوە. لەو ناوەشـدا دیــنی ئیــسلام (ئیسلامی ڕاست) لە ڕاست دینەکانی دیکە لەبار و بێ بژارترە؟

دەڵێن قــسە قــسە دێنــێ. نامیلکەیــەکم خوێنــدەوە نووســەرەکەی خــەڵکی ئەمریکای لاتینە. دەتگوت چاردە چەرخ زووتــر ئیــسلامێك ئەمــەی نووســیوە. کابرا دەڵێ: بەختی خۆمان کە ئێمەی شۆڕشگێری ڕاست لە حاست یەکتــر کــەس خۆی بە زلتــر نازانێ. ئێمە وا نیــن کە هێندێك پــیلان ڕێــك خــەن و هــیچ کــار نەکەن. بڕێکمان هەر داهێنەربن؛ فەرمان بدەن. زۆریــشمان شــەکەتی کــار بــن و هەست ڕاگرن هەرچی ئامۆژگاریکەران پێی دەڵێن هەر ئەوە بکا. هــەر یــەك لــە ئێمەی شۆڕشگێڕ هەر سێکیانیــن. کارکەری خاوەن بیــر و ڕایــن؛ بیــرەوەری لــە کار ئازاین؛ هەم شاگردین و هەم وەستاین.

با بزانیــن ئیسلام چۆن بووە و ئیستا چی بە سەر هاتووە؟

هەموو یارانی پێغەمبەر، پێغەمبەری خوداش پێڕا، هەر کەسەی هەمــەکارە بوو. هەم بیــرەوەر، هەم پێشمەرگە، هەم مەلا بوو. لە مزگەوت ئامۆژگــار بــوو. جەنگ با، پێشمەرگەی بەکار بوو. کــاتی هێمنــایی و تــەبایی دەچــووە مەزاریــە وەرزێر بوو؛ لە باغی خورما ئاودێر بوو؛ سارەوان بوو؛ زۆر لە تەنبەڵی نەبان بوو.

ئەم چیــن چینی و هەڵاوێریــە، ئــەم بــەزمی چاوســاغی و کوێریــە، مــەلا و ڕۆحانی لە باڵا بە بێکاری، چینی بۆرەپیاگ لە چاڵا بە هەژاری، ئەو دەم -نە زۆر نە کەم- لە ناو موســوڵماندا نــەبوو. گزیکــارانی پاســەوان، لێــی بوونــە ورچــی ئاشەوان! لەبری مێش لێ دەرکردنــی، ســەریان بــە گاشــە هەنــجنی و مۆخــەی ئیسلامەتیان چنی. وەك تۆوی گاڵ و هەرزنی بڵاویان کــرد و قاویــان کــرد: هــەر کەس بڵێ چینایەتی لە ئیسلامەتیدا نییە، مەلا و ئاغا لە بۆرەپیاو جودا نییــە، وەك ئەو بێئیمانە وایــە کــە دەبێــژێ خــودا نییــە! جــا ئــەو چــینە سەرشــینەی باڵانشینەی خۆی داوەتە پــاڵ دەســدار و بۆتــە گۆپــاڵی زۆرداران لــە دژی نێــز و

هەژاران، بوونە تاشەری نەياران و بە داخەوە خەڵكيان لە دينەكە تاراند.

بيـری لە خوا تەكينەوە لە ئەورووپا سەری هەڵدا. ڕووت و ڕەجاڵی چەوسـاوە هەر لەوساوە ئازادی لێ سێندراوە، لە هەلێكی وا خەفتاوە بە گژ هۆی بەدبەختی خۆيدا بچێ؛ كە ڕەوەی كەشە و مەشەشی دەگرتەوە. تا بەر لە چەرخی هـەژدەوە جار و بارە ڕادەپەڕی؛ بەڵام نە زۆر بە تەوژم. لە چەرخی هەژدە و نۆزدەوە چەرخی ماشێن كارێكی كرد كە نێـوانی چـينەكانی دەوڵەمەنـد و دڵمەنـدان و هـەژار و دراودارانی زۆرتر لەبەر يەك كێشاوە و بوو بە هۆی هەرا و ئاژاوە و ئـەو لێـشاوە دەگەڵ ڕادانی هەژاران، خوا و عيـرفانی تازە كورەی كەشيشانيشی ڕامالی.

بۆ وەی باشتـر ئەم باسەمان ڕوون كەينەوە گەرەك ئاوڕێك بـۆ پـێش و پـاش چەرخی ماشێن بدەينەوە. بەر لە ماشێن وەرزێر زۆر، كرێكار كەم بوو. وەرزێـری ڕووت بە سەپانی لە زەمينی زەميندارردا كاری دەكرد. زەميندارێك بيست تا سی وەرزێری هەبوو. سەپان پێنج يەكی بەرهەمی مز دەبـرد. دووكـوتيش لـە پێـنج كوتەكە لە بنەتۆكە و ئامێر و دەمـەنيای گاسـن و نـان و چێـشتی زبـارە و گـا لەوەڕێن و پەرژين و بەند و جۆماڵ و بژار و سوورانەی خەرمان و هیتـر دەچـوو. ئەو پەڕەكەی بۆ زەميندار لە دەيان چوار دەمايەوە. با وای دانێيـن كە تێكڕايـی هەر سەپانەی پێنج خەڵواری ڕەنێو دێنا. سی پێنج ناكا سەت و پەنـجا؟ لە دەيان چواری دەكا چەند؟ خۆت بلێ شێست! بێژين ساڵی تەڕەساڵ بـا پتـر دەبـوو؛ بـۆ هەشتا و نەوەد هەڵدەچوو. كە وەرزيش ڕژد و كراڵ وشكەساڵ با، خەڵوار دەبوونە تەخار و ڕادەی بەرهەم دەهاتە خوار. ئەوسا كە فيئـوداڵ (خـان و ئاغـا و بـەگی قەبە) نەبوو، بەشی زەميندار ئەمە بوو؛ دەبوو قنياتی پێ بكات. نەيـشی دەكـرا دوو هەزار سەپان دەكار كا و خۆی بە يەكجاری تەيار كا. چونكە زۆر زەمينداری ديش لە پەنای ئەو لاسای ئەويان دەكردەوە و لە كردەوە هاوبەش زۆر بوون.

جيا لەمانەش برێ وەرزێری واش هەبوو خوردەپا بوو. پارچە زەوی و جووت و نيـر و هەوجار و مەساسە و گاسن و خێشك و پاچ و پێمەڕە و شەن و بێڵ، واتـا ئامرازی زەویكێڵ، هەرچی هەبوو سەربەخۆی بوو. هێندێكيش پاتاڵی دۆی بـوو؛

هەنگ و مامری بەخێو دەکرد. بە هێلکە و ڕۆن و ڕیچاڵ و دانەوێڵە و تەرەکاڵ و گەنم و جۆ و زوڕات و گاڵ و چەوری و سپیایی و شیرنایی و تەڕەماش و تەڕەسازی، خۆی دەسازا و کەیفساز و بێنیاز بوو. ئیتر وەرزێر سەپان با یان خوردەپا با، ئەو پەڕەکەی هەشت مانگی ساڵ ماندوو دەبوو؛ باقی بێکار لە ماڵ پاڵی لێ دەداوە، دەحەساوە. مەودا و ماوەی بۆ دەڕەخسا ئاوڕێك وەخۆی بداتەوە؛ خۆی لە ناو ئەم خۆکردەدا تۆزێك بەسەر بکاتەوە. بەڵام لە چەرخی هەژدەوە کە پیشەسازی پەرەی گرت و ماشێن داهات، کارەسات لە شوێن کارەسات بە سەر چینی چەوساوە هات. بەرهەم یەك و سەد زیادی کرد. کابرا سەپانەکەی دوێنێ کە دەخرا تەنشت ماشێنێ، بەشی خاوەن ماشێنەکەی لە دوو کردە پەنجا و سەت و دووسەت و بگرە زۆرتریش. لە پێشوودا پێنج کرێکار لە کارگەی پێڵاو دروندا ئەگەر خۆشیان بکوشتایە تا ئێوارێ دوو جووت کەوشیان تەواو دەکرد. بەڵام بە یارمەتی ماشێن دەیانتوانی ڕۆژێ هەزار تاکیش بدروون. بەرهەم سەرجەم یەك و سەت و ئەولاتریش باڵا برا. مزی کرێکار کە جاران لە دە دوو بوو، بە هەزاران ناری عەلی، بە نیخەنیخ گەیشتە سەدیەك هەتا دوو لە بەروبوو؛ ئەویتر خاوەن کار دەیبرد. زۆری نەبرد تای تەرازووی بەهرەبەران چەقیە زەوی و ڕادەی بژیوی ڕەنجدەران هێند نەوی بوو لە تام دەرچوو؛ دنیا بوو بە دوو بەشەوە: سەرمایەدار و کرێکار.

سەرمایەدار ببوو بە مار. کرێکاری وەك بۆق و مۆق و چۆیلەکە ڕاو دەکرد و قوتی دەدان. ئەمجار وەك دەڵێن: ئەگەر مار مار بخوا دەبێتە هەژدیها، سەرمایەدار -کە دەپێشدا سەرلەنگۆڕی هەزاران بوون- بە خواردنی چێشکە و پێشکە دانەسەکنان؛ دەستیان کرد بە یەکتر خواردن. کێ زۆر و زێڕی زۆرتر بوو، کەمزۆر خۆر و زۆرخۆرتر بوو. سەرمایەی سەرمایەداری دراوسێی پار و پێراری، دەکردە پاروەخۆشەی خۆ و خۆیشی بەڕووتی و نەداری بە کۆمەڵی کرێکاری هەژاری دەم لە پووش دەسپارد. هەتا دەهات بەرەی نەدار دەپەنەما و سەرمایەدار هەڵدەقرچا و دەهاتە یەك. تا کار گەییشتە ڕادەیەك شارێك،

مەڵبەندێك، وڵاتێك -خڕ و پڕی- دەبوو بە کۆیلەی زێڕکڕی چەند کەسێك یان چەند ناکەسێك کە بە پەنجەی دەست دەژمێران. ئەو دەستە چەتە بێ پەتەش بە کۆمپانی و شیرکەت و میرکەت ناو دەبران. ئیتر زەوی چی و ئاوی چی؟ ڕبە و گەزی چی و جاوی چی؟ وردەپای خاوەن زەمین و کرێکاری لە مێژینە و کۆنەداراکەی ڕووتکراو سەرلەبەر تێك هەڵشێلدرا و بەرگی کاری دەبەر کرا و بە نانەزگ وە کار خران. پخۆ و بڕۆ! هێزفرۆشی بێ سەرمایە، هەر کون دەبەیان نەدەبوو دەبوو بچێتە سەر کاری. گوێ لە مستی ماشێنەشین تا ئێواریێ بێ پشوودان، بێ سەرخوراندن ماندوو بێ. درەنگانێك دەس هەڵگرێ. شل و شەکەت بە لارەلار، دڵ پڕ جغار، گیرفان بەتاڵ، بێتەوە ماڵ. ماڵی چی؟ هێلانە پەپوو! لێ وەرکەوێ و سەکەت ببێ. ئیتر ئەو هەلەی لە دەس چوو کە بتوانێ لە عەرز و عاسمان بڕوانێ و بیر لە ڕەوشتی سوروشت و نەدیاری و عیرفان کاتەوە. سەرمایەدارە مارەکەش لە خوای دەوێ چینی چەوساو خوا و خۆیان لە بیر بەرنەوە و خۆی بتێك بێ، بیپەرستن؛ خۆشی دراو بپەرستێ و دەربەستی هیچیتر نەیە.

بێ مایە و بێ پایەکانی دەسخەڕۆ و خاپێندراوی گزی و درۆ، دەڕۆن و دێن. گیانلەبەرن بەڵام نازانن چۆناوچۆن. کراونە بورغی و بزمار و پێچ و مۆرەی خاوەنکار و کەری بەربار. کەر و بزماریش ناتوانێ خۆی بێتە بیر. چ جای خەیاڵ لە عیرفان و دەرد و سندان بکاتەوە؟!

زوڵم و زۆری خاوەنکاری سەرمایەداری بێئاکار -کە وەك هەودای دورەمەودا هەر بیکێشە و بنەی نایە و تا دێ هەر زۆرتری ماوە و لە پێشوو پتر بەکێشە- کردیە کاریێ چەقۆ گەیشتە سەر پێشە و پێوانە پڕ بوو؛ لێی ڕژا. بزمار بەو باردا وەرگەڕا؛ کەر باری گرانی لار کرد؛ بوو بە هەرا.

پیاوانی ژیر و خاوەنبیر -کە لەو بارە نالەبارە بە کینە و دڵگیر و زویر بوون- لەولاو لاوە کەوتنە تەگبیر. کارێك بکەن کە حەشاماتی چەوساوە بە بەرنامە خەبات بکا و چیتر نچیری ڕاو نەبێ. مرۆی هەژار هیچ نەبێ نیواونیو

پیاو بێ. چەند بەرنامەیەك ڕێکخرا. گەوگەلی پس- پس تێکخرا. هەروا بەرەو دوا چەند فێرگە و کۆمەڵە و یەکیەتی و جفات دامەزران؛ دنەی چینی هەژاریاندا بەگژ ماف خۆراندا بچن. ڕاپەڕین لە دووی ڕاپەڕین خۆی دەنواند و لەجەر لەمپەری دەپەڕاند و لە ڕووی زۆرداردا دەیگوڕاند و وەك شێری شەڕانی لێ هات و دەستی کرد بە هێرش بردن.

لەم ناوە لە سای مەلاوە دینیش وەبەر هەڵمەت کەوت.

- بلێ بۆ چی؟

- چونکە وەك گوتمان مەلا و کاڵ، کەشیش و حاخامی دەسبڕ، ناو بەتاڵی بە دیمەن پڕ، وەك دەڵێن: سەرسووری بنشڕ، لە درێژایی مێژووی دەوری هەژار کرۆشتن و خوێنی لاواز فرۆشتندا دەستیان هەبووە. بەرەی مەلا بۆ خۆی ببووە چینێك لە ڕەشایی ئاپۆرە جودا و دەستی دەگەڵ زۆرداران دژی هەژاران تێکەڵ کرد و بیلاتەژبی ببوونە تاژی ڕاوکەران، کەروێشکیان بۆ ئاغا دەگرت و هێلکە و ڕۆنی خۆیان دەخوارد.

ئیتر هەر کەس هەر کۆمەڵێك لە هەر جێیەك دژی زۆردار ڕاپەڕیوە و بۆ ئازادی خەبتیوە. کاهین، موبید، کەشە، مەلا، حاخام، مالم، شێخ، موشتەهید، کۆچەك، پیر، خواجە، مەولانا و لەم بابەتەی بە ناو دیندار و عالم و لە ناوەوە بێبار و بەرباد و وێران، وەکوو کوێران شوێن چاوساغی زاڵم کەوتوون، دەسکێشەکە بەرەو کوێی بردوون لە دووی چوون. بە درۆ و بوختان و عەداڵەت خوا، چاویان لە زوڵم و زەلاڵەت نوقاندووە. بە ناوی سەبر و قەناعەت، قەزا و قەدەر و چارەنووس، بە زمانی لووس، مێشك و بیریان تەزاندوون و بە مار و دووپشکی سەرپان، بە ئاگری بێ ئامانی جەحەندەمیان تۆقاندوون و باسکی بزاویان سڕ کردوون. ئەگەر بەو گفتە شیرین و نەرم و ڕەقانەش ساز نەبوون و هەرا و جیق و فیق هەر ماوە، مۆری کافر و زەندیقیان بە ناو چاوانەوە ناون و بە

ناوی خوا و ڕاسپاردەکەی قڕیان کردوون.[٨] بەڵێ چینی کەشە و مەشە و مەلا، بۆ چەور و شیـرینی خۆیان -کە بە مانی زۆردارانـەوە بەسـراوە- لـە زۆر لێکـراو و بێچاران بوونە بەلاّ. لە ئوروپا ئەو چینەی هەر بە دەمی خـۆی کوێخادینـە، تـا دوانەفەس و دوامیـن کەس یاریدەی زۆرکارانیان دا؛ تا بە یەکجاری لە ناو چوون و توون بە توون بوون.

پاش ئورووپاش نۆرەی ئەمریکای لاتیـن هات. سەرلەنوێ عەینی کارەسـات بەربینگی ئازادیـخوای گـرت. لـە هـەر کـوێ شۆڕشـێك دژی دژ بـە گـەلان و پیاوگوژانی لاسار و سالار هەڵگیـرسا، کەشـە بـە نـاوی بـەرگری لـە مـەزەبی ڕەسـمی دەوڵەت، ڕوو بە ئازادیـخوا وێستان بوونە سەرەکەری بێستان!

هەر ئەم جۆرە هەڵوێستانەی کەواشۆڕان، بوو بە هۆی دین داچۆڕانی زۆربـەی ڕۆشنبیـرانی سەرزەوی و گوتیان: وشەی دین و عیـرفان لە گیـرفانی چینی بە ناو پیاوی دینی هاتۆتە دەر، تا بنیادەمی پێ کەر کەن؛ تۆڕی خۆیانی وەسـەر کـەن؛ بیـری ژیری و ئازادژینی لە سەر دەرکەن. کەوابوو کێ گەرەکیەتی ئـازاد بـژی و بژیوی بـە فێـرۆ نـەڕوا، ئەشـێ سـەری سـەرمایەدار و زۆرداران -کـە سـەر بـە مێزەرەکانن- پانکاتەوە و تریاکی گەلان -کە دینە- هەر بە سەر خۆیان داتـەوە. مێشكوشك و سەربەتاڵن؛ خوێنتاڵن؛ ئێـسکیان خواتـەوە. دیـن وا بـە چـرووکی دەرکەوت.

عیـرفانیش کە دەستەملانی بوو لە ناسازی خرپ خـەوت. وا ئێـستا وەکـوو دەبینیـن عیـرفان و دین زۆر لە کزین. لەسەر زەمیـن -مەگیـن لە هێندێ جێی چەپەك- دەرکراون. تەنیا لە لای هێندێکی کەم، بە دەم کوێخا دیـنی سـەروپۆر، چەرم و گوشینی ڕوو هەڵمالاّو، بە ساویلکان دەورەدراو ماوە و ئەویش هەر بینـا دیت تواوە و بە مەرەدی بەفری پارچوو.

١- ئیمام حوسێن و یارانی بە فەرمانی مەلا کوژراون. وەرگێڕ

٢- بەرامبەری

ئەوا وتمان دین باری کرد، چی هاتە جێ؟ بیری ئازادیپەرستی، بەرامبەری بەرزی و پەستی؛ ئەویش لە ژێر چەند ناو و ناتۆرەیەکدا:

مارکسیزم، سوسیالیزمی دوور لە مارکس، بزووتنەوەی کرێکاران، یەکیەتی هاوپیشەکان و شتی دیکەش.

سوسیالیزم کە لە چەرخی نۆزدەهەما لە ئوورووپا سەری هەڵدا، سەرنەکەوت. لەو چاخەدا کە شۆڕشی سوسیالیستان لە گوڕ و تاو نەدەوێستان، سەرمایەدار ڕۆژ دەگەڵ ڕۆژ کزتر دەبوون. کەچی ئێستا (لە ناوەندی سەدەی بیستا) کرێکارانی ئوورووپا ئەو نەماون کە پێشوو بوون. بە تایبەت لە ئاڵماندا کە ڕاپەڕی کرێکاران لە گش شوێنان لە پێش‌تر و بەکێش‌تر بوو، ئێستا بەرەو پاشەوەی خوێنی یەکەمینە. تەنانەت پرۆتستانت و کاتۆلیکیش لەوان دەستی چەپی‌ترن. لە ماوەی سی ساڵ دوای شەڕ، مانگرتنی کرێکاران لە ئاڵماندا ڕووی نەداوە. هەر وەهاش لە ڕووس و چین و ماچین و شوێنی‌تر، ئەم بڕوا و بیرە بێپیرە، لە پەل گیرە و تەواو کەوتۆتە تەنگانە و چاوەچاوی دەرەتانە. واتا ئەویش هیچی بۆ بە هیچ نەکردین.

٣- ئازادی

ئازادیخوای چەرخی نۆزدە لایان وابوو هەر کە دین لەکەل ئاوا بوو، ڕژیمی سوسیالیستی هاتە سەرکار، پیاو لە بەنی تاكپەرستی و ماكپەرستی ڕزگار دەبێ. دژایەتی چینایەتی پڕمەترسی، یەکی تێر هەزاری برسی، لە ناو دەچێ. هەرگا کەس مافی کەس نەخوا، شەڕ نامێنێ؛ گەڕ نامێنێ. مرۆ تێکڕا دەس دەدەنێ و پلەی زانیاری و تەیاری هەڵدەبڕن و چڵك و کرێژ لە دڵ و دەروون دەردەخەن و بەرەو ڕووناکی هەڵدەفڕن. بە داخەوە ئەو خەیاڵاتە خەونێك بوو تەواو بەراوەژوو دەرچوو! ڕژیمی هاوبەشی پێکهات؛ بەڵام تۆقی کۆیلایەتی ڕژیم و

حیزب و ڕێبەری بۆ مرۆ بە خەڵات هێنا! پرۆدون[٩] -کە بەر لە مارکس پێشەنگی سوسیالیستان بوو- قاقەزێکی دۆستانەی بۆ مارکس نووسیوە؛ دەڵێ: ئێمە ئەگەر بە تەما بین کارێکی باش ڕەچاو بکەین، دەبێ خۆمان لە بیر نەبێ. تەنیا بۆ خزمەتی خەڵك ببزوینەوە. دیسانەوە پێغەمبەربازی ساز نەکەین. ئامۆژگاریەکەی من و تۆ نەبێتە دینێکی تازە. قسەی خۆمان بە سەر خەڵکا نەسەپێنین. زۆر دەترسم ئەم بیرەی تۆ لە دوارۆژدا ببێتە یاسای دەوڵەت و ئەوساکە دەوڵەتپەرستی جێگەی خوداپەرستیەکە بگرێتەوە. وا دیتیشمان کە هەرچۆنی ئەو لێی ترسابوو وا دەرچوو!

ڕاپەڕینی کرێکاران بۆ ئازادی سەری گرت و بوون بە دەوڵەت. بەڵام تا بە خۆیان زانی ئەوەندووسکە ئازادیەکەی لە ژێر دەستی سەرمایەداردا هەیانبوو، ئەویشیان چوو! پێشدان گوتیان ئێمە ئازادیمان دەوێ؛ کۆیلەییمان فڕێ داوە؛ سەرمان بۆ خوداش نانەوێ؛ چونکە تاکە و تاكپەرستی دەگەڵ هەستی ئازادیخوا ڕێك ناکەوێ. کەچی ئێستە بە سێ سەرە بوونە کۆیلە و بەنی دەربەست. بێ چرپە و هەست کۆیلەی دەوڵەت؛ کۆیلەی ئەو هەزارە زیلەی کار ڕاپەڕینی دەوڵەتن؛ کۆیلەی ڕابەر.

ئەم زنجیرە سێ فلێقانەی سەرتاپای گیانی پێچاون. هەزار گەوە و بە سەر یەکدا جۆش دراوە و هەیهاتە هەڵوەشاندنی. سەیرە خۆشەکە لێرەیە هەر ئەوانەی بە دەم دەڵێن: تاکە کەسێك -هەر کەسێك بێ- کار ناکاتە سەر ڕەوتی مێژووی عادەمی و تەنیا هەر کۆمەڵ حەساوە و کێ تاکپەرست بێ گلاوە، بۆ خۆیان تاكپەرستێکن هەزار فاشیستیان بۆڕداوە! تەنانەت مەزهەبەکەشیان بە ناو تاکەوە ناو ناوە: مارکسیزم، لینینیزم، تیتەویزم، کاستروویزم، تروتیزم، مائوئیزم و...

هێشتان هەودا هەر لە دوو دێو بە یەکجاری هەڵنەکراوە، هەر بینا دیت کیل

١- **پیەر ژوزف پرۆدۆن ١٨٠٩-١٨٦٥**ز: فەڕانسەوی. لە خاوەن تیۆریە مەشهوورەکانە. وەرگێڕ

سونگیزم، ئەنوەر خۆجیزمیش پەیدا بوون! واتا ئێستا تاکی خاکی بوونە ڕووگـە، بوونە خودا، چوونە جێی پێغەمبەران و تەنانەت لە پاش مردنیش جێی پەرستـن!

وێستێ ئەگەر موسـوڵمانێك حانێـك زمـانی بـسووتێ و بڵـێ حەمـەدیزم و عەلیزم، شتێکی باشە ئەگەر وە بەر خرکە و سندە و گاشەی نـەدەن. هـیچ نـەبێ گاڵتەی پێ دەکەن ئێژن گێژە. خودا و پێغەمبەر پەرستـن تاكخوازیە؛ فەلـسەفە لێی نارِازیە. شیاوی ئیزم و میزم نییە کەسیش ناشێ پێیان بێژێ: مامی سـمێڵ سوور! لە کێوی، لـۆچ وە دوو ڕبـان دەپێـوی؟ لـۆ تـاك پەرسـتی خـۆت باشـە و تاك پەرستی من بەلاشە؟ کەچـی ئەگـەر شـارەزا بـن، بێلایـەن لێکـی دەنـەوە، دەردەکەوێ خودا و پێغەمبەر پەرستـن دەگەڵ لینیـن پەرستنا زۆر جیـاوازە. بـا جارێ واز لە چۆنیەتی ئەو جیاوازیەمان بهێنیـن دوایە بۆی با دەدەینەوە.

جەنگی دووهەمی جیهانی، هەر چەندە زۆر شەیتانیش بوو، بەڵام دیسان چەند کاری نرخداری کرد: باسی خواناسی و ئـایینی ڕاسـتیپەرسـتی ژیانـدەوە؛ ڕادەی زانستی مرۆڤی لە فرِوفیشاڵی داماڵی؛ دەریخست کە مارکسیزمیش گرێکوێرەی ئابووری و مرۆڤایەتی -وەك پێویستە- ناکاتەوە.

ئەنـجا ئەگەر ڕەوشـتی خوداناسـانە و سوسـیالیزمی مارکـسانە نـەیانتوانی ئازادی بۆ بەرەی مرۆ دابیـن بکـەن، ڕۆشنبیـران لـەو بـارەوە کەوتنـە بیـر و لێکدانەوە: بە کام ڕێدا ئازاد بیـن و بۆمان بکرێ ئازاد بـژین؟ پێویـستە دارێـك شیـن بکرێ، دووبەر بگرێ: هەم ڕزگار بوون لە پێوەندی کۆیلایەتی، هـەم ژیـانی وەشاوەی مرۆڤایەتی. نەمامیان ناشـت، ناویـشیان لـێ نـا: هـەرخۆیی. عـارب گوتەنی: وجوودی. وجوودیەکان بە پیاوی دیندار دەبێژن: تۆ تا کـەنگێ چـاو لـە حەوای؟ چاوت کسکەی دێ و لە خەوای؟ بڕوانە خۆت! بڕوانـە کـۆت و پێوەنـدی پاوپلت! بڕوانە نیـری سەر ملت! بڕوانە دەسـبەندی دەسـتت! بڕوانـە چاوبەسـتی هەستت! لە مێژە هەی! لەوەتا هەی بۆ تاوێکیش خۆت نەدیوە. هەر بۆ دوور لـە خۆت ڕوانیوە. چاوت لـە نـەدیار بڕیـوە. تـۆ ئافەریـدەی زەمـینی! بـە تـەمای عاسـمانی شینی! دەتەوێ خوا و خێو و دێو و جنۆکە و شەیتان ببینی، کە هـەر

نيــن و هەر نەبوون و گيانت دەرچێ نايانبينی! بەرەو خۆبێنی بادەوە!

ئەمــجار ئەوانەی کە لە دين تەکيونەوە و تەکيان داوە بە دنياوە، دێننە بــەر تەوس و پلار و پێيان دەڵێن: تۆ کــە لــە نــەديو خۆبــوێر بــووی، بــەرەو زەميـــن سەرەوژێر بووی، هەڵدێراوی! تەم و دوومان لە بەر چاوی! بــۆ خــۆت ناناسـيت چ کارەی؟ لە کۆيلەيی خوا بوويتەوە؛ شەرم ناکەی کۆيلەی پارەی؟ بە لرفە و هەڵپــە خەريکی تژە کردنی بەريکی و هەر ئاگات لە خۆت بڕاوە. دۆڵی ئــاوەزت دراوە و بە حەو جێ، ملت شکاوە. بۆت ناکرێ دەخۆت ڕامێنی. پێت ناکرێ هــەر خــۆش بوخــورێنی. ئــای کــە بێکــارە و بێــچارەی! گــەر خواپەرسـتيت هــيچ نــەبوو، دراوپەرستيشت هيچە. دەس بەردە لەم قيچەڵ فيــچە و وەرە بيـــرێك لــە خـۆت کەوە! تۆ مرۆی! تۆ تۆی! بوونت بە خۆتەوە بەندە. خۆت نازانی نرخی ئەم بوونەی تۆ چەندە! هۆشت ئەمەندە بڵاوە، سايە و سەرمايەت دۆڕاوە؛ پياوەتی خـۆت لــە دەس داوە. لە مەيــمونی کۆنە خزمت نزمتـــری. هەڵگــەڕێوە ڕێکــی عــەرزی. خۆت بدۆزە تا بزانی تۆ چەند بەرزی! پلەی مرۆ لە هەوران و باڵاتريش تێدەپەڕێ و باڵاترە.

ئەم خۆدين و خۆناسينە -کە ناوی نوێی هەرخۆيی يان وجووديە- ڕاستت بوێ تازە نييە و بگرە زۆر لە مێژينەشە. لــە عيـــرفانی کەوناراشــدا شــەنگەدارێکی هەراش بوو؛ پڕ لك و پۆپ و گەڵاش بوو. هێندە هەيە ئەم کۆنە شــمەك تازەيــە، دەگەڵ عيــرفان تا ئەندازەيەك جياوازە.

عيـــرفان دەڵــێ ســەرەتای هــەموو شــت خوايــە؛ هەرچــی لــەم دنيايەدايــە، سەربەخوايە.[١٠] کــەوابوو مــرۆ وەکــوو ســێبەرێکە دەگــەڵ ســايەدەر دەبــزوێ.[١١]

١- کە مەنسووری هەللاج دەيگوت: بۆ خۆم خودام، يــان مەحيــەدينی عــارەبی دەڵــێ: هەر چەندی پەسنی خودام دا، ديتم هەر باسی خۆم دەکەم، ديارە جۆرە وجووديەکە.

٢- مەولەوی دەڵێ:

ئێمە وەك شێرين بەڵام شێری پەڕۆين   هەر دەمێ هەڵکاتە با، دێيــن و دەڕۆين

دەگەڵ بڕوای سايەی خودا خزمن.

کەوابوو هەرگا پیاو سابوو، سایە دەرەکەش خودا بوو، واتا لە خوا جودا نییە؛ خواش گەورەیە. جا کەوابوو پایەی مرۆش-کە سایەیە- دەبێ هێند بەرز و گەورە بێ، شان و پیل لە هەوران بسوێ و لە پای تەختی خوادا بلوێ و بڕوێ و بنوێ.

عینسان لای عیرفانی ڕاستی زۆر بەڕێز و نرخدارە؛ لای وایە پیاو ئاوێنەیە لە خۆی بڕوانێ خوا دیارە.

گوتمان عیرفانی بە ڕاستی نەك ئەم عیرفانە پووچەڵەی خوار و پڕ لە هەڵە و پەڵەی خۆی خزاندۆتە ناو چینی -بە ناو دینی- تەڵەکەبازانی ئەمرۆ؛ کە لە ئازادی و خۆناسین خۆیان کردۆتە ملۆزم. عیرفان و دینێ من دەڵێم ئەوە نییە کە دەگوێی خاچپەرستان و موسوڵمانانی ساویلکە ئاخندراوە کە پیاو لە بارەگای خوادا، سەری سیر و قونچکی پیوازیش ناهێنێ. هەر کە گۆڕا گوناحبارە. دایکەوا سێوی دزیوە، دەبێ تۆ تاوانی بدەی! دەبێ تا دەمری هەر بگری و خۆت سووك و چروك بزانی و نەخەڵەتێی بڵێی هیچم. بڵێ هیچ نیم!

کارمان گەیشتۆتە بارێك لە بەر خودا و ئیمامان دەپاڕێینەوە قەرزەکانمان بۆ بداتەوە؛ ڕێبەندانی خەیابانمان بۆ بکاتەوە؛ منداڵمان خەو بیباتەوە. ئەمە مرۆ لە پیاوەتی دەتەکێنێ؛ هێندەی بە گوێدا دەخوێنێ تا ڕایدێنێ کە هەر وەکوو نەبێ وایە و بۆ خۆی هیچی لە دەس نایە!

ئاخر کەی عیرفانی ڕاستی ئاوێتەی ئیسلامی بە ڕاست ئەمە دەڵێ؟ ئایینی ئیسلام پێت دەڵێ تۆ لە بەرانبەر خودادا هەژاری و ئەو دەوڵەمەندە. هیچت نەبووە؛ ئەو هەموو شتی داوە پێت: گوێت بۆ بیستن، دڵ بۆ نیاز و دڵخواز ویستن، مژی تژی بۆ بیر کردن، دوو دەست دوو لاق بۆ بزووتن، چاو بۆ دین و هەڵنەنگووتن، بۆ ڕێگەی ڕاست بەدیکردن، زۆر شتی پێداویستی دیش. واتا تۆ هەژاری ئەوی، پەنابەری، پەنای داوی. ئامرازی خۆشی ژیان و بەختەوەری خڕوپڕ

شیاوی باسە هەر ئەو بیرە وەگیر هێندێك شایەر و مایەر کەوتووە، کردوویانە بە نازناو بۆ پادشایان؛ پێیان کوتوون سایەی خودا یان «ظل‌الله». وەرگێڕ

دەبەردەست ناوی. ئەگەر پیاوی دە بیسمیلا! ئەوە گۆوشەق ئەوە مەیدان! نان پەیدا کە! چاکە بکە! پیاوی چاك بە! دەگەڵ خەڵك و خودا پاك بە! کێ دەستی وە بەر هێناوی؟ ئەگەر تەنبەڵ و خۆبوێر و خوێڕی و دڵکوێر و بێخێری و لات وایە چیت لە دەس نایە، ئۆباڵت بە ئەستۆی خۆتە؛ هەر خۆت لە خۆت بوویە مۆتە؛ خۆت هەستت لە خۆت بڕیوە؛ مەنوزێوە! گلەیی لە گەردوون مەکە! لە بەر خودا مەکرووزێوە! خۆت کراسی چارەنووست لە تەنبەڵخانە کڕیوە. نەتکڕیایە.

ئەو خودایە کە فەرموویە: هیچت نەبوو، هەر بۆیە بوو نەوەکا لە خۆت بایی بی؛ چەنەوەری خۆڕایی بی. کە فەرمووشیە: هەموو شتێکم پێداوی، یان گوتوویە «مرۆمان لە هەموو شتێك بەدەوتر دروس کردووە»، مانای وایە زۆر دەستی قەدری لێ ناوی.

دینی ڕاست پێت دەڵێ تۆ، تۆی! ڕاستەڕێ یان لاڕێ دەڕۆی، تۆ سەربەخۆی. جگە لە خوا باڵادەستی تۆ کەس نییە. بۆ ئامانجی بەرز بوونت ڕێگەی کادزیش بەس نییە. ئەوی بە ناوی دینەوە پێت دەڵێ پیاو لە بڵقی ئاو، لە پەلەپووشێك کەمترە، ئەو بۆ خۆی لە کەر کەرترە! ئەوی دەڵێ: بە گریان و دڵ لە خۆچوون و جەزم بوون، دەستە و دامێنی ئیمام بوون نەبێ، کامت ڕەوا نابێ، یان دینە یان درۆ دەکا؛ بە فێڵ تۆ دەسخەڕۆ دەکا. دژی تۆشە و دژی خواشە. هەروا باشە گوێ نەگری لەو دەم هەراشەی ڕەزاقورسە. با لە پرسەی خۆی دانیشێ؛ هەر خۆی بێ و تەزبیح و ڕیشێ و ببڕێتەوە.

جا تا ئێرە بۆت ڕوون بۆوە هەرچی مرۆن بە سەر سێ ڕێگەدا دەڕۆن:

یەکەم وا وتمان عیرفانە و بە شوێن ڕاستیدا گەڕانە. ڕووناك بوونەوەی دەروونە؛ لە خۆ، لە خوا، لە خۆکردەوە ڕامانە.

دووهەم دۆزی بەرانبەری تاینچە و ڕەشکە و یەکسەری کە ناوە ڕۆژاواییەکەی سوسیالیزمە. چەند لاییش بێ بە تێکڕایی ئامپایی نێوان ڕەشایی و جووت بەندەی خاوەن دارایی و کرێکار و زۆر و زێڕداری گەرەکە و کاری بەدیوی ئاوەژووی نەدیوی بەرپیوار نییە.

سێهەم بڕوا بە هەرخۆیی (وجوودی)ە. بڕوای بە دووی پێشوو نییە. هەر بۆ ئازادی توونیە. دەڵێ مرۆ ئیللا دەبێ سەربەخۆ بێ؛ واز لە بووك و پەردوو بێنێ. چونکە هەر دوو، بەر لە خۆناسینت ئەگرن. پیاو گەرەکە هەرچی دەوێ، پەنا بە خۆی، وەدووی کەوێ. ئازادی و خۆناسینی ڕاست، ڕاست دەتباتە سەر ترۆپکی هەڵەمووتی هەموو ئاوات و ئارەزووت.

دەوڵەتی هاوبەشایەتی ڕێ نادا من دەربارەی خۆم بڕیار بدەم کە چی ناکەم و چی دەکەم؛ خۆی بیرم بۆ دەکاتەوە. بەرهەم و مایەی بژیو و چارەنووسم بە دەس ئەوە؛ ئەوی بە هیچ حەساو نەکرێ منم. ئەم ڕێ و شوێنەش تۆقێکە بۆ گەردنم.

دینیش دژی ئازادیمە؛ هەرچی خوا نەمداتێ، نیمە. نرخی خۆناسیم توورِ ئەدا و دەمکاتە پارسەك و گەدا لەڕای خودا. خواش نە مرۆیە، نامۆیە. ناشێ پیاو نامۆ بناسێ. دوای وەی لە هەر سێکان دواین، با بزانین هەر یەك لەمانە لە کوێدا باریکە و لە پسان نزیکە؟

١- **دین:** ئەوەی کە ئێستا هەمانە و پێی دەڵێن دین، ئەگەر ورد لێی وردەوە بین، گوریسە لە ناو هەمانە و لە هەمان چەوت و لارترە. دەردی هەرخۆیی (وجوودی) گوتەنی: مرۆ لە پیاوەتی دەخا و دەیکاتە گەدای سەر ڕێگا. کۆیلەیە لە سەرزەمینێ بۆ ئەو شتەی کە نایبینێ. وەك قانگەلاشکی بەربایە؛ پووشێکە چی لە دەس نایە؛ هەر ئاگاشی لە خۆ نییە! خۆی نییە و بە تەمای خوایە. بە دەردی حافز گوتەنی:

دین ئەگەر هەر ئەوە بێ حافیزی خۆمان هەیەتی

داخەکەم ژین گوزەراوە بە خوت و خۆڕایی!

٢- **هاوبەشی** (سوسیالیزم) کە بە ماددەوە بەسراوە و خوا و ئازادی وەلا ناوە. ئەگەر باش سەرنجی بدەن، پیاو کراوە بە پەرستندەی ڕژیم و دەستندەخۆری دەستەیەك کە بە سەر ڕژیم ڕادەگەن. دەوڵەتیش -بە خڕی و پڕی- لە ناو لەپی زەق و ڕەپی سەرۆك دایە. ئەگەر سەرۆك کرێکارێکی ملهوڕی سادەی ستالینئاساش بێ، دەبێ هەموو بڕوای خۆمان دەربارەی ژیان، تەنانەت

زمانەكەشمان لەو وەرگرین. هەرچی گوتی -بیلاتەژبی- قورعانە و نابێ لێی لادەین!

٣- هەرخۆیی (وجوودی) لاوازیەكەی لەمەدایە كە هەر چەندە نرخی مرۆی زۆر لە لایە و گەرەكیەتی ئازاد بژی، بەڵام كاتێ خوا و پەیوەندی هاوبەشیەتی خەت دەكێشێ، پیاو لە ناو بۆشایی دەخا و دەیكاتە هینی پەتپساو!

ئەگەر من بە هەموو مانا ئازاد و بەر بەرهەڵدا بم، بە بێز لە دین و یاسا بم، ئەم پرسیارە دێتە سەرزار: «بۆ هەر دەبێ لە سەر چاكە كردن سوور بم؟ لۆچی لە بەدفەڕی دوور بم؟».

هەرخۆیی هیچ وەرامێكی بۆ ئەو پرسیارەی من نییە. وا من ئێستا لە سەر چەقی دووڕێیانم كە دەتوانم خۆم بە قوربانی گەل بكەم، یان گەل بە قوربانی خۆم كەم. بە هەركامیاندا ڕێبوار بم، لۆمەی ناوێ. وەكوو مام ڕێویەكەی چۆمە، كەیفی دنیایە لۆ خۆمە. كەس ناتوانێ ئازادیم لێ بەربەست بكا. دینم نییە كە لە تینی گڕی جەحەندەم بترسم. یاسای هاوبەشیشم نەویست كە پێودانی ژینی خۆمی لێ بپرسم. هەر خۆم یاسام؛ هەر خۆم خودام؛ ئازاد و شاد و بەرهەڵدام.

جا كە پیاو وا پەتپساو بوو، لەوانەیە ڕێگەی چاكە بگرێتە بەر؛ بیباتە سەر. بۆ فێر بوونی زۆر بە كەڵك كۆشش بكات و ناو بكا. لەوانەشە بە كراسی ڕەنگاوڕەنگەوە، بە دەرەلنگی تەنگەوە، كیپی لە سەر، بازنە لە دەست، بەرموور لە مل، بە ناز و نیمناز شل و ول، خۆمان لێ بكا بە هیپی -كە كورد پێی دەڵێن قالۆنجە- هەر چی پیسی و بەدكاریە ڕەچاو بكا.

ئەگەر ئازادی ماناكەی پەت بڕی بێ، پیاو بۆی هەیە لە تەندووری هاوساش بڕی. ئەگەر واش بووی، نە پیاوی نە كوڕی! زڕی!

با بادەینەوە سەر عیرفان (عیرفانی ڕاست) كە من زۆرم پێ پەسندە و لاشم وایە دین و بەرامبەری ژین و خۆناسینیشی تێدایە. بە بیری من هەر كەس بۆ بنچینەی ژین و بوون و نەمان ڕانەمێنێ و دڵی لە دووی نەكوركێنێ، عینسان نییە. زمانی خۆش، بگرە هۆشیش، نابنە درۆشمی پیاوەتی. وێستێ بەڵگە

هاتوونە دەست کە ئەو قسانەی دەیانگوت: جانەوەران بــە هەســتێکی خــودادادی (غەریزە) نەك بە فێر بوون دەبزوونەوە و هەر مرۆ ئاوەزی هەیــە، قــسەی قــۆڕن. جانەوەر هەن ئەمەندە زیت و سەهەندەن کــە فیلتــاحون و عارەســووش دەســك و گوڵیان لە دوو ناکەن. بۆ گەیشتــن بە چێشتە یان بۆ خۆپارازتن لە ڕاوکــەر ســەد فێڵ دەکەن؛ بە چەندین ڕەنگ خۆ دەگۆڕن کە ناشێ بێــژین فێــر نــەبوون. ئەگــەر درۆشــمی پیاوەتی وزەی وشە دەربڕینە، ئەوا تووتیش زمانزانە و ناشکرێ بێــژین عینسانە. سەعدی دەڵێ:

بێ و پیاوەتی ڕەچاوکــە! مەلیــش قسان دەزانن
بــایــی مەبە بەوەنــدەی تــۆزێك زمان دەزانی

بە بڕوای من ئەوی عینسان لە ناو خەویان هاوێر دەکا، هەر ئەو دڵخــورتی و ئەوینەس کە بۆ دینەوەی نهێنی دوورەدیدە تووشی دڵ دێ. بیــری مرۆ لــە ژیــنی خۆکردی بۆژۆ کارێك دەکا پەل باوێژێ بۆ ئەو شتەی کە بە خەیاڵ پێــی لەوەکــەی خۆی باشتــرە. هەر ئەم پەلهاوێژیەی دڵە بۆتە هــۆی ڕۆشــن بوونــەوەی دەروون و هەڵچوونی عینسان.

دڵخورتی عیــرفان ئەوینە. ئەوین هێزێکی بەتینە. لە خۆراکی گەرم و نەرم و قەڵەوایی ناچێتە لەش. سەرچاوەکەشی نازانــم لە کوێوەیە؛ بەڵام ئەوەندە دەزانــم گڵپەیە، بەرز ئەبێتەوە؛ ئاورینگی لێ دەبێتەوە، سەرتاپام دەتەنێتــەوە؛ خەریکــە بــمتوێنێتەوە. دڵخۆشی من بەو ئەوینە پتــر لە هەموو گەنــجینەی سەرزەمینە. کەسێ ئەوینی نەدیوە، نەیچەشیوە، لەوانەیە پێی بڵێن زانا و دانایە، ئەنــدازیارە، یان بژیشکە. بەڵام ئەو مێشك و دڵ وشکە بۆ ئــامرازی کارگاکــانی پیــشەسازی نەبێ، نابێ.

ئەوین ئەو ورە و نەترەیە کە لە درێژایی مێژوودا لە دەورانی تازە و زوودا زۆر پیاوی ڕەنێو هێناوە و دنەداوە کە دەستیان لە خۆ بەرداوە و سەریان دەپێناو گەل ناوە؛ شۆڕشی وایان گێڕاوە، باری دنیای پێ گۆڕاوە.

پياو كاتێ پياوە، دڵدار بێ. دەنا هەر مەيـــموونەكەيە كلـك و كولْكـەی لــە دەست داوە.

ڕۆژێ لە حوسێنيەی ئيـرشاد پرسيارێكم خستە گـۆڕێ، هێنـدێك پەرسـڤيان دامەوە. گوتـم: هەڵـەن! بـەڵام بۆشـم هەڵنـەهێنان. نيـازم وابـوو گێـرە و نێـرە بنێمەوە. يەكێ لە خاوەن باوەڕان خۆی تووڕە كرد. يەكێكی دی گوتی: دەبەسـيە بينمان تەنگ مەكە! زووبە بۆمان شی كەوە تا ئاسوودە بيـن. گوتـم: گيانە! من نەهاتووم ببمە مايەی ئاسوودەيی. من گەرەكمە ئاسـوودەكان وەڕەز بكـەم. مـن ترياك و هيـرۆئيـن نيم هەوێنی ئۆقرە گـرتن بـم. لەوانـەش نـيم كـە جوابيـان دەباخەڵيان‌دا.

ئەگەر كەسێ نيازی خزمەت بە كۆمەڵ بێ، دەبێ ڕەحـەت، بێسـەحەت كـا. ئارام بۆ ئارام نەهێڵێ. جووتياری باش كۆدە و بە ياران دەكێڵـێ. دەبـێ خـەڵكی فێری شەڕەچەنە و دمبەدمانێ و پرسيار و پەرسڤدان بكەين تا تێك بگەين؛ دەخـۆ بگەين. قەستەم بە خوا دوودڵی هاويتنە دڵان، لە بڕوا بە زۆر پێهێنان هێژاترە.

ئەو بڕوايەی چەڵومل دەسەپێندرێ، تەزێنەرە و پڕخەتەرە. حەوسـەد مليـۆن موسوڵمانی خاوەن باوەڕيـمان هەيە كە پوولە سووتاوێك ناژين. هەر ئەو ئيمانـە بە كار دێ كە پاش شك و گومان پەيدا دەبێ؛ ئيمـان هێنـان دوای كـافر بـوون. بەڵێ ئيمانی دوای كفرە نرخی هەيە. ئەگينا بە درێژی مێژوو باوەڕی تـەواو هـەر بووە و قەتيش هيچی نەهێناوە.

ئەو ئايەتەی كە فەرموويە «مەردم هەموو يەك ئۆمەت بوو» شاڵاوە بۆ سەر باوەڕكەر. پێغەمبەران ڕاسپێراون كێشەكێش و چەقە و هەرای تۆژينەوە بنێنەوە؛ ئەينا تاوێستاش بنيادەم بە ئارامی لە كەريەتی و بێخەبەريدا دەگەوزين.

با ديسان تێهەڵچينەوە و لە سێ بڕوا سەرەكيەكان ورد بينەوە. داخۆ كـامی لەوەكەی تر بەتامتـرە؟ كام گەيشتوو كامە خامتـرە؟ لە كامـە لاوە ئەسـتوورن؟ بەكێهەباردا زڕاون؟ ئەگەر گشتيان لێك بهاڵێن، چی لێ دەردێ؟ ئەگـەر بـە تـاك بـمێننەوە، چيان بە سەر دێ؟

١- **عیـــرفان** کە بنچینەی دینە؛ هەوێنی گەشــەی دەروونــە؛ پەیــژەی بــەرەو کامڵ بوونە. دامانە لە ناو خۆکردا؛ ڕامانە لە خێوی خۆکرد. نیشانەی بــەرزەتی گیانە. بەڵام هەر عیــرفان بە تەنیا و هیچی‌تر نا، کــەڵکی خــەڵکی پێــوە نییــە. وەکوو چقڵی دڕکەزیە؛ بێ میوە و بــەر، ڕەزی خێــوی دەپــارێزێ و ناشــێ کــەس توخنی بکەوێ. بۆ نــموونە کابرایەك هەیە دەروێشە، چلەکێشە. بۆ ئەندێــشە لــە مەرگ و دوارۆژ و سزا، دەم بە نزا خزاوەتە غارێکەوە. چاوی دڵی دەعاســـمانە و بێ‌ئاگایە لەم جیهانە. لەو دەمەشدا لە پشت دیواری ئەو غارە، کوشتارە، هات و هاوارە؛ نووزە و ناڵەی بریندارە؛ گــوڕە و هەڕەشــەی زۆردارە. هــەزاران بێگونــاح دەگرن؛ هەژاران لە برسان دەمــرن؛ ئــابڕووی ئــابڕوودارا ن دەبــرێ؛ هەرچــی ناشــێ بکرێ، دەکرێ. کەچی کابرای کروشــمەکەر، گوێی نابزوێ؛ نایەتە دەر. دەرگا لــە سەر خۆی دادەخا؛ دوو گردە بۆری ڕادەخا. گزنــەی بەهەشــتی گرتــووە، خەریکــە بارگە تێك دەنێ. بە خەڵکی دەوری ئەشکەوتیش -کە لە ســەر دنیــا شــەڕیانە- پێدەکەنێ.

بە بڕوای من- ڕەنگە هی تۆش- ئەو کابرایە نــەك هەســتی پیــاوەتی نییــە، بگرە لە هەموو دەعبایەك زەرندەتر و پەستترە. مەیــموون، ورچ، سەگ، بــەراز، زۆر تیــرەی جانەوەری دیش بەزەیان بە داماوانی هاوڕەگەزی خۆیاندا دێ. کەچــی ئەو حۆری‌پەرستە -کە هەر خۆشی خۆی مەبەستە- هەست ناکا کــە لــە دڕنــدان دڵڕەقتــرە. وا گریــمان بۆ بەهەشت چوو. دەیسا چ بوو؟ کەرەکەی نەبی عوزێریش لە بەهەشتە! هەوڵ پیاو بوون، ئەوسا بەهەشــت. گــەر بەهەشــت بــۆ ناپیاوانــە، چوونی بۆ پیاوان تاوانە.

ئێستا من خۆم زۆر یاقیــدەم بــە شەمــسی تــەورێزی هەیــە؛ مــەولانام لــەلا گەورەیە. شەمس ڕۆژی بە تیــرێژی دوورە تەمە. پەسنی مەولەوی چــەند بێــژی، هێشتا کەمە. بەڵام ئافەرین لە چی کەم؟ مەولانایەك لە بەلــخ یان لــە قوونییــە یان لە وڵاتێکی‌تر ژیاوە، خۆی وا لە ناو لێفەی ئەستووری عیــرفانەوە پێچاوە، بە کوشت و کوشتاری مغول، بە شاڵاوی خاچپەرستان، نەحەساوە. دەیسا من نــاڵێم

تۆ بڵێ! بوون و نەبوونی ئەو پیاوە بە بێچارە و هەژاران چی؟ بە بریندار و دەردەداری ئیمانداری موسوڵمان چی؟

دەڵێی: «گوتیە»[١] ی فەڕانسەویش چۆتە سەر بڕوای مەولەوی کە لە جەنگەی جەنگدا دەڵێ: «باشتر وایە وەر بکەوم نەك دانیشم. نیازم وایە ئەگەر وێستابم ڕۆنیشم. چاك ئەوەیە نەچمە کۆڵان، دەرکە داخەم. نوێنم ڕاخەم، تا لەو شەڕی کە دەڵێن دنیا دادەگرێ، بێئاگا بم. جا مەگین گوللەیەکی وێڵ شووشەی پەنجەرەم بشکێنێ دەنا ناشێ لە خەو ڕابم!».

ئاخر ئەمانە کەی پیاون؟ کەی دەبنە پیاو؟ چۆن چاویان لەبەر خوا هەڵدێ کە لە دیمەنی بریندار دڵیان تێکەڵ بێ و هێڵنج دەن؟ ئەگەر عیرفان هەر ئەوە بێ، با نێوانمان سەد گەوە بێ.

جا هەرکەسێ ئەم تەرزە عیرفانەی دیوە، ناچار هەموو عیرفانێکی بە مێشك و دڵتەزینەر و پیاوکەرکەر و ئێشکەڵی بێبەر زانیوە.

سا با ئێمە هەر دوو دیوی ئەم دراوە تماشا کەین. لەو بارەوە کە لە شوێن ڕاستی گەڕانە و ئەوینی خودا ناسینە، شێریشە و شێرپەروەریشە. عیرفانی ڕاست زۆر پیاوی وای پێ گەیاندوون بێوێنە بوون. بەهەشتیان بە شیر کڕیوە و دەستی زۆریان لە سەر هەژاران بڕیوە. لە ڕێگەی خزمەت بە گەلا لەخۆبوردوون. مێر ژیاون و مێرانە مردوون.

بە باری ئاوەژووشیدا لە هێندێکان ورد بینەوە. خەتێکی هێندە ناخۆشە ئێژی شەرەپشیلەیە. لە چێژەی شیرنایی گەڕێ، سەد خۆزگەت بە بەرسیلەیە. ئیتر هەرچی سمێڵسوورە نابێ پێی بڵێن هەمزاغا! ئەم هێندێکانەی من دەڵێم دەگەڵ ئەوانەی شێر هاتن ناکرێ بڵێم خواشیان یەکە! بە هەزار بوز و چرێشیش ئەو دووە پێکەوە نانووسێن؛ لە ناو ئاوێکدا ناخووسێن. بە گشتەکی مێو لە سەر و

١- گوتیە ١٨١١-١٨٧٢ز: لە ڕۆژگاری پادشایەتی ناپلیۆنی سێهەمدا نووسەرێکی خاوەنناو بوو. وەرگێڕ

تەبەنەی ئاسن کونکەریش لێك نادرێن و بە دێویش جووت باقیە ناکرێن.

ئەگەر عیرفانە ڕاستەکە شێرپەروەر بووە، ئەم عیرفانە یەك لایەنە، فسۆسگرە. خۆری و تۆری وای سازداون کە بۆ زۆردار و پیاوگوژ و کۆڵەدار و کۆنەپەرست و بێ هەستان، هێژاتر لە سۆمای چاون. فەرمانڕەوایانی ملهوڕ لە درێژایی مێژوودا، قەرزاری ئەو پیاوە زلە خوێڕیانەن کە بەرانبەر بە نارەوا چاوی دەروونیان قووچاوە. لە خرمەی دەنگی شکانی دڵی هەژار و داماوان، هەرگیز گوێشیان نەزرینگاوە. بەڵێ وایە عیرفانی ڕووت بە کار نایە و هەر وەك دۆخەوایەك دەچێ نە دۆ نە گیای تیایە.

٢- ئامپایەتی (سوسیالیزم)، ئەویش هەر هەتا یەکلایە، کای بەربایە. بۆ نموونە: لاوە خۆی لەلا زۆر پیاوە؛ لە سەر هەژاران بە جواوە. ئامادەیە لە سەر زەیفێك کە خاوەن کار لە کرێکارەکەی خۆی ئەکا، هەرا بکا؛ تەنانەت خۆش بە کوشت بدا. دیارە کارەکەی زۆر چاکە و هیچ گومان لە پاکی نییە. بەلامەوە زۆر حەیفە کوڕی هێندە باش، هێندە زرینگ، تەنیا باسی مادده و دراو، مێشك و دڵی وا بتەنێ کە لای وابێ جگە لە جلك و خۆراکی کرێکاران نابێ لە هیچ بیر کاتەوە. مێژووی کۆن، کتێبی دینی -کە پڕیانە لە ئامۆژگاری و زانیاری پڕ لە کەڵك و بەر بۆ خەڵك- بە کەللەی کۆن و ڕێ و شوێنی کۆنەپەرستی بزانێ و لە خوێندنەوەیان واز بێنێ. کەچی هەر ئەو لاوە پیاوە کە دەبینێ فلان ڕامیاری هاوبیری فلان قسەی لە ڕۆژنامەدا نووسراوە، بێ هیچ سێ و دوو لێ کردن، بە بێ ئەوە بزانێ باشە یان بۆشە، وەری دەگرێ و وەکوو نوشتەی دەستی شێخان لای پیرۆزە؛ جا با قسەکەش بێتام بێ؛ جا با قسەی ئەویش نەبێ و هەڵبەستە بێ. هەر ئەو لاوە لە حیزبەکەی خۆی بەولاوە چیتری لە بەرچاو نییە. ئەگەر یەکێ لە حیزبەکەی ئەو لاوەکی سەد قاتی خۆی و حیزبەکەی چاکە بکا لە سەر هەژاران بە جواب بێ و لە مەیدانی شەڕ بەرانبەر بە زۆردار و داگیرکەران هەزار جار لەو ئازاتر بێ، بۆ یارمەتیدانی کاری حیزبەکەی ئەویش حازر بێ، نایەوێ و لە سەری ناکا. هەر حیزب نەبێ، دوژمنە.

- بۆچی؟

- چونکە هاتووە داری پڕلکی ژیانی هەڵپاچیوە. تەنیا لکێکی هێشتووە کە ماددەپەرستیەکەیە. ئەو لکەیشی هێند ئاوداوە تا لە کۆتەرە عەسڵیەکە زلتر بووە. هێند هەڵچووە و هێندەی چرۆ دەرکردووە کە بەرچاوی داپۆشیوە و جگە لە ماددەپەرستن تەنانەت خۆشی نەدیوە. ڕاست بە دەردی عیرفانەکەی خۆمان چووە. جیاوازیان هەر لەوەندەدا: عیرفان بۆ گەشەی دەروونە و ئەم بۆ لەوەڕی بژوونە. لەوەڕە و گەشەی دەروونیش مینا شەنگڵە بەرەکەتەن؛ ئەگەر نێوانیان بپسێنی هەر دووك بێ بەرەکەت دەبن.

وشکەسۆفی کە هەر داوێنی دین دەگرێ و هەتا دەمرێ ئاگای لە دنیا و ژین نییە و خۆی لە بیر خۆشی چۆتەوە، زۆر چرووکە و هەر وەکوو نەبووبێ وایە. کاکە سوسیالیستەکەشمان لە سنووری دیکتاتوری هاوبیرە زەرد و سوورەکەی دەرناکەوێ و هەتا ملان نوقمی حیسابی ئابووری و لێکدانەوەی نرخی هێز و بایی سەرمایە و دراوە. بە بێ ئەوە های لە خۆی بێ، چۆتە ناو گەرووی پووڵەوە و قووت دراوە و لە باسی لەوەڕان پێوە هیچ کەڵکی پێوە نەماوە و لە باری لەبیر چوونەوەی عینسانەتی، دەگەڵ سۆفی دەستەملانە.

٣- کابرای هەرخۆیی دەبینێ عیرفانی ڕووت بە حاستەم سەری لووتی خۆی نەبێ چی نەدیوە و مرۆی بێ نرخ زانیوە، ماشێن و سەرمایەداری و لاساری حوکمی کرێکار، تەنگەیان بە ژینی ئازاد هەڵچنیوە، وازی لە هەرکان هانیوە. دەڵێ بنیادەم لەوە زیاترە خۆی بە پڕ و پووچی غەیبی و دەوڵەت و سەرۆك پەرستی عەیبدار کا؟ ئازاد هاتوویتە دنیاوە ئازاد بژی! لەبری ڕوانین بۆ نەدیار و لە جیات کۆیلەیی ماڵدار و پرۆلیتار، ئاغای خۆت بە!

بەڵێ ئەم بیری خۆناسی و ئازادژینە زۆر بەنرخە؛ بەڵام ئەویش بە تەنیایی دەردی ژیان دەرمان ناکا. وا گریمان خۆم لە دین و یاسای سەرزەمین ڕزگار کرد، ئەوسا چ بکەم؟ گرتووم لە زیندان دێمە دەر؛ بە چی بژیم؟ چۆن بژیوی خۆم پەیدا کەم؟ بچمە لای کێ؟ لای دینداران؟ دەبێ لە نەدیاران بدوێم. واتا: دەبمە

کۆیلەی خودا. ببمە ئامپای کرێکاران؟ ئازادیم کوا؟ گەرەکە کۆیلەی ڕابەر بــم. دەچمە لای سەرمایەداران. دەبـم بە کەری بێگاران و کۆیلەی ماشیـن. دەی چـار چییە؟ مامۆستاکانی هەرخۆیی پەرسڤێکیان بۆ ئەو پرسیارانە نییە. تەنیا دەڵێن: ئازاد بژی و ئاوێ بێنە دەستان بـشۆ. ئیتـــر نـاڵێن ئـازاد ژیـان بـێ بەرنامــە، سەرگەردانی سەرەنــجامە. وا دەبینیــن زۆر لەوانە بەتاڵ-حەتاڵ، لە نیپاڵ و دۆڵی خەیبەر، لە پنجە بەنگان دەگەڕێن. لــە جیـاتی خۆناسـینەکە، خۆیـان لــە بیـــر بردۆتەوە و هەر دەڵێی لە سەر دنیا نیــن!

ئەگەر سەرەنــجامی کارمان هەر خۆ لەبیـر چوونەوە بـێ، چ ئەمــە بـێ و چ ئەوە بێ، فەرقی چییە؟

ئەنــجا ڕەنگە لە من پرسی چارە چییە؟

بە بڕوای من دەبێ ئێمە لــە عیـــرفانی دوور لــە کـزی و لــە سوسیالیــستی بێگەزی و ئازادیــخوازی زانایان بەهرە بەرین؛ هــەر سـێکیان تێکـەڵاو بکـەین. چوارچێوەی بەرنامەی ژینمان لەو تێکەڵاوە لێـك بـدەین. چـونکە هەرسـێك زۆر پێویستــن؛ بەو مەرجە دەگەڵ یەکتــر بن.

ئەوینی بۆ ڕاستی گەڕان -کە عیـرفانە ڕاستەکەیە- بزوێنەری مێشك و دڵە؛ کە بیـر لە خۆ، لە خوا و خۆکرد بکەیتەوە. مافی خۆت لە بەرانبەری و ئازادیــدا -کە لە لای خوداش پەسندە و پێت ڕەوایــە- بــخەینە دەسـت. بەرانبــەری کــە ڕۆژاوایی پێی دەڵێن سوسیالیزم -کە لاگیـری هەژارانە و دژی بەرەی زۆردارانــە- تا بڵێی باشە و لــە چــەرخی نـۆزدە و بیـستەما بۆتــە هـۆی زۆر ڕاپــەڕینان کـە ئیستعماری ڕاوناوە و بەشی بێبەشانی داوە؛ کە عیـرفانە بـێ خەوشـەکەش لای پەسندە. هەرخۆیی کە ناوە ئورووپایەکەی «ئیگزیستانسیالیزمە» کـە لای وایـە ئازادی مافی مرۆڤە، بیـرێکی ڕاست و دروستە و عیـرفان و یەکسانی ژیانیش بێ ئازادی بیـر و باوەڕ ناتەواون. ئەگەر هەرسێك پێکەوە بن، هەریـەك لـەوان هــەم ئامپایی، هەم ئازادی، هەم عیـرفانە. هەرگا ئەو سێیە یەك بگرن، گەنـدەڵی پـڕ لە تەنبەڵی و سوسیالیزمی سەرزارەکی و پڕ لــە گـزی و ئــازادی قالۆنــچەبازی و

بەنگ‌کێشی و لە ژیان وەڕەزی، پێدزە دەکەن؛ کووزوو دەبن و بۆی دەردەچن. ئـەم سێ چوکڵە ڕاست و تیژە بە دادراوی، هەر یەکەیان بـۆ ئەویـدی دەبنـە پـەرژینی چوقڵاوی و پاسداری لە یەکتـر دەکەن.

جا ڕەنگە هێندێ کەس بڵێن: پەکوو لەوێ حەلامەتێ! جاکوو ئـەو سـێ دۆزە قۆزەت لۆ لێك دەدرێ؟ کێ ئەو ماشەرە ئالۆزەی یەکلا دەکا و پساوەکەی بۆ تێك دەخرێ.

من بۆ وەرامی ئەوانەی ئەم چون و پەکووانە دەڵێن، دەڵێم:

هەرسێك ڕۆژێك لە ئیسلامی ڕاستەقینەکەی پێشوودا لێك کۆ ببـوون. لێـت تێك نەچێ! گوتـم ئیـسلامەکەی پێـشوو نـەمگوت ئێـستا. نیـازم ئیـسلامی قورعانە؛ نەك ئەوەی ئێمە هەمانە. کە نێوانیان عاسـمان و ڕێسمانە. هەر کەس وەك ئیسلامی پێشیـن بڵێ هەر قورعان ئیمامە و کەسی‌تر نا، زرە موسـوڵمانی ئـەمڕۆ بێشـك بـە کـافری دەزانـن. ئیـسلامی ڕاسـت نـە ئەوەیـە کـە باوکـە خوالێخۆشبووەکان فێریان کردین ببیـن بە شیعە، بە سـوننی و دەسـەر و گـوێی یەکتـر بەربیـن. دەتوانـم بڵێم تاوێستا کەسی وامان تێدا نەبووە، خوا -وەك لـە قورعاندا هەیە- بە مەردمی بناسێنێ.

عیـرفانی قورعانێ دەڵێ: «ئەم زەمیـــن و بەرزاییانـەی لـە سـەرتانە، ڕۆژی ڕووناك، شەوی تاریك، بەڵگەی خاوەن ئاوەزانن کە بە پێوە یان لە جێوە لـە سـەر پشت یان لە سەر تەنشت پاڵ دەکەون و داناکەون. بیـر لەو کردە سەرسووڕێنە لە وەستا واقوڕمێنەکـەی دەکەنـەوە و دەڵـێن: خوایـە! تـۆ ئەمانـەت لـە هیـچێ نەخستۆتە ڕوو».

عیـرفانە وشکەکەش دەڵێ نابێ دەس دەکاری خوا دەی. نابێ بڵێی ئەم بایـە لە کام کونڕا دێ؟ ئەو بارانە چۆن دەبارێ؟ بیـر کرنـەوە لـەو شـتانە بـۆ دیـن و دنیات زیانە و بەهەشتەکەت لەکیس دەچێ. دەشڵێن دنیا هیچە و پووچییەکەی وەك بلقی ئاوە و بیـر لێ‌کرنەوەی بلاوە.

قورعان دەڵێ: «عاسـمان و زەوین و هەر چی لە ناو ئەو دووانـەدان هیـچمان

لە پووچێ ساز نەدا. ئەوی بە پووچێ دەزانن کافرەکانن.» ئێستا بەو پێودانە بێ، وشکەمەلا -وەك جووی فەقیر- هەر دوولایان لە دەس چووە.

خوای فەرموویە: «ئێمە ڕێزمان لە تۆرەمەی ئادەم ناوە». بزانە دەڵێ: ئادەمی، نالێ مەرجە سپی پێست یان موسوڵمان بێ. ئەم ئایەتە هەموو توخمی مرۆ، لە ڕەش و بۆر و زەرد و سوور و گەنم ڕەنگ و کاڵ و چاوشین دەگرێتەوە. گاور و گاپەرست و جوولەکە و بابی و بەهایی و عەلیەڵڵاییش بەر دەکەون.

خوا فەرموویە: «کەسێ گیانێك بێسوچ و تاوان بکوژێ، وەك هەموو مەردمی کوشتبێ وایە. یەك لە مردن ڕزگار کردن، وەك نەجاتدانی گش مەردم لە مردنە»؛ «ئەی مەردم! ئێمە ئێوەمان لە نێر و مێوێك خستەوە. کردیشمانن بە چەندین ڕەگەز و تیرە، بۆ ئەوە یەکتر بناسن. کێ لە کاری نارەوا بە پارێزترە لە کن خودا بەرێزترە.»

پێغەمبەری خوا دەفەرموێ: «مەردم وەك ددانەی شانە وانە. ئەگەر چەن دانە لەوانە نزمتر یان زێدە زەق بن، وەشانە حەساو ناکریە». خوا و پێغەمبەر هەر فەرموویانە مەردم. نەیانفەرموو ئەشێ سوننی یان شیعە بێ؛ نایژن دانەی سپی شانە لە دگانەی ڕەش خاسترن. پێغەمبەر نەیوت عەولادم لە خەڵکی دی لە پێشترن. سا با بزانین داخۆ کام زانای زەمانە دەربارەی لێتۆژینەوەی ئەم زەمین و عاسمانانە، دەربارەی بەرانبەریەتی تیرە و چینان، ئازادی بۆ بیر کرنەوە، هێژاتر لەمانەی هەبووە؟

بەڵام با لە بیرمان نەچێ، گوتمان قورعان و پێغەمبەر، نەمانگوت مەلا و موشتەهید، ئاخوند، مفتی، شێخ، کتێبی پیوازی و پەڕزەرد. نەمانگوت مێزەر بەسەرێ کە بە تۆزێ زێڕ و کوتاڵ، ئوباڵ بۆ زاڵم دەکێشێ، هەقی هەژاران پامال کا.

ئەگەر ئێمە موسوڵمانی بەڕاستین و جیا لە خودا ناپەرستین، دەبێ وەك سوێندەکە بێژین: خودا یەکە و نابێ بە دوو. باش دەماناکەشی بگەین، نە سوژدە بۆ بتی بەردین، یان بە ڕدێن و جبە و مێزەر دەبەین، نە بۆ شا و میر و وەزیر و

نە بۆ ئاغا و کوێخا و گزیر کڕنۆش دەکەین. لە خوا نەبێ لە هیچ کەسی تر ناترسین. لە ڕێی فێر بوونی زانستا، لە سووچی حوجرە واز دێنین؛ دەچینە چین؛ وەکوو پێغەمبەر فەرموویە. بۆ سەربەستی چینی بندەست، بە گژ داگیرکەردا دەچین. بۆ ئازادی بیر و باوەڕ، نالێین چونکە ستالین و ئەنوەر خۆجە، مەلای چاوڕەش، شێخی سەرشین بڕیویانە، بێدەنگ دەبین.

هێندێك دەڵێن موسوڵمان بەرانبەر یەزدان، هێندە خۆی بێنرخ دەکا، کە بۆ پایەی مرۆ ناشێ. خواشیان هێندە لا بەهێزە کە نیشانی داماوی خۆیان دەردەخەن.

واتا: «فویرباخ[١٣]» گوتەنی: «خوای لاوازان لە خوای سازان بەهێزترە؛ چونکە ئەوان زەبوونترن. بۆ خۆیان دەستیان ناچتە کار. ناچار یەخەی خودا دەگرن. ئەوی لەزەوی پێی ناگەن، لە خوای عاسمانی دەخوازن».

ئەم دەستە ڕەخنەگرانە لە سەرێکەوە هەقیانە؛ چونکە ئێمەی ئیسلامی ئێستایان دیوە کە وەك مەیموون لاسای هەڵپەڕێنەکەمان، چەشنی تووتی قسەی فێرکار دەکەینەوە. فێرکار و هەڵپەڕێنەکەش یان زۆر ساویلکە و نەزانن، دە هیچ ناگەن؛ یان فێڵەباز و دەسبڕن؛ نایانەوێ بۆرەپیاگ تێگەیشتوو بێ. ئەگەر ئەو توانجدەرانە تەواو شارەزای ئیسلام بن، تێدەگەن بە هەڵەدا چوون.

بەڵێ ئیسلام خودا بە گەورە دەزانێ و لە بەرانبەر بەرزی ئەودا خۆی زۆر بە نزم دەزانێ؛ بەڵام بەرانبەر بە خەڵکی هەتا بڵێی سەرفەراز و بێنیازە. بۆ خوا سەر دەنێتە سەر خاك؛ بەڵام بۆ کەس لە سەر زەوی نەوی نابێ. دەڵێ خوایە! بە بەزەی خۆتم بسپێرە؛ بەڵام لە ڕووی بێبەزەییان مێرە، شاڵاوبەرە، شێرە. دەکرێ بڵێین ئەوانەی خوداپەرستن، پایەبەرزیشن؛ نەویشن. خۆیان بە هیچ حەساو ناکەن؛ هەر خۆشیان هەموو شتیشن. لە دەمێکا خۆ لە خۆ جودا دەزانن. هەر ئەو کاتەش خۆیان بە خودا دەزانن. ئەم نەریتە تایبەتیە هەر بۆ خواناسانی ڕاستە و بەڕاستی جێی سەرسوڕمانە. ئەگەر نەڵێین شەریعەتی لایەنگری مەزهەبێکە -هەر چەندە

١- فەیلەسووفی گەورەی ئەڵمان (١٨٠٤-١٨٧٢ز) لە لاندسهۆت لە دایك بووە.

وەكوو بیستوومە تاوانی لایەننەگیــریم وەپاڵ دەدەن!- عەلی کە ئەو باش دەناسم بۆ نــمونە دەهێنمەوە:

عەلی هەرسێك ئاكارە لە بارەكانی باســمان كردن تێدا هەبوو. ڕامان بۆ خودا و كرگاری هێندە كاری لێكردبــوو كــە زۆر جــاران دەچــووە چــۆڵان، دەیگاڵانــد و دەیناڵاند و لەخۆ دەچوو. ئێمەی نەزان لامان وایە گلــەی لــەو ئــازارە بــووە كــە مەدینەیی داویانە. یان بۆ گوندی فەدەك[١٤] بووە. بە ڕاستی لە ڕاســتی دووریــن! تینی ئاگری ئەوینی بە خواگەیین تینی داوە و بەرەو سارای ڕەتاندووە و تــا نزیــك خودای بردووە. ئەمە باری عیــرفانەكەی. بۆ هاوبەشی و بڕوای ئازادی چۆن بووە؟ ئیمام عەلی فەرمانڕەوا لە سەر هەتیوی زۆر لێكراو، لە سەر ژنێكی جوولەكــەی ئازار دراو، وا دێتە جواو كە سوسیالیستان بۆڕ دەدا. هاوار دەكا: من ئەمیــر بــم و فەقیــرێك زوڵم و ناهەقی لێ كرابێ. ئەگەر بــەو داخــەوە بـــمرم، كــەس نابــێ سەركۆنەم بكا. ئەو دەردە هێندە بەژانە پیاو دەكوژێ. بۆ ئازادی بیــر و باوەڕ، لە فەرمانی خودا بەدەر، گوێی بە واتەی كەس نەداوە. تەنانەت لە سەر ئەم هەقــە، برای خۆشی لێ ڕەنــجاوە.

من دەمەوێ وەك عەلی بین. هاوبەشی و ئازادی و عیــرفان لێك وەكۆ كــەین. بیكەینە بەردی بناغە و كۆمەڵگامان وەكوو پێشوو لەسەر ئەو هیمە هەڵچنیــن. ئەوسا دەكرێ بڵێیــن خزمەتمان بە گەل كردووە و ئەركی خۆمان پێك هێناوە.

١- گوندێكە لە حیجاز نزیك خەیبەر، ١٦٠ كیلۆمیتــری مەدینە لە سەر ڕێــی شــامە. لە جەنگەی شەڕی خەیبەر، لە ساڵی حەوتی كۆچی (٦٢٨ی زایینی)دا، هێنــدێك جــوو بە پێغەمبەریان ڕاگەیاند: نەیانكوژێ و نیوەی ماڵیان بۆ خۆی بەرێ. لەو دابەشە فەدەك بە پێغەمبەر بڕا. ئەویش دای بە فاتــمی كچی. دوایە بابەكری خەلیفــە فــەدەكی كــردە بەیتولــماڵ. بۆی لە كتێبان بڕوانە تا بە درێژی بیزانی. وەرگێڕ

دایە! باوە! کێ خراوە؟

خوشك و برا كورده‌كانـم!

وا چواره‌میـن نامیلكه‌یه كه له دوكتور شـه‌ریعه‌تی وه‌رده‌گێـڕم. ئه‌گـه‌ر بـه وردی و ژیرانه باش سه‌رنـجت نه‌دابێته سێ نامیلكه‌كانی پێشوو، بۆت هه‌یه گله بكه‌ی و به سه‌رمدا ببۆڵێنی: ئه‌رێ كاورای كوردی‌نووسی به‌چكه سوننی! تۆ چیت داوه لـه‌م شـه‌ریعه‌تیه شـیعه‌یه و بۆچـه وازمـان لـێ نـاهێنی؟! بـه‌ڵام ئه‌گـه‌ر تێگه‌ییشتبی ئه‌ڵێ چی، نه‌ك هه‌ر گازنده‌م لێ ناكه‌ی، بگره پەسندیشی ده‌كـه‌ی. با بزانیـن چۆن؟

له‌وه‌تا دنیا دنیایـه و زه‌وی لـه سـه‌ر پـشتی گایـه، هـه‌ر ده‌سـتوور و ڕێ و شوێنێك كه پیاوچـاكانی مرۆدۆسـت هێناویانـه و ویـستوویانه پڕایـی گـه‌ل لـه سایه‌یدا به‌خته‌وه‌ر بن، زۆر پێ نه‌چووه مرۆخـۆرانی حیلـه‌باز -بـۆ ڕووتاندنـه‌وه‌ی هه‌ژاران- چه‌رخیان داوه و كردوویانه‌ته دارده‌ستێك سـه‌ری نـه‌یارانی خۆیـان پـێ كوتاوه.

ئه‌و كه‌سانه‌ی پێغه‌مبه‌ر بوون بۆیه هاتوون، زوڵم و زه‌ڵاڵه‌ت نـه‌هێڵن؛ نامـه‌ی پڕ له عه‌داڵه‌تیان له عاسـمانه‌وه هێناوه. كه‌چی هه‌ر له پاش ماوه‌یه‌ك گزیكاران به لای خۆیاندا هێناوه و بۆ گه‌ل خواردن و خۆبـواردن لـه مافـی چاره‌ڕه‌شـان و

بێبەشان، دەکارکراوە.

مێژووی مەسیح بخوێنەوە! کە خۆی چۆن بووە و چی ئەڵێ؟ لە مێژووی دووهەزار ساڵەی خاچپەرستیش وردەوەبە! تا بزانی پاپ و کەشە و کاردینالان چۆن بە ناوی تەعلیماتی مەسیحەوە، بوونە گورگی ورگدڕ و دە بەستەزمانان ڕوو هاتوون؛ ملیان لە تالانیان ناوە! چەند ملیۆن کەسیان کوشتووە و چەند ڕووبار خوێنیان ڕشتووە.

یان بڕوانە ئەو ئیسلامەی کە بەرنامەکەی قورعانە، دەگەڵ ئاکاری ئەوانەی کە نزیکەی چاردە چەرخە بە ناوی موسوڵمانەتی حوکم دەکەن پێکی بگرە! تا بزانی تا کوێ یەکتر دەگرنەوە؟! هەر لە دەورانی ئەمەوی تا سەفەوی، تا دەگاتە ئەم ڕۆژگارەی کە بۆ خۆمان تیا دەژین، چەند خاوەن زۆر و هەژارخۆر -بە ناوی دین- خواردوویانین و دەمانخۆن. هەر ناکەسێك و تەرەسێك دەستی ڕۆیشت، بە زۆری کوتەك و قامچی، خۆی ناو دەنێ ڕاسپاردەی عاسمان و بەڕێوەبەری قورعان و بەرانبەر بە ئارەزووی خۆی، مانای ئایەتان دەگۆڕێ و خۆ بە سەر موسوڵماناندا دەسەپێنێ. کێ دەوێرێ هاوار بکا؟ کێ زات دەکا لە دەست زوڵم بناڵێنێ؟ هەر دەسبەجێ ئایەتێکی بۆ دێننەوە و بە کوتك لێی حاڵی دەکەن کە: هەر بێژێ لەل، کافرە و ڕەوایە خوێنی برژێنن.

شەریعەتی دەستی ئەو دەستە دەسبڕەی خوێندۆتەوە؛ مانای قورعانی زانیوە؛ تێگەیوە ئیسلامی پێشین زۆر لە مێژە بە مێزەر و تاڵەڕیشی دنیاپەرستان خنکاوە؛ لە خواش نەبێ لە هیچ کەسێك نەترساوە. زۆر بە ڕاشکاوی وێراویە شووشەی ئاوڕووی گزیکاران لە بەردێ دا و پشتی زۆریان لە هەردێ دا. لە ڕاستیدا من ئێرەیی بەم بوێریەی دوکتور شەریعەتی دەبەم. جا ئەگەر خۆشم ئازا نیم، لە پیاوی ئازا خۆشم دێ. پێم خۆشە ئێوەش وەکوو من ئەو مەرد ئازایە بناسن. خوا بکا هەر ئازا و ڕزگار بن.

هەژار

لە وتاربێژی وەڕەزم؛ حەزم لێیە مامۆستا بم. لە سەر ئەم بیر و بڕوایە، دوێشەوێ بڕیاری خۆم دا: چیتر نەکەومە ناو کۆڕی حەشامات بۆ وتاربێژی؛ هەر چییەکیش لەم دواییانەدا لێیان دواوم و ئەوەندەی لە بیرم ماوە، کۆی کەمەوە و سەروبەری لێك دەمەوە و چەوت و لاری ڕاست کەمەوە و بیخەمە سەر چەند لاپەڕێك، ئیتر چیتر زانست لە بەر با شەن نەکەم!

بەڵام ئێوە، ئێوەی بەڕێز، ئەوەندە بە دەورەما هاتن و پتر لەوەی کە هەڵدەگرم خۆشەویستیتان دەربڕی، لە ڕووم نەهات لە ڕووتان وەرگەڕێمەوە. وا ناچارم بۆ جارێتر لە بڕیارەکەم واز بێنم و دڵی ئێوەی تینووی دەنگ و ڕەنگی خۆم نەشکێنم.

بەر لەوە بێم لە دڵما بوو لە بارەی عەلیەوە بدوێم. بڵێم عەلی تاکێك و هەزار هونەر بوو. بەڵام وە بیرم هاتەوە: پارەکەش هەر لەم بارەوە لە ژێر ناوی «عەلی وەك قارەمانی چیرۆکان» وتارم دا و دووپاتە کرنەوەی ناوێ. وا ئێستا لە نیازمدایە لەم پێچی ماڵاواییەدا، دەربارەی مەبەستێك بدوێم کە مەودای هەودای ژیانی ئەمرۆمانی پێوە بەندە؛ نەکا تازە هەلێکی وام بۆ نەڕەخسێ کە ئەم ئامۆژگاری و پەندە بە هاوڕەوشتەکانی خۆم ڕابگەیەنم.

جیهانێك لە ناو کۆڵانێك

ئێمــەی ئــەمڕۆ -کــە خۆمــان نــاو نــاوە دینــدار- ســوور دەزانیــــن چــینی خوێندەواری تازە، بە تاوانبارمان دەزانن؛ تیز و تەشەرمان تێ دەگرن. لایان وایــە ئاوەزمان پارسەنگی دەوێ و ئاییندارى، کۆمەڵی پێ پاش دەکەوێ.

جا با بزانیــن هۆی ئەو کارە کارەساتە و چاری ئەم دەرد و ئازارە و دەرچــوون لەم تووشی و نەهاتە، چییە و چۆنە و برینەکەمان چەند کۆنە و ئەو هەودایــە لــە کوێوە سەری هەڵدایە و چەرمەسەرە و کێشە و گێرە پێسیــری کێ دەگرێتەوە؟

ئێرانی چیــن؟

بەشی زۆربەی هــەرەزۆری ئــاپۆرەی وڵاتەکــەمان موســوڵمانە؛ ئــەویش چــتۆ موسوڵمانێك؟ لە کوێرەدێی چەپەك و پەرەوە بگرە تا دەگاتە گونـد و شــارەدێ و شارۆکە و گەلێك لە بازێری قەوغاش، هەر هێندە لە دین دەزانن: نوێــژان بکــەن، ڕۆژووان بگرن، ببنە پەیڕەوی ئاخوندێك هەست و نــست و شــل و خەســتیان بــەو بسپێرن؛ هەرچی فەرمووی گفتی خوایە و بە موو لادان لە فــەرمانی، بــۆ دیــن و دنیا بەڵایە.

ئاخوندی خێوی ئەو خەڵکەش کاروباری بوێتە ئەوە لــە ســەر مینبــەر قــوت بێتەوە، دنەی ئەم ڕەمەکیانە دات کە هەتا زۆر بگرین کەمە. با بــە گــەل بــچنە کەربەلا. کێ دەوڵەمەندە بچێتە حــەج. زەکــات و ســەدەقە بــدەن. پێــنج یــەکی داهاتی ساڵیان بۆ سەیدان بێ؛ دەیەکیش بۆ ناگوزوران بەخت بکەن. واز لە باســی دنیا بێنن؛ هەر باسی قیامەت بــخوێنن؛ جیا لە بەهــشتی دوای مــردن، دەهــیچ شتێك ڕانەمێنن.

ئەوانەی بێ ئاخوندیشن دەبن بە دەروێش و سۆفــی لای پیــرانی سەرشیـــن و بەڕیش و بێئیش. نەغد و پوختی دنیاکەیان دەنێنــە نــاو لــەپی شــێخ و ئــەویش گفتی بەهەشتی مفتی پاش مەرگیان ئەنێتە مشت.

دیارە لە کۆمەڵگای وادا، بیـر و بـڕوای تێکـڕای ئـاپۆرە وەك یەکـە. لاوان، پیـران، هاوسا و جیـران، ئاوماڵ لە گونـد، لـە هـەواران، لـە هـەموو ئـاوایی و شاران، خوێش و غەوارە و ڕەمەکی، دوکاندار، جووتکار، دەشتەکی، کەس کـاری دەربارەی باری دینداری بە کەم ناگرێ. کەس پلار و تەوس و توانج لـە سـەر ئـەم شوێن و ئاکارە هەموانییە دەکەس ناگرێ. بە تەواوی بیـر و هزریان ئاسـوودەیە. لایان وایە ئەم دنیایە گشتی هەر ئەوەی تێدایە کە ئەوان پێوەی خەریکن. واتا لە ئاوەز و فکرا هەموو پێکەوە شەریکن. لە دنیای بـەدەر لـە خۆیـان، لـە بیـــر و بڕوای نامۆیان، دوور و بێ ئاگا و تەریکن. هـەزار سـاڵە و بگـرە پتـــریش بـەو بێخەبەریە دەژین و کەشکەك سڵاوەتیان دەوێ.

هەزار و ئەوەندە ساڵە ئەم حەشامات و ئاپۆرە زۆر و بـۆرە، وان لـەم حاڵـە و وان لەو چاڵە و لەو سەرپەت و سنگە ماون و بەم گوڵمێخە داکوتراون. تا مردوون و لە ناو چوون و لە ژێر پەردەی خاکا ون بـوون، هـەروا ژیـون و بـە مـوو چییە نەگۆڕاون. بە تەماشن هەر وەهاش بن؛ گۆڕانیان بە سەردا نەیە.

جا ئەم پێگە کە لە پێشدا کوێرەڕێ بوو، هێندەی پێدا هاتوون و چوون، بۆتـە کاروانەڕێی هەراو. نە کۆسپێکە، نە کەندێکە، نە گیـرێکە، نـە بەندێکـە، هـەر زیپکیشیان وەبەر نایە؛ هیچ سڵ مەبە بڕۆ دەشتە و دوامیـن قۆناغت بەهەشتە!

ئەگەر لە پرسەی حوسێندا چەند فرمێسکێك هەڵوەرێنی، ئاخونـد لـە خـۆت نەڕەنـجێنی، لە پیتاكدان نـەبۆڵێنی، ئـەوا چـەند کۆشـکێك دەسـتێنی گـشتی یاقووت و زمرووتە. ئەگەر شێخ و خەلیفە و دێوانـە تێـر کـەی، ئەگـەر نەوسـی چنۆکی مفتەخۆر کوێرکەی، هەر لەم دیـوەی بـستووی ژیـان چـووی بـەو دیـوا، ڕووباری هەنگوین و شیـرە و باغی هەنار و هەنـجیـرە و حۆری زۆرە و کـەیف و ڕابواردن مشەیە. ئەگەر لە شەقام کلا بی و لە فەرمایشتی شێخ لا بی! لـە دنیـا بەختەوەر نابی و لەولاش جێگەت جەهەندەمە!

ڕاستت دەوێ هەر کەس، هەر تیـرە، هەر کۆمەڵ، ئاوەها بێچـەقە و گێـچەڵ وەکوو کیسەڵ لە ناو قاپێکی قەپاتدا بێخەم بژی و بیـر و مژی بە گاڵـە و هـەرا

تاڵ نەکا و سەری بە پرس و پەرسقی لاپرەسەن و دژەبڕوایان قاڵ نەکا، هێند ڕەحەت و ئاسوودەیە دەبێ ئێرەیی پێ بەری و بێژی: ئای خۆزگە بە خۆی کات. بەڵام بۆ من، بۆ کەسانی هاودەردی من کە خوانـاخوا لەم جەغزۆکە کلابووە، بەرەو دنیای پڕ لە هەرای ئوروپا، ڕۆژاوا چووە، هەستی بەوەندە کردووە ئەمڕۆ سەدەی بیستەمینە، گوێ ئاخنین و چاوپۆشین و خۆپەرگرتن لە باری وێژە و زانستی بە دانستەی دژەدین و پڕایی خەڵکی سەرزەمین، کاری دژوار و حەستەمە، دەبێ چی بکا؟ دەبێ دەردی چەند گران بێ؟...

بابایەکی خۆم ئاسایی کە بۆ خوێندن چووبێتە ناو کۆمەڵگای نوێی ئوروپایی، هەموو ڕۆژێ، هەموو شەوێ، بگرە هەموو کات و سات و ژەم و دەمان، دەگەڵ زانایانی نامۆ، دەگەڵ کتێب و نووسراوی پیاوی خاوەنبیری بێپیر ڕووبەڕوو بێ؛ باسی کفر و خوانەناسی کاسی بکا. ئەویش بە نیاز بێ کە دینی باب و کاڵی بپارێزێ؛ بکەوێتە مشتومڕ و دەمەدەمانی ئەم و ئەو، جوابی هەموو پرسیارکارێك ئامادە کا. پرس و پرسیاریش بەبار بێ؛ یەك نالەبار، یەك لەبار بێ. بچتە هەر کوێ بێتە بەر گوێ. قسەی بێتام گفتی بەتوێ. هێندێك زۆر سوێر، زۆری بێخوێ. منێك یاخۆ من ئاسایی لەم ناوەدا چۆن گیر دەخوا و ئەشێ چی بکا؟ چۆن شان و پیلی کاکیلە و زمان و چەناگەی نەسوێ؟ دەی سا لە کوێ دەتوانێ بێژێ ئاسوودەم؟ چۆن بووز دەخوات و بۆی دەلوێ وەك ئەو پیاوە ساویلکە بێ کە سەر و بەری ژیانی لە ناو پەڕاوی پەڕزەردی بە پیوازاو ڕەنگکراوی نووسراوی ئاخوندا دەژی؟ لای وابێ دنیای ئەمڕۆکەش هێن هەزار ساڵ لەمەوبەرە و سەر و بەری هەر وەکوو خۆی سەرمۆر ماوە و جۆرێك مۆمیایی کراوە کە نە بۆن دەگرێ نە دەپوێ و نە تەڕاییدا دەچۆرێ، نە ڕەنگ و بۆنی دەگۆڕێ. هەموو ئەرکی گرانی هەر ئەوەندە بێ: بە لۆرینەوەی ڕەوزەخوان دەست بکا بە شین و گریان؛ جنێو بدا بە ئەبووبەکر و عومەر و زۆر کەسیتر لە ئەسحابان. ئیتر ئاسوودە دانیشێ و پاڵداتەوە تا بە پاڵەپەستۆ و ملە ئەیخەنە ناو بەهەشتەوە!

نەخێر ئەرك و دەرد و مەرگی ئێمەی خوێندەواری ئەم ڕۆژگـارە زۆر بـەژان و گرانتـرە لەوەی کە بیـری لێ‌وەکەن. دەردەکەشـمان دوو سەریە: هەم بێدین لێمان توورەیە، هەم دیندارە ئاسوودەکەش...

بەشی زۆر لەو ساویلکانەی کە لە تەهی دڵ دیندارن، ئەوانەش کە خـاپینۆکن و ڕەنگی دین دەخۆ هەڵدەسوون، تانە لە من، لە خوێندەواری من ئاسا دەدەن کـە فلانی! بۆ نازانێ ڕێ و شوێنی موسوڵمان چییە؟ بۆ هیچ ئاگات لـە دیـن نییـە؟ چیتە کراوات دەبەستی؟ بۆچ دەربەسـتی ڕیـش‌تاشـینی؟ بـۆچ لـە کـاتی وتـاری ئایینی داندا کەمتـر سلاوات لێ دەدەی؟ بۆ جارێکیان ناوی ئیمام عەلیت گوت و «عَلَیْهِالسّلام»ت نەگوت؟ بۆ ئەگـەر نـاوی زڕاوی ئەبووبـەکر و عومـەر دەڵێـی، جوێنی ناموسیان پێ نادەی؟! تەنانەت هێندێك پێم دەڵێن: لە کاتی وتار وتنـدا ئاو خواردنت -بەرامبەر بە فەرمایشتی فـلان ئاخونـد- نامەکرووفـە و لـە نـاو کتێبدا نووسراوە. دەوەرە ئەو بار و کەرە لەو چەق و زەلکاوە دەرکـە! ئـەم کـارە پووك و سووکانەی لای ئەوانە نیشانەی لەڕێ لادانە و لـەڕێـی دیـن و دینداریـدا تەگەرەی هەرە گرانە کە هاتۆتە بـەر دینەکـە. ڕایـەڵ و پـۆی شـەریعەتیان بـەم نەختانە ئالۆزاوە؛ بە کراواتەکەی ملی من تەواو سەریان لـێ شـێواوە. دەبڕوانـە! کورد گوتەنی: کەر لە کام جێ هەڵدێراوە و کوندە لە کوێوە دڕاوە!

من تاوانی نەخوێندەوارەکان ناگرم؛ بەستەزمانن؛ هەر ئەوەندەی لێ دەزانن کە مام مەلاگیان پێی گوتوون کـە ئەوانـە لـە کتـێبی کۆنـدا نووسـراوە و دانـەری کتێبەکانیش موجتەهید و ئایەتوڵلای پایەبەرز و بەناوبانگن! بـەڵێ بـە گـوێرەی کتێبی پەڕزەردی چاپخانەی بەردی، ڕیش تاشیـن و بۆ جل پۆشیـن لاسـای دیـن دوژمن کردنەوە، سەلام بۆ عەلی نەنووسیـن، جوێن بە ئەبووبەکر نەدان، گوناهی گەورە و گرانن.

ئەو ئاخوندەش کە ئەم جۆرە کتێبانە بۆ خەڵك دەخوێنێتەوە، خوا خۆی هێندە ساویلکە بێ تەواو بڕوای پێ هێنابن، یاخۆ دەسبـڕ و فێڵباز بـێ و نیـازی وا بـێ فریویان دات، دیسان ناشێ لۆمەی بکرێ؛ چونکە بێچارە دووکان و کونی نانەکەی

ئەمەیە. کسپ و کاری لە سەر نەزانی و سادەیی ئاپۆرەی نەخوێندەواری بەربار برەوێکی هەیە. پارەی کفن دەس ئەو کەوێ، مردوو سەد جار گۆڕبەگۆڕ چێ! با بیشزانێ ئەوی ئەو دەیلێ ڕاست نییە، هەر نایەوێ نانداەرە بێ ئاگایەکەی خەبەردار کا و خوانەخواستە ڕۆژێك دابێ باری لار کا و هەڵتۆزێنێ. کەس نایەوێ ئاژەڵە گوان بە شیرەکەی بازەڵە بێ و لووشك باوێ و شیر دانەدا.

هەر کەسی خاوەن بیر و ژیر، زوو تێدەگا کە ئەو شیوەن و گریانەی مەلا دەڵێن بۆ حوسێنە و لە ڕای دینە، لە ڕاستیدا بۆ بەرژەوەندی خۆیانە و بۆ ئاو و گۆشت و تێکوشینە و بەرلەوە لە ڕای خودا بێ، بۆ خورمایە. جا ئەو نەغدینە و سەرمایە بۆیە نابێ بە خۆڕایی لەکیس خۆی دەن.

ناڵێم هیچی بۆ خوا نییە و گشتی فێڵە، بەڵام ئەگەر ورد بینەوە، باری دنیا و ئابووریەکە زۆر لە کۆتەرەی دینداری و قیامەتەکەیان زلتر و ئەستوورترە. دراوە، پلاوی ڕەوزە، دەلەدووی داهات و زەکات، خەرجی سەفەری عەتەبات، نەزری تەکیە، هەقی نوشتە و دۆعا خوێندن، قوربانی و سەدەقە و خێرات، میرات بەش کردن و ئیسقات و هەزاران جرِوجۆنگی وا، چۆن هاسان لە دەستی بدەن؟

هەتا وابێ و دنیاکە لە گۆڕیان لابێ، کاری ئاخوند و مەلاکان -کە وەك دالاش لە شوێن کەلاکان هەڵوەدان- ساز و تەیار و لەبارە و هەر بە لەباریش دەچتە پێش. دڵی دەروێش لە خەیاڵی حۆری بەهەشت و بەریکی شێخ و خەلیفە و مەلا و ئاخوند، لە سەرانەی ئەوان پڕە و گش لا بێئەندێشە دەژین و بە دەردی کاورا گوتەنی: مێشەکرە و بێمۆز و مێش دەلەوەڕێن. بەڵام بۆ ئێمەی کلۆڵی تازە خوێندەوار دەڵێن چی کە هەزاران کێشە و هەرا وەك مێشەنگوینی هارووژاو ڕژاونەتە سەر و چاومان؟

لاوەکانمان کە دەچنە لاوە بۆ خوێندن، واتا بە فەرموودەی ئاخوند ڕوو دەکەنە کافرستانی، یان ئەو کەسانەی لە ئێران دەرسی لاوەکی دەخوێنن و لایان وایە خۆ لە کوێران هەڵداوێرن، دەبێ کام خاك بە سەردا کەن؟

کتێبە غەیرە دینەکە پڕیە لە شتی جۆربەجۆر: بەرهەڵدایی بیر و باوەڕ،

تۆژینەوە لە ماکی ژیان و مردن، وێژە و مێژووی کۆن و درەنگ، کـر و هونـەری هەمەڕەنگ، بێ بڕوایی بە خوا، بە دین بە پێغەمبەر، گاڵتـە کـردن، بـە زینـدوو بوونەوە و مەحشەر، بێهەستی و مادەپەرستی و هەزار شـتی وەهـایتـریش کـە دەگەڵ ڕەوشی هەزار ساڵ لەمەوبەرمان ناخوێننەوە.

جا ئەو لاوەی لەو ناوەدا قەتیس ماوە و هەوڵ ئەدا ئیمانەکەی بەر ئەو لافاوە نەکەوێ و دەگەڵ فێربوونی زانستی تازەبابەت لـە دینەکەیـشی بنـەوێ و بیـەوێ ڕزگاری بکات، ناچار دەبێ مەلە فێر بێ؛ تا لەو چۆمە وەبپەڕێنێ و نەهێڵێ گـۆم بیخنکێنێ.

ئەو لاوانە لە کـن پیـاوی کۆنەپەرسـت دەرس خوێنـدنیان تاوانـە. لای تـازە پێگەیشتووەکانی تەواو لە ژیان نەگەیشتووش، پارێزگاریەکەیان لە دین، نەنگە و تانەی سەرچاوانە. ئیتـر بە هەموو باراندا نامۆن لـە جەرگـەی یارانـدا و بوونـە گەپچاڕی ڕواڵ و منالّی ڕیش‌سپی و ساوا، لە هەموو گوند و شاراندا. بـەڕاسـتی لێیان قەوماوە.

کێ تاوانبارە؟

براکانـم! لەبەرتان دەپاڕێمەوە. ئەگەر ئەمشەو قسەکانـم تامیان تۆزێك تفت و تاڵ بێ، لێمی مەگرن! چونکە گەرەکمە بەڕاستی ئامۆژگاری دڵسۆزتان بـم. بۆ ئەم دڵسۆزیەش ناچارم زمانـم بە حەق بگەڕێ. پێشینانیش گوتوویانـە: هەرچـی هەقە تاڵە و ڕەقە. ئەوانەی لە وتارداندا هەر بە نیازن دڵخۆشـتان کـەن و تـامی دەمی دڵ و حاڵتان بە فیشاڵ و درۆ خۆش کـەن، لێتـان ڕوون بـێ زمـانلـووس و قەستەسەری چارەنووس و دوارۆژتانن. ئەوانە دۆست نیـن، دوژمنن؛ کاڵەکخۆر و بێستان ڕنن. بـە لای مـن ئامۆژگـاری ڕاسـت، وەك بژیـشك و حـەتار وایـە بـۆ نەخۆشان. ئەو بژیشکەی کە دەزانێ نەخۆشینەکە گرانە و کەوتۆسە ناو قەیرانەوە، ئەگەر بە نەخۆشەکەی خۆی بێژێ: گوێ مەدەرێ! هیچت نییە و تەنانەت پارێزیش مەکە و تەنیا دراوی من نـەبێ هەرچـی دەخـۆی نۆشـی گیانـت، ئـەو بژیـشکە

پیاوکوژێکە نەخۆشەکەی بەرەو گۆڕ شۆڕ دەکاتەوە. بژیشکی باش ئەشێ بڵێ: ڕۆڵە! تۆ زۆر پەریشانی و ئەگەر زوو فریا نەکەوی و لە نەخۆشگادا نەخەوی و دەرمان و هەتوان و تۆزێ بۆت دەنووسم دەکار نەکەی و زوو نەخۆشییەکەت چار نەکەی، لەوانەیە لەکیس بچی.

من کە ئێستا لەم سەر بەرزەکە وێستاوم و ناوم لە خۆم ناوە پەندبێژ، ئەگەر ڕاستی ڕادەی دەردەکەتان نەڵێم، ویژدانم ئازارم ئەدا.

بەڵێ ئەی هاووڵاتیەکەم! بابە! دایە! دادە! کاکە! بە ناشکوری خودا نەبێ بە داخەوە دەبێ بێژم زۆر نەخۆشی و ژانت گران و هیلاکە. شێرپەنجە مێشکی تەنیوی؛ پەنجەی لە بنج و بنچینەی پنجی بیردانت هالاوە. تا هەل ماوە و ترووسکایی هومێدێك بە چاوونەوەت دەئارادا، دەرفەت لە دەستە خۆت مەدە و گوێ بۆ پەند و ئامۆژگاریم شل کە و خۆت لە دادۆشی دەم و پل پەلی زۆربێژی کاوێژکەری کای کۆن کل کە! با لەو ئازارە ڕزگار بی. ڕەنگە پەندی ڕەق و تاڵم بتئێشێنێ و وەك برین بڕ بە نەشتەر ئازارت بدەم؛ بەلام ئەگەر گەرەکت بێ دەردت چابێ، دەبێ وابێ و نابێ بلێی بێئێش و ئۆف چارم بکە. دەزانم لێم تووڕە دەبی؛ بەلام ویژدانم پێم دەڵێ ڕاستی دەردەکەت پێ بلێم و من سەرپێچی لە ویژدانم لە ڕقی تۆ زۆر بە دژوارتر دەزانم.

جا بۆ ئەوەی باش بزانی من نیازم لەم قسانە تەنیا خۆشەویستی تۆیە و تەنانەت بەرژەوەندی خۆم لە ڕای تۆدا بەخت ئەکەم، دەبا هێندێك لە چیرۆکی دێرۆکی خۆمت بۆ بێژم.

بە منداڵی لە لادێ بووم. تا بوومە لاو، لە ناو کۆمەڵی دەشتەکی دڵپاك و بێگەردا ژیاوم. تێگەیوم ئەوان چۆن دەژین؛ دەربارەی دین چەند خاوەنبیر و باوەڕن و چەند خاوێنن؛ چەندیان ئیمان بە خوا و قورعان و ئیمامان توند و بەهێز و پتەوە. دەگەڵ بەچکە مسکێنانی وەك خۆم، هەژار، نۆرسکێن و گوریس پسکێنەم کردووە. پێکەوە چووینە لای مەلا، ئەلف و بێتکە و سیپارەمان بە حینجە و سایە خوێندووە. لە فێرگەی سەرەتاییشدا لە پەنای ئەوان ڕۆنیشتووم.

واتا زۆر باش لە چۆنییەتی حاڵ و باڵی چینی هەژار تێگەیشتووم؛ بەرە- بەرە پێگەیشتووم. لە دانشسەرای بەرایی دامەزراوم. بوومە هاوڕاز و هاوکاری ئەو بنیچە هەژارانەی بە نەداری لە شارۆکە و دێهاتەوە -هەڵوەدا بە شوێن خوێندنا- هاتوونەتە گەورەشاران. لە تەمەنی هەژدە ساڵیم بوومە فێرکار. چوومەتە قوم. لە حەوزەی عیلمیەی قومیش دەرسخوێن بووم. زانستە ئایینییەکانم بە دەرس خوێند. ئەوسا بەرهەڵدای دنیا بووم؛ ئورووپا چووم. پاش چەند ساڵێك خوێندنی خۆم تەواو کرد و هاتمەوە و بوومە مامۆستا. واتا من هەر لە ڕۆژگاری کاڵیمەوە تا کولاوم، لەوساوە کە منداڵێك بووم تا ئێستا کە پاتاڵێکم، بە بێ‌وچان و پشوودان لە ناو ڕووداوی جۆربەجۆر لای هێندێك گەلی بێ‌هێز و هێندێك دێوی بنیادەمخۆر، ڕام بواردووە.

زانستی ڕۆژئاواییانم لە کەو داوە و لە پەناوە باری ئابووری و ئازادی و بیر کردنەوەیانم دیوە و بە وردی لێی ورد بوومەوە. زانیومە لە پیشەسازی، لە هونەردا، لە وێژە و مێژووی کۆن و نوێ، چەند شارەزان. تێگەیوم کە دەربارەی دین، دینە کۆنەکەی خۆیان و دینی ئێمە و هەموو ئایینی سەرزەمین، بیریان چۆنە؛ چۆن ئایینداری لە لایان کەڵلەی کۆنە و نابێ تازە بژێتەوە.

هێز و پێزیشیان دەزانم هەتا کوێیە. دەشزانم لە سەر ئەو هێزە جەهەندەمیەش چەند بە گزی و چاوچنۆکن و لە سەر نیازی قووتدانی گەلانی لاواز، شەو و ڕۆژیان دەرباز دەبێ. لێ بڕاون تا گشتی ئەم سەرزەمینە -خوا لەبارەی بیر و بڕوا، خوا لەباری ئابووریەوە- نەخەنە ژێر چۆکی خۆیان واز نەهێنن.

سوور دەشزانم ئەوەی ئەمڕۆ ئێمە ناومان ناوە دین و ڕەوشت و ڕێگەی ڕاست، هێندە لاواز و بێ‌هێزە کە نەك لەبەر ئەم لێشاوە بە پڕتاوەی ڕۆژاواییانە خۆ ناگرێت، بگرە لەبەر چۆڕەچۆڕی گوێسوانەی کاتی بارانەش، دائەتلیسێ و تێك ئەتەپێ و بە تۆزەهەڵمێکی کەمتین -وەك بەفری پار- دەتوێتەوە.

- بۆچی؟

- چونکە بە ناشکوری نالێم، بەرلەوەی ئەوان تێی ڕۆبێن خۆمان دینمان لە دەست داوە. ئەوەی ئێمە ئێستەکانێ ناومان ناوە دین و بڕوای ئیسلامەتی، دەگەڵ ئیسلامی ڕاستیدا بە سەد هەزاران گوریسیش ناگەنە یەك. ئێمە ئەگەر وە دەم خۆمان ئێژین وەخێر موسوڵمانین، لە سەر شوێن و ڕای قورعانین، بوختان ئەکەین. وەك باسم کرد، من قورعانیشم خوێندووە؛ لە ماناکەشی تێدەگەم. دەزانم قورعان دەڵێ چی. دەزانم ئیسلامی بەڕاست ئەبێ چۆن بێ؛ ئەشێ چ بکا. دەزانم کە پێغەمبەر و یارانی ئەو چۆن ژیاون و چۆن دواون؛ ڕەوشت و ئاکاریان چ بووە.

جا ئەم دینە وەکوو لە سەرەتا هەبووە، ئەگەر دەگەڵ ئەمەی ئێستامان -کە خۆمان دەڵێین ئیسلامە -بەرانبەر کەین، تێ دەگەین ئەم جووتە یەك نین و بگرە هەر بۆرەخزمیش نین. ئەوسا باش ڕوون دەبێتەوە ئەم دینەی ئێستا هەمانە لە ڕاست ئەویان گوریسە لە ناو هەمانە و میراتێکی میراتی شڕ و شڕۆڵە کە لە باپیرەوە بۆ باب، لە بابانەوە بۆ ڕۆڵە بەجێ ماوە و هێندەی بوزگوڕ وێخراوە و هێند پینەی پێدا گیراوە، کرووك و بنچینەکەی خۆی ئاسەواریشی نەماوە. هیچ بیر لەوە ناکەینەوە دین بۆ چییە؟ چەند پەیوەندی دەگەڵ ژیانی دنیا هەیە؟

بەرلە ئیسلام، لە زەمانی نەزانیدا، دنیایەکی هەرچی و پەرچی، یەکێ تێر هەزاران برچی، ترس و ئاژاوە و پشێوی، بەرهەڵدایی و سەربزێوی، یەکتر کوشتن و خوێن ڕشتن، زۆر کەس فرزەندی خۆی دەکوشت کە نەوەك لە برسان بمرێ؛ کیژیان زیندە بە چاڵ دەکرد تا نەبێتە کەبانووی ماڵی غەوارە و ئابڕووی سووریان کاڵ کاتەوە؛ سەدەنەی بتخانە و کاهین، پاپ، ئەسقەف، موبید و موغ، بێکار، تەنبەڵ و تەوەزەل، دەژیان بە ژیانی شاهانە؛ چونکە دۆعاگۆی شاهان بوون. دام و دەزگای بەرەی قەیسەری ڕۆمانی و شاهەنشاکانی ساسانی، شیشابوونە خوێن و ماڵی گەلی ژێردەست و پێپەست و هیچ کەس جگە لە خۆیان و لەوانەی بۆیان ببوونە ڕاوکەر لە هەژار گرتندا، بەشی لە ژیانی خۆش نەبوو.

پێغەمبەر هات؛ قورعانی بۆ هات بە خەڵات. خوا ڕایسپارد کە باری دنیا بگۆڕێ؛ زوڵم و زەڵالەت نەهێڵێ. جیاوازی لە ناو چیناندا لەناو بەرێ. بتی بەردینە و گۆشتینە تێکشکێنێ. کرووسانەوەی کەس بۆ کەس، هەر توخم و تۆشی نەمێنێ. جگە لە خوای تاك و تەنیا و پاك و بێباك نەپەرستن. ڕەش و بۆر و زەرد و سوور و سپی پێست و گەنمڕەنگ و خانزاد و بەچکە گاوان و دارا و هەژار وەکوو یەك تواشا بکرێ. کێ بەهرەی بۆ گەل زۆرترە، کێ لە خراپە لاترە، بەڕێزتر و لەسەرتر بێ. پێغەمبەری خوا فەرموویە: «بۆیە هاتووم ئاکاری چاك نیشانی خەڵکی دنیا دەم».

خوا فەرموویە: «ئەی موحەممەد! بە ئۆمەتەکەی خۆت بڵێ: منیش کەسێکم وەك ئێوە بنیادەمم؛ فەرمانی خوا لە منەوە بە ئێوە دەگا». پێغەمبەر قەت نەیفەرمووگە من لە خەڵکیتر زیاترم. نەیفەرمووگە کوڕ و نەوەم هەڵبژاردەی بنیادەمن.

پێغەمبەر و هاوڕێکانی بۆ گەشەدان بە ئایینی ئیسلامەتی و بۆ ڕێ نیشاندان بە مەردم، دایم لە ڕێزی پێشەوە دەبیندران؛ سنگیان بۆ بەلا سپەر بوو. تەنبەڵ باشی و خۆ پەنادەر، مفتەخۆری بێسوودە و بەر، خان و ئاغا و میر و بەگلەر، مەلا و ئاخوندی بە مێزەر و جبەلەبەر و کارنەکەر و هەروەها گەلی هەژاری خاکەسەری هەمیشە چەوساوە و نۆکەریان لە ناو نەبوو.

سا لە سایەی ئەو چوونیەکی و یەكدڵیەوە توانیان دنیای پڕ لە تاریکی و بێباری وەرگەڕێنن؛ هەزاران لەمپەری دژوار بپەڕێنن. بەشی زۆربەی دنیای ئاوای ئەو ڕۆژگارە لە ژێر ئالای خواوەندی تاك‌پەرستنا و برایەتی و بەرامبەری بەرەی مرۆ، پەنا بدەن.

خوا فەرمووی موسوڵمان بران. خوا فەرمووی ئیمام قورعانە و لێی لامەدەن. پێغەمبەری خوا فەرموویە: «موسوڵمانان وەك شورەی بەردی داڕێژراو لە ڕووی دین دوژمنانیاندا سەف دەبەستن».

دەبا بزانین ئەمەی ئێمە ناومان ناوە ئیسلامەتی، دەگەڵ ئەوەی موسوڵمانان

لــە پێــشوودا پــەیڕەوی بــوون، لــە چــی دا وەکــوو یــەك دەچــن؟ ئێمــە ئێــژین موسوڵمانیــن؛ بەڵام هەر هێندە دەزانیــن کە باوك و باپیــرەی ئێمە چــەیان کــرد ئێمەش وا بکەین. ئەوان مــحەرڕەم ئەگریان؛ ئێمەش ئەگرین. ئەوان بێ ئەوەی لە قورعان -کە ئیمامە و فەرموودەی خودای تەنیایە- حاڵی ببــن، هاتوون و چوون؛ ئێمەش با وەك ئەوان بژین و بێئاگا لە قورعان بــمرین. بەراســتی ئیمــانی ئێمــە دەمەلاسکەی باپیــرانە و هیچی تر نا. ئەم ئیمانــە بــە بــڕوای مــن وەك ســیمانە دەقاپیێلکی سەر و کەللەمان کراوە و بە خەرافات ئاو دراوە تا بۆتە بــەرد. ئیتـــر جێگەی بیــر کردنەوەی لە هیچ لاوە بــۆ نەهێــشتووین. تــۆ بڕوانــە لــەم جیهانــە هەراوەدا چەندسەد ملیۆن مرۆ هەیە ناوی خۆیان ناوە موسوڵمان. بەڵام لە شــادە و ئیماندا نەبێ- کە وەکوو یەکتــری دەڵێن- لە سەر هیچ شــت پێــك نــەهاتوون. گورە و هەرایە و چــەقەقەیە؛ شــەڕە، لێکدانــە تەقەقەیــە؛ جنێــو و چنگەپرچــەیە؛ گازگری و لوشك و لەقەقەیە. خۆبەخۆ دەگژ یــەك ڕاچــووین؛ بێئــەوەی دەخۆمــان بگەین یان هەست بکەین بێبەش لە دین و دنیا بووین. دیندوژمنانی ڕۆژاواش وا بەهێز و گوڕ و هەراش، وا دڵقرپۆك و چاوچــنۆك، بــەو هــەموو کەرســتە زۆرەی بەری هونەر و زانستە، بە دانستە و بە بێوچان و پشوودان، هەر خەریکن خۆمان و ئایینەکەمان ڕادەماڵن و تەواو بە سەرماندا زاڵن.

جا ئەگەر خەڵکی ڕەمەکی نەخوێندەوار، یان ئاخوندی ئاپۆرەخۆر، ئەو هێرشە دڕندانەیان لەلا بایە و هیچ مچوڕکیان پێدا نایە، منێك یا خۆ منئاسایی کە لــە دینە پاکەکەی خۆی شارەزایە و لە گزی دین دوژمنانیشی بە ئاگایە و نیازی وایە خەوخەوان وە خەبەر بێنێ و لەمەڕ دینی ئیسلامی ڕاستەقینەوە بیاندوێنێ و بــۆ بەرگری لە بەڵا و دەردی دوژمنان بیانــجووڵێنێ، چۆن دەربەرێ؟ کەسێکی وا لــە لایەن خۆیی و هاومالان، بەر پلار و جوێن ئەکــەوێ و دڵــسارد و ناهومێــد دەژی هەتا دەمرێ.

دەردی سێ سەرە

ئەمڕۆ لە ناو ئەم کۆمەڵگایەی ئێمەدا کەسانێکی مـن ئاسـایی کـە زانـستی تازەبابەتیان خوێندووە و لێش بڕاون پارێزگاری ئیسلامەتیەکەی خۆیـان بـن، تـا ملان دەقوڕ گیـراون! چون ئەو چینەی بە خۆ دەڵێن ڕۆشنبیـری دنیای تازە و لـە ئەورووپا هاتوونەوە، یان ئەوانەی کە لێرەوە دەرسی ڕۆژاوایـی فێـر بـوون، وەهـا شەیدای زەرق و بەرقی ڕواڵەتی تەرزی ژیانی شارستانی ڕۆژاوا بوون، لایـان وایـە هەرچییەك لە ناو ئەواندایە بەجێ و باشە و هەر کەس وەك ئەوان بیـر نـەبا، لـە ژیانیدا سـەرناکەوێ و ئـاوەزی پارسـەنگی دەوێ. واتـا ئـەمانیش هـەر وەکـوو سۆفیلکەی ساویلکەی خۆمان، دەمەلاسکە دەکەنەوە و ئاوڕ لەخۆ نادەنـەوە. لـە تێکوڵ کرە-کرپانە و کاکڵ بەسەر ناکەنەوە. ئەو ئورووپا گەڕاوانە هەر کە دێنەوە ناو خۆمان، بۆ ئەوەی خۆ هەڵاوێرن و بە خۆیان بڵێن ڕۆشنبیـر، باسی دینـداری و خواناسی لە بیـر دەکەن. خۆ ئەگەر لە توێی دڵیاندا هێشتا ئیمانێکیـان مابـێ، دەربڕینەکەی ناوێرن و خۆ دەبوێرن.

کابرای نووسەر، کابرای وەرگێڕ، فلان زانا، فلان دوکتور -بۆ قەدر و ڕێز پەیدا کردن- نووسراوێکی ئورووپایی وەردەگێڕێتە سەر فارسی و ناو دەردەکـا؛ هـەموو کەس بە زانا و دانا ناوی دەبا و بەحام پێی ئەڵێن مامۆستا. خۆ ئەگەر ئەم پیاگە خاسە زمانە زگماکەکەی خۆی پڕ کات لە وشەی بێگانەی ڕۆژاوایی و وا نیـشاندا کە زوانی دایك و باوکی خۆی لەبیـر کردووە، ئەوە هەر مەپرسە تا کـوێ پایـەی بەرزی باڵا دەچێ! بەڵام گەر خوێندەوارێکی دیکە، کە ئەورووپاشی دیتبێ و لـەو تازە ڕۆشنبیـرانەش پتـر زانستان فێـر بووبـێ، هـەر ئەوەنـدە لـە تێکـوڵ وازی هێنابێ و شارستانی ئورووپایی وەبەر مەحەکی بیـــر دابـێ و هونـەر و پیـشە و کارچاکی و بێفەڕی و فێڵ و ناپاکی لە یەکتـر جیا کردبێتەوە و بنژیلی لێ تـووڕ هەڵدابێ و ساغەکەی بەلاوە چابێ، ئەوسا لە دیـنی ئیـسلامی ڕاسـتەقانیش بـە وردی بتۆژێتەوە و لە مانای بە نرخی قورعان شارەزابێ و نیازی وابێ خەڵکیـشی لێ شارەزا کات، بێنێ کتێبێك بنووسێ و ئامۆژگاری خـوا و پێغەمبـەر دەگـەڵ

ئاکاری بە کاری ڕۆژاوایی بەرانبەر کا و هەرکان لەبەر یەکتـر ڕانێ، بـە کەلـلـەی کۆنی دەزانن و بە نامۆیی لێی دەڕوانن. دەڵـێـن بـە خـوا حـەیفێ فـلان چـوبووە ئورووپا شت فێر بێ، کەچی هەر وەك خۆی نەزانە. لاوەکان گاڵتەی پـێ دەکـەن؛ مامۆستای فەرەنگی مەعاب، وەبەر تیـر و تانەی دەدەن؛ وەکوو بەسەر خۆمیـان هێنا. لەم بەینانە یەکێك لەو ڕۆشنبیـرانەی -کە هەواڵی چەند ساڵەم بـوو- لـە ڕۆژنامەی ئایندەگان دەربارەی مـنی نووسـیبوو: «فلانەکـەس ئەگەرچـی زانـا و داناشە و پیاوێ باشە، بەڵام -بە ناشکوری نالێم- پـووش و پەڵاشـی خـەرافات، خشت و خاڵی ئاییینداری -کە لە بـاب و کاڵیـەوە بـۆی بـەجێ مـاوە- ئەوەنـدە مێشکی تەنیوە پرزەی بیـری ڕووناکبیـرانەی بڕیوە، خەون و خەیاڵی بێهوودە کە بە تلقی فێری بووە، وای چاوی دڵ دادووریوە کە بە داخـەوە کـوێر بـووە و هـیچ نادینێ!».

گازندەی ئەم ڕۆشنبیـرە هەر بۆیـە بـوو کـە مـن ناچـم نووسـراوی سـارتر و مارکس وەربگێڕم؛ چووم کتێبم دەربارەی ئیسلام نووسیوە یـان لـە سـەر بـەرزەك وێستاوم و دەربارەی ئیسلام دواوم.

هێندێکی دیش لـەو کەسـانەی کـە مامۆسـتای بـەناوبانگ و لـە زانـستی لاوەکیاندا تژە و دارماڵ و شەشدانگن، کاتێ دەمبینن وا سوورم لە سەر دین و لە سەر پێکهێنانی ئەمر و فەرمانی قورعانی و خۆم بە موسوڵمان دەزانـم، بزێکـی تاڵ گۆشەی لێویان دەبزوێنێ و لایان وایە منیش هەر خۆیانئاسـایی ڕۆشنبیـــری بێئیمانـم؛ بەڵام بۆ ماستاو کردن و کلکەسـووتەی مـەلا دەسـتەڵاتدارەکان ئـەم ڕواڵەتسازیە دەکەم و ڕەنگی ئاییـن لە خۆم دەدەم و دەمەوێ لەسـای ڕووبـینی، نان و دراوم دەسکەوێ. واتا بە دووڕووم دەزانن.

ئەمـجار با بزانیـن مەلاکان چیم پێ دەڵێن؟

«ئەم کاورا سـمێڵ تاشراوەی شەپکە لەسەرەی بێفەڕەی مل بە پەتی کافرانە پێچراوە کێیە؟ کێ ڕێی داوە دەست دەکاری ئێمە وەردا؟ چۆن پیاو کەوای شـۆڕی نەبێ و بە لانیکەم ناوی حوججەتول ئیسلامی لێ نەنرابێ، ڕای دەکـەوێ بێخـود

وەسەر مینبەر کەوێ و ئەوەی ئێمە ئەبێ بیکەین، ئەم هەروا سەربەخۆ بیکات؟ ئەم تازەگی لە کافرستان هاتۆتەوە؛ ئیمانەکەی دۆڕاندووە. گەرەکیەتی باجدەرە مسکێنەکانمان فریو بدا و لە ڕێ دەر کا و نەهێڵێ بە گوێمان بکەن. ئەم ئاژاوەچییە کافرە، فرەشووی لێ هەڵکێشاوە؛ پێویستە لە ناوی بەرین».

لێم ڕوونە خۆشتان دەزانن کە من لە سۆنگەی ئەم ڕێگەی بۆ خۆمم هەڵبژاردووە، چەندم پەتپەتی پێ کراوە و چەند جوێن و تەوسم خواردووە. هەم ڕۆشنبیرانی بەناو، هەم تازە پێگەیوانی لاو، هەم پیرانی مێشکپواو، منیان ناوێ و لە کۆمەڵگا دەرم داوێن. بە قسەی ئەوان وەك جووی هەژار لە هەردوو دونیا بێبەشم.

قسەی ئێستام

وامن باری دنیای خۆمم بۆ ئێوە ڕۆشن کردەوە و تێمگەیاندن کە بەری کردەوەکانم خوێنتاڵی و بێحاڵ و ماڵی نەبێ، نەبووە. جا ئێستاکە نیازم وایە بتاندوێنم، بۆیەم نییە کە خۆم لەبەر چاو ڕابێنم و وا بنوێنم وتاربێژێکی لەزەبرم. بۆیەش نییە کە زۆرەکی -وەك زاناکانی بە ڕواڵەت- خۆ بەسەر گەلدا سەپێنم. ئامۆژگاری دڵخۆشکەرەی ئاخوندانە وەلۆرێنم. وا بکەم کە ئێوە بە زانا و مامۆستای گەورەم بزانن. نەخێر، زۆر لە خوا سوپاسگوزارم کە هیچ کاتێ لە درێژایی تەمەنمدا، نە بە ناوی دینداریەوە نە بە ناوی ڕۆشنبیری، نانم لە مەردم نەدزیوە و ناشیدزم.

هاتووم لە جیاتی ئەوانەی ناویان چینی ڕووناکبیرە، ئەو گەنج و لاوە تازانەی خوێندەوارن و لە دینەکەمان بێزارن، بتاندوێنم و بە تاوانبارتان دەرێنم. واتا بێئەوەی کە لاوان بمکەن بە دەم ڕاستی خۆیان، خۆم بۆیان بوومە دەمڕاست و دەمەوێ ڕاستی و دروستی لە مەبەستا -هەرچۆنێك هەس- بێپێچ و ڕوودەروایستی بخرێتە ڕوو. خوا لە قورعاندا فەرموویە: «مزگێنی بێ لەو عەبدانەم کە بۆ وتاران گوێ دێرن و بە شوێن ڕاستەکەیدا دەچن. ئەو کەسانە لە

لای خواوە شارەزاییان پێ دراوە و خێوی دڵی تێگەیشتوون».

دەبا بزانیــن ئەو لاوانەی کە ئێوە لێیان نـەبانن و بــە بێئیمانیــان دەزانــن و ئەوانیش بە ئێوە ئێژن گێژ و بێمێشك و کەللەپووك، تامی دەم و پلیــان چــییە؟ هۆی بێزاری لە یەکتــر و لێك نەبانی لە کام کانییەوە هەڵدەقوڵێ و شـێلەگەکەی لە کامە دەراودا دراوە؟ وا من لە زمان کیژێکی خوێندەوارەوە ڕوو ئەکەمە دایك و دەڵێم: دایەگیان دایکی دڵسۆزم! من کـچی تـۆم. تـۆش ژنێکـی زۆر بـەدینی. بۆچی وا ناکەی بـمبینی؟ بۆ نامدوێنی؟ بۆ ناپرسی چیم لە دڵدا؟ ئاخر تـا کـەی ڕۆڵە و دایك لێك دڕدۆنگ بن؟ قڕوقپ لێك مۆڕ بینەوە؟ تۆ بەرلەوە من بە کـافر و بێئابڕوو ناوزراو کەی، وەرە بزانە ئەڵێم چی؟ وا پکە بزانـم ئەڵێی چی؟

یا خۆ لە جیاتی کوڕێکی تازەلاوی پێگەیشتووی لەباری دنیا گەیشتوو، بـاب بدوێنم: مام سۆفــی گیان! خاوەن ئیمانی مڕومۆچ! تۆ بۆچ بەرلەوە گوێ بگری کە ئەم کوڕەت لەبەرچـی لــە دیــن بێــزارە، چـۆن پـەلاماری دار ئـەدەی و دەتــەوێ شاربەدەری کـەی؟ نـازانی ئـەم توندکێـشانە لەوانەیــە نێوانەکـە بــە یــەکجاری بپچڕێنی؟ ئەی ئەوانەی کە خۆ بە دیندار دەزانن و دەزانـم چی لێ نـازانن! ئـەی ئەوانەی کە بە مێزەر و کەوای شۆڕ خۆتان لە مەردم گۆڕیوە و لەسەریان بوونەتە کوێخا و لاتان وایە نابێ هیچ کەس بە بێ ئێوە قامك لە ناو ئـاو ڕابکـا! ئەگـەر وەك بۆ خۆتان ئێژن بـۆ دینەکـەتان دڵـسۆزن، ئەگـەر بەڕاسـت گەرەکتانـە ئـەو ئیمانەی کە لاتان وایە هەتانە لە ناو نەچێت، ئەگەر گوێ بە قورعان ئـەدەن کـە فەرموویە: «خۆتان و خێزانەکەتان لە ئاگرێ بپارێزن»، وەرن تۆزێـك وەك پیـاوی ژیر، بەڕاو تەگبیــر، دوور لە هەرا و چڕە و گوڕە لە کۆڕێکدا کۆ ببنەوە و بیــرێك لە خۆتان، لەوانەی خزمتانن بکەنەوە. سەروبەری لێك دووریتان لە بڕوادا، گلە و گازندەی دووراودوور لە یەکتــری، بە زانایی لێکدەنەوە. دانیشن بــە لەســەرخۆیی -نەك بە دڕدۆنگی و نامۆیی- گوێ لە گفتی یەکتـــر بگـرن. هەرکـەس بـۆ لای خۆی نەکێشێ. لە سەر ئەو بیــر و باوەڕەی کە لە باب و باپیــرەوە فێر کراون، پێ دامەگرن. کوێر کوێرانە دەست بە کلکی خەڵکی گرتن، پیـاو دەخاتــە کەنـداڵ و

قۆرت و چاڵەوە.

بەڵێ وا من ئەمڕۆ هاتووم پێتان بڵێم: گڕی ئاگر لە هەموو لا دەوری داون. زوو فریای خۆتان نەکەون، تێدا دەچن؛ دینەکەشتان لەناو دەچێ.

ئێوە لە خەیاڵ پڵاوان وا بڵاون پێ ناحەسێن دوژمنانی زانای ئێمە خەریکی چین. بە چەند هەزار تەپکە و تەڵەکەی شەیتانی دەوریان داوین. ئەم دنیایەی ڕۆژبەڕۆژ، بگرە ساتبەسات بە هەنگاوی زل و بەلەز بەرەوپێش بەلەسە بووە و سەردەکەوێ و گەشە دەکات. بەڵام بە داخەوە ئێمە -بۆیشم هەیە بێژم ئێوە- پێنجسەد ساڵە تۆزکاڵێکیش نەجووڵاون. خۆ ئەگەر بزووتبێشتن، بەرەو پاش گەڕاونەتەوە. بەڵێ هەست دەکەن ژێردەستەن؛ پێتان زانیوە زەبوونن؛ بەڵام دەخۆڕا نابینن دەس هەڵێنن. دەگژ دوژمن ڕاچوونتان هیچ، مێشیش لە خۆتان دەرناکەن!

هەموو هەوڵی پێشکەوتنتان، چەکی بەرامبەر دوژمنتان، هەر پاڕانەوە لە خوایە و دەتانەوێ خۆتان لە ماڵ پاڵ دەنەوە و خوا هەموو شتێکتان بۆ بکا. جا لە سایەی ئەو تەنبەڵیە کە ناوتان ناوە «تەوەکول» لە باتی بەرەو پێشچوونتان بەرەو پاش دەگەڕێنەوە. بوونتان لەسەر بایەك بەندە کە دوژمن بۆتان هەڵ بکا. مەسیح دەڵێ: «موو لە چاو خەڵکا دەبینی؛ کاریتە لە چاوی خۆتدا هەست پێ ناکەی!» ئەمە لە ئێمە ڕووی داوە.

ڕۆژانە بیست تا سی نامەم بۆ دەنووسن. زۆربەیان پڕیە لە جوێن و تیر و تانە و سەرکۆنە و تەوس و پلاری خوێندەواری تازە کوورە. دەڵێن بە باسی دین کردن کۆمەڵ بەرەو مردن دەبەی؛ زیان لە پێشکەوتن دەدەی؛ پیسی و بێویژدانی دەکەی! هێندێکیش لەو کاغەزانە هێن سەرسۆفیلکەی ساویلکەی خەرافاتی و کۆلکەمەلای کەڵكبازە. بەرتەشەر و توانجم ئەدەن، کە تۆ هیچ لە دین نازانی؛ کەچی دەمی تێوەردەدەی!

بۆ نموونە بۆم دەنووسن: تۆ چۆن ئەڵێی: «پێغەمبەری خوا کە دیتی موسوڵمانان بە بێئەویش یەکیەتی ڕائەگرن زۆر دڵخۆش بوو؟)).

یەکێ ئێژێ بۆ لە وتارێکدا باسی موفەرکی بەردەمۆر ناکەی؟ بۆ نایەژی

«مفتاح‌الـجنان» كتێبێ زۆر پیـرۆزه و هەر كەس نەیـــخوێنێ كـافره؟ جـا مــن كەوا لێم قەوماوه و لە گش لاوه لە ڕوو ناخۆشی بەولاوه بەشم نییه، هـیچ گـوێ نادەمه ئەوانەی كه بە قسەی خۆیان دیندارن و لەسەر باسی بـەردەمۆر و كتـێبی میفتاح نەكردن لێم بێزارن. چونكه دەزانـم نەزانن؛ ناشتـرسم كه نانـم ببـڕن. خوا شوكور نانی دین نـاخۆم؛ لـه سـایەی مێـزەر و جبـەی فـش و فۆڵـەوه نـەژیاوم؛ میحراب و مینبەرم نییه؛ مرید و مەنسووبی گێـژ و پوڵـدار و شیـــردەرم نییـه. بەڵام پرتەوبۆڵه و گلەی ڕۆشنبیـران لام گرینگه. هەر لەوان دڵ نیگەرانـم چونكه دەزانــم ئەوانن هەوساری دواڕۆژی گەل و سەرەپەتی چارەنووسی ئەم وڵاتـەیان بـه دەس بێ. نووسەر ئەون، بیـربەر ئەون، وشیار ئەون، بژیـشك و ئەنـدازیار ئـەون، گورج و چالاك و پتەون. مێشك و دڵیـان بـاش كـار دەكـا. پیـاو بـۆی دەكـرێ بیاندوێنـێ؛ تێیان بگا و تێبگەیەنێ.

هۆی ئەمەسه كه مـن هـاتووم ئەمـشەو لێـره وه زمـان ئـەو ڕۆشنبیـــرانه بتاندوێنم و پێتان بێژم:

ئەی لە دنیا بێئاگایانی ساویلكه! سەر هەڵبـڕن! چاو داچڕن! كەمێ لە خۆتان بڕوانن! تا بزانن هیچ شتێكیان بۆ نەماوه. ڕۆژ لە ڕۆژیـش پتــر دەم لـه پـووش ئەكرێن و لە ناو دەبرێن. بە فەرموودەی ئیمـام عــەلی -دروودی خـودای لەســەر بێ- «دوژمن بە فێڵ و تەڵەكه خەریكتانه؛ هەر تاوەی هێندێك لە ئێوەی بێئاگا تاق دەكاتەوه و دەتاندزێ. ئێوه نـەك ڕقتـان هەڵناسـێ، بگـره هــەر بـه خـۆش نازانن».

هاتووم لە زمان ئەوانەوه بتاندوێنم كه زیاتر لە مەلاكانـمان بەرپلار و جوێنم دەدەن. ئەڵێن: تۆیەكی ڕۆشنبیـر، خوێنـدەواری تازەبابـەت، دەســت و قەڵـەمێ خاست هەس؛ كەس نازانێ خەریكی چی؟ ئەم باسی ئاییــن كردنەت خەیانەته بـه كۆمەڵگا و ئۆباڵی دێته گەردنت. تۆ ئەبوایه ڕێنموونی بیـر و بڕوای بەكەڵك بای؛ چیت لەم كۆنەپەرستیه؟

نووسەرێكی زانا و سەرناس -كه ڕۆژێك شاگردی خـۆم بــوو- لای دۆســتێكی

من فەرمووبووی: شەریعەتی ئەگەر هێندە لاگیــری مــەزەب نەبوایــە، دەبوایــە ڕۆشنبیــرانــمان وەکوو بتێك بیپەرستــن.

من ئەگەر دڵخورتیم هەیە، بۆیە نییە کە نەمتوانی ببمە بت و بــمپەرستـــن؛ خۆم بە توندی دژی بنیادەمپەرستیم. تــەنیا لەمــە نیگەرانـــم کــە ئــەم هــەموو ڕۆشنبیــرە زیت و ژیرە لە ئاییــن دوور کەوتوونەوە و هەر دوورتریش دەکەونــەوە. ئەگەر ئێوەی بە خۆتان دەڵێن ئیماندار، وەك هەمیشە بە کەترەخەمی ڕابــوێرن و خۆ لەو بەلا ماڵوێرانکەرە ببوێرن و هەست نەکەن لە دەوروبەرتان چی ڕوو دەدا و دوژمنــانی دژەدیــن و دژەژینتــان بــەو هــەموو زرینگــی و زۆڵــی و زانــستەوە، گوێقــولاغ و لەســەر هەســت بــن کــە کێــسی خۆتــان لــێ بێــنن، دەتانـــخۆن و ئێسکیشتان دەکرووسێننەوە. بە فەرموودەی ئیمام عەلی -دروودی خودای لەسەر بێ- «وا نەیاری گزیکارتان لێتان خەفتاوە بتانبا. یەکە- یەکە ڕاوتــان دەکــا بــە بێئەوە ئاگا بکەن. سوێند بە خودا کۆمەڵ ئاوا لێك بڵاو بێ و هەرکەسە تــاوانی شکان بــخاتە سەر کەسێکیتر، ژێر دەکەوێ و لەناو دەچــێ». بەڕاســتی خــەمی ئێوەمە؛ ئەگینا من گوێ نادەمێ. با مەلا جوێنم پــێ بــدەن؛ بــا ڕۆشنبیـــر لــێم تووڕە بن. من ڕێگەی خۆم گرتۆتە بەر و ئەم ڕێگەیەش بە حەق دەزانــم. هەقیش ڕەقە و تەقە و ڕەقەی لە دوو هەیە. بەلام لێبــڕاوم هەر چۆن بێ بیبەمە سەر؛ یان سەرم لە ڕێدا بچێ.

من بۆ نــموونەی پیاوچاکی، بۆ وێنەی دەست و دڵپاکی، ئیمام عەلیم کردۆتە مــحەکی ئەزموون. لام وایە هەر موسوڵمانێك هەموو ئاکار و کــردەوەی وەکــوو ئیمام عەلی نەبێ و بە موو لە ڕێی عەلی لادا، لە ڕێگەی ڕاستی لاداوە. جا ئەم ئەزموونە دژوارەش هەروا سووك و هاسان نییە؛ هەویرەکە ئاو زۆر دەبا!

دەبا بزانیــن لــە دنیــای ئــەمڕۆی ئێمــەدا، کامــە ئیمــام، کامــە ئاخونــد و موجتەهید، کامە شێخ، کام مەلا و حاجیت دەس ئەکەوێ کە سەد یەکی ئیمــام عەلی لە خوا ترس و پارێزگار و موسوڵمان بێ؟

دەیسا کاتێ کە من گوتــم: هەرکەس هەموو ئاکاری وەك عــەلی نــەبێ، بــە

موسوڵمانی نازانم، چۆن ئەوانەی بە دەم ئەڵێن ئێمە لە شوێن عەلی دەڕۆین و بە کرداریش هەزار فرسەخ لە ئیمام عەلیەوە دوورن، وا هاسان لە من دەبوورن و لە قسەکانم تووڕە نابن؟

هەر من وا نیم. بەرلە منیش بە درێژایی مێژووی ئیسلام، هەرکەس وەك من بە بێ ڕووبینی و مەرایی لە سەر دینی ڕاستەقینەی هاتۆتە دەنگ، گزیساز و ڕیابازان تەنگەیان پێ هەڵچنیوە و بە کافریان ناو بردووە و زۆر زوو لە ناویان بردووە.

من دەڵێم: مێژووی ژیانی ئیمام عەلی بخوێننەوە؛ ئەو چۆن ژیا، ئاکار و ڕەفتاری چۆن بوو، ئێوەش وا بن. ئەوسا دەڵێم ئێوەش وەك ئیمام عەلی خواپەرستن. کەچی ئێوە بە بێئەمە تۆزکاڵێك وەك عەلی بچن، خوداشتان لە بیر چۆتەوە و هاتوون عەلی دەپەرستن. پەرستنی سەرزارەکی و لە ئاکار و ڕەفتاریشدا پەیڕەوی ئەمەویەکانن و لە نەهرەوانیان پیسترن. من دەڵێم عەلی پەرستن دەگەڵ بتپەرستیەکەی پێشوودا وەکوو یەکە.

جگە لە خوا کەس شیاوی پەرستن نییە. پەیڕەوی لە ئیمام عەلی واتا خواپەرستی بەڕاست و لە فەرمانی خوا و قورعانەکەی لانەبوون.

قسێکی خۆش: پارەکە چووبوومە مەکە تا لە کۆنگرەی ئیسلامی ببمە بەشدار. وتارێکم دەربارەی ئیسلام نووسیبوو، ویستم لەوێ بیخوێنمەوە. کاربەدەستانی کۆڕەکە وەریاننەگرت و ڕێ نەدرام قسە بکەم. گوتبوویان ئەم شەریعەتیە لە شیعەتیدا زۆر خەستە و قسەکانی لە مەڕ ئیمامی عەلیەوە گشتی درۆ و هەڵبەستەیە و لە جیاتی خوداپەرستی ئیمام عەلی دەپەرستێ. کەچی وەك خۆشتان دەزانن، لە ئێرانەکەی خۆشماندا بە تۆمەتی سوننیگەری بە گژمدا دێن. واتا بانێکە و دوو هەوا. لای سعوودی شیعەی گەڕ و لای ئێرانی سوننی بێفەڕ! من بەم جوێن و بوختانانە سڵ نابم و لە ڕێگەی خۆم کلا نابم. خوانەخواستە ئەگەر ئەم ڕێگەی گرتوومە ڕاستیش نەبێ، دیسان خۆم زۆر پێ لەو کەسانە باشترە کە هەم لە توور دەلەوەڕێن هەم لە ئاخوڕ.

سوور دەزانم کە تا لەسەر دنیا ماوم، نە دەبمە خاوەن مینبەری مێزەر بە سەری پیاوکەرکەر، نە دەشبمە مامۆستاکەی بتئاسایی ڕۆشنبیران بمپەرستن. بەڵام هێشتان دڵم خۆشە کە پێم وایە لە سەر هەقم و پیاو لە سەر هەق هەرچی بەسەر بێ قەیناکا.

مەبەستی گرینگ ئەمەیە: چینی تازەخوێندەوارمان، چینی کەون بە کۆنەپەرست ئەزانن و بە قێزەوە لێی دەڕوانن. ئەم قێز و بێزەش کەمکەمە گەشە دەکا تا وای لێ دێ دینەکەشیان لێ دەبێتە ملۆزمێك و بە میراتی کۆنەپەرستی دەزانن و تەواو لێی دەسڵەمێنەوە. ئەوان دەڵێن: ئێمە چی لەو دینە بکەین کە پڕیەتی لە فەرق و جیاوازیەتی چینی چەوساوە و چەوسێنەر و هەر زاڵم تیا لەسەرە و هەر هەژار ڕەنجی بێوەرە.

لەم بارەوە ئێوە خۆتان زۆر لە من باشتر دەزانن کە کارەکە تا کوێ گەندە و هەروا بەرەو گەندیش دەچێت. کوڕ و کچتان کە ناردووتاننە مەدرەسە و تۆزێك لە دنیا گەیشتوون، چەند دەگەڵتاندا ناڕێکن. چۆن هیچ دەیەکتری ناگەن. لە هیچ سنووران پێك ناگەن. بەڵام هەرگیز بیرتان لێ نەکردۆتەوە ئەم دڕدۆنگی و لە یەکتری مۆڕ بوونەوە لە چی ڕایە و لەبەر چییە؟

بە بڕوای من هۆی ئەم دژایەتی و سڵیە چەند هەڵەیەکی ئێوەیە کە وەك تەڵە تێی کەوتوون و بەرتان نادا. بۆ نموونە:

١- لەخۆ ڕازین:

باوك و دایکی ئەم ڕۆژگارە گەزارەیان لە منداڵەکان کێشاوە: ئەی خوا هاوار! جا قەت بووە عەولاد لە قسەی باوك و دایکی دەرچێ؟ پەندی باوك دەگوێ نەگرێ و ڕێگەی پێچەوانە بگرێ؟ دیارە ئێوە لاتان وایە: هەر کەس ساڵێك، مانگێك، ڕۆژێك تەمەنی بەرەژوورتر بێ، لە کەمتەمەن زاناترە. جا چونکە دایك و باب لە کوڕ لە کچ زووتر هاتوونە دنیاوە، ئەشێ ئەم کوڕ و کچانە چاویان ببڕنە دەمیان و گوێ شل کەن و هەرچی ئەوان نەیانگوت نەیکەن. جا با منداڵ لە دانشگاشیان خوێندبێ و دای و باویش هەڕە لە بڕە نەکەنەوە و نەزانن خوێندن یانی چی.

٢- نێر لە سەر مێوینە زاڵە

لاتان وایە پیاو هەر چونکە نێر خولّقاوە، ئەگەر ئاوەزیشی نەبێ، ئەگەر لە کەریش کەرتر بێ، گەرەك لە ژن لە پێشتر و لەسەرتر بێ! با ئەو ژنەش لە هونەر و زاناییدا نموونە بێت. ئەوی نێر بێ - با زۆریش خوێڕی و بێخێر بێ- فێر کراوە کە ژن بە گوناحی مێ بوونی ئەشێ بە زەبوونی بژی. قژی درێژ نیشانەی کۆتایی ئەقڵە. کار گەیشتۆتە ڕادەیەك ژن هەر چونکە مێوینەیە، ڕێگەی نادەن لە مزگەوتیش بۆ گوێ گرتن لە دام و دەستووری ئایین -کە مەلای تایین دەیخوێنێ- لە ڕیزی نێران ڕۆنیشێ. ئەبێ بچێتە پشت پەردە؛ پەردەکەش ئەستوور و ڕەش بێ. کابرایەکی چەقاڵ- بەقاڵی بێمێشکی هیچ نەزانی ڕەزاگران هەر چونکە بە نێر خولّقاوە، ڕێگەی هەیە لە مزگەوت ڕیزی پێشەوە داگیر کا. کار بە پشت پەردە چوونی ژن نابڕێتەوە. ژنێك با لە خوێندەواریدا هەزار ئەوەندەی مێرد بێ، با دوکتور یان ئەندازیار بێ، ئەگەر دڵی بکورکێنێ بچێتە ناو ڕیزی ژنان بۆ گوێ گرتن لە باسی دین، گەرەك مێردە نێرینەکەی -جا با وەك گۆلکی گێژیش بێ- ڕێگەی بدا. بێئیجازە لە مێردەکەی گوێ گرتنی لە ئاخوندیش ناڕەوایە.

جا با جارێ لە سەر ئەم دوو باسە بڕۆین

باوك چونکە نێرە و پیرە، دیارە لە زارۆڵەکانی -کە زۆر لەو کەمتەمەنترن- لە ژنەکەیشی -کە نێر نییە- پتر ژیرە! دەیسا نە منداڵ و نە ژن ناشێ بە بێپرس و ڕای ئەو تەنانەت ئاو بخۆنەوە. گەرەك قرِوقەپ دانیشن؛ گوێ بۆ فەرموودەی ئەو شل کەن و مافی وەرامدانەوەشیان لەو بخوازن.

بۆ نموونە: فلان حاجیاغای نەمەدماڵ، یان فیسار مەشەدی بەقاڵ، کوڕی کەربەلایی زەیناڵ، پیت و لەتی نەخوێندووە؛ خەبەری لە دنیا نییە؛ با تووی کەر و باینجان لێك ناکاتەوە؛ تەزبێحێکی سەت و یەکدانەی لە دەستا، بۆ ژمارەی سڵاوەتان. یەك- دوو ویرد و زیارەتنامەی -بێمانا زانین- لەبەرە. هەموو هونەر و جەوهەری لەسەر بنڕیش هەڵدانەوە و حیساب بە چۆرت لێکدانەوە

دەبڕێتەوە و ئاوی بێنە و دەستان بشۆ. ئەوسا کوڕی، کچی، ژنی- باپلەی دکتۆراشیان بێ- مافیان نییە بیر و بڕوای دڵی خۆیان ئاشکرا کەن. لە سەریانە گوێ لە نێرە پیرە بگرن و هەرچی ئەو فەرمووی تەواوە. بۆچی؟ چونکە هەم تەمەنی زۆرە، هەم تەمەنی زۆرتری دەباخەڵدایە.

٣- عەقڵی پووڵ

زۆربەی زۆرتان لاتان وایە عەقڵ نۆکەری دراوە و جێگەی لە ناو گیرفاندایە. زۆرم دیوە زۆر کەس لەو مێزەر زلانەی کە بە زانایان دەزانین، کاتێ دەگەڵ چینی نوێدا قسە دەکا، هەقیان دەدا و خۆی دەکاتە ڕۆشنبیرێك لەوان ژیرتر. بەڵام کە دەچێتە ناو بازاڕ لە سەر دووکانی فلاَن مەشەدی دەوڵەمەند دادەنیشێ، یان کە دەڕواتە سەر مینبەر و دەزانێ چەند کەربەلایی دەوڵەمەند لەو کۆڕەدا هەن، هێرش دەباتە سەر لاوان و تاوان دەخاتە سەر بیری تازە بابەتی زانایان و سەربەندی وتارەکەیشی بەستەیەکی گریاناوی دەخاتە سەر تا پارەداری گەرەك و خاوەن ئیحتوباری بازاڕ، لێی ڕازی بن و گۆشەی چاوێکی بدەنێ.

من نازانم لە کام کتێبدا نووسراوە، لە کامە زانا بیسراوە، تا داری تەمەن کۆنتر بێ، بەری زانست پتر دەگرێ؟ یان کەی دراو وەکوو کتێب بۆ پیاو خوێندەواری دێنێ؟ فلاَنە حاجیاغا هەیە، نەخوێندەیە؛ پارەی هەیە. هەموو ڕۆژێ تێلاَ بەدەست چینێك و دوان دەمنداڵان دەسرەوێنێ. کوڕ و کیژی بەستەزمانیش کە ناچارن خەرجی ڕۆژانەکەی خۆیان لەو وەرگرن و بیانکرێ بچنە مەدرەسە، بە ملکەچی لە بەردەستی ڕادەوەستن؛ ئێش و ئازار قبوڵ دەکەن؛ هەر ناوێرن ئۆفیش بڵێن. ئەگەر بتوانی حاجیاغا و ڕۆڵەکان لەبەر یەك ڕاگری و سەرپۆش لەسەر هۆشیان داگری، دەزانی ئەو منداڵانە لە چاو ئەو باوکە چەند زانا و دانا و زرینگ و وشیارن. خۆ ئەگەر جارێك لە جاران یەکێك لەو بەچکە حاجیانە سەری زمانی بسووتێ و بە دڵسۆزی بڵێ باوە! فەرمایشتت نابەجێیە و چونکە خوێندەواریت نییە نازانی دنیا چ باسە، من لە دانشگا خوێندوومە و زۆرم کتێب

خوێندۆتەوە؛ لە تۆ پتر شارەزای ژین و ژیارم و زۆرتر لە دنیا دەزانم، دەبێتە قیرەی حاجیاغا: ئەی هاوار ئاخر زەمانە! نیشانەکەی هاتۆتە دی. منالێکی دەمڕووت و هەرزەکاری خۆم، کە دوێنێ دەپاڵ خۆی دەمیست و خۆم ناومەتە بەر خوێندن و ئێستاش بە نانی من دەژی، لە ڕووم وەردەگەڕێتەوە و لایشی وایە ئەو لە من ئاگادارترە. ئاخر هەی داد و هەی بێداد! کێ دیویەسی کەسێك نە ڕیشی هاتبێ و نەپووڵی لە باخەڵدا بێ، داوای عەقڵ و ژیری بکات؟

باوکی بەڕێز!

پێت خۆش بێ یان لات گران بێ، زۆر هەڵەی و لە تەڵەی هیچ نەزانیندا گیرۆدە بووی! بەڵێ کوڕت یان کیژەکەت لە سەرەتا منالی شلك و ساوا بوو؛ هەرچۆن خۆت دەفەرمووی وابوو. دەستت گرت بە دارە-دارە فێری بەڕێوە چوونت کرد؛ تێت گەیاند تارەت گرتن و دەسنوێژ هەڵگرتن چۆن ئەبێ؛ هەرچی دەربارەی زیارەتی ئیمامزادەوە دەتزانی بەویشت گوت. واتا بە قەد خۆت زانات کرد. بەڵام ئەم کیژەت، ئەو کوڕەت، لە فێرگەی سەرەتاییڕا تا ناوەندی و تا چۆتە پلەی دانشگا گەلێك شتی وا فێر بووە کە بۆنیشت نەکردووە.

منالە ساواکەی دوێنێت ژان پۆل سارتر، برشت و ڕۆسۆی ناسیوە. نووسراوەکانی دیکارت و مارکس و هێگڵ و ئینگلز و کێ و کێی خوێندۆتەوە؛ دەزانێ دنیا چ باسە. تۆ گەرەکتە بیخەیتە ناو کوولەکەوە و دەمی بگری و هەر خۆت فێری تارەت و مردووشۆردن و سەرقسنی ئیمام بردنی بکەی؟ ئەتەوێ تەنیا کتێبی «طوفان‌البکا» (گێژاوی گریان) و «محرق‌الفواد» (دڵسووتێن) تماشا کا و هیچیتر نەخوێنێتەوە؟ خۆت هیچ لە هیچ تێ نەگەیوی و لاشت وایە تێگەیشتووی. دەتەوێ ڕۆڵە زاناکەت لە زانست بتەکێتەوە و بەرەو پاش بگەڕێتەوە و ببێتە توونی بەستەزمان؛ هەرچی جەنابت پێت خۆشە فێری کەی، ئەویش بۆتی بڵێتەوە. دیارە لە گوێی گادا نووستووی!

ئێستا ئەگەر منالە خوێندەوارەکەت لە داری دەستت نەترسێ، یان لە ترسی

مووچەی ڕۆژانە نەمانی خۆی کڕ نەکا و شەرمی لە ڕووتا نەمێنێ و بتوانێ وەك خۆی گەرەکیە بتدوێنێ، ڕاست پێت ئێژێ: باوە! ئەوەی تۆ ناوت ناوە دین و بە شتێ زۆر باشی ئەزانی و پێی دڵخۆشی، بە لای منەوە گەمەیە و ئەگەر دیانەت ئەمەیە کە تۆ هەتە، پڕوپووچێکی بێنرخ و زیانبارە. پێغەمبەری خوا فەرموویە: «دنیا مەزرایە بۆ قیامەت». خوا فەرموویە: «کەسێك لە ژینی دنیایە نابینایە، ڕۆژی بساتیش هەر کوێرە.». سا ئەگەر بەم حیسابانە بێ تۆ تا ئێستا نە هێڵێکت شێو بڕیوە، نە تلّپاتی تەڕت دیوە. واتا دنیات لە دەس داوە و بەشیشت لەولا بڕاوە.

تۆ کە ئێژی خاوەن دینم، من دەتبینم مەودای تەمەنی ژیانت هەر بۆ دەمی پاش نەمانە و ترس و لەرز و هەڵچۆقانت لە ترسی داغی دۆژەهە و هیچیتر نا. تۆ دەفەرمووی ئیمانم هەر بۆیە دەوێ لە گیانکێشان فریام کەوێ؛ لە گۆڕیچەی تەنگەبەردا، لەبن بەردا -کە پێمێردم دێنە سەرێ و وەبەر پرسیارانم دەدەن- بە سەر ڕاستی پەرسڤیان لێ وەگەڕێنم.

بەڵام منێك کەلە سایەی خوێندەواری و ئاگاداری چاوم ڕوونە و مێشکم لە کار نەکەوتووە و دڵ و هۆشم نەخەوتووە، گەرەکمە لە مەزرای دنیا تۆ بچێنم؛ دەس لەسەر دەس بە هیوای مەرگ و پاش مەرگ دانەمێنم.

تۆ لەو دۆژەهە دەترسی کە پاش مردن تووشی دەبی؛ بەڵام هیچ بیر ناکەیتەوە کە وا ئێمەی موسوڵمانی هاوئیمانت -کە خۆشت یەکێك لە ئێمەی- دەناو دۆزەقی بەتینی زوڵمی زاڵمدا سووتاوین و بووینە قەقنەس. جەنابی ئیمانداریشت بۆ ڕزگار بوون لە گۆڕەوشاری ناو قەبر دەناڵێنی و دەباڕێنی و زۆڕ-زۆڕ دەگری و فرمیسك دادەبارێنی.

دایە! باوە!

من گەرەکمە ئەو ئاگرە وەکوژێنم کە هەژارانی بێچارە دەسووتێنێ. من دەمەوێ لەم دۆژەهەی کە دوژمنانی دینەکەم بۆ من و ئێوەیان نێڵ داوە ڕزگار

ببیـن. سا ئەوساكە بە ئازادی بیـر لە سازوبەرگی مـەرگ و وەرامـی ئەنكـەر و مەنكەر بكەینەوە. ئەو بەهەشتەی بە خەیاڵتان سـازتان داوە، لـە ڕێـی ئـازادی بەولاوە هیچ ڕێگایەكی بۆ ناچێ.

باوە! دایە!

زۆر جاران خۆم لێ مات داون كە خزاونەتە سووچێك و لەسەر بەرماڵ گریـاون و كرووزاونەوە. خوا و پێغەمبەر و قورعان و ئیمامان و هـەموو خۆشەویـستانی خواتان هەڵپێچاوە و لەبەریان پاڕاونەتەوە: خوایە لە گوناهم ببوورە! خوایە! خۆشم و منالێشم نەخۆش مەكە! خوایە ڕسق و ڕۆزیم زۆر كەی! قەرزەكانیشم بۆ بدەوە! كوڕەكەمان چۆتە سەفەر بە خۆشی بگەڕێتەوە. لە شۆڕ بوونەوەم بەرەو گۆڕ فریام كەوە نەوەك شەیتان بـمرفێنێ. دەرگای ئاگرم لێ داخە! لـە بەهەشـت بـەڕەم بـۆ ڕاخە! كەیف بكـەم. دەبـڕوانن لـەم هـەموو پاڕانـەوەدا، جیـا لـە خۆتـان هـیچ كەسێترتان لە بیـرە؟ تەنانەت ناوی كوڕیشتان دەگەڵ ناوی خۆتـان دێـنن. هـەر من، هەر من! خودایە! فریای من كەوە! ئاگات لە خزمانی من بێ! كوڕەكەی من كامڕەوا كە! كیژەكەی من بەختەوەر بێ. بەڵێ هەر خۆتان لە بیـرە و كەسیتر نا.

واتا لە بات خواپەرستـن، خۆپەرستـن. هـەر خوریلـەی خۆتـان خـۆش بـێ، كەیفو تەختە و بە ئێوە چی كە خەڵكی دی قەرەبەخت و ژیان سەختە؟

دەیسا من ئەم دینەم ناوێ كە هەر بە چاوی خـۆبینی خـۆ ببیـنم. كـارم بـە هیچكەس نەدابێ.

من لە دووی ئیمانێك وێڵم كە گش كۆیلە و دیلی ئەم سەرزەویە ڕزگار بكات؛ هاریكاری بێكەسانی هەژار بكات. لە ڕێگەی ئاوا ئیمانێك ئەگەر خۆم و كـوڕ و كچ و هەست و نستم بەخت كەم، شانازی دەكەم.

من لەو ئیمانە دەگەڕێم كە پیاوێكی خوا فەرموویە: «ئەی خودایـە! هـەرگا ئیـرادەت وەهایە بـمخەیتە ناو ئاگرەوە، ئەندامم هێندە زەلام كە جەحەندەمێ پڕ كاتەوە تا جێگە بۆ كەس نەمێنێ بێتە ناوی.»

دایه! باوه!

ئەو خوای ئێوه به ئارەزووی دڵی خۆتان سازتان داوه، ئەشێ بیـر و کار و بار و ئەرکی سەرشانتان له ژیندا له سـەر ئـەوبێ و خۆتـان تەمـەڵ و تـەوەزەل پـاڵ دەنەوه و دەس بۆ ڕەش و سپی نەبەن. جا بۆ ئـەوەیش خوداکـەتان -وەك خۆتـان ئارەزوو دەکەن- هەرچی ئێوه داوا دەکەن پێکی بێنێ، گەرەکتانـه بـه بـەرتیل و دیاری و زمان لووسی و ڕیاکاری نەرمی بکەن و لاتان وایه خودای گەورەش -وەك کاربەدەستی ئەم دەوره- چاوچنۆکه و بەپاره هەڵدەخەڵـەتێ و بـەرتیل، بـەردیش نەرم دەکا. ئەم ڕێوی و تەڵەکەبازیەی بۆ پێكهێنانی کار خۆتان دەگـەڵ خـەڵکی دنیای دەکەن، وا تێدەگەن دەکرێ دەگەڵ خواشی بکەن.

باج و پیتاکی دەوڵەتیو هاتۆته سەر. دەتانەوێ بنلیچی دەن و خۆشتان له سزا ڕزگار کەن. بەرتیل به دەست و پێ دەدەن؛ تکاکاران پەیدا دەکەن؛ کلکەسووته و ڕیابازی له لای کاربەدەستان دەکەن. زمانی لووسیان لێ دەدەن تا خۆ له ئـەرکی سەرشانتان بدزنەوه. بەڵێ هەر تۆ بـاوکی ئیمانـداری بـەڕێز! دەسـتی مـەردمت بڕیوه؛ ماڵی دزیەتیت کڕیوه؛ بـەردی تـەرازووت نوقـسانه؛ هێـشتا دەسـتی لـێ دەنگێوی. کووتاڵه عەنباره پۆکەت به گەزی ناهەق دەپێوی؛ به وامی به سووت و سەلەم ماڵی هەزار موسوڵمانت به سێ چەپی قـوڕ گرتـووه. سـوور ئـەزانی لـه فەرمانی قورعانی پیـرۆزی خودا خۆت بواردووه و گوناهباری؛ ئێستا گەرەکته به گریان، به شلەی زەرد به شینەوه، چەند تیکه نان به پارسەكدان، خوا فریو دەی؟! ڕەشایی گوناهەکانت یەکجارەکی بشواتەوه و ئازا بـه سـەرت کاتـەوه؛ لـه دنیـا ئاسووده بژی و هەرکه مردی بتخاته ناو بەهەشتەوه و گەلـەحۆری دەورت بـدەن! به ڕاستی خەیاڵت خاوه و نیشانەکەت نەپێکاوه.

بەڵێ باوکی خۆشەویستم!

من لەو ئاکاره بێزارم که تۆ ناوت نا شوێنی دین. نامگەرەکه فەنـدوفێڵ لـه خوداش بکەم. خوا به بەرتیل خۆر نازانـم. دەشزانـم خودای بانی سەر لـه پیـاوی

تەنبەڵ و بێکار خۆشی نایە. بە تەماش نیم -وەکوو جەنابت گەرەکتە- تەنیا لە خودا بخوازم لە شەیتان دەربازم بکا و لە گۆڕدا جوابی پێمێردان بدەمەوە و لە سەر دنیا تەنبەڵ و بێکارە بژیم.

تۆ دەفەرمووی: دنیا بەهەشتی کافرانە و بۆ موسوڵمانان زیندانە و ئەبێ بە زیندان خوو بگرین. باوە! من زیندانم ناوێ. من ئەمەوێ دنیا بۆ هەژارانی گەل بەهەشتی کامرانی بێ. من نامەوێ ژێرچەپۆکەی داگیرکەر و خاکەسەر و دەردەدار بم؛ ئەمەوێ ئازا و ڕزگار بم. من ئەمەوێ بە هۆی باهۆی بەهێزی خۆم -کە خوا پێمی داوە- بژیم؛ نەك بپاڕێمەوە و بگریم. ئەمەیە بیر و بڕوای من. جا تۆ هەر جوێنم پێ بدە و بقیڕێنە و بنەڕێنە و لە داخم کەف هەڵخڕێنە و تا دەتوانی خۆت بە دار و بەردا بدە و شەکەت ببە!

باوە! دایە!

ئێوە سەیرن! چاوتان لە ناو زگتان دایە. هەر ناشزانن باوەڕتان بە چی هێناوە. هەر نازانن ڕێگەی خواناسین کامەیە!

بۆ نموونە: قەزا و قەدەرتان بیستووە و لاتان وایە مانای وایە: هەرچی لە دنیا ڕوو ئەدا، هەرکێ دەژی، هەرکێ دەمرێ، هەرچی ئەبێ و هەرچی ئەکرێ، هەر قامچییەك زاڵم لە مەزڵوومی دەدا، هەر بێگوناه و تاوانێك کە بە ناهەق ملی بە پەتەوە دەکرێ، هەر ماڵێك بە تالان ئەبرێ، هەمووی لە ڕۆژی بناوان داندراوە و خەت دراوە و لە چارەنووسمان نووسیاوە. هەر کەس لای وابێ دەتوانێ خۆی لە قەزا ڕزگار بکا، بێئیمانە و بەتاوانە. کەوابێ بە گفتی ئێوە پیاوی خراپ ناتوانێ خراپە نەکات. زۆرلێکراوی بەستەزمان ناشێ شکات لە دەس زۆرداری لاسار و بەدکار بەرێتە لای دادپەرستان. کورتەی وتار: ئەوی بە پیسی گووراوە، لە دەستی نایە پاك بژی. هەرکەسیش پاك پاڵێوراوە، هونەر هونەری خۆی نییە؛ هەرچی هەبووە و هەرچییەك دەبێ، لە دەستەڵاتمان بەدەرە و هەمووی هەر قەزا و قەدەرە بۆی داناوین. بەم پێیە بێ، نە پیاوخراو خەتابارە،

نە مافخوراو هەقی هەیە گازندە لە مافخۆر بکا و نە هەژار دەبێ لای وابێ بـە هەوڵدان و ماندوو بوون نان و پێخۆر پەیدا دەبێ، نە تالانکراو بـۆی هەیـە داوای ماڵەکەی خۆی بکا و نە دارلێدراو هاوار بکا. ئەگەر دەسـەڵاتدارانـی دڵـڕەش و ملهوڕ و لاسار، گەلانی بێهێز و نزا،ر ناڕەوا قەلاچـو دەکـەن، خـوێنی بێـچاران دەڕژێنن، نان لە دەم برسی دەڕفێنن، تاوانکـار نیـــن؛ فـەرمانی قـەزا و قـەدەرە پێکی دێنن.

داوای تۆڵەی خوێنی کوژراو، دادپرسینی تالانکراو، ڕزگار کردنی ئەسیـــران، لە بەند و کۆت و زنـجیـران، دەبنـە گونـاهی زۆر گـەورە و پێـچەوانەی قـەزا و قەدەر.

بەڵێ فەرمووت ڕیوایەتە: هەرچی دەکرێ و هەرچێ دەبێ و چـی لـەم دنیایـە ڕوو دەدا، هەر لە ڕۆژی سەرەتاوە لە ناو تەتەڵە نووسراوە و خڕوپڕی دێتە گۆڕێ و بە کەس تۆزقاڵێك ناگۆڕێ.

بەرامبەر بەم حیکایەتە -کە تۆ فەرمووت ڕیوایەتە- ئێمە، من، تۆ، خەڵکی دیکە، هیچ کارێکمان لە دەس نایە. ئەگەر ڕوحـــمە، ئەگـەر پیـسی و ناپاکیـە، ئەگەر پیاوەتی و چاکیە، بەر لە هاتنە سەر دنیامان، لە ناو چاوانـمان نووسـراوە و مۆر کراوە. ئێمە چیـن؟ ئێمە ئێمە نیـن. هاتووین وەکوو لەیستۆکێك بە دەس منالۆکێکەوە ئەمدیو ئەودیومان پێ دەکرێ. وەك چووی پەلیـن؛ چـەق و تـەفمان لە دەس ئەودا و چۆنـمان هەڵخاتەوە وا دێیـن. بە بڕوای تۆ قـەزا و قـەدەر وەك چەپەرێکی ئاسنە؛ مرۆی تێدا قەتیس ماوە و دەرەتانی لێ بڕاوە و ناتوانێ خـۆی لێ ڕزگار کا. هەرکێش بڵێ من وا دەکەم، یان وا دەچم، کـافر دەبـێ و دژی ئـەو چارەنووسەیە کە خوا قەڵەمی لێ داوە!

دەیسا باوە! من وا بڕیاری خۆم داوە خۆم نەخەمە ناو ئەو قەفەسە تەنگەوە و لە ناچاری و بێ ئیختیاری دەربچم. بیـر و بڕوای من ئەوەیە کە دەبێ چارەنووسی خۆم بە دەس خۆم بێ. ڕێبوارێکم لـە ڕووبارێـك دەپەڕمـەوە. گەرەکـە بـۆ بـوار بپرسم. یان هیچ نەبێ قووڵایی تاقی کەمەوە و ئەوسا بڕۆم. ئەگـەر بـوارم بـەدی

کرد و چوومە ئەوبەر ئافەرین بـۆ هۆشـی خۆمـە. خـۆ ئەگـەر ڕێبـازم گۆمـە و دەمـخنکێنێ، دیسان تاوان لە بێهۆشی و نەزانیمە. من لام وایە لە سایەی کار و کۆشش و زانینەوە پیاو بۆی دەکرێ بەختەوەر بـێ و لـە سـۆنگەی تەنبەڵیـشەوە نەگبەتبار و قوڕوەسەر بێ. باشـە، ئەگـەر ئێـستا بـە فەرمایـشتی تـۆ هەرچـی بەنیئادەم دەیکا، خوا پێی دەکا و ناتوانێ بە موو لێی لادا، کەوابوو تـۆ هـەقت چییە لە کافر بوونـم تووڕە بـی و بـە سـەرمدا ببـۆڵێنی؟ ئەگـەر خراپـەئاکارم، بەدڕەفتار و چەوت و لارم، ئەگەر دزی و حیزی دەکەم، ئەگەر ماڵ بە فێڕۆ دەدەم، ئەگەر خەڵك لە دەستی من بە زاڵەیە، ئەگەر کاکڵەکەم تاڵەیە، تۆ ناشێ لە منی بزانی. خوایە بەملیدا سەپاندووم. دەستی قەزا ڕایتەکانـدووم. هەرچـی دەیکـەم ئەو پێم دەکا.

چەند جار لە خۆتـم بیـستووە کـە پێغەمبـەر فەرموویـەتی: «بێبـەختان و بەختەوەران، هەر لە ناو سکی دایکاندا مۆر کراون و بۆ ئەو کارانە گـووراون کـە ئەبێ لە دنیا بیکەن!». دەیسا من نا، تۆ خۆت بیـری لێ بکـەرەوە و تـۆزێ ورد لێکی بدەوە: ئەگەر ئەم فەرموودەت ڕاسـت بـێ، مرۆڤایـەتی، بـەزەیی، زوڵـم و دلڕەقی، خەزا چوون لە ڕای خودادا، کافری و موسوڵمان کوشتـن، هەمووی خودا لە ناو زکی دایکماندا بۆی دانابیـن و ناچار بیـن لە ژیانـدا وابیـن، تـۆ قـسەی حەساویت چەیە؟

ئەگەر تۆ بـڕوای تـەواوت بـەو زگنامـەی دایکـە هەیـە، چـیتە بـە عـەلی هەڵدەڵێی؟ کە زۆر ئازا و زانا بووە. بۆچی بۆ ئیمـامی حوسـێن دەگـری؟ دەڵێـی زوڵمی لێکراوە. بۆچی جوێن بە شـمر ئەدەی؟ ئێژی بێفەڕ و گلاوە.

وەحەساوی زگنامەی تۆ، حوسێن بۆ کوشتـن خوڵقـاوە و شـمر هـەر بۆیـە گووراوە ببێتە بەندەی یەزید و حوسێن بوگژێ. نە حوسێن بۆ گریان ئەشـێ و نـە شـمریش بۆ جوێندان دەبێ. ئەگەر ڕووداوی کەربەلا نالەبارە، ملی قەزا و قـەدەر بگرە. شـمر و حوسێن بێئیختیار هاتوون ئەم دەورە ببینن.

ئەگەر وردتری کەیتەوە، تێدەگەی کە تـۆی بێخـەوەر، خـوایش بـە خـەتابار

دەردێنی. ئەم بیـر و بڕوا بنشرەت بۆ پیاگی خراپ و زاڵم سەرمایەیەکی گەورەیە و تەنیا پیاوی وەك یەزید و شـمری بێفەڕ بەهرە لەم دینە دەبینن.

باوکی بەڕێز!

وا من لە داخی ئەو مێشکەت -کە پڕیەتی لە پڕوپووچ و خەرافات- بـەجێم هێشتی. ئەو خەتەشم کوژاندەوە کـە لـە نـاو زگـی دایکمـدا لـە نـاو چەوانـم نووسرابوو. چوومە سەر بڕوای هەرخۆیی (وجوودی) کە لای وایە چـارەنووس بـە دەسـتی خۆتــە. چـیت بەسـەر دێ، سـەرکەوی یـان دەبەرکـەوی، نەویایـەتی، بەرزایەتی، خۆشی، تاڵی لە ژیاندا، بەستە بە کار و کۆشـش و هـۆش و زیـتی و چاپکی و چالاکی خۆتە. بڕوام بە سارتر هێناوە کە گوتوویە: «بە بڕوای من ئـەو مرۆیەی کە هەر زگمـاك شـەپلەدارە، ئەگـەر نەبێتـە پێـشەنگی ملـەکاران لـە غاردانـدا، تاوانی لەستۆی خۆیەتی».

دە بڕوانە ئەم بڕوا لەبار و جوانە چۆن دنەی بنیادەم ئـەدات کـە کـار بکـا و ئازاد بژی و هیچ خەتاش ناخاتە سەر خوا. هەر چەند ئەگەر ئاگات لە قورعـانیش هەبا، دەتزانی خودا فەرموویە: «مرۆ هەرچـی بـە کۆشـش وەدەس خـۆی نـەخا، تووشی نابێ».

ئێستا تۆ بە بـڕوای سـارتر ئێـژی کفـر و بنبەسـتی پەسـتی و بێهەسـتی و لامـەزەبی؛ بەڵام بەو تەنبەڵبازاڕیەی کە خۆت هەتە دەفەرمووی خوداپەرستی؟!

باوە گیان!

تۆ لە پەند و ئامۆژگاریت بۆ دینداری، هەر وشەی «نەکەی» دەزانی. مـن و خوشکم لەو ڕۆژەوە کە گوێ لە فەرموودەت دەگرین، سەروبنی فەرمانەکانت هەر «نەکەی»ە. نەکەی بچییە فلانە شوێن! نەکەی دەم لە فیـسارشت بـدەی! نەکـەی بێگانە بدوێنێ! نەکەی هەرامە بـخوێنی! نەکەی تـماشای نـامۆ کـەی! نەکـەی! نەکەی! بەڵام هەرگیز تاقەجارێك پێت نەفەرمووم: بۆچی نەکەم؟ ئەگەر ئەو کارەی

دەتەوێ نەکەم، بیکەم، چی ڕوو ئەدا؟

ئەم نەکەیە و تـخوون مەبەت لێ بۆتە خوو؛ لاشت وایە دینداریە. وا من لـە نکەنکی تۆ و لەو نەکە و مەکەی هەمیشەت خۆم دزیەوە. گوێم بۆ ئەوانە گرتووە کە پێم ئەڵێن: بیـر بکەوە! زۆر بـخوێنە! بـخوێنەوە! هەوڵ بدە تێبگەی! کۆشـش بکە ئایندەی خۆت دابیـن بکەی!

بە گفتی کاورای کتێبنووس: هەزار بەڵام لەو دینەدا کە «نە»ی لە «ئـارێ» زۆرتر بێ.

کتێب بـخوێنە و تێ مەگە!

تۆ بڕوات بـە قورعـان هەیـە؛ مـــبارەکە. دەوەرە جارێـك پـێم بێـژە چـی تێگەیوی؟ تۆ سەری خۆت هیچ ئەزانی چی تیایە؟ لێم ڕوونە، نا.

تۆ ڕەشخوێن قورعان دەخوێنی و بۆ ماناکـەی دادەمـێنی. منـیش هـەر بـە فەرمانی تۆ نەموێراوە مانای ئایـەتان بپرسـم. کـە وابـوو: مـنی لادیـن و تـۆی خاوەندین لە نەزانینی قورعاندا وەکوو یەکیـن. تەنیا لەوەدا لێك جیاین کە مـن هیچ کارم پێ نییە و شتێك کە نەزانـم چییە و چی هاتیا، خۆمی دەگەڵ مانـدوو ناکەم. بەڵام تۆ کە تێـشی ناگـەی، فـرە بـۆی شـەکەت و مانـدووی. دەبـەرگی پەشـمینەی دەگری؛ ماچی دەکەی؛ لە بەرزتر شوێن دایدەنێی. ئەگەر گوێت لێـی بێ دەیـخوێنن -بە بێئەوە هیچ دەماناکەی بگەی- دڵت گـەرم دادێ و دەگـری. هەرگا تووشی ژان و برك و ئازار و ئێشی ورگت بووی، دەباوەشی خۆتی دەگـری. ئەگەر باوەڕیت پێ نەکەن سوێند بەو دەخۆی. ساتێ لە مـاڵ دەردەکـەوی، کاتـێ دوکان دەکەیەوە یان دایدەخەی، لە بن لێوان ورتـە- ورتێکـت لێـوە دێ؛ پاشـان قفڵەکە فوو ئەدەی. گوایە ئەمەش ئایەتێکە دژی دزە و بە بێزانینی ماناکەی وا ناکەی دز پێت بزانێ. نوشتەی مەلا بە سـێ سووچـی دەمێـو دەگـری؛ بـە بـەر یاخەتیەوە دەدرووی؛ کە تووشی نەخۆشی نەبی. تەنانەت ملی گاکەشت نوشـتە و ئایەتی تێدایە؛ کە لە چاوی بەد بە دوور بێ و هەر بەهێز و ملئەستوور بێ.

من چی ئەکەم؟

ئەگەر هەستم بە ئازار کرد، دەچمە لای بژیشکی پسپۆڕ؛ دەرزی و دەرمان و هەتوانی لێ وەردەگرم و نەخۆشینەکەم بەردەگرم. گای لاواز و بناو بوێرم نیشانی بەیتاڵێك دەدەم. دەچمە بازار قفڵێکی زۆر قایم دەکڕم کە داخستن و کرنەوەی بە ژمارە بێ. نە فووی دەوێ نە دز نە باوکی دزانیش دەتوانن دەستی بۆ بەرن.

تۆ ئەتەوێ کارێ بکەی، لە جیات بیر و لێکدانەوە و پرس و ڕاوێژ بە چازانانن، پەلاماری قورعان دەدەی؛ کردووتە بە فاڵنامەی خۆت. دەیگریەوە و ناوت ناوە ئیستخارە. شەرمیش ناکەی قورعانی فەرموودەی خودات کردۆتە پەتەی یانسیب و سواپی چۆمان تەڕ و وشکی پێ هەڵدەخەی.

دەیسا منێك کە بە لای تۆوە بێدینم و باوەڕ ناکەم ئەم قورعانە هی عاسمانە و جوبراییل دەگەڵ خۆی هێنا، هێشتان بەلامەوە نەنگە ئەو سوکیەتەی بەسەر بێنم. قورعان لای من زۆر بەرز و پیرۆز و ڕندە و نەك هەر قورعان بگرە هەموو کتێبێکی دیکەش لای من زۆر شایانی ڕێز لێنانە و لەسەرمانە قەدری بگرین.

من فاڵی پێ ناگرمەوە؛ دەزانم فاڵنامە نییە. گاڵتە بە ئەقڵی خۆم ناکەم. بۆ ئەنجامدانی کاری خۆم، پرس بە زانایان دەکەم. لە پسپۆڕی و شارەزایی وریا و زیتان بەهرە دەبەم. سەروبنی کارەکەم لێك دەدەمەوە. نییەت دێنم، دایدەبەستم. ناڵێم قورعان باش نییە. بەڵام دەڵێم تێنەگەیوم باشە یان نا. تۆ لات وایە من نابێ دەمانای بگەم. خۆیشت لە مانای نازانی.

بەڵێ ئەگەر بمزانیبایە چی تیایە، لە باشیەکەی حاڵی دەبووم؛ بە شوێن پەند و ئامۆژگاریەکەدا دەچووم. تۆش لە زانستی قورعاندا زۆر لە خۆم کۆڵەوارتری. حەی ئەڵڵا چاو دەنووقێنی، خۆت و بەختت دەیکەیەوە. یەکەم ڕووپەڕ، یەکەم ڕستەی لای دەستی ڕاست، لە یەکەم دێڕی سەرپەڕێ تەواو وەك شەمۆلەی ژنان. چی تیابوو، بە خەیاڵی بەتاڵی خۆت مانایەکی بۆ ئەتاشی. لەو سارد و سەودایە کردن بەهرەت چەند وە دەست ئەکەوێ؟ کابرای هاوسات بۆتە دۆستت یان لە

ژێرەوە دوژمنتە؟ فلأن بێوەژن بـخوازی یان واز لەو دلّداریە بێنی؟ بە سەفەر بچی یا نەچی؟ باغ بکڕی یان تۆ بچێنی؟...

باوی بەڕێز!

ئەگەر جارێك تۆی ئیماندار کتێبـەکانی دەرسـی مـن -بـە دەردی قورعـانی پیـرۆز- بەری و بیانکەی بە فالّ گرەوەی خۆت، تووڕە دەبـم. چۆن لات وایە ئـەو خودایەی کە قورعانی بۆ پێغەمبەر بـە خـەلأت نـارد، لێـت ناڕەنـجێ کـە تـۆ بیکەیتە فالّنامە؟!

من لە فالّنامە ناگەڕێم. بڕوام بە ڕاست و دروستی شەمۆلەی ژنانە نییە. کـە تۆ کارێکی وا ناکەی لە مانای قورعان تێبگەم، پەنا بـە کتـێبیتـر دەبـەم کـە پیاوانی خاوەن ناوی زانا و دانا دایاننناون؛ پڕ کراون لە ئامۆژگاری و پەندی بـاش و واش نووسراون کە بە سانایی تێدەگەم.

تۆ هەر بۆیە لە من قەلّسی چونکە شتێك ناخوێنمەوە کە تێی ناگەم.

باوە!

ئەتبینم نوێژ ئەکەی؛ دایکیشم وەك تۆ نوێژ دەکـا. ڕۆژێ پێـنج جـار وەرزش دەکەن. شتێکیشی بە نووزەنووز تێدا دەلّێن بێئـەوەی مانـای بـزانن؛ بێئـەوەی لێتان حالّی بێ کە نوێژ کردن بۆچی ئەبێ و ئەبێ چۆن بێت.

وا من کە وەك تۆ نوێژ ناکەم، هەر لە خەو هەستام بەیانی، وەرزشی سـوێدی دەکەم. وا تۆ چەند عەیام و سالّە وەرزشی نوێژت کردووە؛ وا منیش هەژ-نـۆ-دە سالّە وەرزشی بێدینان دەکەم. دەسا وەرە بـا لـە پەنایـەك ڕاوەستیـــن و خۆمـان لەبەر چاوان ڕانێیـــن: جەنابت یەکی زگ زلی قاچباریکی مل بە لۆچی کووڕەپشتی خوار و خێچی تەنبەلّ و بە هانکە-هانك پشووسواری. لەشی منیش بێنە بەرچاو. ناو قەد زراو، سنگ داچەقاو، ملئەستوور و باسـك بـەهێز، ئەنـدامێکی شـل و بەپێز و پڕکێش و لنگ و لەتەر سفت و بێگـرێ و ڕێـكوپێـك، ئێـژی بـە قەلّـەم

کێشراوە. تەوژمی خوێنم تەواوە. هەناسەدانـم تەیارە.

لە کاتی وەرزش کردنا پێچی ڕادیۆ دەکەمەوە. دەنگی موزیکی گیانپــەروەر، شــێعر و ئاهــەنگی دڵخۆشــکەر. پــەردەی گــوێم دەلاوێننــەوە؛ وەکــوو گــوڵ دەمگەشێننەوە. بەڵام پیاو لە هەق لانەدا تۆ لە سۆنگەی دەسنوێژەوە، دەست و پاش پانییەت قەڵشیوە و تا بشڵێن زۆر سوژدە دەبا، کەمرەیەك وا بــە توێڵتــەوە کە من لەم دوانە بێبەشم!

ئێستا وەرە با سەرمەیان و زیانی خۆم و خۆشت لێکدەینەوە:

تۆ دەفەرمووی نوێژ کردن خودا دواندنە و تۆوی ئاخرەت چاندنە. من قبووڵمە و ئێژم ڕاستە. بەڵام هەر لە خۆت دەپرسم، بۆرەپیاگێ لەگەڵ یەکی پایەبەرزتر لە خۆیا وتووێژ کا، ئەمــما نەزانێ چی ئــەڵێ -مینــا تــووتی چــەند وشــەیەك کــە واتاکەشیان نازانێ- ئەویش بە سرکە و دڵخورتی و ترس و لەرز لە ڕووی کــابرای پایەبەرز بدرکێنێ، بتــرسێ نەك ڕێ هەڵە کا، نــەك «ض» و «ز»، یــان «ص» و «س» جێ بگۆڕن و ئەو مانایەی کە نایزانێ لە جێ بچێ، چەند گاڵتە و گەپێکی خۆشە! تۆ نەزانی بە سەروەری خۆت چی ئەڵێی، چۆن ئەزانی ئەوی عەرزی ئەکەی باشە یان نا؟

با باسی نوێژ و خوا نەکەین؛ هەر خۆت ئەڵێم: نــەك پەنـــجا ســاڵ، هــەر دوو مانگ، سێ مانگ کاورایەك گش ڕۆژێ پەنج جار بێتە لات، بە سەرکزی و لە بن لێوان قسە بکات. بەڵام نەزانێ چی ئەوێ و چی لــە جــەنابت گەرەکــە. تــۆ چــی ئەکەی؟ چی ئەدەیتێ؟ جا نەخوازە ئەگەر بۆشت ڕوون بێتەوە کە ئــەم کــابرا ڕوو قایــمە، بە بێئەوەی بزانێ چی لێت گەرەکە، لێی بۆتــە خــوو، ڕۆژێ پێــنج جــار یەخەت بگرێ و بە چەنە-چەنی خۆڕایی گێـژت بکــا، چــیت بەســەر دێ؟ تــووڕە نابی؟ لە پێستی خۆت ناچییە دەرێ؟ ئەگەر بە پاڵە پەستۆدان دەری نەکەی لانــی کەم جوێنی پێ دەدەی. خودای مەزن، خودای بەرز و بە دەسەڵات کــە هــەر لــە خۆشتم بیستووە ئێژێ لە ئەحــمەق تووڕەیە، لەو نەزان و گێلۆکەیە کە نازانێ چی گەرەکە و هەموو دەم بەربینگی دەگرێ، دەبێ چی بکــا؟ چــۆن هــەر لــە یەکــەم

ڕکاتدا -پشت بە ڕووگە- بە شەقێك هەڵیناندێرێ و نایهاوێتە ناو ئەم دنیای سێهەمەوە کە وەك چوارپێ لە بەردەستی ئیستعماری ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژاوادا بار بکێشێ و دڕك بخوا و سوپاس بۆ خوای لە دەمدا بێ و بە تەما بێ لە پاش مردن ئیشی باشە! ئەگەر ئێستا سەرزەمینی جەحەندەمە و لە سەریەتی بە دیلی و ژێردەستی و پەستی و دوورەهەستی گوزەران کا و خۆی ببێتە بوولەهەب و ژنی دارکێشی دۆژەھ بێ، لە پاش مەرگی لە سایەی ئەو نوێژانەوە -کە ماناشی نە ئەزانین- دای دەکەنە ناو بەهەشت و لەوێش لەوەڕ سێوەرەیە!

باوە گیان!

تۆ هەر وەکوو گای کۆلووبیر، لەوەتا بیرت بردووە بە دەوری خۆتا سووڕ ئەخۆی، ناشزانی بۆ دێی و بۆ دەڕۆی. خۆت کز دەکەی قڕوقپ بێهەست و چرپە، لە قوژبنێك کروشمەتە. چاو دەگلۆفی تاتەڕایی لێ پەیدا کەی؛ گوایە دەگری! لە خواردن و خواردنەوەی خۆش بەپارێزی. ئەم نەدوێنی و لە سووچ کروشمە کردنە و کەم خواردنە و نەخواردنەت، ناو ناوە سۆفیگەریەتی.

وا دەشبینی ڕۆژهەلاتی و ڕۆژاوایی کافری خاوەن دەستەلات، وەك گورگی هار دەمیان ناوەتە ئیسلام و ناویان ناوین دنیای سێهەم. کاڵ و کولێومان دەڕفێنن؛ پێشەمان دادەکرمێنن؛ خەریکن لە بنەمان دێنن. کەچی تۆی سۆفی ممبارەك هەر متەقیشت لێ نایە. لە سەر مەزلۆوم نایەیتە جواو. چۆن لات وایە دەنگ نەکردن یاخۆ شوکرانە بژاردن لەسەر ئەو ئەحواڵە تاڵە، بەرانبەر بە ڕەزای خوایە؟ ئەوە کام خوایە فەرموویە: ئەگەر زۆریشتان لێ کریا وەدەنگ مەیەن؟!

باوە گیان! تۆ بتپەرستی

تۆ پیاوێکی دەست و دڵ و داوێن پاکی؛ زۆر نوێژ دەکەی. بە گفتی خۆت خوای خۆتی تێدا دەدوێنی. ئەو خوایەش کە دەیپەرستی -وەك لە جەنابتم بیستووە- لە عاسمانە. دەسا من لام وایە ئێوە (تۆش و دایکم) گێرەتان لە

دەشتەبێڵە و هێشتا دەخۆتان نەگەیون. ئەگەر تۆزێك بە سەرنجدان لە خۆتان و دەوروبەرتان بکۆڵنەوە، تێدەگەن کە نوێژەکانتان بۆ بتانە. بتیش زۆرن: سەرمایەداری هەژارخۆر، پاشا و خونکاری خاوەنزۆر، مەلا و شێخی عابا لەبەر و شاڵ بەسەر و زۆری وای لە ڕادە بەدەر. تۆ لە سەرتە ملت بۆ هەموویان کز کەی. ناشێ هیچ کامیان عاجز کەی. هەرکامێکیان لێت برەنجێن، دنیا و قیامەتەکەت دەچێ.

بتی پێشوو لە بەردی رەق دەتاشران و بێزاد و تێشوو دەمان و دەم و ددانیشیان نەبوو. بەڵام بتەکانی ئێستا وەك خۆمانن؛ زوان زانن. بەرگ و پۆشاکیان گەرەکە. خانوویان دەوێ بۆ ستار. خواردنیان دەوێ بە تەغار. هەوەسیان هەس، ژنیان دەوێ. زێڕ و جەواهێریان دەوێ. هەرچی ئارەزووی نەوسنە، گەرەکە دەستیان بکەوێ.

- لە کێ؟ لە تۆی بەستەزمانی بە ئیمانی دڵ ساویلکە کە لات وایە ئەمانە گزیری خودان لە سەر زەوی. ئەگەر دەقورعان بگەیبای دەتزانی خوا نە گزیر و نە وەزیر و نە باجئەستێنێکی هەیە.

رۆژووەکانتان:

مانگێك ڕەبەق، تۆش و دایکم ڕۆژوو دەگرن. لە بوولێڵەی بەیانەوە هەتا تەنگی نوێژی شێوان هیچ ناخۆن و ناخۆنەوە. لە تینوان لێوتان دەمژن و لە برسان هەر وەختە بمرن. بەڵام هێشتا حاڵی نەبوون ئەو نەخواردنە بۆ چییە؟ هەر ئەوەندەی لێدەزانن دەمی ژەمی قاوەڵتی و شێوتان گۆڕاوە و هیچیتر نا. لە ماوەی ئەم ڕۆژووانەدا کام برسی و هەژارتان تێر کرد؟ زمانتان بە چاکە فێر کرد؟ تۆبەتان کرد کە ئیتر بێفەڕی نەکەن؟ بەرلە ڕەمەزان چوو دەکرد، بە ڕەمەزان تەرکوو نەکرد. بەهرەی زگ هەڵقرچاندتان هەر هێندە بوو مانگێك دەمە تێشووەکانتان لێ هەڵوەشا و مانگەکەیتر هاتنەوە سەردەقی پێشوو. بەڵام لە سای ئەو ژەم و دەم گۆڕینەتان تووشی نەخۆشیش هاتوون و هێندێکیشتان توون

بە توون چوون.

منی بێڕۆژوو چی ئەکەم؟ جار-جار سەر لە دوختۆر ئەدەم. ئەگەر گوتی چەورایی لە لەشتا زۆرە، تەوژمی خوێنت بالآیە -وەك خۆی ڕێگەم بۆ دادەنێ- ڕژێم دەگرم؛ خۆم لە نەخۆشی ئایندەم دەپارێزم.

حەجەکەتان

باوە! دایە! منیش لەگەڵتان هاتمە حەج[١]. باوە حاجی! زۆر باش چاوم لێ بوو چیت کرد. بە فڕۆکەی بۆینگی حەوسەت و حەوت هاتیە مەکە. هەرکە لە فڕگە نیشتەوە، دەستت برد لە تەنیشتەوە حەجنامەیەکی پەرپووتت -کە نووسراوی چەند پیاوی گەورە و بەناو بوو- لە خورجێنەکەت دەرێنا و ملت لێ نا: «هەرگا گەیشتیتە مەکە و لە سواری وشتر دابەزیت، لاقی ڕاستت بەر لە چۆپەت بخە عەرزی»! وشتر لە کوێ و بۆینگ لە کوێ؟ لە حەجنامەکەتم ڕوانی؛ لەمپەڕ تا ئەوپەڕ پشکنیم؛ گشتی باسی چوونە حەجی چەندین سەدە لەمەوبەرە و تا ئێستا تاقە پیتێکی نەگۆڕاوە.

لەگەڵتا هاتمە مەدینە. تۆش چووی دەگەڵ هەزارە زیلەی حاجیاندا بەرامبەر بە ڕەوزەی پاکی پێغەمبەری خوا ڕاوێستای. زیارەتنامەی ئێرانیانەت لێك کردەوە و دەستت پێکرد. گشتی باسی پەرستنی کەسانێك بوو کە هەر نەشتزانیوە کێن؛ بۆچی شیاوی پەرستنن؟ ئەوی لەو زیارەتنامەدا زۆری سەرنج ڕادەکێشا، جوێن و نەفرینی بەبار بوو لەو کەسانەی کە حەجاجەکانی دیکە

---

١. پار لە مەدینەی پیرۆزدا وتارم دا کە من لە جیاتی ئەوانەی کە لێرەن و مالّی کابەش تەواف دەکەن قسە ناکەم. خۆم بە ئاخوندی پێشەنگی مل بە زەنگی کاروانی حەجاج نازانم. لەو بابەتە حاجیانەش نیم کە ئێوە بە بیرتاندا دێ. بۆیە هاتووم لە لایەن چینی تازەوە، ئەو چینەی نە بە مەدینە نە بە حەج و نوێژ و ڕۆژوو، نە بە پێغەمبەر و قورعان، نە بە برایم نە بە سمایل بڕوای ماوە، بتاندوێنم و لێتان پرسم: بۆ هاتوون لێرە کۆوە بوون؟ بەهرەتان چ دەس دەکەوێ؟

زۆریان له لا مــمبارەك بوون. ئەو حاجیانەش خۆیان به ئیسلام دەزانــی و دەگــەڵ تۆدا هاتبوونه ئەم شوێنه پاکه.

وەختی نوێژ هات. دەنگی بانگی موحەمەدی له مزگەوتی پێغەمبەر دەنگــی دایەوه. کۆمای حەجاج لووزەوی بەست: کاسـبکار، بێکـار، کاربەدەسـت، دارا و نەدار و ڕووت و کۆك، ڕەش و سـپی و زەرد و سـوور و کـەوه و بـۆر و عـەرب و تــورك و تــەتار و هینــدی و پاکــستانی و چـینی و ئەنــدونیزی و فیلیپــینی و سەنیگالی و زەنگبـاری و ئــەفغانی و میـسری و سـوودانی و هــەزاران خـەڵکی شوێنی‌تر، ڕژانه ناو مزگەوتەوه و به بانگی «الله‌اکبر» ڕیزیـان بەسـت و ئـەتوت مزگەوت دەریایه و له ئیماندار شەپۆل دەدات.

لەو کاتەدا من خەیاڵم دابووه سەر تۆ. دەمگوت ئێستا باوەحاجیم -کـه لــه ئێرانڕا هاتووه و له ئیماندا خۆی به سەرتۆپی ئیـسلامی دنیـا دەزانــێ- بیلالــی حەبەشی ڕەشی دەنگ‌خوەش و دەورانی خۆش و نوورانی پێغەمبەری خوا و یارانی کەوتۆته بیـر و دڵی گەرم داهاتووه و حاڵی جەزبەی لێهاتووه و دڵی بـەم حاڵاتــه خۆشه. کەچی له نەکاو دیتمی وەك جنۆکەی ناوی خودای بەرگوێ کەوێ خـۆت و چەند هاومەزەبێکت به پەلەپەل کەوش به دەست وزاقتان بەست. گازی له یەکتــر دەکەن و بەسەر خەڵکیدا باز دەدەن. ڕیزی جەماعـەت بڕ دەدەن و دەردەپەڕن.

لێت دەپرسم: باوه چ بووه؟ چی قەوماوه؟ بەرەو کوێ وا تەنگـەتاوی؟ بـۆ لــه مزگەوت نامێنی وێڕای ئەم گشت موسوڵمانه ڕیز ببەستی و نوێژ دابەستی؟

ئێژی: لاچۆ! ئێمەی شیعه دەگەڵ ئەمانه نوێژ ناکـەین. ئـەبێ لــەم مزگەوتــه ڕاکەین. جەماعـەت دەگەڵ ئەوانەی لەگەڵمانا هاومەزەب نیــن ناڕەوایه. ئێمــەی شیعه پێشنوێژی خۆمان جیایه. ئەشێ بچینەوه ئوتێل بۆ نوێژ کردن.

گوێم لێیه موسوڵمانی‌تـر که ئەتانبینن وا دەکەن، کەوش بەدەست له دەسـت جەماعـەت ڕادەکەن، بزەیان دێته سەر لێوان و له نێوان خۆیاندا پێکـەوه بـاس و خواسیانه: ئەمانه ئەگەر ئیسلامن، بۆ لــه مزگـەوتی پێغەمبــەر دەسـڵەمنەوه؟ نەخێر وا دیاره هەر بۆیه هاتوونه حەج تۆی دووبەرەکی بـچێنن؛ بـه ئاشـکرا لــه

ڕووی موسوڵمانانی دیکەدا جنێوی پیس بە خێزانی پێغەمبەر و یارانی هاوکاری بدەن.

باوەحاجی! ئەو شیرینکاریە تۆ ئەیکەی هەر بە کاری ئیستعماری ڕۆژاوا دێت؛ کە هەل بۆ خۆی بڕەخسێنێ و خۆتان لێ پکا بە گوێرەکەی سامیری و تێکتان بەردا و قوڕی دنیاتان وەسەردا. پێتان بڵێ: سوننی مەزەب ناسبی و سەر بە عومەرن و دژ بە وەچەی پێغەمبەرن. با سوننی مەزەبیش بێژێ: ئەم ڕافزیە شیعانە عەلی بە خودا دەزانن. لایان وایە قورعان دەسکاری کراوە و باسی خۆشەویستی عەلی لێ دزراوە. لاشیان وایە کتێبی «مفاتیح‌الجنان» (کلیلەکانی بەهەشت)، بیلاتەژبی بە قەدەر قورعان پیرۆزە. ئەم حاجیانە بۆ تەوافی ماڵی کابە نەهاتگن؛ هاتوون لە دەوری مەرقەدی ئیمامەکان بوخلێنەوە.

باوە!

لە تەوافا چاوم لێ بوو هەردووك شانی دایەحاجیت توند گرتبوو بەرانبەر بە ماڵی کابە، هەر ڕاستە و پاستەت پێ دەکرد؛ نەوەکا خودای نەخواستە بە قەدەر موو شانی خوار بێ و تاعەتەکەی لێ خەسار بێ. دەڵێی بۆمبا تەقاندنە ئەگەر سەرەسیمێك لار بێ، یان ناتەقێ، یان تەقێنەرەکەی دەکوژێ! کەچی هەر خۆشت دەتفەرموو: پێغەمبەر بە سواری وشتر حەجی دەکرد.

باوی بەڕێز!

بەداخەوە هەموو ژینت بەم ڕواڵەتپەرستیە لە دەس خۆ دا. وەك کەرستەی ماشێن دەچی دەبەر دەستی وەستاکەیدا؛ هەر چوویت و پرسیت: چۆن بکەم؟ قەت نەتپرسی بۆ وا بکەم؟

تۆ لە لایەك هێندە موسوڵمانی چاکی کە ناتەوێ گۆشەی شانی خۆت و ژنت بە قەد موویەك لە بەرانبەر کابە لابێ؛ کەچی هەر تۆی موسوڵمانی وا بە ئیمان کە پێت ئەڵێن: وا جوولەکە لە فەلەستین موسوڵمان قەتڵوعام دەکەن، ماڵ

بەسەر ژن و منالّدا دەتەقێنن، هەر وەنازانی مێشوولەش بە بن گوێتا تێپەڕیوە. شانی بۆ هەلّدەتەکێنی و بە بۆلّەوە ئەدرکێنی: ئا بە من چی! جا کێ دەلّێ عەرەبەکانی فەلەستین -کە هەموویان مەزەب سوننین- لە جوولەکە خراپتر نین؟ هەی دەستی جوولەکە خۆش بێ؛ دەبا تۆلّەی ئیمام حوسێنی شەهیدیان لێ بستێنێ. گۆڕی گیانیان. ئەوانەش لەو عەرەبانەن کە فیلمی بێعەدەبانە دروست ئەکەن؛ ئابڕووی ئیسلامیان بردووە. با شیعە بان تا بۆیان بە تەنگەوە بام!

حاجیەك لەو حاجیانەی ئێران دەیگوت: بەتانییەکم گوم کردبوو. هەرچی گەڕام نەمدۆزیەوە. چووم لە بازاڕی عەرەفات بەتانییەکیتر کڕی. چونکە دەلّێن ڕیوایەتە: بێ پەتوو بچییە عەرەفات خێری نییە. لە بازاڕ دەگەڕامەوە. پەتووەکەی خۆم بە حاجیەکی ئێرانی دیت؛ ناسیمەوە. دیار بوو لێی دزیبووم. بەلاّم چونکە ناشێ لە حەج مالّی تەقەلّ درووت پێ بێ، پەراوێزە چنراوەکەی لە پەتوو هەلّوەشاندبوو. واتا بەر شەرعی خستبوو تا دزینەکەی حەلاّلّ بێ! دەسا وەرەو بەو کارە سەیر و سەمەرە پێ مەکەنە. لە حەج، لە ئیحرام بەستنا کە گۆیا خەزای گەورەیە و حەشر و نەشر و قیامەتمان بیر دەخاتەوە، تۆی مام حاجی پەتوو بدزی و بۆ ئەوەی بو ئیحرام بشێ، تەقەلّی لێ هەلّوەشێنی و بە خەیالّ وەبەر شەرعی خەی!

ڕەنگە بێژن: جا ئەوە حاجیەکیش دز بوو، گوناهی حاجی تر چییە؟ دەی بۆ ئەمەیتر دەلّێن چی؟

لە نێوان سەفا و مەروادا بۆ خۆم دیتم جووتێك حاجی لە حاجیەکانی ئێرانی لەو جەنگەدا کەبە گورگەلۆقە کردن دەچوونە ڕێ و تەواو تەنگەنەفەس ببوون، یەکیان بانگی لەویتر کرد: ئاهای حاجیاغا! گوێ بگرە. ئەم ڕۆژانە شتێکم بۆ دەرکەوتووە زۆر گرینگە. حاجی گوێگر بە هەناسەسواری دەلّێ:

- ئادەی کامە؟

- ئەم سوننیانە کە دێنە حەج وەك خۆمان نین هیچیان تەوافی ژن ناکەن. خۆیشت دەزانی هەر کەسێك لەم تەوافە خۆ ببوێرێ، حەلاّلّی لێ حەرام دەبێ. جا

بەو پێیە ئەم سونیانە کە باوك و دایکی هیچ کامیان لەم تەوافە بەشدار نەبوو، بۆ خۆت بزانە چی ئەڵێم...

- ئارێ ئارێ. هەر ئافەریم بۆ ئەو عەقڵ و کەمالاتەت. واتا دەتەوێ بفەرمووی ئەمانە هەموویان: ئاوا... هاها!

هەر ئەو ڕۆژە لە نێوان سەفا و مەروادا، دەگەڵ بژیشکێکی چازان بوومە هاوڕێ. دوکتور دەیگوت من لەمەوبەر لام وا نەبوو ئایینداری، بە تایبەتی زیارەتی حەج، تا ئەوەندە دڵبزوێن و گیانپەروەرە. ژیانی بۆ دراو ماندوو بوون لەبەر چاوی پیاو دەبێزێ و لە تەماح و چاوچنۆکی و ئارەزووی جانەوەرانە ڕزگار دەبێ.

کاکی دوکتور زیارەتنامەیەکی پێ بوو، هەر تاوناتاو هێندێکی لێ دەخوێندەوە و بۆ هەموو ڕست و وشەیەك مانای ورد و جوانی تازەی دەدۆزیەوە و هەر لە پەستاش بە دڵگەرمی بەه بەه و ئافەرینی بوو. کەچی لەپڕ لە خوێندنەوەی زیارەتنامەدا گرێی کرد و بە سەرسامیەوە لێی پرسیم: شتێك لێرەدا نووسراوە من لە ماناکەی تێناگەم. تۆ پێم بڵێ!

کتێب دەڵێ: لەسەر پێپیلکەی چوارەمین وچان بدە و ئەم دۆعایە -کە لەم پەڕەدا نووسراوە- بخوێنە؛ پووڵت زۆر دەبێ! ئەمە چییە؟ سەرم گێژ بوو من لە جوابی ئەم پرسیارەدا بڵێم چی؟ بابایەکی وا ڕۆشنبیر و زانا و ژیر بۆ یەکەمجار ئایینداری بێتە بیر و دڵی بۆ حەج بکورکێنێ و لە ماڵی دنیا واز بێنێ و لای وابێ حەج، دڵی گەماری دنیادار بە جارێ مشتومالٚ دەکا و لە خشتوخاڵی زەمینی بەتاڵ دەکا. گیانفیدا بوونی سمایل، ڕۆڵەبەخشینی برایم لە ڕای خوادا، وەبیر مرۆ دێنێتەوە. نومایشتی حەشر و نەشر و زیندوو بوونەوەی شان دەدا. کەچی لەپڕ تووشی شتی ئەوەندە نامەردانە بێ کە کابرایەکی بێشەرمی پارەپەرستی نارەسەن خستوویەتە ناو کتێبی حەجنامەوە. ئای لەم نەنگ و ئابڕوو چوونە. بە ڕاستی زۆر شەرمەزار بووم؛ دەمم بوو بە تەڵەی تەقیو. ویستم پینەی پێدا بگرم، گوتم: دوکتور گوێ مەدەرێ. ئەو وشە تورەهاتانە بۆ دەسبڕینی

حەجاجان کتێبفرۆشانی مەکە دەیخەنە ناو کتێبانەوە. مامۆستا زاناکانی دین هەرگیز بەمانە ڕازی نین. دوکتور بە زەردەخەندەوە زیارەتنامەی پێکەوە ناو پشتی بەرگەکەی نیشاندام. ناوی پیاوێکی زۆر گەورە و بەناوبانگ و جێ تەقلیدی زۆربەی زۆری شیعەی ئێرانی پێوە بوو. گوتی ئەمجار چی ئەفەرمووی؟ سەرسام دامام. ئارەقەی ڕەش و شینم کرد. هەر هێندەم لە دەس هات ڕاکەم و بەجێی بێڵم.

من ناڵێم پارە خراپە. بەڵام هەی بەدەم خواخواز و بە دڵ شێت و هاری پارە! ئەوە کارە؟ تۆ لە جیاتی ئەوەی هۆشت لەم شوێنە مـمبارەکەدا لەسەر خودا و پێغەمبەر و مەرگ و زیندوو بوونەوە بێ، بیرت لەسەر لیرە گیر بێ و ئەویش لە کوێ؟ لەسەر پێپیلکەی چوارەمی سەفا و مەروە؟ گوایە لەوێ پووڵ دەبارێ؟ دەك داوەشێی!

مام ئاخوندی موشتەهید و پێشەنگی گەل! بە شەرەفت -ئەگەر هەتە- سوێندت دەدەم ئەو پووڵ وماڵەی خۆت هەتە لە کوێت هێنا؟ پەیڕەوانت نەیاندایەی؟ دەستت بۆ پان نەکردنەوە؟ سواڵت نەکرد؟ هەر ساڵە و ساڵ هاتیە حەج و چوویتە سەر پلەی چوارەمی سەفا و مەروا و دۆعات خوێند و لە عاسمانەوە بۆت باری و بە خورجێنی پڕ زێڕەوە بەرەو ئێران هاتیتەوە و تا ساڵیتر لە خزمەت دایەخانمدا گوزەراندت.

من دەزانم پووڵت زۆرە. تۆش دەزانی لە پلیکانی سەفا و مەروات نەهانیوە. لەو کێوە سکە لێ نادەن. من دەزانم؛ تۆش دەزانی. ئەو پووڵانەت لە داڵانی ئاوەدانی خانووی بەرزی لەسەر تەرزی ئیتالیایی و ئەمریکایی دەسکەوتووە.

مامۆستا گیان! تۆ دەچی بۆ بەستەزمانی هیچ نەزانی ساویلکۆکە بەرنامەی حەج لە ڕووی کتێبی هەزار ساڵ لەمەوبەرەوە ئەنووسیت. هیچ بیرت بۆ ئەوەش ناچێ تۆزکاڵێك دەسکاری بکەی و دەگەڵ ڕۆژگار چەرخی بدەی.

ئێستە حاجی بە سواری فڕۆکەی بۆینگ دەچنە حەجێ. تۆ هەر باسی سواربوونی وشتر دەنووسیت. بەرەکەتی ڕاستەبازاڕی حەتاران ئاخۆ چییە؟ پلەی

چوارەم لە نێوان سەفا و مەروایە بۆچی خەزێنەی تێدایە؟

تۆ ئەنووسی: ئەگەر لە ژێر لووسی کابە ئەم تووکەی کە من نووسیومە دژی دوژمنت بخوێنی، خودا دەیکاتە قالۆنچە! ئەگەر هەزار نەخۆشی و لەش بەباریت بێ، ئەم دۆعایەی من بخوێنە، هیچ خەش لە لەشتا نامێنێ!

کابرای ساویلکەی بڕواکار لای وایە ئەم نووسراوەی تۆ لە سەرچاوەی قورعانەوە هەڵگیراوە و بڕوای پێیە و دۆعاکانت دەکار دەکا. لە ئەنجامدا گەر کار نەکا و دوژمن نەکرا بە قالۆنچە و باری لەشی گرانتر بوو، ئەگەر لەسەر پلەی چواری سەفا و مەروا پووڵ و پارەی بۆ نەباری، چی بەسەر دێ؟

لێم ڕوونە کابرا هەرچەندی گێژ و هور و ساویلکەش بێ، بڕوای بە ویرد و قورعان و دووکانەکەی تۆش نامێنێ.

باوی بەڕێز!

قسەکانت لەمەڕ دینەوە یەك ناگرن. جارێك ئێژی: سامانی دنیا هیچ نییە؛ هەژاری نیعمەتی خوایە. ئێژی پێغەمبەر فەرموویە: شانازیم بە هەژاریمە.

کەچی جارێتر ئەفەرمووی: پیاو بچێتە زیارەتی فلانە ئیمام، فیسارە ئیمامزادە، دەس دەشوباکیان وەرێنێ، ئەسرینان زۆر هەڵوەرێنێ، فلانە دۆعاش بخوێنێ، خوا پارەی فرەی ئەداتێ. من دەزانم تۆش دەزانی پووڵ بە گریان و بە زیارەت پەیدا نابێ. بەلام سەیرەکە لەمەدا زەق- زەق دیوتە هەموو دارایی وڵاتت، هەموو کانگای پڕ لە نەوت و زێڕ و زێوت، بەروبووی پێدەشت و کێوت، لادین دەیبەن و دەنگ ناکەی!

بە عەزرەت و ئاواتەوەی لەو سامانەی لێتی دەدزن هەزار یەکێکت بدەنێ؛ ناشت دەنێ. خۆت ڕووت و ڕەجاڵ و بەتاڵ و پەرێشانحاڵ، چاری ناچار بە ویرد و دۆعا و نوشتەوە و فوو لە دەورەی خۆکردن و نووکەنووك و گریانەوە خەریك دەکەی؛ تف قووت دەدەی؛ دڵخۆشی خۆت دەدەیەوە: ئاھ چی لێ بکەم؟ با دنیا جەژنی کافر بێ. کافر وەك داڵ و قاڵاون. لە کەلاکی بۆگەنی دنیا هاڵاون. با

بیخۆن خۆ له دوای مردن له بەهەشت و هۆری و شیـر و هەنگوینی پاڵاوی بەشی موسوڵمان بێبەشن؛ بەخت ڕەشن. ئەوسا گزوفتیان ئەدەین.

من تێ ناگەم چۆن دوو دژ لێك کـۆوە دەکـەی. لـە لایـە پەسـنی هـەژاری و هەناسە ساردیم بۆ ئەدەی. لە لایەکیش بە گریان و پاڕانەوە داوای پوولْ لە خـودا دەکەی. کامیان باشە؟ هەژاری یان پارەداری؟ ئەگەر دەڵێی پـارە باشـە، پـارەی کانگای وڵاتەکەی خۆت باشتـرە وەری گری، یان ئەو پووڵەی لـە سـەفا و مـەروا دەباریێ؟ بـمبوورە ئەگەر پێت بێژم: گێژی و ئاگات لە خۆت نییە.

دەی من کە لات لامەزەبـم چیم پێ باشە؟

بە بڕوای من ئێمەی موسوڵمانی هەژار کە نامۆی خودانەناسـی داگیــرکاری بێبەزەیی وڵاتی لێ داگیـر کردوین، گشمان یەکتـری بگـرین و دەس لـە دەس و قەوەت لە خوا، دەگژی ڕاچیـن و داپیاچیـن و لە وڵاتی خۆمانی دەرکەین و ئازاد بژین و بە ئازادی سامان و بژیو پەیدا کەین. بۆ داگیـرکەر دەرکـردنیش گەرەکـە کەرستەمان بێ. بـۆ پەیـدا بـوونی کەرسـتەش ئـەبێ دەرسـی زۆر بـخوێنیـــن. هونەرمەند و پیشەساز بیـن. ئەوی داگیـرکەر دەیزانـێ خۆمـان فێـر کـەین تـا بتوانیـن دەرۆستیان بێیـن.

هەتا ئێمە دەسـمایەمان تەنیا پاڕانەوە و گریان لەبەر گـۆڕی ئیمامـان بـێ، هەر ژێرچەپۆکە و یەخسیـری ئەو زۆدارانە دەمێنیـن کـە لـە خۆمـان زاناتــر و وریاتـرن.

کەربەلا

باوە! تۆ چیـرۆکێکت هەس، باسی حوسێن و کەربەلا. دایم و دەرهەم بە ساڵ، بە مانگ، بە شەو، بە ڕۆژ، کردووتە بە بنێشتە خۆشکە و دەیـجوویەوە. دەگـەڵ چیـرۆك گوتنەکەشا بە کوڵ دەگری و دەبارێنی. من ئەو چیـرۆکە نازانـم چـۆنە، چونکە خۆیشت هیچ لەو بارەوە نازانی تا بۆمانی شی کەیەوە.

لێت ئەپرسم: حوسێن کێ بوو؟ بۆچی کوژرا؟

تۆ دەفەرمووی: ئەوەی پێغەمبەری خوا بوو، گیانی خۆی کـردە قوربـانی لـە پێناو موسوڵمانانـدا.

- قوربانی دانی گیان چییە؟

- لە کەربەلا خۆی دایە کوشت تـا لـە ڕۆژی قیامەتـدا تکاکـاری ئۆمـەتی باپیـرەی خۆی بێ.

دەیسا باوە ئەم جواوە تەواو لە وێنەی وەرامی فەلەکانی خاچپەرستە لە سـەر لەداردانی مەسیح. ئەویش دەڵێن: بابەدەم سێوی دزیبـوو، لەسـەر دزیەتیەکـەی گراو لە بەهەشتی خوا دەرکرا و دەرگای بەهەشت لە خۆی و زارۆڵەکانی گاڵە درا و بڕیار درا ئیتـر نە ئادەمی سێودز نە بێچوولە و نەوەکانی ئەو سێودزە -نە بـە ئاشکرا نە بە دزی- تازە نایەنەوە بەهەشت؛ مەگیـن قوربانی وا بدەن کـە خـوای گەورە لە بارتەقای سێوی بەهەشتی بزانێ و دایانکاتەوە ناو بەهەشـت. مەسـیح بوو بەو قوربانییە و خۆی بە جوولەکان بە کوشـت دا و تـاوانی سـێو دزینەکـەی باوەگەورەی بە خوێنی خۆی بژاردەوە.

ئەگەر ئەم فەرموودەت ڕاست بێ و ئیمام حوسـێنیش وەك مەسـیح لـە ڕێـی بەخشینی گوناهی موسوڵمانان خۆی کردبێتە قوربـانی، ئیتـــر یەزیـد و یـارانی خەتابار نیـن. بە قسەی تۆدا جەنگی حوسێن دەگەڵ یەزید بۆیە نەبووە کە زوڵمی زاڵم نەمێنێ و بەرەی زۆرلێکراوی هەژار لە ژێر دەستی خونکاری لاسـار و کـافر ڕزگار بکا و دادی بێچاران بستێنێ. حوسێن بۆیە خۆی دابەکوشت کە ئێمـە بـۆ گوناه کـردن بێلەمپـەر بیـــن؛ هەرچـی کـاری پیـسە بیکـەین. بـەلام لـە دەی مـحەڕەمدا بۆی بگرین و لە خۆمان دەین. ئەویش لـە ڕۆژی قیامـەتا ئۆباڵمـان وەئەستۆ بگرێ و لە سزای خوا ڕزگارمان کات. ئیتـر باسی دنیا و منیـا نییـە. پوختەی باسەکە وای لێ دێ: هـەر کـەس موسـوڵمانی باشـە و پـەیڕەوی ئیمـام حوسێنە، هەمووی حەواڵەی پاش مەرگە و پاداش لەو دنیا وەردەگرێ و کاری بەم دنیایە نییە!

بە ڕاستی ئەم فەرمایشتەت بۆ ئەوانەی دنیـاخۆرن و خـاوەنزۆرن و هـەژاران

دەکروسێننەوە، چاکتـــرین دڵخۆشـکەرەیە و بـۆ لاواز و لانـەواز و لێقـەوماوان، بەهێزتـرین تەزێنەری مێشك و دڵە.

باوکی بەڕێز!

من دەمەوێ لە دنیادا قارەمانێ وا هەڵکەوێ دەهانـام بـێ؛ دەسـتم بگـرێ. زوڵمی زۆرداری بەدکارم لەسەر لابا و مافم نەخورێ. هانەم بدا لە ڕێگـەی ئـازاد بوونـمدا بەگژ داگیـرکەردا بچم. بۆ پارێزگاری لە نـامووس، لـە ئـابڕووی گـەل، سەنگەر بگرم و بۆی بـمرم. وامدەزانی حوسێن ئەو قارەمانە بوو کە بۆ دیفاع لـە مافـی چینی بەشخوراو بەرەنگاری یەزید بووە و لە ڕای ڕزگاری هەژاران شـەهید کرا؛ کارەکەیم زۆر بە دڵ بوو. کەچی وا تازە تێدەگەم کە هیچ کاری بەسەر کاری هەژارانی بێپەنا و بێبناوانی چەوسێنراوی بێتاوانی دەورانی ئەمەوی نەبووە. ئەم جەنگ و خۆبەکوشتدانەی هەر بۆیە بوو لە مەحشەرا تکا بـۆ ئەوانـە بکـا کـە مـــحەرەم بۆی گریاون. دەیسا پێم بێژە کەربەلا -جگە لە قازانج و بەهرەی بۆ مام مەلا- کام دەردی من دەرمان دەکا؟

باوە! وە بیـرت دێ جارێ لە بارەی ئەم مەبەستەوە عەرزم کردی کەربەلا چۆن بۆ مەمانان -کە لەم ڕۆژگارەدا دەژین و سـەدهەزاران گـرێ و گـۆڵی ئـابووری و کۆمەڵایەتیمان تووش هاتووە- بێبەهرەیە، تۆ لە وەرامی ئەم قـسەم کتێبێکـت پێ نیشاندام، فەرمووت: ئەمە بـخوێنەوە تا تەواو دەمکوتت بکا. کتێبەکەم لـە تۆ وەرگرت. ناوی ئایەتوڵڵایەکی بەناوبانگی لە پشت بەرگەکە نووسرابوو؛ کە لـە شاری پیـــرۆزی قـوم دادەنیـشێ و ئـەم کتێبـەی دەربـارەی خـوێنی حوسـێن و کارەساتی شەڕی کەربەلا داناوە.

پێشەکیەکی بۆ نووسیوە بە خۆی هەڵدەڵێ و خۆیـمان وا پێ دەناسێنێ کە لە زانستی ئایینی و ئابووریشدا پسپۆڕی هەرەگەورەیە.

لە شوێنێکی ئەو کتێبەدا نووسراوە: ڕاپەڕینی ئیمام حوسێن دژی یەزید، بـۆ هەموو خەڵکی سەرزەمین و بە تایبەتی بۆ موسوڵمانانی ئێران خێـر و خۆشـی و

خەنی بوونــە. ئــەم خــەنی بوونــەش دوو جــۆرە: یەکــەمیان گەشــەی دەروونــە و دووهەمیان هۆی پوولّدار بوونە:

١- گەشەی دەروونییەکە چـۆنە؟ ئەگــەر ئێــستا کۆمــەڵێك لــە تــۆژەرەوە و ژمارگەی زۆر کارامە تێکڕا بێن و سیایی ناوی ئەو هــەموو ژن و پیاوانــە، ئــەو هەموو بیــر و لاوانە، ئەو هەموو جووتە چاوانە کە لە پرســەی ئیمــام حوســێندا گریاون و لە سۆنگەی ئەو گریانەوە لە لای خواوە بەخشراون و بۆ بەهەشت بــەڕێ کراون بگرنەوە، بە بێگومان لە میلیۆن و چی-چیلـۆنیش تێدەپــەڕێ و هێــشتا نیوەشی نانووسرێ.

٢- لە بارەی ئابووریشەوە: هێندە بە بەهرە و گرینگە کە ئەشێ لە بەرانبەریا لۆرت و خاوەن سەرمایەکان، پسپۆڕانی زانستی ماڵ بە ماڵدان و سارد و سەودا و بازرگانی لە جیهاندا کڕنۆش بەرن و بزانن دەستەوستانن.

من کە تا ئێرەم خوێندەوە، تەزوێکی ساردم پێدا هات. یاخوا خێر بێ. ئــەی بۆ منێك کە زۆر شتــم لەم بارەوە خوێندۆتەوە تێنــەگیوم کــە بــەهرەی ئــابووری گریان بۆ حوسیــن و قازانــجی چوونی کەربەلا لــە چــیدایە و چــۆنە و چــەندە؟ وا دیارە من نازیرەکم. ئەو مامۆستا بلیمەتــەی ئــەم کتێبــەی بــۆ نووســیوین، لــە زیرەکــی و لێهــاتوویی شــتی وای دۆزیوەتــەوە کــە بــە بیــــری ئێمــەی ســادە و تێنەگیشتوودا نایە.

مامۆستای زانا ئەم باسەی شی کردۆتەوە و فەرموویە: سەرنج بدەن! هــەموو ساڵێك ئەو هەموو خەڵکی ئێرانەی موسوڵمانە لە سەبزەوارەوە بگرە تا قەزوێن و دەوروبەری لە گوناباد و کاشان و یەزد و ســمنان و کوردکۆی و موحەمــەدئاباد و گش لا، لە سەرانسەری ئێراندا، گشتی دەچێتە کەربەلا بۆ زیارەتی ئیمام حوسێن؛ دروودی خودای لەسەر بێ.

هەریەك لەو زیارەتکەرانە بۆ باروبنەی سەفەریان، بۆ تۆشــەی ڕا، کــەلوپــەل دەگەڵ خۆ دەبەن. لە کاتی گەڕانەوەدا چییان پــێ هــەبێ دەیفرۆشــن. ئەوســا بــۆ دیاری و متفەرك و یادگاری، شت لە کەربەلا دەکڕن و دەیهێننەوە. ئــەم کــڕین و

فرۆشتنە وماڵبەماڵە و کەلوپەل پێك گۆڕینەوە، هەموو ساڵێك ئەوەندە بازاڕی ئێران وە برەو دەخا و هێندە قازانجی ئابووری بە ئاپۆرە دەگەیەنێ کە لە سەرانسەر دنیادا هێشتا وێنەی نەدیتراوە.

دەئاخر چۆن پێنەکەنم؟ دە یاخوا نووسەری گەورەی سواڵکەر و چەورەی نارەسەن! ماڵت برمێ بۆ کەریەتیت! ئەگەر بۆ خۆت گێل و حۆل و ماڵوێرانی، خەڵکی بۆ بە کەر دەزانی؟ من ناڵێم مێشکت کار بکا؛ بەڵام هەر چاوت کوێر نەبا و دەوروبەری خۆتت دیبا، دەتزانی کە شیرکەتێکی زۆر چکۆلەی بازرگانی لە ژاپۆندا چەند ئەوەندەی بێنە و بەرەی ئاڵوگۆڕی ماڵ و کاڵای تێدا هەیە. تەنانەت هەر شارەزاییت لە شارۆکێکی ئێران با -کە چەند کاڵای دەرەکی دەتوێنێتەوە و تەرازووی هاوردە و بردەی هەتا کوێ دەخوێنێتەوە- ئەم فەرمایشتە قۆڕانەت نەدەفەرموو. تەپڵەی لباد بە سەرێکی شەکاڵ شڕۆڵی دێهاتی بە جەنابت خەڵەتاوە و هانت داوە سەفەری کەربەلا بکات. ئەو پووڵ و پارەی هەیەتی خەرجی چوون و گەڕانەوەی دابین ناکا. سوور دەزانێ لەوانەیە لە نیوەی ڕێگە پەك بخا و زیارەتی بە نسیب نەبێ. چاری ناچار پەلاسێك، تەشکەبەرەیەك، تەختەکوێنێك، خورجێنێکی پڕ لە پینە دە لابارەکەی ڕادەکا. لە کەربەلا بە عارەبێکی پاپەتی، وەکوو خۆی ڕووت و نەگبەتی دەفرۆشێت و بەو چەند قۆشە و قرۆشەوە دەچتە بازاڕی کەربەلا، بەردەمۆر و خۆڵی تەیەمموم کردن و تەزبیحی ڕەشی گڵ دەکڕێ و دەیکاتە دیاری دەستی خۆی بۆ هاوسا و دەر و جیران و کەدخودا و منداڵەکانی و بۆ ئاخوندیش پارچێك قوماشی کڕیوە. ئیتر چیتر؟

دەك یاخوا لە بەغیلیانت سۆمایی چاوانت دابێ! تۆ لات وابێ ئەم سارد و سەودایە زۆرە و پڕقازانجە، لە سەرانسەری جیهاندا هێشتا وێنەی نەبینراوە! وا بیربەری تێر و تەسەلی ئێرانیان بە سەفەری کەربەلاوە بەستراوە.

هیچ بە دووریشی نازانم بۆ دینەوەی ئەم بیرە قووڵ و ژیرانەت ئیمام حوسێن بە منەتباری خۆت بزانی. پێت وابێ ئیمامی شەهید پێویستە سوپاست بکا کە

تۆی بلیمەت و زانا تێگەیشتووی شۆرش و خۆ بەکوشتدانی هەر بۆیە بوو کە تەزبیح و بەردەمۆران وە برەو بخا و ئێرانی پێ دەوڵەمەند بن!

ئەگەر ئەو شەهید نەبووبا و ئەگەر یارانی پاکی ئەو لە سەر خاکی کەربەلا خوێنیان نەڕژایە، کێ ئەو هەموو بەردەمۆرە و قوڕە زۆرەی تەزبیحانی دەکردە تەنخوا و سەرمایەی بازرگانی لە ئێراندا؟

خوا نەیبڕێ نیو ئەوەندەی ئەم ئێرانە تەزبیحی گڵ و بەردەمۆر لە سەرانسەری ئەمریکا و ئورووپادا دەس ناکەوێ.

بەڵێ، باوکی ئایینداریم!

گەورەترین سوود و بەهرەی شەهید بوونی ئیمام حوسێن -کە بە ڕاستی ڕووداوێکی دڵتەزێنە و دەبوایە سەرمەشق بوایە بۆ خواناسینی بەڕاست و فیداکاری لە ڕای هەقدا و سەردۆڕاندن لە ڕێگەی مافی ڕەوادا- لە لای خاوەنی کتێبی نووسراوی موجتەهیدی قوم، کە بە ناوی «دیفاع لە حوسێنی شەهید» ناو نراوە، بۆ بەرەنگاری یەزید و نەمانی زوڵم و لاساری بەرەی دەستەڵاتدار نەبووە؛ داڕژتنی پڕۆژەیەکی ئابووری پڕ لە سوود و سەرمایە بوو کە بەردەمۆر و تەزبیحی گڵی کەربەلا بفرۆشرێ و ئێران پێ ببووژێتەوە.

با ئەوەشمان لە بیر نەچێ کە ئەو پیرە مامۆستایەی خاوەنی ئەم فیکرە بیکرە، هەر لەو کتێبە جوانەیدا وێڕای باسی ئیمام حوسێن و پڕۆژە پڕقازانجەکەی، هەتا زمانی گەڕاوە و هەتا تەڕایی لێ بڕاوە، جوێن و سخێفی ناڕەوای بە ئەسحابە و موسوڵمانانیتر داوە؛ کە لای وا بووە ئەویش هەر بەرژەوەندی ئیمانە.

هەر ئەو کابرا کتێبنووسە -کە وەك وتمان لە شاری قوم دادەنیشێ و ڕیشێکی پڕپشتی هەیە و بە قسەی خۆیدا سەرگەلەی مامۆستاکانە- دزی لێ ئاشکرا بووە؛ چی کردووە؟ هێناویە قسەی لاتانەی ئەو نامەرد و چرووکانەی کە دەربارەی حوسێنیەی ئیرشاد دەیکەن و دەیانەوێ ئەو شوێنە پیرۆزە سووك کەن

-بێدەسکاری- بە بێئەوە شەرم بیگرێ، بە ناوی خۆی خستوویەتە ناو کتێبەکەیەوە و خوێندەوار وا حاڵی دەکا کە ئەم درۆ و هەڵبەستانەش هی خۆیەتی!

دەی من ناڵێم ئێوە بڵێن! پیاوێکی وا درۆ و بوختان و قسەی پیس لە پیاوی درۆزن بدزێ و ناوی نامەردەکەی پێشووش وە بن لیچ دا و بە دووسەرە ببێتە دز، کێ بڕوا دەکا ڕاست بکا و ئیمام حوسێنی خۆش بوێ و دزی وا چۆن ڕای دەکەوێ باسی ئیمام حوسێن بکا؟

باوه! دایه!

ئەگەر ئێو ە لاتان وایە ئەم چەند کەسە ناکەسانەی درۆهەڵبەست و بوختانکەر نابن بە بەڵگەی شوورەیی بۆ ئاییندارانی دیکە و دەڵێن چەم بێ چەقەڵ نابێ و ئەم بابەتە کتێبنووسە زمانلووسەش چەقەڵی چەمی ئیسلامن؛ پێتان وایە کتێبی زۆر باشتر هەیە کە پیاوە بەناوبانگەکان نووسیویانە و هەرچی فەرموویانە ڕاستە و گەرەك ئەوان بخوێنمەوە، خاسە؛ بەڵام با بزانین ئەو کەسەی لە دانشگا خوێندوویەسی؛ بزیشکە یان ئەندازیارە یان دەرسبێژی زانکۆیە و لە ئابووری و کیمیا سەری دەردەچێ؛ بە درێژایی تەمەنی خۆی هەر کتێبی ڕۆشنبیرانی بێدینی خوێندۆتەوە؛ شارەزایی لەسەر وێژەر و وێژەوانی ئورووپایی ناموسوڵمان دەبڕێتەوە؛ ئێستا ئەگەر دڵی بۆ ئیمان لێ بدا و بمانەوێ کتێبی خۆمان وەخوێنێ، چۆنی ئامۆژگاری بکەین کە کێهە کتێب زۆر باشە و لە کامەیان بەهرە بەرێ؟ نازانم تۆ چی ئەفەرمووی؟ بەڵام من خۆم لەم وەرامە دادەمێنم. بۆچی؟ چۆن دەبینم بۆ نموونە فلان کتێب زۆر زەلامە؛ ناوی پیاوی زۆر زلیشی لە سەر بەرگەکەی نووسراوە. بە چەندین نازناوی ڕەنگین دەوری ناوەکەی دراوە. هەر خاوەنی ئەم کتێبە بەناوبانگە لە سەر مینبەر ئامۆژگاری نەخوێندەواری گەل دەکا؛ ئاییندارران دەگریەنێ؛ گەورە و گچکە خۆشیان دەوێ. چەند ئاخوندی زانا و داناش پەراوێزیان بۆ ئەو کتێبە نووسیوە و فەرموویانە:

هەرچی فەرموویە پەسندە و تەواو بەر ئیسلام دەکەوێ. کەسێك سەری لە مانای قورعان دەرنەچێ، چۆن دەزانێ کە هەرچی لەم کتێبەدا، لە قورعاندا نەنووسراوە؟ هەر هەمان مەلاش فەرموویە بۆ پیاوی ڕەمەکی ناشێ مانای ئایەتان بزانێ. واتا ئێمە لەسەرمانە بێ لام و جوم هەرچی لەو کتێبانەدایە بە فەرموودەی خوا و پێغەمبەری بزانین و نقە نەکەین!

جارێکیان لە خۆتم پرسی: باوە! تۆ کامە کتێبت زۆر پێ باشە بیخوێنمەوە؟ ناوی کتێبەکەت برد و فەرمووت سەرتۆپی هەموو کتێبە ئایینییەکانی ئەمڕۆیە و کەس ناتوانێ لە ڕووی نووسەرەکەیدا بکۆخێت. ئەو هانەدانەت هەڵینام پەیدای کەم و بیخوێنمەوە.

سەردێڕی یەك لە وتارەکان وا نووسرابوو: «پێغمبەر لە سەرەمەرگا چۆن وەسیەتی بۆ عەلی کرد؟» بە خوێندنەوەی ئەم سەردێڕە مچوڕك و تەزوم پێدا هات؛ لەشم وەسەر ئارەق گەڕا. دەبێ پێغەبەری خودا لە لای عەلی -کە ئامۆزا و یاری هەرە بەڕێزی بوو- چی فەرمووبێ؟ لێم ڕوونە باسی ڕووداوی داهاتووی چەند هەزار ساڵی پێ فەرمووگە. ئەم وەسیەتە هێندەی شتی پڕ لە بەهرە بۆ موسوڵمانان تێدایە کە مەپرسە. داخوا دەربارەی ئەم دینە و دەربارەی ئەم سەرزەمینە چەند ڕازی نهێنی و گرینگ بە ئیمام عەلی گوتراوە کە لە پاش کۆچی پێغەمبەر ئەو بیزانێ و کەسیتر ئاگای لێ نەبێ.

باوە گیان! ئێستا دەزانم تۆش بە هەڵپەی کە بزانی ئەم وەسیەتەی کە پێغەمبەر بە گوێی عەلیدا دەچپاند چەند گرینگ بوو؟

دەساوەرە با پێکەوە ئەو کتێبەی کە خۆت فەرمووت گەورەترین کتێبی مەزەبیمانە لێك کەینەوە و ئەو مەبەستە کە باسی ئەم وەسیەتەیە پێکەوە بیخوێنینەوە و لە سەرسامی ڕزگار ببین. دەقی نووسراوی ناو کتێب لەو بارەوە بەم جۆرەیە کە لە خوارەوە نووسراوە: «پێغەمبەر هەستی کردبوو کە زۆر لە دنیا نامێنێ. ویستی وەسیەت بۆ خۆشەویستی خۆی (عەلی) بکا؛ لە دوای کۆچی دوایی ئەو عەلی چی بکا؟ حەزی نەدەکرد هیچ کەسێك بەم کەین و بەینە بزانێ.

تا ڕۆژێك هەلی بۆ ڕەخسا و دوور لە چاوی چاونەزێران خۆی گەیاندە ماڵی عەلی. دوور لە ئەغیار و گوێدێران پێغەمبەر وەسیەتەکەی کرد فەرمووی: عەلی! زۆر دەمێکە دوو نهێنیم لە دڵدایە گەرەکمە هەر بە تۆی بێژم چونکە لە تۆ خاترجەمم کە ڕازی من لە لای هیچ کەس نادرکێنی. دەیسا بەڵێنم پێ بدە کە ئەم دوو ڕازە گرینگە بە کەس نالێی. عەلی فەرمووی: بەڵێن دەدەم».

من کە گەیشتمە ئەو حاندە باوەڕ بکەن هەموو لەشم هاتە لەرزە دەبێ پێغەمبەری ئاخر زەمان لە دوارۆژانی ژینیدا کام دوو ڕازی زۆر بە نرخی بە ئامۆزای خۆی فەرموو‌بێ؟ مامۆستای نووسەری کتێب دوای ئەو پێشەکیە بە سامە، باسی وەسیەتەکە دەکا و دەڵێ:

«پێغەمبەری خودا فەرمووی: من زۆرم نەماوە بمرم. لێم ڕوونە هەر لە ماڵی تۆ و لە باوەشی تۆشدا دەمرم. جا هەر کاتێك لە کاتی گیانەڵاومدا سەرم وە سەر سنگی تۆ کرد، زۆر وشیار بە! هەرکە دیتت گیانی پاکم لە لەشم جوێ ئەبێتەوە، تۆ هەر لە جێ دەستت بە دەممەوە بگرە و گیانم بۆ خۆت بقۆزەوە و دەسەر و چاوتی هەڵ بسوو؛ مەهێڵە لە دەستت دەرچێ! ئەمە یەکیان. دووهەمینیان هەرکە مردم گوز و گومبەت دەستت بەرەو سیرەتمی پێ داپۆشە کەس نەیبینێ. چونکە هەر کەسێ بیبینێ سۆمایی چاوانی دادێ و کۆرە دەبێ.» وەسیەت خەلاس! تۆ بە خێر و من بە سلامەت.

جا ئێستا باوکی بەڕێزم! هەقم پێ دەدەی یان نادەی؟ کە من لەو ڕێبازەت دەرچم و بەرەو شوێنێکی‌تر باز دەم؟ وە شوێن چارەنووسم کەوم و لە زانست و خوێندەواری و هونەرمەندی گەلانی دنیای ڕووناکی بەهرە بەرم؟

تۆ پێت خۆش بێ و پێت ناخۆش بێ لە جیاتی ئەو کتێبانەی تۆ ناوت ناون مەزهەبی، من کتێبە بەناوبانگەکانی دنیا کە پڕن لە ئامۆژگاری زۆر بەنرخ و پیاو بەرەو ڕووناکی دەبەن دەخوێنمەوە. بۆ متالا: گەمەی نێو ئەوین و مەرگ، شۆڕشی گەورەی فەڕانسە، با دارشکێن وەخەبەر بێ، سەربەخۆ بوونی ئەمریکا، پێشکەوتنی پیشەسازی ئینگلیسەکان، چین لە شەڕدا، شەوی ڕەشی کۆیلەداران،

پێنجەمیــن ساڵی ڕاپەڕین لە جەزایر، چارەڕەشانی سەرزەوی، بۆ ئەفریقا، ئاژاوەی شەكر لە كووبا و شتی تــریش هەڵدەبــژێرم و مێــشكی خۆمیــان پــێ دەســپێرم. تەمادارم بەم بۆنەوە دەگەڵ پیاوە گەورەكانی پایەبەرز و فەیلەســووفانی جیهــانی كۆن و تازەی وەكوو: ڕۆمان ڕۆلان، مالرۆ، ئارن، مۆریس تورێز، لوكــاج، نــەهرۆ، فەرحات عەبباس، فلانتز فانۆن و ئەبولكەلامی ئازاد و سارتــر و كەســانی تــردا ئاشنا بــم. پەند و ئامۆژگاریەكانیان بكەمە ڕێبەری خۆم و لەسەر شوێنی ئــەوان بڕۆم. تۆی بەسەزوان و ساویلكە، جگە لە باسی كەربەلا، ئــەویش چــۆن باســێك؟ ئەوەی كە خێوی كتێبی پڕجنێوی مەلای قومی كە دەربارەی بــاری ئــابووری لــە كاروانی كەربەلا نووسیویەتی ناخوێنییەوە، بە تەمای منیش وەكوو خۆت لە دنیا بێخەبەر بكەی! بێهەست و خوست چاوم لە فەرموودەی تۆ بێ. تۆیش هەر كتێب و نووسراوێك ئاخوند نــەڵێ بیخوێنــەوە، بــە كفرنامــەی بزانــی و ڕێگــەم نــەدەی تــماشای كەم؟ هەر زانایە لە دنیادا نووسراوەكەی بۆ گریاندنی سەر مینبەر بەكار نەیەت، بە گومڕاكەر ناوی بەری و فەرمان بدەی كە نەیناسم؟

پوختەی وتار: تۆ گەرەكتە من چاوم لە دەمی تۆ بێ، تۆش چاوت لــە دەمــی مەلا، مەلاش چاوی لە ڕووپەڕی كەربەلانامە هەڵنەگرێ. دەسا باوە! كەی ڕەوایە و خوا هەڵدەگرێ تۆ خۆت هیچ بی و نەشهێڵی من ببم بە هیچ؟

نا، باوە گیان با خەیاڵت ئاسوودە بێ! بە سەری تۆ بــە قــسەت ناكــەم. زۆرم مێشكی خۆم هەڵگووشی كە لە پرسەی عاشوورایە و نووزەنــووزی ڕەوزەخــوێن و سینگكوتانی ڕەمەكیان و دەنگی واوەیلا و گریانی شیوەنگێڕانی كەربەلا حــاڵی ببم؛ بە داخەوە حاڵی نەبووم. ناچــار دەســتم لــێ هــەڵگرت و كەوتوومــە شــوێن زانستی وا كە تێی بگەم.

بابی بەڕێز!

تۆ لات وایە پەنا بردن بە خۆشەویستانی خودا -کە ناوت ناوە «تەوەسول»- کۆڵەکەی دین و ئیمانە و لە سەرووی هەموو کارانە.

لە بیرتە ڕۆژێکیان فەرمووت: وەرە بتبەمە جێگەیەك یەکێك لە پیاوانی دینی زۆر دانا و زانا و بلیمەت و لە زانستی کۆن و تازەدا شارەزا، ئەویش وەك تۆ و یارانی تۆ خۆی بە ڕۆشنبیر دەزانێ و قسەی تازەبابەت دەکا و دەزانم بە کەیفی تۆیە، لەو شوێنەدا وتار ئەدا.

لەگەڵتا هاتم چوینە کوڕ. ئاخوندە زۆر پەسندەکەت لەو دەمەدا باسی بەهەشت چوونی دەکرد. فەرمووی: «کابرایەکی زۆر گوناهبار کە چەندین قەتڵی کردبوو گەرەکی بوو تۆبە بکا. ڕێگەی کەوتە لای ئاخوندێك و لێی پرسی من پیاوکوژم؛ زۆرم خراپە کردووە. ئاخۆ دەکرێ ڕێگەیەکی وام نیشان دەی خودا لە گوناهم خۆش ببێ؟ ئاخوند گوتی: نەخێر تۆ جەهەندەمیت و چارەت نایە. کابرا شیرەکەی هەڵکێشا و ئاخوندی کوشت. سەری لە زۆر ماڵە ئاخوندی دیکە دا، ئەو پرسیارەی لێکردن و هەمان وەرامیان دایەوە و ئەویش هەر بەو دەردەی بردن. تا کار گەیشتە ڕادەیەك نەوەد و نۆ سەلکە مەلای بە شیر پەڕاند. تا گەیشتە ئاخوندێکی کە سەتی پێ تەواو دەبوو. پرسیاری گۆڕینی لێ‌کرد. ئاخوند ناوبانگی بیستبوو؛ سوور دەیزانی ئەگەر فێڵێك دەکار نەکا ناچار دەبێ گیانی دانێ. گوتی هەرچەند باری گوناهت گرانە و بە ڕواڵەتی ڕزگار بوونت زۆر چەتوونە بەڵام حیلە شەرعێك هەیە. ئەگەر بیکەی زۆر هاسان دەتبەنە بەهەشت: خەڵکی فلانە ئاوایی زۆر پاك و خاوەن ئیمانن. هەر چۆنێك بێت بچۆ لەگەڵ ئەوان بژی. هەرکاتێ ئەوان بە کۆمەڵ لەبەر خودا پاڕانەوە و داوای لێبوردنیان لێ‌کرد، تۆش وێڕای وان دەس هەڵێنە و بپاڕێوە. بەزەیی خوا بەلێشاوە و هەموانییە. بە پانەوە بەسەر نزاکارەکانیدا دەڕێژێ و کەس نابوێرێ و تاك‌تاکی لێ دەرناوێژێ. ئەوسا تۆش ڕەگەڵ دەکەوی و لە بەشە بەزەت دەنەوی و پاك دەبیەوە.

کابرای پیاوکوژ -کە بەجگە لە خەڵکی دیکە سەری نەودونۆ مەلای لە حیلە

شەرع بە دووری قرتاندبوو- ئەم کڵاو لەسەرنانەی خوای زۆر لێ خۆش هات. ڕێگەی گوندی پیاوچاکانی گرتە بەرێ. بەڵام لە نیوەی ڕێگەدا سەکتەی تووش هات و سەکەت بوو.

دەبوو بە هەموو حیسابان بە ئاخر شەڕی مردبێ؛ کەچی ئاخریشی خێر بوو.

یەکێك ئەو کابرا پیاوکوژەی لە خەودا دیت. لە بەهشتا کەیف دەکا و کاری سازە. لێی پرسی ئەتۆ و ئێرە چی؟ ناکا خەونی بەراوەژووم پێوە دیبی؟

پیاوکوژی بەهەشتی فەرمووی: نەخێر ڕاستە و بەهەشتیم و ئەمەش بەسەرهاتەکەمە: کاتێ لە نیوەی ڕێ مردم، دوو دەستە فرشتەی خودام لێ پەیدا بوون. دەستەیەکیان پیلیان کێشام بۆ جەهەندمم ڕەکێش کەن. ئەوانی تر پڕیان دامێ و کێشایانم گوتیان بۆ بەهەشتی دەبەین. بوو بە هەرا و زەنا-زەنای مەلائیکەتان لەو دەشتە! چڕە و گوڕە و هەرایەك بوو هەر مەپرسە! دەتگوت کاسەی قەرەچی ئاو بردوویەتی. ئەم دەمکێشێ دەڵێ: ئاوردووی دۆزەقە؛ ئەویان لە پیلم دەنەوێ ئێژێ نەمامی بەهەشتە. منی بێچارەش لەو ناوە هەر وەختابوو جیقم دەربێ و لەبەر یەکچم. ئیتر سەرت نەئێشێنم لە پاش هەزار چەرمەسەرە و بێنەوبەرە و هەڕە و وەرە، ڕێگەی چارەیان دۆزیەوە. لە ناو خۆیاندا پێك هاتن نێوانی ئەو دو گوندانەی کە ئاخوندە حیلەبازەکەی لێ دەژیا دەگەڵ گوندی پیاوچاکەکان لەگەز بدەن بزانن شوێن لاشەکەی من لە کام لاوە نزیکترە. ئەگەر بە لای مەلادا بووم ئەوا بمبەنە جەهەندەم. ئەگەر لە مەلاش دوورتر بووم ئەوا گوێچی فرشتەکانی بەهەشتم.

گەز و هەنگاو و بست و گوێل چوونە ڕێوە؛ لە هەردوو لاوە پێوایان. بەختم هێنای بە ئەندازەی گەی ئەنگوستێك لە گوندی ئاخوند دوورتر بووم. جەهەندەمیەکان دۆڕاندیان بەهەشتی بردمیانەوە و بێئەوە هیچ کەس لێم پرسێ چکارەیی و چکارێکت ئەنجام داوە، هاوردوومیانە بەهەشت و خوێنی ئەوانەی کوشتوومن بە فیڕۆ چوو)).

بەڵێ ئەمە زانا ڕۆشنبیرەکەت بوو کەوا بە سووك و هاسانی خوێنی

حیلەنەزانانی بەفیـڕۆ دا و فێڵـی تەڵەکـەبازانی سەرخـست کـە ڕێگـەی هـەق و ناهەقیان تێکەڵاو کرد.

جارێکی تـر دایك و خوشکیشم هاتبوون گوێ لە ئاخوندی گەڕەکمان ڕابـدێرن کە لە ماتەمی حوسێندا وتار ئەدات. ئاخوند وەسەر مینبـەر کـەوت؛ دەربـارەی گریان بۆ حوسێن کە چۆن ئەبێتە تکاکار لە لای خودا و چۆن گوناهمان بەو گریانە هەڵدەوەرێ. زۆری فەرموو لە نێوان وتارەکەیدا ئەم چیـرۆکەشی گێڕاوە:

«لە ڕۆژێکی عاشورادا خەڵکی شارێك لە حوسێنیەی شارەکەیان تۆپەڵ ببوون و دەگریان. لە ماڵی خێرەومەندێکیش هەریسە و شلەی عاشـورا لێنـدرابوو کـە بدرێ بە شیوەنگێڕان.

ژنێك لەو شارەدا هەبوو، تەواو داوێنپیس و بەدناو. لەشی خـۆی بـە خـەڵك دەفرۆشت و بەو پارە گلاوە دەژیا. ئەو خۆفرۆشە بێشەرمە هێنـدە بـازاڕی گـەرم بوو کە هەموو ڕۆژگاری ساڵێ -تەنانەت ڕۆژی عاشـوراش- بێکـار نـەبوو. لـەو ڕۆژە عاشورایەدا چەند پیاوێکی هەرزەکاری گوناهباری دەپاڵدابوو. ژنەی بەکـەڵ دەبوایە بۆ کەڵەگاکان شیو لێ بنێ و دەفریای فراوینیان خا.

ئاگر نەبوو؛ دەبوو لە ماڵی جیـرانان ئاگر بێنێ. ماڵی کـابرای خێرەومەنـدی دەوڵەمەندیش زۆر نزیك بوو. ویستی لـە موبـەقی ئـەوان سـەرەبزووتێك وەدەس خات. ئاگری بن بەرۆشەکان دامرکابوو؛ بزووتەکان بـە خۆڵـەمێش داپۆشـرابوون. ویستی بە فوویەك دوو پۆلوو وەگەشێنێ، مشکی و دووکەڵ چـوونە چـاوی. چـاو ئاوی کرد، یەك دوو دڵۆپی لێوەری.

لـەو دەمەشـدا ڕەوزەخـوان لـە باسـی حوسـێن گەیـشتبووە ئـەم مەبەسـتە کـە ئیمـام لــە نــاو قولکــەدا قــەتیس مــابوو؛ کــافر دەورەیــان لێــدابوو. خەنـــجەرێك بـــەرملی کـــەوت؛ خـــوێن فیـــچقەی کـــرد. ئیمـــام بـــانگی کـــرد تینوومـە؛ چـۆڕێك ئـاوم دەفریـا خـەن. لـە جیـاتی ئـاو لـە گـش لاوە نێـزە و بـــەردی بـــۆ دابـــاری. ئیمانـــدارەکانی گـــوێگر دایانـدایـــە قـــوڵپی گریـــان. دوو تنۆکە ئاوی چاوی ئـەو ژنـەتیوە بێشـەرمەش لـەو کاتـەدا هـاتبووە خـوار؛ بـە

بێئەوە كە گریابێ و بە بێئەوە هەر بیـری لە عـاشوورا بێ.

لە پاش چەند ساڵێك ژنە مرد. خەڵك هەزار جـوێن و نەحلـەتیان بـۆ نـارد و كەس نەیدەگوت ئیمانی برد.

وا هەڵكەوت لە شەوێكا ئەو بەدكارە هاتە خەوی ئیمانـدارێك؛ چـی ببینـێ! ئەو سۆزمانی كۆنە جندە، ئەوەندە ساز و بەكەیفە خوا بزانـێ. لـە پلـەی بـەرزی بەهەشتا دەگەڵ ژنە بەهەشتیەكانی داوێـنپـاك تێكـەڵاوە و بەوپـەڕی خۆشـیەوە دەژی. خەونبیـن هەر واقی وڕما. بە سەرسوڕمانەوە پرسی تۆ چۆن گەیـشتوویتە ئێرە؟ چۆن لە بەهەشت ڕێ دراوی و ئەویش وا بە قەدر و حورمەت؟

ژنە لە وەراما گوتی: وەك دەزانی من ژنێكی بەدكارە بووم. پەڵەی پیسی ئەم شارە بووم. هەركە مردم پەتپەتێنێكیان پێ كردم، هەر وەختابوو لـە عەیبـەتان شێت و هار بـم. دیتم تەرازوویان هێنـا؛ چ تـەرازوو؟ جیـا لـەوەی كـە سـەنگی كردەوەكانـمی دەخوێندەوە، خەیاڵاتی پڕوپووچی دڵیشمی لە قەپان دەدا. خوا بـە تووڕەیی دەیفەرموو هەی واوا پێكراوی گڵاو! هەر ئەگەر بە قەد تۆزكاڵێـك، بـە قورسایی مێرووڵەی زەردی هەرەورد، چاكە یان خراپەت هەبێ، تـەرازوو نیـشانی دەدات.

خۆ دەشزانی كە من تا لەسەر دنیا بووم ژنێكی تـاك و تـەنیا بـووم. كەسـم نەبوو نان و ئاوێكم بداتێ. مایەی ژینم لە داوێنتەڕی دەردەچوو. هەرزەكارەكانی شارتان پیاوە گوناهبارەكانتان كەف و كوڵی ئارەزووی ناڕەوای خۆیان لە لای مـن دەنیشاندەوە. هەرگیز ناوی چاكەكاری و ئیمانداریم نەبیستبوو؛ نەمدەزانی چـییە و چـۆنە تـای تـەرازووی گوناهانـم نیـشتە زەوی. چـەند فرشـتە لـێم نـەوین و زنـجیـرێكی ئاگرینیان كردە ملم و ڕایانكێشام. بە جوێندانەوە دەیانگوت تۆ لـە ماكی پیس گووراوی و هەر بۆ جەهەندەم خولقاوی و تا هەتا هەر دەوێدا بە.

خوایە! منی بابان وێران و سەربەهەش ئەبێ چی بكەم؟ ناهومێد و هیوا بڕاو، چارەڕەش و سەرلێشێواو، لێم ڕون بوو بە هیچ ئاوایەك لەم قەیرانە ڕزگـار نابـم. كەچی لەپڕونەكاوێك دیتم سیایی گوناهەكانـم بـا بـردی. قورعـان و تـەرازووی

حەشر لەلام نەمان. تەنانەت خواوەندی گەورەش لــە هەرِەشــە گورِەشــەکەی کــەم کردەوە. هەروگیفی پێشووی نەما. نەمدەزانی خەبــەر چییە، هــەر چــاوی خــۆم هەڵــدەگلۆفی. لام وابــوو خەونــە دەیبیــنم. لــە پــرِ دیــتم وا تکاکــاری هــەژار و خاکەسەران تەشریفی هات.

بە پەلە لە پیلم نەوی و هێنامیە دەر لە دادگای پرِمەتــرسی و خستمیە سەر شەقامەرێ بەرەو بەهەشت. گوتی: برِۆ! رِزگارت بوو.

- بۆ کوێ برِۆم؟ نە پەتەی بەهەشتم لایە نە نامەی عەمەلیان داومێ کە لــە دەستی رِاستم دابێ و باش نووسرابێ و ببێتە بەڵگەی رِزگاریم.

دەروازەوانــی بەهەشــتیش بــە چــوار چــاو خــەڵکیان دەپێــوا؛ توندوتیــژ و مرِومۆچ بوون. نەك هــەر مــنی گوناهبــاری پــیس و چــەپەڵ، بگــرە پیــاوی زۆر دینــدار و خواناسیــشیان دەپــشکنی. ئەوســا بــە ســەد جیــرِەبابە. دەیتــوانی بچتە ژوورەوە. ئیتــر مــن ئەوەنــدە تــرسام کــە حەپەســام و هــەر لــە دوورەوە وێستام و نــەوێرام خۆمیــان نیــشان دەم. دیــتم دیــسان ئاغــا تەشــریفی هاتــەوە و کەوتــە پێــشم. فــەرمووی: وەرە! شــوێنی کەوتــم. بردمیــە لای باپەنایــەك کــە لــە چــاوی پاســەوانەکان نــەدیو بــوو. لەبــەر دەرگایــەکا وێــستا کــە داخرابوو. وا دیار بوو قاچــاغەرِێیە و ئاغــا نــەبێ کــەس نایزانــێ. دەرگــای بــە کلیل کردەوە و حەواڵەی بەهەشتی کردم.

باوەرِ بکە ئێستاش وەختە باوەرِ نەکەم کە مــن هاتوومەتــە بەهەشــت؛ هــەر دەمگوت خەونە دەیبینم. یان دەمگوت دیارە نامناسن رِەنگە منیان لێ گۆرِابێ.

بەڵام نــەخێر، بــۆم دەرکــەوت بەرِاســت هاتوومــە بەهەشــت و هــەتا-هــەتا بەهەشتیشم؛ چونکە دیتم زۆربەی زۆری بەهەشتیەکانی هاوماڵم هیچیان لە مــن پاکتــر نەبوون. لات و لوت و چەقۆکێش و گیــرفان برِ و کێشەکرِ و عەوام فــەریب و دەســبــرِ و حاجی سوتــخۆر و هەتیوباز و درۆکەر و خان و ئاغای گەلچەوسێن و چەتە و دز و تالآنبەر و کرێگرتەی ئیستعمار و ســەرمایەداری بێبــار و لــۆتی و پۆتی دامێنتەرِ و ژنی سووك و خۆفرۆش و کۆلآنگەرِ و لەم جوونە بێفەرِانە بوون؛

كە دەيانگوت خودا ئەمانەى خۆش ناوێ.

گشت ئەمانە لە بەهشتا پلەى شەهيديان پێ درابوو. واتا دەگەڵ ئەوانەدا كە لە خەزادا كوژراون و دەگەڵ عەلى و شەهيدانى كەربەلادا -كە گيانيان لە ڕاهى خودا لەدەس دابوو- بە يەك چاو تەماشا دەكران.

سەيرى خۆشتر: چەند ژنێكى كۆنەجندەى هاوكارى خۆم ناسينەوە كە دەپێش مندا مردوون و بەر لە من هاتوونە بەهەشت. لێم پرسين: مەسەلە چييە؟ ئاخر وەكوو بيستبوومان ئەگەر حەساو كيتاوێ لە ئارادا با، ئێمەمانان ئێستە دەبوو لە دوڕ جەهەندەم بووينايە؛ سەرم لەم كارە دەرناچێ؟ گوتيان: هەى سەڵا لە ئەقڵت! خۆ ئێمە عەداڵەتى خوا نەيبەخشيوين. تكاكارى ئيمام حوسێن ئێمەى هاوردۆتە ئێرە.

- ئيمام حوسێن بۆچى تكاى بۆ ئێوە كرد؟

يەكێ گوتى: لە مەلا دۆعايەك فێر بووم. شەوانە لە ناو جێ دەمخوێند. مەلا فەرمووى: ئەگەر مردى پلەى شەهيدت ئەدەنێ.

يەكێتر وەرامى داوە: من زيارەتى كەربەلام بە نەسيب ببوو. خۆت ئەيزانى ڕێگەى كەربەلا بۆ بەهەشت ڕاكێشراوە.

سێهەم گوتى: من لاوێچێك خاكى كەربەلام لەلا بوو. وەسيەتم كرد بيكەنە ناو كفنەكەم ئەوسا بمنێژن.

چوارەم فەرمووى: پارەم زۆر بوو؛ جارێك شوباكێكى زێڕم بۆ سەر گۆڕى ئيمام كڕى.

پێنجەم وەرامى دامەوە: بە زيندى سەر، بە پووڵى زۆر، جێ گۆڕێكم لە لاى ئيمامزادەيەك كڕيبوو. هەركە داهێڵرامە ناوى، كونێكى لەولاوە تێبوو بەو كونەدا هەڵيانكێشام بۆ عاسمانان. ئەوسا كەژاوەى لە نووريان ڕازاندەوە؛ چوومە ناوى. هێنايانم و لە بەهەشت دايان بەزاندم.

وتم باشە. ئەوا ئێوە لە سايەى دۆعا و كەربەلا و گڵى كفن و شوباك و جێ قەبر كڕين بەختەوەرن. هێندێك لەو ژنانەىتريش -كە وەكوو خۆم

خــــۆفرۆش بــــوون- دەمدیتــــــن ڕۆژی عاشــــورا دەچــــوونە ڕەوزە بیــــستــن و دەگریــان و شــلەزەردیان دەبەشــیەوە. وا وتــــمان ئــەوانیش لــە ســایەی ئــەو شیوەن و شلە بەشینە بەهەشتیــن. بۆ مــنی نەگبــەت ئێــژن چــە؟ خــۆ مــن نــە کەربــەلام دیــوە، نــە هیــچم بــۆ کــەس کرِیــوە، نــە دۆعــای شــەوم زانیــوە، نــە شــلەی زەردم بەخــشیوە، نــە لــە پرســەی ئیمــام حوســێندا گریــاوم. لــەوەتا خــۆمم ناســیوە لــە هــەموو وەرز و فەســڵێکا، لــە هــەموو شــەو و ڕۆژێکــا، تەنانەت ڕۆژی عاشــوراش لــە زینــا و کــاری خراپــە نەوێــستاوم. مــن لــە پــای چــی بەخــــشراوم و گونــــاهم شــــۆراوەتەوە؟ هەرچــــەندی لێکمــــان دایــــەوە و ســەروبنیمان پــشکنی، نــە خــۆم نــە کــەس هەودایــەکی لــەم ماشــەرە تێــك ئاڵۆزاوە هەڵنەکرد. تــا خــوا و ڕاســتان یــەکێك لــەو کۆنەجندانــەی کــە ئێــستا ببــووە هــەواڵم و زۆریــش زیــت و کۆنــەکار بــوو، کەوتــە پێوشــوێنی باســەکە و زۆر بــە وردی باســی ژیــن و ژینامــەی هــەموو ئــەو دەور و حەیامــەی تیــا ژیــاوم، چــەند جــاران پــێ وەرد دامــەوە؛ ئەوســا مەتــەڵی هــەڵێنا و بــە یەکجاری حەسامەوە.

ئەو ڕۆژە عاشورایەکەی بۆ بــزووت چــووم، بــە فــووی مــشکی بــنی دیــزەی شــلەزەردی ئیمانداراننــم لاداوە، چــڕە دووکــەڵ چــۆتە چــاوم؛ ئــاوی لــە چــاوم هێناوە. لــەو دەمەشــدا گــوێم لــە باســی ســەربڕانی حــەزرەتی ئیمــام گرتــووە. ئەو ئاوەی کە ئەشــکیش نــەبووە هــەر چــونکە لــە چــاو ڕژاوە، بــۆم بــە شــیوەن بــۆ ئیمــام حەســاو کــراوە. هەرچــی پەڵــەی ســەرداوێنە و هەرچــی هەڵــەی ناخاوێنــە بــەو دوو تنۆکــە شــۆریاوە و لــە بەهەشــتا ڕێــم دراوە. ئیتــر ئەوســا موسوڵمانان تێگەیشتــن کە گریان لە عاشوورادا چەند گرینگە»!

باوە! دایە!

وەك ئەزانن ئەمە دەقی چیــرۆکی ئەو ئاخوندە بوو کــە وەك ئێــوە شــنەفتتان منیش بیــستم. دەیــسا وەرن بــا تۆزێــك وردی کەینــەوە و ئەنــجامەکەی لێــك

دەینەوە. ئەگەر ئەم چیـرۆكە ڕاست بێ و چـرووك نــەبێ، دەبــێ بێــژین هەرچــی فەرمانی خودایە، هەرچی لە ناو قورعاندایە، هەرچی پێغەمبــەر بــۆی هــاتوون، هەرچی ئیمام فەرموویانە، هەرچی دەربارەی جیهاد و شەهید بوون لە ڕاهی خوادا بیــستوومانە، هــەموو حیكمــەت و دەســتوور و ڕێ و شــوێنەكانی عاســمانی، هەموو كردەوە و ئاكاری باش و ڕند و خواپەسند و ئەرك كێشان لە ڕێگەی دیــن، سەرانسەری بەرانبەرە بە دوو تنۆك ئاوی چاوی نەگریاوی بەدكارەیەكی خۆفرۆش!

دایكی بەڕێز و دیندارم!

كیژەكەی تۆ هەقیە بڵێت: هەر ئەو شەوە كە گوێم لەو بــاس و خواســە بــوو، لەشم وەك مێوژۆكە لەرزی. هەموو هومێد و هیواكەم بە پاداشی كــاری چــاك و پارێزگاری لە خراپە، بوو بە هەڵم و هەوا بردی. تازە ئیتــر باوەڕیم بە هــیچ هــەر نەما. لەو ڕێبازەت خۆم دەرباز كرد و ڕادەكەم. لە راكردن وچان نــادەم. وا ناكــەم تۆش و باوكیشم هەر بە تۆزیشم ڕابگەن. مەیەن! وە شوێنم مەكەون! پێتان وابــێ دەمگێڕنەوە. خەیاڵی خاو لەسەر دەركەن! من وا چووم و هەرچی پێم خۆش بێ وا دەكەم. جا ئێوە هەر لە دوورەوە بە قەڵسی و چاوی سوورەوە، جنێو بدەن؛ چــەقە بكەن؛ خۆتان لە دار و بەرد بدەن. هەیهاتە تازە بێمەوە سەر ڕێگەتان.

ڕەنگە ئێستا قرمی خۆتان خۆش كردبێ دەقەمچی خۆتانــم خەن و بە زەبــری قامچی نەرمم كەن؛ بــمخەنەوە بەر ئەو بارەی كە بە بێزاری فڕێمدا. ئەو ســندم و پێوەندانەی پساندوومە، دووبارە جۆشیان دەنەوە و خڕمچوون بــمبەستنەوە؟ هیچ دڵی خۆتان خۆش مەكەن. ببــڕای ببــڕای ئەوی دیتــان نایبیننــەوە. نــە گــەف و هەڕەشەكەتان، نە نووزە و پەندی ڕەوزەخــوان، تۆزكاڵــێ كــارم لــێ ناكــەن؛ تــازە ئازادی ئازادم. بە ئازادی بیــر كردنەوەم پێ لەو مەزەبەی هەتانە زۆر باشتــرە كە ئەم هەموو بەند و قڵف و قەڕازەی پێوەیە و بە تەنیا تنۆكە ئاوێك، هەموو گەوی هەڵدەوەشێ.

دایکی بەڕێز!

مەزبەکەت لە ڕۆنیشتن، ڕێ ڕۆیشتن، لە نان خواردن، خۆ جوان کردن، تەنانەت سەرپێشاو چوونیش هەزار لەمپەر و بەرگری بۆ داناوم. هەر دەبزووم، ئێژن وا مەکە! نافەرمانی لە خوا مەکە! وا ڕێ مەڕۆ! وا نان بخۆ! دەستت هێندە هەڵمەهێنە! سەرت هێندە دابنوێنە کەس نەتبینێ! شەو کاتی خەو لەسەر تەنشتی ڕاست بنوو! ڕووت بکەوێتە ڕووگەوە. ئەمە بکە! ئەوە مەکە! هەزار مەکە و بکەی وەهاش کە خۆشتان نازانن بۆچی.

دایکی دڵسۆز!

زۆربەزەم پێتدا دێتەوە. هێشتان بە خۆت نەزانیوە کە دەردەکەت چەند گرانە و ژینەکەت چەندە بەژانە. هەر پێشت ناکرێ بزانی تۆچی و بۆچی دەژی و دەمری. شەو و ڕۆژ دەتبینم دەگری. هەموو گەشە و خۆشی ژینت، زەردەخەنە و پێکەنینت، بە قوربانی دین کردووە. لە خوات دەوێ، ڕۆژێ، شەوێ، ڕێگەت دەمەجلیسێك کەوێ، گوێ لە ڕەوزەخوانێ بگری بتگریەنێ. کاتێ بە ئاواتیش بگەی، ئەوسا دەبێ لە شوێنێکی وا ڕۆنیشی پیاو نەتبینن. گەرەك لە لای خواروی کۆڕدا بچییە پشت پەردەی ڕەشەوە و تەنانەت نابێ ئاخوندی مەلئەستووریشت لێ دیار بێ. لای سەرووت شوێنی پیاوانە. پیاو چی؟ چەند نەخوێندەی کوڵکن؛ چڵمن و قرخن و چڵکن! هەرچی هونەر و ئاوەزە شکی نابەن. تەنیا چونکە نێرەوەزن، لای سەرووت لێ دەبڕنەوە. هەر چونکە سمێڵیان ڕواوە، گەرەك لە ژن لە پێشتر و لە ڕووتر بن. پیاو دەتوانن لە مزگەوتیش بۆ هەموو لایەك بڕوانن. ژن نابێ لە ئاخاوتنا دەنگ بڵند کا؛ نەوەك نامەحرەم بیبیسێ. بەڵام کابرای نێری بێخێر بۆی ڕەوایە بە کەیفی خۆی دەنگ هەڵێنێ؛ بنەڕێنێ. سەری ئێوەش بە چەقچە و هەرا کاس بکا. دەم دە دەمی مەلاش بنێ. با هیچیش لە هیچ نەزانێ. مەلاش لای وایە ئەو

پیـاوه چـونکه نێرینـه خولّقـاوه، بـۆی هەیـه بلّـێ؛ بپرسـێ؛ ڕووهـەلّمالاّو بـێ؛ نەتـرسێ. بەلاّم تـۆ! تـۆی قەرەبـەخت، هـەر چـونکه مێوینـه گـووڕای، ئەگـەر سـەرت بگاتــه پـــەرەی عاســـمانێ، ئەگـــەر لـــه هـــۆش و زانـــستان ســـەد ئەوەنـدەی ئاخونـدی گـەڕەك سـەنگت بـێ، لـه دینـداری و چـاکەکاری هـیچ نێرێك بارتەقات نـەکات، ناگەیـه پلـەی نێرینـه. لـه کەلـەپوور بـەش کردنـدا، له کاتی شایەتیدانـدا، نیـوه پیـاوی. دەنگـت، ڕەنگـت، نابـێ دەرچـن. دەبـێ نزم قسه بکەی. دەبێ له ژێـر چـادرەی ڕەشـدا خـۆ وەشـێری. دەبـێ لـه کـۆڕی ئـاییـنیش بـچییه گۆشـەی تاریکیـەوە. بێهەسـت و خوسـت گـوێ بـه وتـاری مـەلا دەی. کـه هـەموو باسـی بەهەشـتە و لـه بەهەشـتا پیاوەکـان چـۆن جێژنەیانە و هەموو شت هەر بۆ ئەوانه و ژنیـشی هـەر لـه بیـر نییـه کـه لـه بەهەشـتا چـۆن دەژی و چـی ئـەدەنێ. بـەو حالّەشـڕا هـەرگا گریـان دەسـتی پێکرد، ژن له بن پەچه و عەباوه، گەرەك زۆر به کولّتـر بگری.

خۆ ئەگەر خودای نەخواسته ژنێك لەوانەی لەو کۆڕی دینه بەشدارن، نیسکێك تیسکی پرچەکانی له بن پەچـەوە دەرچـووبێ و بێـچاره لـه بیـری چـووبێ کـه داپۆشێت، ئاشکرایه چی ڕوو ئەدا. نەك ئەو ژنه، بگره هـەموو ژنـانیتـر لـەو کۆڕەدا بەرجوێن و پلار دەکەون و به سووکی وەدەر دەنـرێن و لـه خێـری چـوونه مزگەوت بێبەش دەکرێن. کار بەمەش کۆتایی نایه. ئەو مەلایەش تەنانەت ئـەو بارەگایەش که ڕەوزەی لێ خوێندراوه، دەکەونه بەر تەوس و توانج که بۆچ درەنگ زاندراوه، ئەو پرچه دانەپۆشراوه؟!

وەره خۆت لێکی دەرەوه! ئەو مەزەبەی تۆی گیــرۆدەی ئـەم هـەموو بەنـدە کردووه، چۆن بانێکه و دوو هەوایه؟ له لایەك هێند توند و تیـژ و بـەدەماره کـه دیتنی پرچی ژنێك- با ئەو ژنەش زۆر ديندار بێ و هاتبێته مزگەوتەوە که گـوێ له ڕەوزه بـدێرێ- بۆتـه کفـری دوازده ئیمـام؛ کـەس نایبەخـشێ. لـه بـارێکی تـریشەوه هێنده دلاّوا و چاوپۆشه نەبێتەوه. له «مفاتيح‌الـجنان»دا- که کتـێبی هەره بەرێزی ئێمەیه- دەخوێنییەوه: «ئەگەر ئەم دۆعا نووسراوه بـخوێنییەوه، با

بەقەد کەفی دەریایە، با هێندەی ڕەڵمی بیابان، بارتەقای ئەستێرەی عاسمان، گوناهت بن، عافوو دەبن؛ لەناو دەچن! سەرباریش خێری چەند شەهید قازانج دەکەی. تکاکارت ڕۆژی مەحشەر هێند زۆرن دەژمارە نایەن.»

هەر لەو کتێبەدا دەڵێ: «پێغەمبەری خوا فەرموویە: سڵاوەت لە دیداری من، لە دیداری پێغەمبەرانی بەرلە من لە بیر نەکەی، ڕۆژی قیامەت من و ئەو پێغەمبەرانە گشتمان تکای بەخشینت بۆ دەکەین».

باوی بەرێز!

لە بیرتە جارێکیان فەرمووت: مرۆ دەبێ بڕوای بە ویلایەت هەبێ. من پرسیم: ویلایەت چییە؟ گوتت: عەلی و کوڕ و نەوەی عەلیمان دەبێ خۆش بوێت. ویلایەت مانای ئەمەسە.

لێتم پرسی: عەلی کێیە؟

تۆش ملت نا لە پێدا هەڵدانی کەسێك کە هەمووی هەر ئازایەتی و مۆجزات و کەشف و کەراماتی زۆر بوو. بە شیرێکی دووسەرەوە -کە دەبوایە بێژی دوو دەم- هەزار شتی‌ترت فەرموو کە هەرگیز لە دەس هیچ کەسێك نەهاتووە.

فەرمووت عەلی دەروازەی گەورەی خەیبەری -کە چەند هەزار مەن پۆڵا بوو- لەسەر دەستی خۆی دانابوو؛ وەك مەتاڵ شەڕی پێ دەکرد. ئەو شەڕەشی بۆ بەرگری لە ئیسلام و ئایین دەکرد. باوە گیان دەی ئێستە چی بکەین؟ نە عەلی هەس نە دەرگای پۆڵا لە خەیبەر. جوولەکە وان لە فەلەستین؛ بە ڕیشی تۆ پێدەکەنن!

وتت: عەلی هەر نانی جۆی دەخوارد؛ جلکی کۆنی دەبەر دەکرد. لە خواردنی نانی گەنم، لە بەرگی تازە خۆی دەبوارد. برسیایەتی و بێشەمەکی لای ئەو مایەی شانازی بوو.

گوتت: خودا بەر لە ئادەم دروست کردن، لە نووری خۆی عەلی سازدا. پێغەمبەر کە دەچووە میعراج. خوا لەو بانە بە دەنگی عەلی بانگی کرد؛ تا

پێغەمبەری دڵخۆش كات.

فەرمووت: جارێك پیاوێكی نەیار بە عەلی، دژمانێكی بە عەلی دا، هەر دەستەولەجێ بوو بە سەگ! هەلێكی‌تر عەلی لە پیاوێك تووڕە بوو، نزای لێ كرد؛ كابرا وەرگەڕا و بوو بە ژن؛ مێردێكی كرد؛ حەوت منداڵیشی دەرفرتاند! ڕۆژێك عەلی لە ڕێبازێكا تووشی هات، بەزەیی پێدا هاتەوە؛ بۆی پاڕاوە و هاتەوە سەر دەقی پێشوو. ئەو كابرا هەم نێر هەم مێیە، دەگەڵ ئەم حەو زگ كردنەش هەر لای وا بوو ئەم ئاڵوگۆڕ پێكردنەی لە مەودای هەناسەدانێك پتر نەبووە.

وتت: عەلی هێشتا منالێ ساوا بوو، دەناو پەڕۆوە پێچرابوو، هەژدیهایەك لە شاری مەكە پەیدا بوو. ورد و درشتی خڵكی شار لە ترسان زارەترەك بوون؛ ڕوویان نا لە دەشت و چۆڵان. هەژدیها بە كۆڵاندا هات، تا گەییشتە ناو ماڵەكەی ئەبووتالب. عەلی دەستی لە ژێر پەڕۆكە دەرهێنا زاری هەژدیهای دادڕی! وا لەوساوە عەلی نازناوی حەیدەری پێدراوە. حەییە بە عارەبی مارە و دەریش هەر ئەو دڕینەكەی خۆماڵیە!

بەڵێ باوە! ئەم بەند و باوە خۆشانە زاناكانتان نووسیویانە و كتێبی «بحارالانوار»، پەڕاوی «منتهی‌الامال» دەخوێنییەوە و ئەو قسانەی لێ فێر دەبی و لاشت وایە ئیمانەكەت بەوانەوە ڕاوەستاوە و گرینگتر لە نان و ئاوە. بەڵام بە بیر و بڕوای من ئەوی تۆ ناوت نا عەلی، هەر ڕوستەمەكەی خۆمانە؛ عەگالێكت لەسەر ناوە و ڕەنگی ئیسلامت لێ داوە.

ئەو عەلی تۆ باسی دەكەی هەر بە كاری وەرزشكاری زۆرخانە دێ كە لە كاتی زۆرانبازی باسی بكرێ یان ئەشێ لە دیوەخانی خان و ئاغا یان لە تەكیەی دەروێشاندا ناوی ببرێ. من هەرچی بیرم كردەوە نەمكرا ئەم پاڵەوانەی ئەفسانەیی -كە تۆ ناوت ناوە عەلی- بە ڕێبەری هەڵبژێژم و شوێنی كەوم. من ڕێبەرێكم پێ ناوی كە لە هیچ كەسی‌تر نەكا. لە شوێن ڕێبەرێك هەڵوەدام بنیادەمە خۆمانە بێ؛ هیچ مۆجزاتی لانەبێ. تەنیا لە عەقڵ و شوعوور و

مشوورخۆریدا باڵا بێ و دەرد و دەرمانــم بزانێ و ڕێگەی ڕزگاریم نیشاندا.

من ئەو کەسەم ناگەرەکە بە سیلەی چاو درگـای داخـراو بکاتــەوە. دوژمــنی خۆی بە دۆعا و فوو، بکات بە سیسرك و گەنە.

جارێك ئێژی عەلی هەمیــشە برسـی بـوو؛ لـە کـەم خۆریـشدا تـای نـەبوو. جارێکی‌تـر خۆت دەفەرمووی عەلی لە تاکـە شـەوێکدا لــە یــەك دەمـا، ببــووە میوانی حەوماڵ و لە هەر حەوتانیش نـانی خـوارد. بـە کامــەیان بـاوەڕ بکـەم؟ کەم‌خۆری یان زۆرخۆریەکە؟!

ئەگــەر دەفــەرمووی کەمـــخۆر بـوو؛ پارچـەیەك نـانی جـۆی دەخـوارد؛ لــە هیندوستان مورتاز هەیە دوو مانگ بە دەنکە بادامێك قنیات دەکا و بە خۆیشی ناڵێ ئیمامم.

فەرمووت: شەوێك کە پێغەمبەر لە شاری مەکە دەردەچوو -بۆ شـوێنەونکە لە کافر- عەلی لە نوێنی ئەودا نووست. وا لەوساوە خودای مەزن هەموو ڕۆژێك ئازایی و گیانبازی عەلی لە ڕێگەی ئامۆزاکەیدا، بــە مەلائیکــەتان دەڵــێ و بــە شانازی باسی دەکا. ئێوە ئەو شەوخەوەی عەلی بە ئەوپــەڕی ئـازایی لــە قەڵــەم دەدەن؛ کەچی دەشڵێن عەلی هەرگیز چاوی لە مردن نەتـرسا و هــەر بــۆ مــەرگ تێکۆشاوە. وا ئێستاش زۆری وا هەیە کــە لــەڕای بیـــر و بــڕوادا، ســەر و مــاڵ دەپێناو دەنێ و مردن بە خەڵات دەزانێ. دەی چیتــرت لە جانتای خەیاڵدا مــاوە دەربارەی عەلی بیفەرمووی؟ لێم ڕوونە هیچ. زانستەکەت وشـکاوی هــات. هــەر ئەوەندەت لەلا ماوە بەر بارانی جوێنم دەی و پێم بێژی کـافری بێـدین! تـا کــەی باوەڕم پێ ناکەی؟ تا کەی دەگەڵ لامەزەبان تێکەڵ ئەبی و ئیمانەکـەت پووچــەڵ ئەکەیت؟

باوکی دڵسۆز!

مــن بــە دڵــسۆزی پێــت ئێــژم: نــە ئەفــسانە خوێندنەکــەت بــەهرەدارە نــە جوێندانەکەت بەکارە. هەتا وابی بە هیچ نابی و ڕێگــەی ڕاســتت لــێ گـۆڕاوە و

سەرمایەی ژینت دۆڕاوە. بەرلەوەی عەلی بناسی، باسی دەکەی. تۆ پێویستە فێرگەی عەلی، عەقڵ و عیلمی فرەی عەلی، ئامۆژگاریە باشەکانی، دڵسۆزی و فیداکاریەکەی، خواپەرستی و دینداریەکەی، چۆنی هەبووە، وای بزانی. عەلی بکەی بە ئاوێنە و لەوێدا لە خۆت بڕوانی تا بزانی ئاخۆ کردار و ئاکارت وەکوو ئەوە یان جیاوازە؟ وەدەم خۆت ئێژی من شیعەم؛ شیعەی عەلی. واتا عەلی هەرچی کردوویە وا دەکەم. هەر کەسێك باوەڕت پێ بکا لای وابێ عەلیش وەك تۆ بوو، لە عەلی و مەزەبەکەشت بێزاد دەبێ و ناچار دەبێ هیچ بایەختان بۆ دانەنێ.

باوە گیان!

تۆ ویستووتە کیژۆڵەکەت بۆ ئایینداری ڕابێنی، بۆ نموونەی ژنی زۆر چاك، باسی زێنەب و فاتمت بۆ کردووە؛ کە ئەم دووانە لە دنیادا تاکیان نەبووە.

با ئێستا بزانین داخۆ، تۆ هۆی پیرۆزی و گەورەیی ئەو دوو ژنەت لەچی زانی؟ فەرمووت: حەزرەتی فاتمە کیژی پێغەمبەری خودا و خێزانی ئیمام عەلی بوو. ئەبووبەکر و عومەر ناویش دوو عەرەب بوون، دوژمنی ئیمام عەلی بوون. عەلی دەبوو بە خەلیفەی موسوڵمانان، ئەو دووانە بوونە بەرهەڵست؛ نەیانکردێ. هەر بەوەندەشەوە نەوێستان. گوندی «فەدەك» موڵکی حەزرەتی فاتم بوو کە لە پێغەمبەری خواوە بە میرات بۆی بەجێ مابوو. عەلی مێردی، بۆی بەو گوندە ڕادەگەیشت. ئەبووبەکر ئەویشی لە دەست دەرێنا. هەرچی داد و هاواری کرد ئێستاش دەستی نەکەوتەوە. جارێکیشیان لە جەنگەی شەڕەدندووکە، لادەرگایەك بە سەر کەلەکەی حەزرەتی فاتمدا کەوت؛ لە تاو دەرد و ژانی برکی، هەتا ماوەیەك دەینالاند.

گوتت: خاتوو ئایشێ ناوێکیش -کە کیژی ئەبووبەکر بوو- ببووە ژنی پێغەمبەر و دەگەڵ حەزرەتی فاتمدا هەمیشە کێشە و هەرای بوو. بەمە باسەکەت کۆتا بوو.

ئەگەر حەزرەتی فاتــمە هەر ئەوەبێ کە تۆ وتــت وا دیــارە مـــمبارەکیەکەی لەوەدایە کە لە شەڕدا لە سەر مێردی کردۆتەوە و دوژمنی باوەژنەکەی بوو! واتــا: دوو ژن لە باتی خزمەت بە ئیسلام، لە باتی داوای هەق کردن بــۆ موســوڵمانانی هەژار، یەك لە سەر باب، یەك لە سەر مێرد پێك وەربوون و بە کێرد و چەقۆ تێك بەربوون.

دەیسا ژنێك کار و باری هەر ئەوە بێ شەڕ بکا یان بناڵێنێ، پیــرۆزیەکەی لە چیدایە؟ بۆ دەگەڵ ژنانیتــردا فەرقی هەیە؟

سەبارەت بە زێنەب فەرمووت: سپێدەی ڕۆژی عاشوورا، لە جەنگەی شــەڕ و کوشتارا، لە خێوەت دەهاتە دەرێ؛ بۆ شەهیدان شینی دەکرد و دەگەڕایــەوە نــاو خێوەت.

- ئیتــر چیتــر؟

- هیچیتر نا!

ئەوا تێگەیشتیــن زێنەب، بەیانی ڕۆژی عاشوورا، پیشەی هــاوار و گریــان و لەخۆدان بوو. پاش نیمەڕۆی ڕۆژی عاشوورا چی لێهات؟

نە من، نە تۆ، نە مێژووی ئاخوندەکانــمان ئێستاش بۆیــان دەرنەکــەوت ئــەو ژنە براکوژراوە لە پاش کوژرانی براکەی چی بەسەر هات؟ دوای ئەو کارەساتە چی کرد؟ بەرلەوە بێتە کەربەلا چ کــارێکی ئەنـــجام دەدا؟ سەرەنـــجامی بــە کــوێ گەیشت؟ هەرگاش ئەو پرسانە دەکەم، دەڵێی: ڕەنگە لە نــاو کتێبــان نووســرابێ؛ بەڵام ئێمە نەماندیوە. واتا ئەو مەتەڵە سەختە، هێشتا هەڵنــەهێنراوە و نازانـــم ئەگەر زانیشمان، چ دەردێکمان دەرمان دەکا؟

باوە! ئەوەیە دینی تۆ کە لامەزەبان پێی دەڵێن مێشكتەزێن. تۆ دەفەرمووی: پیاو تا لەسەر ڕووی زەمینە، با پیشە و کاری گرین بــێ. هــەر کــەس لــە دنیــا هەژارە و دەردەدارە، لەو دنیا ساز و تەیارە؛ ژنی جوان و کۆشــکی زێــڕ و زێــوی دەبێ.

مەلایەکی زۆر قسەخۆش، جارێك گوتی: ئەم دۆعانامەم کڕیــوە؛ دەڵــێ هــەر

کەس شەوانە جارێك بیخوێنێ، لـە پـاش مـردن لـە بەهەشـتا حـەفتا کۆشـکی یاقووتی سووری دەدەنێ. خۆ من پیـاوێکی نوێژکـەرم. لـە پـاش نوێـژان هـەزار دۆعای وا دەخوێنم؛ وەرە با سەودایەك بکەین. من هەر حـەفتا کۆشـکی ئـەولام دەدەم بە تۆ، تۆ وەتاغێکی سێبەچوار، لە خوارووی شار، بدە بە مـن؛ کەسـمان لە کەس. ئەگەر لەولاش چوومە بەهەشت، سیپاڵەکەم لە بن دارێکـدا ڕادەخـەم؛ خانووم ناوێ!

باوە تۆ فەرمووت: ویلایەت واتا عەلی خۆش ویستـن؛ بەڵام نەتفەرموو لەبەر چی؟

گوتت: هەر کەسێ کە عەلی خۆش گەرەك بێ -هەر چەندە گونـاهیش بکـا- خوا گوناهەکەی بە چاکە حەساو دەکا. هێندێك لە قورعانزانەکان لە تەفـسیـری ئەو ئایەتەی کە لە سوورەی «فورقان»دایە: (ئەوانـە خراپـەکانیان بـۆ بـە چـاکە دەژمێردرێ)، دەڵێن: مەبەست لەوانەیە دۆستی عەلیـن.

هەر خۆت وتت: خوا فەرموویە: کەسێکی عەلی خۆش بوێ -با لـە خـوداش یاغی بووبێت- بەهەشتیە. کەسێك دوژمنی عەلی بێ -بـا زۆریـش خوداپـەرس بێ- جێی دۆزەقە. یاغی بوون لە خوا یانی چی؟ واتا: گوێ بـە فـەرمان نـەدەی؛ زوڵم لە هەژاران بکەی. ئاخر کەی خودا بەرداره پیاوی زاڵم و بەدکارە، بە تـەنیا یا عەلی گوتن ببەخشرێ؟ من ئەو ویلایەتەم ناوێ کە ئەگـەر زۆرداریـش بکـەم، ببەخشرێم. من پاپای ویلایەتێکم کە نەهێڵێ زۆرداران زۆریم لێ بکەن. ڕێ نـەدا مافـی ڕەوای خۆم لێ زەوت کەن.

با باسی ئیمامەت بکەین

باوە! تۆ فەرمووت: پێغەمبەر بە ئاشـکرا وەسـیەتی کـرد و ڕایگەیانـد کـە ئامۆزاکەی خۆی عەلی بکرێتە جێنشینی ئەو. لە پاش عەلیش کوڕ و نەوەی بـە زنـجیـرە فەرمانی موسوڵمانانیان لە دەستا بێ. هێندێك کەس هەن لایان وایـە: ئیمامەتی بە کەلەپوور، دەسکردی ئێرانییەکانە کـە لـە سـەر دام و دەسـتووری

پاشایەتی ساسانییەکان دامەزراوە. ڕەنگە ئەو تەرزە کەسانە درۆ بکەن؛ بەڵام ئێستا درۆ یا ڕاست خوا لاسای ساسانییەکان بێ یان ڕاستەڕێی موسوڵمان بێ، بە ئێمە چی؟ کام بارمان لەسەر سووك دەکا؟

وا گریمان باوەڕم کرد کە فەرموودەکەی تۆ ڕاستە و دەبوایە ئەو ئیمامانە -یەك لە شوێن یەك- فەرمانڕەوای سەرزەمین بان؛ کە وەك دەشیزانین نەبوون. ئەو جار -وەکوو خۆت ئەیزانی- هەتا ساڵی ٢٥٠ ئیمامان لە گۆڕێ بوون. ئەی ئێستا چی؟ من کە ئێستا دەستم بە ئیمامەکان ڕاناگا، ئەشێ چی بکەم؟ تا ئێستاش حاڵیت نەکردووم ڕژیمی حوکمی ئیمامان دەگەڵ حوکمی خەڵکی تردا فەرقی چییە؟

باوە گیان! هیچ ئاگاداری کە ئەوەی بۆی بە تەنگەوەی و شەڕ و هەرای لەسەر دەکەی، ئەوانەی ناخۆشت دەوێن، ئەوانەی تۆ خۆشت دەوێن، ئێستا لە کوێن؟ ئەبووبەکر و ئەو کەسانەی هاوکاری ئەبووبەکر بوون هەموو مردوون. ئەوانەی سەر بە عەلی بوون، ویستیان بیکەنە خەلیفە، هەزار و ئەوەندە ساڵە لەبەین چوون. ئەوانەی دوژمنایەتی پێغەمبەر و ئەبووبەکر و عەلی و ئەسحابانیان دەکرد، تێکڕا ون بوون و بای بردوون. تۆ تازە تێهەڵدەچییەوە و کۆنەشەڕان دەژینییەوە. کسپ و کارت وەلا ناوە؛ شەو و ڕۆژت هەر بە باسی کێشە و هەرای نێوان عەلی و ئەبووبەکر دەبڕێتەوە. داخوا کام ڕێی دەوەشاوە خەلیفە بێ؟

دەیشت فەرموو: ئیمامەکان گشتیان بە پاکی گووراون؛ بێگوناهن. خوا دەستی ڕێزی لێ ناون؛ لە لای خۆیەوە دایناون. تا ئەگەر ئێمەی گوناهبار ئەوانمان کردە تکاکار، خوا لە تاوانمان ببووریّ و لە پاش مردن تووشی چەرمەسەرە نەبین. دیسان هەر فەرمووت: دوای مردن، نەتفەرموو لە پێش مردنا چۆنن بۆمان. ئێمەی موسوڵمانی ئەمڕۆ، ئیمامێکی وامان دەوێ پێشمان کەوێ، لە ژێر چنگی داگیرکەری خوانەناس ڕزگارمان بکا. بۆ ئیمامی وا ئاتاجین کە ئیستعماری گەلخۆری خاوەنزۆری بێبەزەیی ببەزێنێ و ژینی سەربەست و ئازادمان وەدەست بێنێ و ئێمەش ماوەیەك لە دنیا سەربەخۆ بین.

تۆ دوازدە ئیمامت هەیە، بە زنجیرە ناوەکانیانت لەبەرە و لات وایە ئەوەندەت بەسە.[١٦] بڕوانە تۆ ئەم شتە کەم بایەخانە و چەند هەزاری وەك ئەمانەت دەمێشکی من ئاخنیوە. مێشکی خۆشت تا بنەوبان هەڵچنیوە و پێشت وایە دنیا هەر ئەوەی تێدایە و هیچی‌تر نا. ئیتر کۆشش لە ڕای شۆرش بۆ ئازادی و فێر بوونی زانستی تازەی دنیای ئەمڕۆ- بەلای تۆوە- گشتی بایە. ئەو گەلانەی گەرەکیانە لە ژێر نیری دیلایەتی ڕزگار ببن، ڕژیمی لاسار لابەرن، خۆیان چارەنووسی خۆیان بگرنە دەس، بەلای تۆوە خراپ دەکەن؛ چونکە تێکۆشان بۆ دنیا تەنیا بە کافر ڕەوایە.

دەسا -من پێچەوانەی تۆ- هونەر و زانستی تازەم پێ پەسندە. بیر و بڕوای فەیلەسووف و پیتۆڵانی هەموو دنیا دەخوێنمەوە. لە زانستی دنیای تازە، گیانم تازە دەکەمەوە. ناچم وەك تۆ بۆ هەزار ساڵ لەمەوبەر ئاوڕ دەمەوە. من وەك تۆ نیم بڕوام وابێ هەزار و ئەوەندە ساڵە دنیا کە هەر وەك خۆی ماوە و نەگۆڕاوە.

با دیسان تێهەڵچینەوە

من ئێژم پێویستە بژیم. ئەرکی ژیانیش زۆر گرانە؛ باری گەورەم لەسەر شانە و لەسەرمە لە هەزار بە هەزار وەسەری خەم. هەر نابێ وچانیش بدەم؛ هەر ڕەت بەرم؛ هەڵدێران و هەپروون بە هەپروون بوون، یەکە. تۆش دەفەرمووی واز بێنە وەدووی من کەوە! هەزار قۆناغ بەرەو دواوەت دەگێڕمەوە. ئەوسا ئەگەر دنیاشت چوو، هەرگا مردی کارت سازە. بە بڕوای من تۆ ڕێگەی خۆت گوم کردووە. منیش ئەگەر شوێن تۆ کەوم، وەکوو تۆ شرت و گوم دەبم. هەر بۆیە لێت جوێ

١- لە فێرگەی سەرەتاییدا ئێمە فێرکارێکمان هەبوو شاگردەکانی دەئەزموو، داخۆ ناوی ئیمامەکانمان لەبەرە؟ بە زنجیرە لە سەرەوە بۆ خوارەوە ناومان دێنان. دەیگوت: ئەمجار لە خوارەوە بۆ سەرەوە پێدا بڕۆن! هەر شاگردێك ئەم قیچەڵقاچەی ڕەوان با، ئافەرین و نمرەی بیستی خەڵات دەکرا.

دەبـمەوە.

تۆ ئێژی هەژاری خاسە. برسی، خۆشەویستی خوایە. پێغەمبەر زۆر جـار لـە برسان بـەردی لـە ورگـی بەسـتووە؛ بـژیوی دەس نەکـەوتووە. بـەم فەرمایـشتە جوانەترا، ئەشێ هەر کەس نان شك نابا، سوپاسگوزاری خودا بـێ؛ چـونکە ڕۆزی پێ نەداوە. جا کەوابوو با سوپاسی ئەو داگیـــرکەرانەش بکـەین کـە نانەکـەمان دەرفێنن و تالآنی ولآتـمان دەبەن! فەرمووت: هەرکێ لـە سەرزەمیـــن زەبـوون و بێدەرەتان بێ، لە قیامەت ساز و تەیارە. ئەگەر لێـرە کوللێرەیـان لـێ ڕفانـدی، ئەگەر لە نێزی و بێنانی منالەکەیان گریاندی، دلـت خـۆش بـێ؛ لـە بەهەشـتێ بابۆلەی زلت بۆ دەکرێ و بۆ خەندە ختووکـەت دەدرێ! کـەوابوو ئـەبێ ئەوانـەی ژێردەستە و دیلی زۆردار و ئیـستعمارن، ئەوانـەی داهـاتی سـالیان، نەغدینـە و سامان و مالیان تالآن دەکرێ و داگیـرکەر پێی خەنی دەبـێ، ڕۆژ و شـەویان بـە سوپاس بۆ داگیـرکەران تەرخان بکەن؛ چونکە ئەوان بوونەتە هۆی بەختەوەری ئەو بێچارانە لە قیامەت.

باوە! ئەوانەی پێت دەلێن با تیکەت لە دەم بڕفێنن، با برسیت کەن، بۆ ڕۆژی قیامەتت باشە، گزیکارن؛ بە ناوی دیانەتەوە پاروو لە دەم تـۆ دەرفێـنن؛ خۆیـان ئەیـــخۆن. ئەگـەر تـۆ چـاوت نووقـاوە و نایـانبینی، مـن دیتـوومن کـە چـۆن تیکەڕفێنێکن! ئەوانەی کە بە ناوی دین چاویان بەستی و هەست و هۆشـیان لـێ سڕ کردی، مالە تالآنییەکەی تۆیان لە ناو خۆیاندا بەش کرد و پێت نەزانی.

باوە گیان! چۆن تۆ بە تەمای، منی ڕۆلەی چەرخی بیستەم خۆم کـەڕ کـەم و چاوم داخەم، ئەو کتێبە نەخوێنمـەوە کـە خـۆت و دایکـم نـایزانن. هـەر بـچمە مزگەوت و تەکیە، هەر ئەو قسانە ببیسم کە هـەزار سـالی ڕەبەقـە -بـە دەردی بنێشتە خۆشکە- بێزراوە؛ هەرگیز بەقاس نووکی دەرزیش بەهرەی نـەبووە. مـن دەچم ئەو کتێبانە دەخوێنمەوە کە تۆ ئێژی ئامیانی لە دین لادانە؛ کە پڕیانە لـە ڕازی نهێنی سروشت؛ کە لە زانستی بەکەلك پڕ کراون.

برا خۆشەویستەکانـم!

هەرچەند بە ئێوەم ڕاگەیاند کە لە جیاتی چینی تازە پێگەیشتووی لـە دیـن نەبان دەتاندوێنم، بەڵام خۆشم دەوە ناگەم چۆن دەتوانـم ببم بە دەمڕاستی ئـەوان؛ چونکە من یەکێك لەوان نیم و بگرە منیشیان خۆش ناوێ.

لاوەکانـمان من بە مەزهەبی دەزانن؛ بە مۆڕەوە لـێم دەڕوانـن. لایـان وایـە منیش نیمچە ئاخوندێکم. ئاخوندی مێزەر بەسەریش منیان دەدزێ. لایـان وایـە منێکی کراوات لە مل، مافـی چوونە سەربەرزەك و وتاری دین دانـم نییـە. لاو بە مەلام حەساو ئەکەن؛ مەلاش بە لاو. نازانـم ئێوە چی ئەڵێن؟ هەر چۆنێك بێت من ناچارم لە فەرمانی ویژدانی خۆم دەر نەکەوم. بەرانبەر بە ویژدانی خۆم پێتـان دەڵێم:

هامدەرسان! مامۆستاکانـم! دەس ڕەنگینان! ڕۆشنبیـران! نووسـەرانی قەڵـەم ڕەوان! ئەویندارانی ئازادی و دیـمۆکراسی و ئەی ئەوانەی بە ئاواتن ژیانی هەژاران بگۆڕن و بۆ یەکـسانی و کامـەرانی لـە خـەباتن! لاشـتان وایـە دینـداری هـۆی دواکەوتنە، تێنەگەیون ئەوەی کە ئێوە دیوتانە دەگەڵ ئەو دینەی من دەڵـێم زۆر لێك دوورن.

من کە دەڵێم با دیندار بیـن، مەبەستم لە ئایینێکە لە سایەیدا هەموو مـرۆ ئازاد دەژی. چینایەتی و نزم و بەرزی تێدا نییە. دنە ئەدا پیشەسازی و هونـەری جوان و زانستی هەموو جۆرە فێر ببیـن و هەر لە سەر پشتی بێشکەوە تا دەچینە گۆڕیچەوە، دەرس خوێن بیـن. ئەو ئیسلامەی کە من گەرەکمـە بـمانبێ ئـەوە نییە کە ئێوە لێی قەڵس و تووڕەن.

جارێك یەك لەشاگردانـم بە تەوسێکەوە پێی وتـم: تـۆ بـۆ سـوودی تایبـەتی خۆت، خۆت کردۆتە وشکەشیعە ئەگینا وەك دەڵێی وا نیت!

گوتـم: کاکۆ! کامە قازانج؟ ئەوی بە سەر من هاتووە بە سەر کێ دێ؟ ژیانی لاویم، تافی جوانیم، دەرفەت و هەلی ژیانـم لەسەر ئـەم بیـر و بڕوایـە لـە دەس داوە. ئەنـجامەکەی وا دەبینی خـۆت و لاوانـی هاوبیـرت بـە مێـشك پووچـم

دەزانن. لەولایشەوە مەلا و کاڵی سەربەتاڵی مفتەخۆریش لایان وایە لامەزەبم و هەزار جنێوم پێ دەدەن! ئەگەر منیش پێم لە ویژدانی خۆم نایە و گوێم بە عەیب و عار نەدایە، دەمتوانی وەکوو ئەوانەی دینیان بە دنیا دەفرۆشن، گوند و ڕەز و زێڕ و زۆری زۆرم بوایە.

خۆ ئەگەر بێلایەنیش بام، کارم بە سەر ئەو کارانەوە نەبوایە و کڵاوی خۆم توند بگرتایە با نەیبا، کەس کاری بە من نەدابوو. دوژمنایەتی ئاخوند و دژایەتی توندی لاوانم نەدەدی. بەڵام وەك وتم ویژدانم هانەم ئەدا کە دینەکەم- وەکوو دەپێشوودا هەبووە نەك ئەوەی ئێستاکێ هەیە- بە دنیایە بناسێنم؛ بیانخەمەوە سەر ڕاستەڕێی موسوڵمانەکانی بەرێ و لە گومڕایی دەریانبێنم.

ئێرنێست ڕێنان ئەو زانا خاچپەرستەی کە ئێمە دەڵێین کافرە، دەربارەی ئیسلام گوتوویە: «ئیسلام واتا ئینسانییەت». من دەمەوێ ئەو ئینسانییەتە نیشاندەم. کە دەشڵێم بە مەزەب شیعەم، نابێ هیچ کەسێك لای وابێ کە من شیعە -وەك ئورتودۆکس و کاتۆلیك و پرۆتستانت لە دینی خاچپەرستاندا بەرانبەر بە یەك وێستاون- لە کۆمەڵگای موسوڵماندا لە حاند سوننی و ئیسماعیلی و زەیدی و ئەشعەری و هیتریش، بەڕەوشت و ئاینێکی سەربەخۆ و جیاواز دەزانم.

من لام وایە ئیسلام یەکە و نابێ هیچ لکی لێوەکەین. ئەو هەموو لکەی کە ئێستا لێی بۆتەوە، هۆی ئەمەسە کە ئیسلامە ڕاستەکەمان بیر چۆتەوە.

من لە شیعەتی مەبەستم پەیڕەوی لەو کەسانەیە کە بەر لە موسوڵمانانیتر بە گژ زاڵم و لاساری ڕەگەزپەرست و فاسقدا هاتوون و بەو نیازە بوون کە نەهێڵن مافی موسوڵمانی هەژار بەرپێ بدرێ. وا دەشزانین کە ئەوانە سەرنەکەوتوون و لە ڕاهی خودا تێدا چوون. ئەو ئیسلام داگیرکەرانەش چۆن بە ناوی ئایینەوە دەمیان ناوەتە ناو خوێنی هەژاران و چەند هەزار درۆ و بوختانیان بۆ دینەکە هەڵبەستووە! بەڵێ من مەزەب شیعەم و هەردووك ئەسڵی مەزەبی شیعایەتیشم پێ پەسندە و

بـــڕوام پێیـــە. دوو ئەســـڵەکەش: ئیمامـــەت و عەداڵەتـــە. مـــن ئیمـــامێکم گەرەکە خوداپەرستی ڕاستی بێ و هەموو توانای لە ژیانیدا بۆ خزمەت بە هەژاران و بۆ مافی چینی چەوساوە و ژێرچەپۆکە بەخت بکا. ئیمامی وا دیارە ئەو عادڵەش دەبێ کە لە ئەسڵی دووهەم دایە. ئیتر من ئەو شیعەیە نیم کە لام وابێ بە گریان و قوڕپێوان و بەرۆكکوتان، هەموو کار دەچێتە سەر و بەهەشتی خواشم دەدەنێ.

لێم ڕوونە ڕۆشنبیرانیش ئەو بڕوایەم پەسند دەکەن. ئەگەر ئەوان ئەمڕۆ لە دین گازندە و گلەیان هەیە، لۆمە ناکرێن. چونکە ئەوەی ئەم ڕۆژانە ناو نراوە ڕەوەشتی شیعەگەریەتی، هەر ناوی بێناوەرۆکە و کوێرە و کلۆر و قرپۆکە.

لە درێژایی سەتان ساڵدا گزیکاران لە ژێر جبە و مێزەر و ڕیش، بە چاپ و گوپ و فڕ و فیش، بۆ قازانجی دنیای خۆیان دینەکەیان لێ گۆڕیوین. ئەوەی ئێستا بە ناوی دین، بە ناوی مەزەب دەیبینن، تەپکەو داوە؛ بۆ خواردن نراوەتەوە.

داخەکەم! ئەو بێفەڕانەی دینیان کردە کەرستەی هەژار فریودان، ئەوەندە ئینسافیان نەبوو کە هەرگا ناوەرۆکەکەی لە ناو دەبەن، ناوەکەشی نەهێڵنەوە. فێڵە، بوختانە، درۆیە، دەسبڕینە، نان دزینە، هەر پێشی ئێژن ئیمان و شیعایەتی. ئەگەر ویژدانێکیان هەبا دەبوایە ناویان بنایە مەزەبی گریان و شیوەن؛ یان هەر ناوێ کە کاڵا پڕ بە باڵا بی. ئەوسا زۆر بە هاسانی دەکرا خەڵکی ڕەمەکی حاڵی کەین کە ئەم تازەداهاتگە نە ئیسلامە نە مەزەبی شیعەگەری. چونکە نە دادی تێدایە، نە دادپەروەر. ئەو کەسانەی شاعەبباسیان کردە ئیمام، ئاوڕووی هەموو ئیمامێکیان لە هەردێ دا و شووشەی دینیان لە بەردێ دا.

وا پتر لە هەزار ساڵە چارەڕەشین. بە درێژایی ئەو ماوەیە لە دەس دام و دەزگای عەرەب، لە کوشت و کوشتاری مەغول، لە بێگاری خان و بەگان، زاڵەمانە و خوێن دەگرین و خۆ دەگرین و خوو دەگرین و بە هەناسەساردی دەبین و بە هەناسەساردی دەمرین. دڵمان هەر بەوەندە خۆشە کە بە دەم خۆمان ناو ناوە

لاگیر و پەیڕەوی عەلی. ئارێ، دەستەیەكی دز و دەسبڕ، خۆیان كردە ڕێبەری دین و بۆ لاشەی گەنیوی دنیا دینەكەیان پڕ كرد لە قسەی پڕ و پوچ و خەرافات و ڕایانگەیاند كە ئەمەیە شیعایەتی. وشەكانی: خواپەرستی، پاڕانەوە، زیارەتی مەكە و كەربەلا، قورعان، ئیمامەت، عەدالەت، عەلی، ویلایەت، شەهادەت، حوسێن، قیامەت، شەفاعەت، قەزا و قەدەر، چاوەنۆڕی ئیمامی هێشتا نەهاتوو، گشتی بۆتە ئامرازی خەڵك خاپاندن و بۆتە مایەی كسپ و كاری كارنەكەرانی مفتەخۆر. تا حاڵ وابێ، خواش هەڵناگرێ چاوەنۆر بین كە لاوانی ڕۆشنبیری ئازادیخواز -كە بۆ پێشكەوت و یەكسانی و دادپەروەری لە ڕووی جیهاندا دەكۆشن- خۆیان باوێنە ناو داوی ئەو بەڵایە و هەرچی ئەو بەناو دیندارە گزیكارە دەیڵێن، بڵێ وایە و بڕوا بێنێ. نەخێر هەركەس تۆزێك هەست و شعووری لابێ، نابێ بیر و بڕوای وابێ كە ئەو تەنبەڵ و بێكارە و زمانلووسەی لەسەر ڕەنجی هەزار دەژین، نومایندەی دین و خودا و ئیسلامەتین. ئیسلامەتی و خوداپەرستنی بە ڕاست، گەلێك لەوە بەرزترە كە ئەوانە باسی دەكەن. ئیسلام دەڵێ خواپەرست بە! بەڵام نالێ خواپەرستی هەر ئەوەیە لات وابێ خودایەك هەیە و هیچیتر نا. خواپەرستی لە ئیسلامدا مانای وایە: لە كرگاری خوا بنۆڕی، لە ژیانی جانەوەرانی بەژی و ئاوی، لە مرۆ، لە ڕوەك، لە دار، لە عاسمان و ئەستێرەكان و لەم خۆكردەی لە بەرچاوە بتۆژیەوە.

ئیسلام دەڵێ: ئازاد بژی! چاوت لە دەستی كەس نەبێ! خۆت زاڵ كە بەسەر سروشتا و بیخە بەر كار.

خودای ئیسلام جوان پەسندە. لە پیس و گەمار تووڕەیە. پەسندی زانایان دەدا. خودا لاگیری ئازایی و ئاكار چاكی و دەست و دڵ و دەروون پاكی و بەزە و ڕوحمە. مرۆ لە بەرانبەر خودا ئەمیندارە و كردوویەتە جێنشینی خۆی لە هەردێ و بۆ فرشتە بۆتە ڕووگە.

پێغەمبەر فەرمووی ئاكارتان وەكوو ئاكاری خودابێ. خوا عادڵە؛ دژی زوڵمە. جا هەركەس یان هەر كەسانێك عەدالەت لە بیر بكەن و بە گژ زاڵمدا نەچنەوە،

بە خودا نەناس حەساون. جا با ئەو ڕێی گرتوویانە ناوی ئیسلام یان شیعایەتی لیٚ بنێن.

شیعایەتی سەرەتایی بۆ بە گژداچوونی زۆردار پەیدا بووە. وەك دەزانین ئەوانەی لاگیری عەلی و دۆستی ئەولادی عەلی بوون و خۆشیان ویستوون، پێیان وتوون شیعەی عەلی. شیعە واتا: دەستە و بەستە. لە هەموو دەور و زەمانان هەر کەوتوونە بەر جەزرەبە و شکەنجە و ئازار دراون و بە دایم زۆری لێکراو بوون. هەر بە ئاواتی ڕۆژێك بوون کە زوڵم و زاڵم نەمێنیٚ و لە ژێر سایەی عەداڵەتا ئازاد بژین. جا وێستا هەرکەس -سا بە هەر بەهانە و ناوێك- زوڵم بکا یان یاریدەی زاڵم بدا، لە مەبەستی سەرەتایی شیعایەتیەکەی لایداوە و ناشیٚ هەر بێژیٚ ئیسلامم.

خودایەکی من دەیناسم دادپەروەرە؛ دژی زوڵم و زۆرداریە؛ لە بێکاری خۆشی نایە؛ دنەی کار و کۆشش دەدا. ژینی ڕەبەنی و نەداری لە ئیسلامدا پەسند نییە. پێغەمبەری خوا فەرموویە: بەڵەنگازی لەوانەیە پیاو بەرەو کافر بوون بەریٚ.

ئەبووزەری دۆستی نزیکی پێغەمبەر و ئیمام عەلی فەرموویەتی: نەداری لەم دەرگایەوە بێتە ژووریٚ، ئیمان بە دەرگاکەیتردا بۆی دەردەچیٚ.

عەلی لە ئامۆژگاریەکدا بە کوڕی خۆی موحەمەد حەنیفە دەڵیٚ: «کوریژگەی خۆم! لەبەر خودا بپارێوە هەژار نەبی. هەژاری دین لاواز دەکا؛ ئاوەز تێك دەئاڵۆزێنیٚ؛ سینە پڕ دەکا لە کینە.»

ئەو دینەی دەڵیٚ ڕەبەنی و بەڵەنگازی کاریٚ باشە، ئیسلام نییە؛ دینی خاچپەرستان و چلەکێشی هیندوستانە. ئیسلام گەرەکیە توانا بی؛ ژیر و ئازاد و ئازا بی؛ دەس بە شمشێر لە خەزا بی. ئەو عەلی تۆ ناوی دێنی دەگەڵ ئەوەی کە من ناسیوومە لێك جیان. ئەو عەلی کە من دەیناسم گەورە و گچکەی بە چاوێك تماشا دەکرد. لە مووچە دابەش کردنا بۆ عوسمانی کوڕی حەنیف، کە زۆری لێوە نزیکە و بۆ کۆیلەکەی، هەریەك سیٚ درەم دادەنیٚ.

ئەو عەلی ئەمن ناسیومە لە مزگەوتا دەس بە دۆعا نزا دەکا؛ لە مەیدانا

دەس بە شمشێر خەزا دەکا. لە باری کۆمەڵایەتیدا دژی پیاوی نالەبارە؛ دوژمنی چەوسێنەرانە؛ لە ڕیا و درۆ بێزارە؛ بەزەیی بە گزیکاراندا نایەتەوە. چوار هەزار خارجی قڕ کرد کە هەموویان قورعان ڕەوان و نوێژکەر بوون؛ نیشانەی سوژدە بردنیان لەسەر ئەنی ببووە پەڵە. لەمەڕ ئەو کارەوە فەرمووی: تاریکی فیتنە و ئاژاوە دنیای تەنی ڕۆژ بە ڕۆژ تەشەنەی دەکرد. ئەگەر ئەوانەم نەکوشتا لەوانە بوو دنیایە بەربەڵا بکەن. ئەم کارەش لە دەس من نەبا لە دەس کەسیتر نەدەهات. جگە لە من کێ زاتی بوو چوار هەزاری بە ڕواڵەتی لە خواترس و قورعان خوێن و تەرکەدنیا و لە ڕاستیشدا ماکی ئاژاوە و پشێوی قەڵاچۆ کا و گوێ نەداتە بەرژەوەندی باری ڕۆژ و تکای تکاکاران نەگرێ.

ڕەنگە ئەوانە لای خۆیان لایان وا بووبێ چاك دەکەن و ڕاپەڕینیان لە ڕووی عەلی بۆ بەرژەوەندی ئیسلامە. بەڵام ئەوانە دەسخەرۆی عەمری عاس و ئەمەوی بوون. دەسخەرۆ بوونیش گوناهە. فریوخواردنیش تاوانە و تووشی گوناهانت دەکا. عەلی پاپای حوکم نەبوو؛ لەسەر نەبوونە خەلیفە کێشەی نەکرد. تەنیا دژی زۆرداری بوو. عەلی بە مالکی ئەشتەر دەڵێ: تا من فەرمانم ڕەوابێ، کەس ناتوانێ دەنکە جۆیەك لە دەم مێرووولەش بڕفێنێ. هەموو مرۆ لام یەکسانن. ئەگەر موسوڵمانیش نەبن خۆ ئینسانن. دەبێ تۆ هەموو ئینسانێك وەك برای خۆت تماشا کەی.

ئیسلامی من نە ئیسلامی عەبدولڕەحمان کوڕی عەوفە و نە ئیسلامەتی عوسمانی کوڕی عەففانە. من ئیسلامی ئەبووزەرم خۆش گەرەکە کە تەنیا لە خوا دەترسا و لەسەر بڕوای ئیسلامەتی خۆی بەخت کرد.

عوسمان یاری پێغەمبەر و خەلیفە بوو؛ قورعان ئەو کۆی کردۆتەوە. موسوڵمانان لەسەر دراو وەکۆ کردن و ماڵی ئیسلام بە فیڕۆدان دەگژی ڕاچوون. یەك لەوانە ئەبووزەر بوو کە دەیگوت خودا فەرموویە: ئەی ئەوانەی خاوەن بڕوان! گەلێك لە کەشە و ڕەبەنان بە ماڵی مەردم دەژین و ئەو کەسانەش کە زێڕ و زیو دەشێرنەوە و لە ڕای خودای بەخت ناکەن با بۆ ئازاری زۆر بەژان ئامادە بن.

کەعبولئەحبار کۆنە مالـمی جوولەکانی نۆموسولْمان -کە ببووە دەمڕاستی عوسـمان- لە وەرامی ئەبووزەر دەیگوت ئـەم ئایەتـە بـۆ حاخـام و کەشـەکان و خاوەن سـەرمایەی زۆر زل و کۆیلـەکڕی غـەیرەدینـە و موسـولْمانان ناگرێتـەوە. ئەبووزەر دەیگوت: ئەو کەسانەی زێڕ و زێو کۆ دەکەنەوە و دەیشارنەوە -کافر بن یان موسولْمان بن- وەکوو یەکە.

من ئیسلامی ئەبووزەر بە ڕاست دەزانـم کە بۆ مالّی موسولْمانان، بۆ نەمانی چینایەتی لە کۆمەلْدا، بۆ لادانی زولْم و زۆری لەسەر بێدەست و بێزۆران، دەگەلْ زۆرداری نالەبار، بکەوێتە زۆرانبازی و سەر و مالّی لە ڕێگەی بڕوایدا بڕوا.

حەجـمان چۆنە؟

مامەحاجی! بـمبوورە کە عـەرزت بکـەم حەجەکەتـم بـەدلْ نییـە. حـەجی عـەزرەتی ئیبـراهیم پەسند ئەکـەم کـە بتـەکانی شـکاند و خـوای تـاکپەرسـتی دامەزراند.

ڕەنگە بفەرمووی جا کوا بت؟ بت نەماوە تا بیشکێنم؟ بەلّێ مـاوە و زۆر لـە جارانیش زۆرتـر و حەستەم تـرن. بتی ئەودەم بـەرد و دار بـوون؛ بێئـازار بـوون؛ کردن و خواردنیان نەبوو. نە چاکەیان لە دەس دەهات نە خراپە. بـەلاّم بتـەکانی ئێستا زیندووون؛ دەبزوون؛ دەخۆن؛ دەکەن. بتی ئێـستا بەڕیـشەوە، لای سـەرووی لـێ بڕیویـەوە. خـاوەنهێـزە؛ دەسـتی دەڕوا؛ کۆشـك و سـەرای تـازەی دەوێ؛ پوولْپەرستە؛ زێڕ و زێو کۆ دەکاتەوە و بە ڕیشی پیاوی ساویلکەی وەك من و تـۆ پێدەکەنێ.

حاجی گیان! حەج نە ئەوەیە لەو دەشتە ڕەملّە تۆز بکەی؛ گەرما بتگـەزێ و مۆز بکەی و بارێـك مـتومـۆر بـۆ دیـاری لـە مەکـە و مەدینـە بکـڕی و بـە کەشیدێکی زەردەوە بەرەو مالْ بی و شەکراو بدەی بە جیـرانان.

حەجی بەڕاستی ئەمەیە لە دیـمەنی ئـەو هـەزاران هـەزار کەسـەی لـە نـاو پۆشاکی ئیحرامدا هەمووی وەك یەك دێتە بەرچاو، لێت حالّی بێ کە خوای مەزن

پایە و مایەی سەر دنیایە بە هیچ دەگرێ و لە دەرگای ئەو نەجیمزادە و بۆرەپیاگ و نەدار و دارا وەك یەكە و بە چاوێك تـماشا دەكرێن.

حەج بۆ وەبیـرهێنانەوەی ئیبـراهیمە كە فرزەندی خۆشەویستی بـە قوربـانی خودا دەكرد. تۆ پێنج فـەرزە ماڵێكـت كردۆتـە ڕووگـە و ڕووی تێدەكـەی. لـە حەجیشدا چەندین جاران دەوری دەدەی. لـە حـەجیش كـە گەڕایتـەوە، سـوێندی گەورەت بە كابەیە. هیچ پرسیوتە ئەم ماڵە كەی بنیات نـرا؟ بـۆ كـراوە؟ بۆچـی ئەوەندە پیـرۆزە؟ هیچ پرسیوتە: گورگە لۆقەی سەفا و مەروایـە بـۆ چـییە؟ لـێم ڕوونە نا. با پێت بڵێم: كەنیزێكی بەزێڕكراوی هاجەرناو، لە برایم زگی پـڕ ببـوو. برایم هێنایە مەكە و لەو چۆڵە وازی لێ هێنا. هاجەر لەوێ كوڕێكی بوو سـمایل ناو. ژنەی زەیستان تینووی بوو. بۆ ئاو لە نێوانی سەفا و مـەروادا ڕای دەكـرد. برایم هات ئەم ماڵی كابەی بۆ هاجەر و منالەكەی ساز كرد. بە فەرمانی خودای گەورە ئێستا ئەو ماڵە ڕووگەیە و ئەبێ حـەجاج بـە دەوریـدا بوخلێنـەوە و لـەو شوێنەدا -كە هاجر لە ئاو گەڕاوە- وەك ئەو گورگەلۆقە بكەن.

ڕەنگە ئێستا سەرێكی بۆ ڕاوەشێنی و لەبەر خۆتەوە بپرسی: پیاو نەمابوو لە دنیادا ماڵەكەی بكرێ بە ڕووگە، تەنیا چاوەخانووی ژنێك نەبێ كـراوە بـەو جـێ پیـرۆزە؟ بەڵێ خودا ویستوویەتی حاڵیمان كا كە لەبەر بارەگای ئەودا، هەر چاكی و پاكی لە كارە. باس باسی ژن و پیاو نییە؛ بێناو یان خاوەنـناو نییـە. ژنێكـی بێكەس و كلۆڵ لەو بیابان و چۆڵەدا بێدەرەتان، زەیستانە. تینگی زۆری هێناوە. لەو بێروون و قاقڕەشدا، نە ئاوە، نە ئاوەدانی، نە شینكەیە، نە چێنكەیە، نە زنە، نە كوێرەكانی. لـمی گەرمە و تینی هەتاو. دیـمەن ئەوەندە بەسامە زراوی پیاوی زۆر ئازاش دەكاتە ئاو؛ چجای ژنێكی لێقەوماو. بەڵام هاجـەر، هاجـەری پـاك و خوداناس -كە بڕوای وایە خودای ئەو خـاوەن بـەزەیی و توانایـە؛ لـە تەنگانـە و لێقەوماندا جێگەی هومێد و هانایە- داوێنی هومێد بەرنادا و چـاكی لـێ دەكـا بەلادا. سەركەوتن لە خوا دەخوازێ و بە نیازی ئـاو پەیـدا كـردن بـۆ خـۆی، بـۆ كۆرپەساواكەی، دەكەوێتە كۆشش و تەقالا و خەبات و سەرەنـجام دەگاتە ئاوات.

خودای گەورە کە چاوەخانووی ئەو ژنەی بە خانەی خۆی ناو بـردووە و شـوێن پێ هەڵگرتنی ئەوی کردۆتە ئەرکی حەجاجان، بێسوڕ نییە. ویـستوویە حاڵیمـان بکات کە بڕوای پاك و بێخلّتە و لە ژیندا ناهومێد نەبوون و هەوڵدان بە تـەمای خودا، چەند بەنرخە و ناڕوانێ نێرە یان مێیە.

ڕەنگە بێژی دەیسا ئەگەر کارەکە هەر دەورەدانی ماڵی کابـە و گورگەلۆقـەی نێوان سەفا و مەرواکەیە، دەکـرا تاکـە- تاکـەش بکـرێ. نەیگـەرەك بـوو ئـەم هەزارەزیلەی حاجی لە کاتێکی تایبەتیدا گشتیان لە مەکـە کـۆ بـن و پێکـەوە ئیحرام ببەستــن...

مامەحاجی! کۆبوونەوەی بە دەستی جـەم لـەم شـوێنەدا، کـۆنگرەی حیزبـی ئیسلامە کە ساڵە و ساڵ دەبەستـرێ. خـوا ویـستوویە موسـوڵمانان -کـە بـرای دینن- پێکەوە ساڵێ جارێك چاویان بەیەکتـر بکەوێ؛ لە دەرد و مەرگی یەکتـری بەئاگا بن؛ دەهانای زۆرلێکراوان بێن. بەڵام بە ناشکوری ناڵێم لـە هـەزار حـاجی یەکێکی نازانێ بۆ دەچێتە حەج. کابرایەك لە ناو ئاوایی یان لە گەڕەك بە مەڕ و ماڵ یان بە کەلوپەل و کووتاڵ، لە چاو هاوماڵەکانی خۆی بە ئێروتر دێتە بەرچاو. مەلا و کوێخا و دەر و جیـران دەوری دەدەن کە تۆ حەجت لێ کەوتووە و ناشێ لە دانی وامی خوا خۆ ببوێری! قەرزکوێر دوژمنی خوایە. کابرا لـە ڕوو دادەمێنــێ؛ پسوولەی سەفەر وردەگرێ؛ پووڵ و پارەیەك هەڵدەگرێ و دەچـێتە حـەج. دەگـەڵ هەزارانی وەك خۆی لەو ناوە تۆز و خۆڵ دەخوا. وێڕای خەڵك، لە دەوری کابە خول دەخوا. لە نێوان سەفا و مەروادا لە غاردان پشووی سوار دەبێ. بـۆ گەیـشتن بـە مینایە ملە دەکا. شەیتان پیـسە؛ ئەشـێ کوچـکی لـێ بـوارێ. چـەند چـەوێك دەشەیتان دەگرێ. هەرکە وتیان حەج تـەواوە و سـەریان تاشـی، بـەرگی ئیحـرام دادەکەنێ و بە پەلەپەل ئەکەوێتە کەلوپەل کڕین بـۆ دیـاری. دیـارە ئـەوی ئـەو دەیکڕێ زۆربەی ماڵی ئەمریکا و ژاپونییـەکان و خوانەناسـەکانیتـرە. واتـا لـە جیاتی مام حاجی کە ئەشێ لەو چوونە حەجەی لە زیارەتی ماڵی کابە و لە یادی بتشکاندنی ئیبـراهیم و گیان بەخشینی سـمایل لە ڕاهـی خـوادا بـەهرە بـەرێ،

قازانــجەکە بە گیــرفانی بێدینانی خوانەناسی پیشەسازی لاوە دەگات!

بە فەرمــوودەی ئیمام مــووسای کازم: «چەقەچەق زۆر و حــاجی کــەم». بــەڵێ چەقەوهەرا و ماندوو بوون و لە گەرمان ئارەق کردن و دیاری کڕینی لێ دەرکەی، چیتــری دەس نەکەوتووە. مەگیــن بێژین کەشیدە لە سەر نانەکەی، لــەپی دەســت ڕامووسانەکەی، خەڵك بە خۆی بێژن حاجی، بە خێزانەکەی حاجی ژن. هەروا کەم نیــن: لەوە بەولا سوێند بە ئاڵقەی کابە دەخوا و کڕیارە دیندارەکانی هاسانتــر بۆ فریو دەدەرێ.

دێمەوە سەر باسی قورعان

باوە! فەرمووت ئیمانــم بە قورعان هەیــە. منــیش ئیمانـــم بــە قورعـــان زۆر پتەوە. ئێستا وەرە با تێك بگەین. تۆ مەبەستت کام قورعانە؟ ئەو قورعانەی کە نازانی چی تێدایە؟ یان ئەوەکەی بۆ فریودان بە نووکەڕمیانەوە کرد؟ یاخۆ نیــازت ئەو قورعانەس کە لە چــارەگە چــەرخێکدا هــەزاران هــۆزی عــارەبی پێخواســی خودانەناسی هیچ نەزانی یەکتــرکوژ و لێك دوژمنی لە دەوری یەك کــۆ کــردەوە؟ ســەد ســاڵی تــەواو نەخایانــد دەوڵــەتێکی وای دامەزرانــد کــە دەوڵەتــە هــەرە بەهێزەکانی ئەو ڕۆژەی تاواندەوە. مەبەستی من قورعانێکە بە نــاوی خــوا دەس پێدەکا و بە ناوی مەردم دوایی دێت. زۆربەی زۆری ناوەرۆکی دەربارەی باری ژیان و پێشکەوتن و زانابوون و گەشەداری کۆمەڵگایە. لە سوورەتەکان بڕوانە! بەشــی زۆریان باسی سروشت و خۆکرد و ئاکار و خووی باش و بــە کەڵکــە لــە ژینــدا و تەنیا بەشێکی زۆر کەمی دەربارەی نوێژ و تاعەت و ژینەوە و قــەبر و قیامەتــە. خوا قورعانی بۆ کەسێك نارد کە لە خوێندن و نووسیـــن بەشــی نــەبوو. کەچــی هەوەڵیــن سوورەتی لەسەر خوێندن و نووسینە. (بــخوێنە بە ناوی خودات... بــە قەڵەم فێری مرۆی کرد). لە شوێنێکیتــردا دەڵێ: (ماســی. ســوێند بــە قەڵــەم. بەوەی کە پێشی دەنووسن.) زانایان دەڵێن پێشینان مەرکەفیان لە جۆرێك ماسی ساز دەکرد.

تۆ قورعانێکت خۆش دەوێ و بە مــــمبارەکی دەزانــی کــە هــەر بەرگەکــەی دەبینی بە نەخش و نیگار ڕەنگاوە و لە سەر تاقــە دانــدراوە و بــە پــیتی مــاڵی دەزانی. ئەو قورعانەی کە بە بێداری نایزانی و نازانی باسی چی دەکا، بــۆ خــەو بنسەنیــری دەخەی. بۆ چارکردنی سەرێشە و پشت و باداریت گەرەکە. لات وایــە بۆ زیندوو نابێ؛ لەسەر مردووانی دەخوێنی. بەشی زۆر لە گۆڕستانان دەخوێندرێ و خێرەکەی بە مردوو دەدرێ. هیچ گا بیــرمان نەکردەوە کە لە مانای تێبگەین و بایەخ بەو پەندانە بدەین کە خودای خاوەن بەزەیی بۆ بەختــەوەری و ســەروەری و گەشە کردنــمان دایداوین.

پێویستە فەرمانی خودا بــخوێندرێ؛ تێبگەین و تێگەیەندرێ. نــەك لەســەر ڕفحە دابندرێ و لە دوورەوە تــماشای بەرگەکەی بکرێ.

گەلێك مەلای وامــان هــەبوون گوتوویانــە وشــەی قورئــان لــە «قەرەئــە»وە نەهاتووە کە وەخوێندن دەگەیەنێت؛ لە ڕیشەی «قەرنە»یــە کــە بــە مانــا نزیــك بوونە. واتا هەر دەبێ ببینی و نەیــخوێنییەوە! دەڵێن ئەگەر خوێندیشتەوە نابێ بپرسی دەڵێ چی و ناشێ دەماناکەی بگەی! چونکە مانای ئایەت زانیــن لە وزەی مرۆ بەدەرە. ئەوەندە سەخت و دژوارە ئەگەر زانــا و تــوێژەرەوی زۆر لــە زەبــریش هەزار ساڵان خۆ ماندوو کا، بۆ مانای تەنها ئەو بێیە کە لە پێش بیسمیلا دایــە، پەی پێ نابا و ئەوەندە قووڵە پەی نادا. وتیان قورعان بە ماناوە حەفتا توێژە هەر توێژەی حەفتا گنجی هەس؛ هەر گنجەشی حەفتا چینی تێکەوتووە؛ هەر چینەشی حەفتا کون و کاژێڕی دیکەی تێدایە و تا هەتایە هەر پەردە لە سەر پەردەیە و تا پێدا بڕۆی حەفتایە! کەوابوو چار هەر ئەمەیە ئەگەر خوێندت وا بــە ڕەشــخوێنی بیخوێنە و لە ماناپرسیــن واز بێنە. هێندێکیتــرمان لەوانەی بە ناو زانــان و لــە ژێرەوە دوژمنی ئێمــە و خۆشــیانن، قــەوانێکیتــریان سەرســخت. گوتیــان ئــەم قورعانەی ئێستا لە ناو موسوڵمانان هەیە، دەگەڵ قورعانە ڕاســتەکەی خــوا بــۆ پێغەمبەری ناردووە یەکێك نییە. ئەم قورعانە هەڵبەستەیە. قورعانی ڕاست لــە لای ئیمامی یەکەمیــن هەڵگیــراوە و بە نهێنی دراوە بە دووەمیــن ئیمام و هــەر

ئیمامەی داویەتە دەست شوێنگیـرەکەی تا گەیشتۆتە ئیمامی دوازدەهەمیـــن و جگە لەو چەند ئیمامانە کەس قورعانی ڕاستەقانی لەلا نەبووە.

کاتێ ئیمامی دوازدەهەمیش وەکوو مـانگ پـەنای گرتـووە و لەبـەر چـاوان نەدیو بووە، قورعانەکەشی بردووە و تا خۆی دەرنەکەوێتەوە، لـە قورعـانی خـوا بێبەشیـن. هەرگا ڕۆژێ لە ڕۆژاندا ئیمام خۆی ئاشکرا بکا، چاومان بـە دیـداری خۆی و قورعانـە ڕاسـتەقینەکە ڕۆشـن دەبـێ. ئەوسـا ئیمـام مانـای قورعـانی ڕاستیمان حاڵی دەکا و دەزانیـن دین دەبێ چۆن بێ.

هێندێکی دیش -کە لەوانـە نـەرم و نیانتـر ئاخـاوتوون- فەرموویانـە ئـەم قورعانە زۆربەی دەگەڵ قورعانی ڕاست یەکە؛ بەڵام دەسکاری کـراوە و هێنـدێك ئایەت و سوورەتی لێ دزراوە و هێندێکی وەسەر خراوە. هەرگا ئیمـامی زەمـان هات، پاك و پـووك لێـك هەڵدەبـژێرێ و دزراو بەسـەر دەکاتـەوە و وەسـەرخراو دەرداوێژێ.

هەرکەس تۆزێك بە ژیری بیر بکاتەوە و سەروبەری ئەم گفتانە لێـك داتـەوە، زوو تێدەگا کە دین دوژمنانی ئێمە لە درێژایی مێژووی موسـوڵمانەتیدا، چـەند خەریك بوون دینەکەمان لێ تێك دەن و قورعانـمان لەبیـر بەرنەوە. زانیویانە تـا قورعان لە ناو موسوڵمانان مابێ و بەرانبەر بە فەرموودەکانی ببزوونەوە، دەداوی ئەوان ناکەون و هەمیشە هەر سەردەکەون. بەرە-بەرە پێداهاتوون؛ جارێك بەوەندە ڕازی بوون هـەر دەبەرگەکـەی ڕامێنیـــن و هـەر بـە پیـــرۆزی بزانیـــن؛ ئیتـــر نەیـخوێنیـــن. نەخێر وەختێ دیتوویانە ئەو مـــبارەك زانینـەش لـە قازانـــجی ئەوان نایە، بە زێڕ، بە زۆر، بـە هەرچـی لـە بەردەسـتیانە، مـەلای بـە ڕواڵـەت دینداری بێئاکاریان دنەداوە کە ئەم بەستانە هەڵبەستـن و هەڵوەستێکی وا ڕێـك بـخەن کە قورعان لە ناو موسوڵمان هەر ناوەکەشـی نـەمێنێ؛ بڵـێن دەسـکاری کراوە؛ بڵێن زۆری لێ دزراوە؛ بڵێن وەسەری خراوە؛ بڵێن تێك و پێك دراوە؛ بڵـێن، بڵێن... تا موسوڵمانان لەو قورعانەی کە هەیانە دوودڵ دەبن. ئەوسا بڵـێن ئـەو قورعانە دەگەڵ قورعانە ڕاستەکەی خوا ناردوویە و سپاردوویە کـە بـە پیـــرۆزی

بزانيــن، زۆر لێك جيان. قورعانی ڕاست وا لای ئيمامی نادياری و تا خۆی نەيــە كەس نايبينیّ. وەك دەشزانيــن هەتا سەرێك ئەم پيلانە سەری گرت و ئەم ژەهــرە موسولّمانكوژە لەسەر ڕووپەری كتێبان بە نووســراوی هاتــە بەرچــاو؛ چــاوی زۆر كەسيان پیّ نووساند. ديسان چا بوو خودا و ڕاســتان دەســتەيەك لــە زاناياـــمان بەرامبەر بەو فكرە وێستان و لە تەشەنەی ئەم ئاهۆيە بوونە لەمپەر و نەيانهێشت پيلانی شەيتان سەركەویّ. ڕايانگەياند كە ئەم قورعانەی هەمانە هەر هەمانە كە خودا بۆ پێغەمەری نارد و بیّ زياد و كەم گەيشتۆتە دەستی ئێمە. تۆزكــاڵی لــیّ نەدزراوە و هيچی لیّ پيلۆز نەكراوە.

مەلا دەڵێن ئەگەر عارەبيش بزانی، نابیّ بە بیّپرسی ئێمە مانــا لــە قورعــان دەيەوە. چونكە پێغەمبەر فەرموويە: «هەركەسیّ بە ئــارەزووی خــۆی مانــا لــە قورعان داتەوە، لە ئاگری جەهەندەمدا جــیّ خــۆش دەكــات». ئــەوان ئێمــە بــە جەهەندەم دەترسێنن. بەڵام خۆيان بە ئارەزووی دڵی خۆيان مانا بۆ ئايەت دەتاشن و بە هەر باریّ گەرەكيانە دەيچەرخێنن. چەند ئايەت هەن كە مانا لێدەرەوەكانی زانا! لايان وايە ئەم ئايەتانە چەند جوێن و تيــر و تانەن بۆ كۆمەڵێك لــە يــارانی پێغەمبەر و خوا ئەوەندە لە پەردەدا ئەم جنێوانەی پێداون كە هيچی لیّ تیّنەگەن و دڵيان نەشكیّ و تووڕە نەبن.

جا كەوابوو خودا لە ڕووی بەندەی خۆيدا تەقيە دەكا و دەپەردەدا جنێو دەدا. وا ديــارە ئــەو ئەســحابانە ســاويلكە بــوون؛ دە فيكــی خۆيــان نەگــەيون؛ تــا مامۆستاكانی خۆمان- كە زۆر زيرەك و بەهۆشن- توانيويانــە مەتەڵــەكان شــی كەنەوە و بە وردی لێكی دەنــەوە و پێمــان بڵــێن خــودا زيپكــی دە ئەســحابەكان گرتووە و تیّنەگەيون.

برادەری ڕۆشنبيــرم!

لێم ڕوونە تۆش باش دەزانی دينەدوژمنان چەند لەو قورعانە دەترســن. دەســا وەرە تۆيش بيزانە ئەوەی دوژمن لیّ ترساوە، چی تێدايە؟ هيچ نەبیّ لێــت حــاڵی

دەبێ کە قورعان بۆ ناردراوە و چۆن دەردێکی پێ دراوە؟ ئەو قورعانەی کە دەبوایە لە ژیاندا بەرنامە و ڕێی‌نموونمان بێ و تێ‌بگەین و دەکاری کەین، کرا بە نوشتە و فاڵنامە؛ خەونی پێ لێك دەدەنەوە؛ لەسەر سفرەی ژن مارەکردن دادەنرێ؛ بە لانکەوە هەڵداوەسرێ. ئەو کەسەی بە سەفەر دەچێ گەرەك بە بنیا ڕابرێ. جادووگەر جادووی پێ‌دەکەن؛ جنۆکە و دێوی پێ دەگرن؛ ئاڵە و شەوەی پێ دەردەکەن؛ دەمی گورگی پێ دەبەستن. مانگای بێ‌شیر وە شیر دەخا؛ بەرەکەت وە هەویر دەدا. لە جیاتی دەرمان و دوکتور دەکار دەکرێ. دەرمانە بۆ دەردەداران؛ زەنجیرە بۆ شێت و هاران. بە بێ ئەوە هیچ لە ماناکەی تێ‌بگەن، هەموو کارێکی پێ‌دەکەن. ئەوا وتمان قورعان فەرموودەی خودایە و ئەگەر نەشزانین چی تێیدا، هەر بە پیت و بەرەکەتە. بەڵام بۆ دۆعا چی بڵێین؟ زۆر کەس لە ئێمە لای وایە ئەو دۆعایانەی مەلایان لە کتێبانیاندا نووسیوە -بۆ تەنگانە- لە قورعان فریاڕەسترن.

برادەرێکم پێی گوتم: لە زینداندا حەفتا کەس بووین لەسەر سیاسەت گیرابووین. گشمان دەربەستی مەزەب بووین. ڕۆژێك ویستم بۆ ئایەتێك چاوم بە قورعان بکەوێ، لە هەر کامم پرسی نەیبوو. بەڵام ئەم حەفتا کەسەمان سەد کتێبی نووشتە و نزامان لەلا بوو!

نرخاندن و لێ نەزانین!

برام! برای ڕۆشنبیرم! کاکی خوێندەوار و نووسەر! مامۆستای ئازادیخوازم کە پێت وایە موسوڵمانگەل لە داوی کۆنەپەرستی گرفتار و بێ‌ئاگا لە ڕۆژگارن و تاوانەکەش دەخەنە سەر قورعانەکە! ئاخر خۆت قورعان دەزانی؟ تێگەیشتووی چی تێدایە؟ یان هەر بەوەندەی کە هێندێك کۆلکە ئاخوندی بێ‌ئاگا لە قورعانەکە بۆی گوتووی، وا قوشقی بووی و دڵت لە قورعان بێزاوە؟ ئێستا ئەگەر کابرایەکی نەخوێندەوار ئەمە بڵێ، لۆمەی ناکەم. بەڵام تۆی پڕ لە زانست و هونەر ناشێ نەدیدە حوکم دەی. هەوڵدە قورعان بزانی تا زۆر باش بۆت ڕوون بێتەوە کە

ئەوانەی وە دەم خۆيان ئێژن موسوڵمانيــن، چەندی ڕاستە؟ ئەمانە بە ناوی ئاييــن پڕوپووشی پڕوپووچيان دەمێشك و دڵ ئاخناوە. بوونە سەد دەستە، سەد تيـــرە و هەمووشيان بە ناوی قورعان يەكتــر بە كافر دەزانن. لە ناو خۆياندا شەڕيانە. نە ژينيان هەس نە دينيان هەس. تۆ هيچ نەبێ مێژووی پێشوو بــخوێنەوە تا بزانــی ئەم قورعانە لە دنيادا چــی كــردووە. لــەولاوە فەلــسەفەی يونــان خــاوەرزەوينی تــەنيبوو؛ لــەم لاوە شارســتانييەتی و دەســەڵاتی ساســانييەكان بــاڵی بــە ســەر خوێندەواری و ژياری دنيادا كێشابوو. گەلی عەرەب لەو نــاوەدا بێنــاو، بێنــان، بێكەس، بێدەر، پرژ و بڵاو، چۆڵپەرەستی دەوارنشيــن، نەخوێندەواری كۆڵــەوار، بەرباری ڕۆمان و ئێران، خوا بە سەريان دەكاتــەوە. پياوێكيــان لــێ هەڵدەكــەوێ دەبێتە ئەسپاردەی خودا؛ قورعانی بۆ بە خەڵات دێ. ڕاپەڕينێك ڕادەپەڕێ كە لــە مەودايەكی كەمدا مێژوو هەڵدەگەڕێتەوە و گەلی چەوساوە و ژێردەســتی دەبێتــە دەسەڵاتدار و تــەخت و بــەختی زۆردار سەرەونـــخون دەكــا و حــوكمی زەميـــن وەدەست دێنێ. ئەگەر كەيفت بە مێژووی لەمێژيش نايە، وەرە شۆرشــی جــەزاير شیكەينەوە كە من و تۆش لە بيــرمانە چۆن سەركەوت. فەرحات عــەبباس -كــە سەركردەی بەناوبانگی جــەزايرە- لەمــەڕ شۆرشــەوە دەڵــێ: «خــەڵكی بــاكووری ئەفريقا زۆر بە زبوونی و زەليلی لە ژێر دەستی داگيــركەری بێبەزەييدا دەژيــان. خودا كردی شێخ موحەمــمەد عەبدەی ميسری -كە شاگردی بــە ئيمــانی ســەيد جەماڵەدينی ئەفغانی بوو- هاتە ناومان؛ بوو بــە هــۆی ڕوونــاك بوونــەوەی دڵ و چاومان. حاڵی كردين كە لە باتی نوقم بوون لە ناو كتێبی دۆعا و نووشــتە، ئــەو گشتە باسی دەسنوێژ و مردوشۆری و تارەت گرتنە و هەزاران جڕ و جــۆنگی وا- كە وە ناوی حيكمەت و كەلام و ئوسول خەريكيانين- ئاوڕ دەينەوە سەر قورعان و هەرچی فەرموويە وا بكەين. ئەم مەزەببازی و شەڕسازی بە ناوی ئاييندارييەوە، لە ناو بەرين و بە دەستی گەل خەبات بكەين تا لە ژێر باری بێگاری داگيــركەران ڕزگار ببيــن».

فەرحات عەبباس لەسەر وتارەكەی دەڕوا و دەڵێ: «پەندی شيخ موحەمـــمەد

عەبدەمان دەگوێ گرت و بامان داوە سەر قورعان و بە ماناوە دەمانخوێند و مەلاکان دەچوونە لادێ و مانای ئایەتی قورعانیان بە خوێندەوارانیش دەگوت. لە ماوەیەکی زۆر کەمدا قورعان زانین کردیە کارێ هەر مەپرسە! بەرگی مەزەب مەزەبێنی لەبەر ڕۆحانی فێڵباز و لەبەر مەلای فریو خواردووی بەستەزمانۆکە دامالی. ئاومالك و لیتە و چڵپاوی پڕوپووچ و خەرافاتی لە مێشك و دڵان ڕامالی. هەمووی کردینە یەك هێز و بە دەستی گەل دەگژ فەرانسە ڕاچووین و کامڕەوا بووین. بەڵێ ئەو هەزارە زیلەی دیلەی کە لە باکووری ئەفریقا بە خۆیان دەگوت موسوڵمان، سەتانساڵ بوو لە ژێر چەکمەی بێگانەدا دەیانناڵاند، لەبەر خواش دەپاڕانەوە کە لە ئاگری جەهەندەم بە دووریان کا. کەس لە بیری نەبوو بێژێ لەسەر دنیاش لە جەهەندەمی داگیرکەر ڕزگارم کە!»

ژەنەڕاڵی فەرانسەوی (ئارگۆ) دەڵێ: ساڵان سەرانسەری جەزایر و توونس و مووریتانیا و مەراکشیان تاڵان دەکرد. بەڵام تاڵان کراوان لەبەر زیارەتی قەبران و لە ترسی جەهەندەم گریان، وا سڕ ببوون، هەست و خوستیان لێ بڕابوو.

ژەنەڕاڵ سوستێل لەوێوە نامەی بۆ ژنی نووسیوە؛ کە ژن لە فەڕانسە بووە. بۆی دەنووسێ: وا من لە ناو لێڕەواری تەلمەسان خەریکی ڕاوم. وا کوڕەکەشمان فێر دەکەم تفەنگ باوێ و بێتە نیشانە هەنگێو. تا ئێستا چەند عەرەبێکی هەنگاوتووە. حەز دەکەم تۆ بە دەماغ بی. ئێمە لێرە زۆر بە شادی ڕادەبوێرین. زۆر بەکەیفم. سەگەکانیشم بە کەیفن؛ عارەبەکانیشم باشن. زۆر بێدەنگ و بەستەزمانن. سوستێل درۆی نەنووسیبوو. عارەبە موسوڵمانەکان -کە بەر تیری بەچکە ژەنەڕاڵ دەکەوتن و وەکوو کەروێشك ڕاو دەکران- لەبەر نوێژ و پاڕانەوە و خێر کردن و ڕۆژوو گرتن، لە ترسی چوونە جەهەندەم، نەیاندەکرا بیر لە دنیا بکەنەوە. دنیاکەیان دوژمنی کافر دەیبرد و ئەوان خۆیان بە بەهەشتی پاش مردنیان دڵخۆش دەکرد.

لەو ڕۆژەوە کە پیاوانی زانای دینی و ئازادیخوای وەکوو موحەممەد عەبدە و یارانی، لە خەونی خۆشی بەهەشتیان ڕاپەڕاندن و لە مانای فەرموودەی خوایان

تێگەیاندن، ئیتر ئەو ساویلکە نەمان کە وەکوو ڕێوی ڕاو بکرێن و لە دنیا گزوفت بدرێن. تێگەیشتن کە ئەم دینە ئیسلامە پاکە بۆیە نەهات کە موسوڵمان بە تەنبەڵی پاڵ دەنەوە و هەر بە هۆمیدی دوای مردن دەستەوئەژنۆ دابنیشن و ئاوڕ وەژیان نەدەنەوە. خەزاکردن لە ڕای خوادا و خۆ ڕزگار کردن لە چنگی ستەمکار و داگیرکەران، ئەو پەڕی خوداناسینە. پێغەمبەری موسوڵمانان چەك بە دەست دەچووە مەیدان و بە گژ دوژمناندا دەچوو. ئەوی گوتوویە پێویستە لە بەرانبەر دەستدرێژکەر ملت کز کەی، پێغەمبەری فەلەکان بوو کە هەرگیز بە قسەشیان نەکرد. ئەگەر قورعان لەمەڕ تەرازووی خێر و شەڕ خەبەر دەدا، دەربارەی ئاسنیش دەدوێ. منەت لەسەر بەندە دەکا کە ئەم شتە بەنرخەی پێ ناساندووە. ئاسن واتا شمشێر و تیر؛ ئاسن واتا ئەسپابی ئاسوودە ژیان لە دنیادا.

قورعان دەڵێ: موسوڵمانان لەسەر کافر توند و تیژن؛ خاوەن بەزەن لە ناو خۆدا. تێگەیشتن کە ئەو هەموو گێرە و نێرە و هەرا و پێك هەڵپڕژانەیان لەسەر جەبر و ئیختیار و فتوای فلان و فیسار و هەڵوا بۆ مردوولێنان و زیارەتی چاك و پیران و دەستووری تارەت گرتن و ئاوی دەسنوێژ هەڵگرتن و مردووشوتن، فڕی بەسەر دینە ڕاستەقینەکەوە نەداوە و هەر کەسیش ئەم جۆرە کارەی بە کۆڵەکەی دین زانیوە، نوێژ و حەج و زەکاتیشی بەهرەی نەبووە.

لە سایەی زانینی قورئان نامۆیی و هەرکەبۆخۆیی لە نێوانیاندا باری کرد. یەکدڵ و دەست و شانبەشان -وەکوو دیوارێکی پۆڵا- لە ڕووی داگیرکەر وێستان و بانگەوازی ئازادیخوازی بەرز بوو. داگیرکەری فەڕانسەیان لە وڵاتەکەیان دەر کرد و بوونە دەوڵەت.

زۆر لە پیاوانی زۆر زانای جەزایری کە دینداریان زۆر بە هیچ و پووچ دەزانین و لایان وابوو ئایین ئەفیوونی گەلانە و تریاك کێش بۆ خەبات نابێ، بایان دایەوە سەر دین و ڕەگەڵ موسوڵمانان کەوتن. بۆ نموونە: عومەر ئوزغان- کە لە زانستی فەلسەفەی مارکسیدا بەناوبانگ و سەرۆکی حیزبی شیوعی جەزایر

بوو- شۆڕشی شۆڕشگێڕانی موسوڵمانی زۆر بەدڵ بوو؛ مەزەبەکەی خۆی وێڵ کرد و بوو بە هاوبەش لە شۆڕشدا. کتێبێکی لەژێر ناوی بەرزترین پلەی خەبات دەربارەی شۆڕش نووسیوە. سەرەتاکەی فەرمایشتی پێغەمبەرە کە فەرموویە: «بە قسەش بە دەم، زوڵمکەران دادەیەوە کردارێکی خواپەسندە». جگە لە عومەر ئوزغانیش، یەکیەتی خوێندکارانی نیشتمانی لە جەزایر -کە چەپی بوو- هاتە ناو ڕیزی شۆڕش و ناوی خۆی نا: یەکیەتی خوێندکارانی موسوڵمان لە جەزایردا. تەنانەت ڕۆشنبیرانی ئورووپاییش کە لەو ناوەدا دەژیان و دەیاندی شۆڕشی قورئان چەند لە کارە، دڵیان بۆ ئیسلام دەکورکا و لە خەباتی شۆڕشگێڕان بەشدار دەبوون. بۆ نموونە: هەنری ئالگ، کە لە ڕۆژنامەی بە ناوی کۆماری ئەلجەزایردا -زوانی حاڵی کمۆنیستانی جەزایر- سەرنووسەر بوو، وازی لە حیزبەکەی هێنا و هاتە ڕیزی موسوڵمانانی شۆڕشگێڕ. پولیسی فەڕانسی گرتی و لە زینداندا زۆریان جەزرەبە و ئازاردا. لە بیرەوەری ڕۆژانەی گرتووخانەدا دەنووسێت: «زۆریان چەرمەسەرە داوم؛ بەڵام شەرمە کە دەربارەی خۆم هیچ بڵێم. چونکە ئەوەی بەسەر ئەو موسوڵمانانەی دێنن ئەو بەجەرگی و نەترسانەی کە لەوانییەوە دەبینم، ئازاری من، ئازایەتیم، خۆ نانوێنێ. هەر ساعەتە شۆڕشگێڕێکی موسوڵمان لە بەرزایی چەند قاتەوە هەڵدەدێرن. هیچ کامێکیان ئامادە نین قسەی دڵیان لە لای دوژمن بدرکێنن؛ سووریش دەزانن دەکوژرێن. هەریەکە لەو نەبەردانە کە ئاوا هەڵیاندەدێرن، لەو کاتەدا بە دەمی پڕ لە خوێنەوە شتێك دەڵێن کە هیچ دەمانەکەی ناگەم. بەڵام ئەوەندە دەزانم ئەو سروودە لە هەموو سروودێکی لە دنیادا بۆ هانەدانی شۆڕشگێڕ بەهێزترە. بەو سروودە کە زۆر کورتە و لە چەند وشە تێناپەڕێ، ئەوەندە دەگەشێمەوە کە مەپرسە![١]»

بەڵێ نزیکەی دوو چەرخ داگیرکەری ئورووپایی دوولینگەیان وەکوو دۆڵپا لە

١- سروود نەبووە شادەوئیمانیان هێناوە؛ ئەو بە سروودەی زانیوە.

گەردنی موسوڵمانی ئەفریقایی هاڵاند. وەکوو گەنە خوێنی دەمژین و کەس نەبوو هاوارێك بکا. تا ئەوسا کە تێگەیەندران قورعان کتێبی خوێندن و ناوەرۆك بەکاربردنە نە بۆ موفەرك و سوێندخواردن. ئامۆژگاری ڕای ژیانە نە ودمی جادووگەرانە و دەرمانی سپڵ کوتان و قۆڵنج و ژانی ناوشانە. بە هاسانی داگیرکەریان ڕاوەدوو نا و دین و دنیای خۆیان پاراست.

خوا فەرموویە: کاتێ قورعان دەخوێندرێ، بێدەنگ بن و گوێ ڕادێرن. واتا تێبگە چی تێیدا. ئەو کەسەی مانای نەزانێ بەهرەی لەو بیستنە چییە؟

لە سەرەتای ئیسلامەتی، قورعان نووشتەی پێ نەدەکرا؛ دەخوێندرا و تێی دەگەین و دەکار دەکرا. دیمان چەند زوو دەوڵەتی ئێران و ڕۆمی لەبەریەك برد. لەم چەرخەشدا لە ئەفریقا قورعانزانان پەتپەتێنیان بە داگیرکەری کافر کرد.

ژەنەڕاڵ سوستێل ئەو گورگەی کە ڕاوەعەرەبی دەکرد، لە دەفتەری بیرەوەریدا نووسیویە: «قورعان کتێبی ئایینی موسوڵمانان شەڕنامەیە. هیچ وەك کتێبی دین ناچێ. کتێبی پیرۆزی خۆمان پێمان دەڵێ: نابێ دنیاتان خۆش بوێ؛ ئاشتی خواز بن! ئەگەر جەزرەبەشتان بدەن گلە مەکەن! ڕك و کینە دەدڵ مەگرن! تۆڵە لە کەس مەستێننەوە! کەچی ئەم قورعانەی ئەوان موسوڵمانان دنە دەدا هەرچی کافرە بیکوژن! ژن و منداڵیشیان بەرن! لە تالانی دوژمنانتان ڕانەوەستن! لە ڕاستیدا ئەم قورعانە بۆ ئەو ڕووت و ڕەجاڵانە شەڕ و هەرا هەڵگیرسێنە. پڕ کراوە لە گفتی جادووگەرانە و بە دەنگ و سۆزێك دەیخوێنن کە گوێگر دەهاروژێنێ و دڵی بەرەو خۆی دەڕفێنێ. موسوڵمانان کە قورعانەکە دەبیسن، کرژ دەبن و لێمان دەبن بە ئاگر و بە هیچ بارێ چاریان نایە».

گلادستۆن، جوولەکە بەناوبانگەکەی سەروەزیری ئینگلیزەکان -کە لە دنیا داگیرکردن بەناوبانگ بوو- جارێك لە کۆڕی نوێنەران لە جەنگەی وتاردانیدا قورعانی بە مێزدا کوتا و بە تووڕەییەوە نەڕاندی: «هەتا ئەم قورعانە ماوە موسوڵمانگەل بۆمان نایەنە بەربار و ناتوانین وڵاتەکانیان بە هاسانی داگیر بکەین».

من ئێستا لەو بڕوایەدام دینـدوژمنـان، ئەوانـەی چـاویان بڕیوەتـە ئیـسلام خواردن، زۆرلە مێژ ساڵە تێگەیون کە بایەخی قورعان چەندە و زانیویانە ئەگـەر ئێمە لە ماناکانی سەر دەرکەین و بیکەینە دەسـتووری ژیـان، هـەرگیز نـاتوانن بـمانـخۆن. بگرە لەوانەشە ئێمە پەلاماری ئـەوان بـدەین و بەردەسـتیان کـەین. جاکەوایە، بە هەموو هێز و توانایان کارێکی وایان کردووە کە تـێ نەگـەین چـی تێدایـە. کاکڵمـان لـێ بـشارنەوە و لـە دوورەوە بـە دیـمەنی تێکوڵەکـەی بـمانـخافڵێنن.

جـا هـیچ بـە دووری نازانـم ئـەو شـتانەی هێنـدێك لـە کۆلکەمـەلایان خستوویانەتە ناو دین و هیچ فڕیشی بەسـەر دینەکـەوە نییـە، دەڵاوی مێـشکی گڵاوی کافری موسوڵمانخۆر بێ. تۆ بڕوانە ئەوا چەند ساڵ و زەمانە مەلاکانـمان پێمان دەڵێن کە هەر دەرد و بەڵایەکی بەسەرمان دێ لە خواوەیە. بەڵاش خەڵاتی خودایە دەمانداتێ. دەبێ سوپاسگوزاری بـین و هەرکـەس لـە هـەموو حاڵێکـدا شوکری خودا نەکا کافرە. دنیا لاکی بۆگەنیوە. ئەوانەی دنیا دەخوازن سەگەلێکن لە دەوری مشتومڕیانە. دنیا تا سەر بۆ کەس نابێ؛ دەبێ هۆشـمان هـەر لـەولا بێ. ئەگەر بەهەشـتت گەرەکـە، گـەرەك لـە دنیـا واز بـێنی. دوو گونـدۆرە لـە دەستێکدا هەڵناگیـرێن.

کەچی دیندوژمنی زانای ئاگا لە قورعان دەزانن دەستووری ئیسلام وا نییـە. قورعان دەڵێ: بەگژ داگیـرکەردا بچن! دیندوژمنانتان بکوژن! بۆ هیچ هێزێك لە دنیادا -جگە لە خوا- سەر کز مەکەن! ئازاد هاتوونەتە دنیاوە؛ ئازاد بژین!

قورعان دەڵێ: «ئەو کەسانەی فەرمانی خوا بەجێ دێنن، نوێژان دەکـەن، بـۆ کاری خۆ ڕاوێژ بە یەکتـری دەکـەن، لـە ڕۆزیـەکی کـە ئێمـە پێمـان بەخـشیون ئەوانیش لە ڕاهی خودا دەیبەخشن، ئەوانەیش کـە تۆڵـەی خۆیـان لـە زۆرکـاران دەسێننەوە، لـە بەرانبـەر خراپـەی خراپـەکاردا خراپـە دەگـەڵ دەسـتدرێژکـەر دەکەنەوە، خوا گازندەیان لێ ناکات.»

ویل دورانت ئەو نووسەرەی کتێبە بەناوبانگەکەی مێژووی تەمـەدونی دنیـای

بۆ نووسیوین، لە شوێنێکدا نووسیویەتی ئەم ئایەتە: «هەرکەس تەعەدای لێ کردن ئێوەش بارتەقای تەعەدای تۆڵەی خۆتان بکەنەوە»، دەگەڵ ئەو ئایەتەی ئینجیل: «ئەگەر کەسێك زللەی لە لاڕوومەتی ڕاستت دا، تۆ ڕوومەتی لای چەپیشی بۆ ڕاگرە. ئەگەر کەوایان داوا کرد، تۆ عەباکەشتیان بدەرێ.» بەرانبەر بە یەکیان بکەین، زوو تێدەگەین ئایەتی قورعان دەرسێکە بۆ پیاوەتی و ئازایەتی؛ ئایەتی ئینجیل ئاکاری ژنانە فێری پیاو دەکا.

برای زانای ڕۆشنبیرم!

ببوورە کە عەرزت بکەم تۆ کە لە دواکەوتنی کۆمەڵگات پەرێشانی و لات وایە خەتای قورعانە کە تووشی ئەو تووشییەی کردووین، بە هەڵە چووی. تۆ مەڕوانە ئەو ئاپۆرەی ڕەمەکیانە کە هیچ دە قورعان نەگەیون چی تیایە و هەر چاویان لە دەم مەلایە و مەلاش یان لە گزیکاری، یان لە ساویلکەیی و کەمزانی وای فێر کردوون کە لایان وابێ قورعانیش هەر وەك نانی تەکیە وایە بۆ متفەرك نەبێ نابێ؛ وەك کێلی کۆنەقەبرانە هەر بۆ چلدانە گرتنەوە بەهرەی هەیە و هیچی‌تر نا. ئەو فێڵ بە قورعان کردنە لە مێژووی ئیسلامەتیدا زۆر کۆن و لە مێژینەیە. پیاوی وەکوو ئەبووزەری غیفاری پێ لە ناوبرا. چونکە دەیگوت قورعان چۆن دەڵێ، وا بکەن. قورعان کرا بە ئامرازی دەستی فێڵباز بە نووکەڕمبان داکرا.

بەر لە هەر شت پێویستە بۆ خۆت مانای قورعانەکە باش بزانی! ئەوسا بۆت ڕوون دەبێتەوە کە ئاخۆ مایەی نەگبەتە یان سەرمایەی سەرکەوتنە؟ بۆ نموونە کەربەلات وەبیر دێنمەوە:

کەربەلا -وەك مەلا دەڵێ و دەناو مێشکی خەڵکی ناوە- دەشتێکە ڕۆژێك لە ڕۆژان بووەتە شەڕگە. جەنگێکی بەسام ڕووی داوە؛ چەند کەسی تێدا کوژراوە. ئێمە دەبێ بۆ ئەو کوژراوانە بگرین و لە گریان و شین بەولاوە هیچ لەو بارەوە نەزانین.

کەچی ئەگەر زانایانە وەبەر مـەحەکی بیـری دەین، تێدەگەین کە ئەم ڕووداوە چەند گرینگە. کارەساتەکەی کەربەلا، نامەی ئازادی گەلانە کە بـە خـوێنی ئـاڵ نووسـراوە. گـەورەترین دەرس و پەنـدە بـۆ ئەوانـەی لـە بەرانبـەر زۆردار و ستەمکاراندا ئازایانە خەبات دەکەن. فێرگەیەکە پێمان دەڵێ لە ڕێگـەی ئـاواتی پاکدا ئاور وەسەر گیان دانەوە ڕەوا نییە.

دەوڵەتێکی هەرە گەورە بە سەد هەزاران چەکدار و شەڕکەرەوە دەبەر دەسـتی کەسێکدایە بە ناو خەلیفەی ئیسلامە و بـە کـردەوەش هەرچـی خـوا فەرموویـە نایکا. زوڵم و زۆری لە هەژاران، دادنەپرسینی بێچاران، کرووسینەوەی بێدەستان، ڕمێنی دنیاپەرستان، ڕۆژبەڕۆژ لە گەشەدایە و هەروا ڕیشە ئاژۆ دەکا.

حوسێن ئەو خاوەن ئیمانەی بڕوای بە قورعـان هێنـاوە و دەزانـێ پێغەمبـەر دەڵێ «ئەگەر زوڵم و زۆر هاتە ناو، پیاو دەبێ بە گژیدا بچێ. ئەگەر توانا هـەبوو بە دەست، دەنا بە دەم. ئەگـەر ئـەویش نـەکرا بـە دڵ؛ کـە سـێهەمیان ئیمـانی هەرەلاوازە» نایەوێ لە فەرمانی دەرچێ و ناشیەوێ هـەر بـە دەم و دڵ بـەرەنگار بێ، دەس بە شـمشێر بەرەوپیـری مەرگی لە ڕای خوادا دەچێ. ئەو پێـشمەرگەی بەرفەرمانە، ئەشێ بەرانبەر بە قورئان تێبکۆشێ تـا بـەدکاران لـەناو دەبـا یـان گیانی خۆی بەخت دەکا. شۆرشی حوسێن کتێبە؛ شوێن و دەستوور و یاسـایە بـۆ هەموو ئازادیـخوازان لە دنیادا؛ کە لە ڕێی دۆز و مەبەستا نابێ هـیچ بیـر لـە هێزی زۆری دوژمن و ماف داگیـرکەر بکەنەوە. خوێن بەخشیـن بۆ ڕزگار بوونت لە داگیـرکەری هەژارخۆر، بەڵگەی هەرگیز نەمردنە. بەڵێ حوسیـن و یارانی ئەو دەستە نەترساوە بوون کە لە پێناو ئازادی موسوڵماناندا، بە خوێنی گەش دەشتی کەربەلایان داشت و خەڵکی دنیایان تێگەیاند کە شـەنگەداری ڕزگـاری، خـوێنی لاوانی پێدەوێ تا بەر دەگرێ. هەر ئاواتێکی پیاوانـە- هەرچـەندە زۆر دژواریـش بێ- سەری لە ڕێگەدا بدرێ، هەر سەر دەگرێ. وا دەشزانیـن کە سەرەنـجام بـە کوێ گەیشت. ئێستا و ئێستاش بەدکارەکان -کە لایـان وابـوو سـەرکەوتن- بـە نەفرینەوە ئاوا بوون و توون بە توون چوون. ئەو شەهیدانەی کەربەلاش بـە نـاوی

چاكەوە زيندوون و خۆشـمان دەوێن. خۆش ويستنی شۆرشگێڕانی وا پاك و چاك و بە ئيمان بـۆ ئەوانـەی كـە فێڵبـاز و نەزانـخۆرن، بـەهرە و قازانـجی نەئـەدا ئەگەرمەبەست لە شەڕی دەشتی كەربەلا بە لای خۆياندا نەگۆڕن. باسـی شـۆرش دژی زاڵم و خوێنمژان، بە گژدا چوونی پياوكوژان، ئازاد بوونی دەستەی هەژار لـە بێگار و چەوسانەوە- كە مەبەستی هەرە گرينگی حوسـێن بـوو- بـن لـيچ درا و حوسـێنيان وەك سەرسـۆفيلكەی مەنـسووری هـەللاجئاسـايی يـان مەسـيحی خاچپەرستان لە قەڵەمدا.

خاچپەرستان دەڵێن مەسيح هەر بۆيە پەيدا بوو خۆی بە جوولەكە بە كوشـت دا و تاوانی پەيڕەوەكانی پێ ببەخشن. كۆلكـە ئاخونـدی مـەش دەڵـێن حوسـێن ويستی لە كەربەلايە بيكوژن تا لە ڕۆژی قيامەتا خۆی بكاتە تكاكارمـان. لـەوە پێوە كاری نەبووە. دەئێستا ئەگەر ئەو كەسەی ناويان لێ ناوە ڕۆشنبيـر وەك ئەو نەخوێندەوارانەی كە بە شات و شووتی مەلای نەزان يـان حيلـەباز لـە ڕاسـتەڕێ بازدراون، بيـر لە عاشورا و كەربەلا بكاتەوە، چۆن من پێی دەڵێم ڕۆشنبيـر؟ بـە بڕوای من هەزار باريش خوێندەوار بێ، لە نەخوێندەواران زۆر پتـر زەيـنكـوێر و كۆڵەوارە. ئەويش هەر مێشكی تەزيوە؛ بەڵام بە بارێكیتردا با بزانيـن لەبەرچـی و بۆچی؟

كۆنەپەرست و ڕۆشنبيـر

وەك دەزانيـن ئێمە ئەمڕۆ بەو كەسانەی كـە بڕوايـان بـە قـسەی پڕوپـووچ و بن شڕ هەيە و بە ئافاتی خەرافاتەوە گيـرۆدەن، ئێژين دەسەی كۆنەپەرست كە من بەڕاستی نازانـم. بە بڕوای من بەو پڕوپووچ پەرستانە، دەبێ بێژين: دوورەهەسـت و گوێرەكەی گێژ. ئەو كەسانەش كە دوژمنی خەرافات و پڕوپووچن، تێگەيشتوون كە خەرافات كۆمەڵگا لەبەر يەك دەبا و زيانی ژيانە و گەرەكيانە بتۆژنـەوە كـە ئەم ئاهۆ مرۆكوژە كەی هاتۆتە ناو كۆمەڵ و چۆن جێگەی خۆی كردۆتەوە و چۆنی بيـر لە ڕاستەقانی لەبيـر خـەڵك بردۆتـەوە؟ چـۆن توانيويـە سەرچـاوەی ڕوونـی

دینەکە شلوێ بکا و سەر لە مەردم بشێوێنێ؟ بە زانایی، دەراوەکان ڕوون کەنەوە و سەرچاوە بەسەر کەنەوە و بزانن ئاییــن لە پێشدا کە پەیدا بووە، چــۆن بــووە و بۆچی وای بەسەر هاتووە؟ تێبکۆشن جــەماوەری خاپێنــدراو حــاڵی بکــەن. واتــا دەردیش بناسن و دەرمانیشی بدۆزنەوە و دەردی نەزانیــن چارە کــەن، دەتوانیـــن بەوانە بێژین ڕۆشنفکری خاوەن بەهرە. کەچی ئێستا لە ناوماندا دەستەیەك هــەن هیچ ئاگایان لە ڕابردووی ئیسلام نییە؛ نازانن قورعان چی تێدایە. هەوڵیان نەداوە بزانن سەرەتای ئەو پڕوپووچ و خەرافاتە لە کوێوە سەری هەڵــداوە. هــەر دەزانــن گاڵتە بەو مەردمە بکەن کە باوەڕیان بەو پڕوپووچانە هەیە. لایان وایە بە گەمە و گاڵتە پێکردن دەبڕێتەوە. بە خۆشیان ئێژن ڕۆشنبیــر! دەیسا من ئەم تەرزە کەسە زۆر بە تاریکبیــن دەزانــم و دەگەڵ کابرای ساویلکەی بەستەزماندا فەرقی ناکەم. هــەکیان وەك یــەك بێــچارەن و هــیچ کارێکیــان لــە دەســت نایــە. ســاویلکەی نەخوێندەواریش وەك ئەو لە قورعان نازانێ و نازانــێ خــوا چــی فــەرمووە. هــەر لەوساوە ساوا بووە و تازە زمانی گرتووە و گوێی بۆ قسە و بــاس گرتــووە، پێــی گوتراوە ڕێ و شوێنی ئیسلامەتی، بڕوا بە خــوا و بــە قورعــان و حــەج کــردن و زەکات دان و عەلی و حوسێن خۆشویستــن و چاوەنۆڕی ئیمامی زەمــان کــردن و پــەنا بــردن بــە مەرقــەدی ئیمــامزادانــە. بێــچارە تێگەیەنــدراوە کــە پیــاو بــا موسوڵمانیش بێ، با هەرچی فەرمانی خواشە پێکی بێنێ، دیــسان لــە بارەگــای خودا وەك چڵەپووشێك نانوێنێ و زۆرحەستەمە دەنگی بە خــودا ڕابگــا. ڕێگــای چارەی هەر ئەوەیە پەنا بەرێ بە یەکێك لەو پیاوچاکانەی کە لە خوداوە نــزیکن. ئەوان بۆی ببنە تکاکار کاری چاکە و لە ژێر سایەی ئــەو گــەورە ســایە چــەورانە پاروو دەڕۆن هەڵدەکێشێ! لەم بارەوە هێندەی دەگوێ ئاخنراوە کە ئەو نەزانە لای وایە هەر دەستێکی لە دامــێنی تکاکــارێکی وا گیــر بــێ، ئیتــر بەسیە. بــا سەرپێچی لە فەرمانی خوا کردبێ، با ماڵی خەڵکی خواردبێ، با هەرچــی دەڵــێن لە شەرع و قورعاندایــە نــەیکردبێ، گــرینگ نییــە؛ تکــای ئیمــام و پیاوچــاکان دەفریای دێ؛ ڕێگە نادا بەرپرس و حیــساب بکــەوێ و عەدالــەت شــوێنی خــۆی

بگریّ.

ئەگەر فلاَنە ئیمانـدار لـە خـەزادا بـە کوشـت چـووە و شـەهیدە و دەچـیّتە بەهەشت، ئەم- کە تکاکاری هەیە- بە بیّشەڕ و خۆ بەکوشت دان دەتوانیّ پلـەی چەند شەهید بەدەست بیّنیّ. وەك لەمەوبەریش لیّی دواین بـە فەرمایـشتی مـام ئاخوند فرمیّسك ڕشتن بۆ حوسیّن بەسە بۆ چوونی بەهەشت و دەرەجـەی شـەهید ساندن و خۆدزینەوە لە سزا و لیّپرسینەوە. جا بەو پیّیە هەروا تۆزیّك سەرنج بـدە و ئەم دیـمەنە بیّنە بەرچاو:

ڕۆژی زیندوو بوونەوەیە. هەموو گیاندار لە مەحـشەر کۆبوونەتـەوە. چـاك و خراپ هاویڕ دەکریّن. بانگ لـە شـەهیدان کـراوە ڕیـز ببەستـــن؛ هـەتا چـاکەی سەردنیایان بیّتەوە ڕیّ و پاداش لە خودا وەرگرن.

شەهیدانی خەزای بەدر، عەلی، حوسیّن، هەمزە، عەبباس، حوڕ، جەعفـەری تەییار، ئەنەس، خەباب، یاسری عەمـمار و هیکە لە ڕیّز یەکەوە ویّستاون. چەند کۆنەحاجی خۆمالّی ڕەزاگرانی خویّنتالّی کەچەلّی زگ دەرپـەڕیوی بەلـەرە لەبـەر بەز و پیو، تەزبیح بەدەست لە تەنیشتیانەوە ویّستاون، چاوەچاون کەنگیّ میدالّی شەهادەت لە فرشتەکان وەردەگرن.

وامن بە خەیالّ حاجیەکی هەلّدەبژیّرم کە هەر بزەی ســمیّلّیەتی و گالّتـە بـە کلکی خۆی دەکا. دەچمە تەکیەوە و دەیدویّنم:

- سەلام، حاجیاغا گیان، خیّرە؟ چۆنە تەشریفت لیّرەیە؟!

- پاداشی شەهید وەردەگرم.

- تۆ لە کام خەزا بەشدار بووی؟ دەگەلّ کیّ ڕا شەهید کرای؟

- ئای بابا وازمان لیّ بیّنە! خەزای چی و شەهیدبوونی چی؟ شەویّك هیّنـدەم فەسەنـجوون خوارد، گرفتم پیّ کرد و مردم!

- بـمبوورە ئەگەر لیّت پرسم چۆن دەفەرمووی پاداشی شەهید وەردەگرم؟

- وەلّلاّ پەرژین بیّ لە ڕووتا؛ بیلامانیّ. ئەو شەوەی کە تیّیدا مردم یەکشەمە بوو. شەوەکەی هەینوی ڕابردوو عوسلّم کرد و چـوومە ناوجـیّ. دۆعایـەك هەیـە

مەلایەك فێری کردووم و دەیفەرموو هەرکەس لە شەوی هەینیدا حەفتاجارانی بخوێنێ، خوا لە قیامەت دەرەجەی حەفتا شەهیدی خەزای بەدری خەلات دەکا. بە برام بلێم هەر لەسەرجێ حەفتاکەڕەت دۆعا بۆرم خوێند و نووستم. هەر سەرم لە گۆڕ هەلێنا، پیاوانی خوا هاتنە شوێنم؛ گوتیان وەرە! وامزانی دەمبەن حیسابی فەسەنجوونم لێ دەکێشن. بیری مردنی خۆم دەکرد. بیری ئەوەندەم نەدەبرد کە من خێری دۆعای گۆرینم پێ دەگا. وام دەبینی بە دەرەجەی حەفتا دانە شەهیدەوە لای ئەمانەی کە هەر یەکەی بە شەهیدێك داندراون ڕاوێستاوم. هیچ دەزانی چۆنە بە یەك شەهید ڕازی بووم و پلەی شێست و نۆ شەهیدم لە دەفتەر قەلەم کێشاوە؟

- ئادەی بزانم لەبەر چی؟

- لەبەر دلی ئیمام حوسێن. نازانی چەندەم خۆش دەوێ. وەك دەزانی ئەم ئیمامە نازەنینە دەگەلَ حەفتاودوو کەسدا لە خزم و کەس و یارانی لە خەزایە لەسەر دەشتی کەربەلایە شەهید کران. هەر یەکیان بە شەهیدێك دانراون. جا من بۆ ئەوەی ئیمامی خۆشەویستم بەزەیی بە خۆیدا نەیە و نەشکێتەوە، وتم منیش هەر بە شەهیدێك حیساب کەن. منیش وەك ئەو. چاکم نەکرد؟

- ئافەریم بۆ ماریفەتت. وەبالَ بەستۆم پیاوەتیت کرد.

ئێستا بۆمان هەیە بلێین ئەو بۆرەپیاوەی لای وایە دۆعا لەسەر جێ بخوێنێ، بێدەردیسەر و ماندوو بوون لە بەهەشت پالَ دەداتەوە، کونی دۆعای گوم کردووە. بەستەزمانە و فێلبازێکی پیاوخەلەتێن ئاوا لە خشتەی بردووە.

بەلام ئەگەر خوێندەوارێك کە بە خۆی دەلێ ڕۆشنبیر، لای وابێ هەلخەلەتانی ئەو ساویلکە نەزانانە و فەرمایشتی فێلبازانەی ئەو ئاخوندەی کە دۆعا فرۆشی دەکا بریەتین لە ئیسلامەتی ڕاستەقینە و هەرکەس بلێ موسولمانم وەك ئەوانە و دەبێ گالتە بە ئەقلی کەین، بە بڕوای من ئەویش وەکوو حاجیەکەی باسمان لێوە کرد ڕێگەی ڕاستی لێ تێك چووە؛ چونکە هەردووکیان لە ڕاستی بێخەبەرن.

ڕاستت دەوێ دەردەکەمان دوو سەرەیە: وا لـە لایەکـەوە دەیبینیـن سـەتان ساڵە کۆلکەمەلای گوێنەدەر و حەشاماتی نەخوێندەوار و کۆڵەوار لە ناو لیتـە و جلّیتاوی پڕوپووچدا دەتلێنەوە و ڕۆژ لە دووی ڕۆژ پتـر نوقمی زەلکاوی خەرافات دەبن. لەم لاشەوە چینی تازە پێگەیشتووی لاومان هەیە کە لە لاوە یان لە ناوخۆ دەرسی لاوەکی دەخوێنن؛ خۆیان ناو ناوە ڕۆشنبیـر. هەر یەکتـر دەناسن و بەس. چـیغیان بـە لای جـەماوەرەوە گرتـووە. لـە زانکـۆدا لـە سـەرپەڕی گۆڤـار و ڕۆژنامەکاندا، بە وشەی نیوە بێگانەی ڕەق و دژوار، بە شیعری نوێ -کە هەر بـۆ خۆیان تێی دەگەن- هـەر لـە پەسـتا گاڵتـە بـەو مەردمـە دەکـەن کـە فریـوی ئاخوندەکانیان خواردووە. نوکتەی سەیر هەڵدەبەستـن؛ قاقـا پێیـان پێدەکـەنن! کەسیش نییە ئەو بەناو ڕۆشنبیـرانە تێبگەیەنێ کـە ئێـوە بـۆ گەلەکـەتان لـەو ئاخوندانە کەمتـر نیـن کە ئێـوە گـەپیان پـێ دەدەن. ئێـوە ئەگـەر بـە ڕاسـتی دڵسۆزی گەل بان، دەبوایە لە جیات پێکەنیـن بۆی گریابان.

کابرای بەستەزمانی نەزان لەو ڕۆژەوە کە پای خستۆتە دنیـاوە بـە خـەرافات گوش کراوە. بەو بیـرو بڕوا نارێکەی بە بڕوای تۆ گاڵتەجارە، بـانگی بـە گوێـدا لێدراوە و هەر بەمەش فرچك کراوە. چۆن فێر کـراوە، وا ژیـاوە و تـا دەشـمرێ هەروا دەژی. ئەو لای وایە قورعان و ئیسلام و ئیمام هەر ئەوەیە کە ئاخوندەکـە گوتوویە. چۆن بزانێ ئەو ڕێگای ئەو گرتوویەتی ڕێگەی خودا و قورعان نییە؟

مامۆستا ڕۆشنبیـرەکەی تازەکوورەش کە دەبوایە زۆر باش ئاگـای لـە دینـە ڕاستینەکە با و ئەوسا بە هێدی و هێمنی و لەسەرخۆیی کابرای ساویلکە بدوێنێ و بە زمانی خۆش لەو هەڵەکاریەی دەربێنێ و بیخاتە سـەر ڕاسـتەڕێگە، ڕەپ و ڕاست پێی دەڵێ کەر و هیچنەزان و لە ڕوویدا دەحیلکێتەوە!

چۆن وا دەبێ؟ چۆن هەق نەدەین بەو چینە نەخوێنـدەوارە کـە دەربـارەی ئـەو تازەکلاّنە بێژێ: پۆلێك منالّی هـەرزەکار، سـەرێك چـوونە کافرسـتانی، پیـت و لـەتێکیان خوێنـدووە؛ ئیتـر خۆیـان لـێ گـۆڕاوە. دینەکەشـیان دۆڕانـدووە و هاتوونەوە. ئێستا وەزوانێ شەق و شڕ، پڕ لە وشەی ڕەق و دژوار -کـە تەنانـەت

ئاخوندی ئاواییەکەشمان سەر لە مانایان دەر ناکا- تیز و گاڵتەمان پێ دەکەن؛ وە دینەکەمان ئەخەنن. چار هەر ئەمەسە دەریانکەین یان هیچ نەوێ خۆمانیان لێ دوور خەینەوە.

بە بڕوای من تا وا بین و ڕۆشنبیرمان کردە و ئاکاریان ئەمە بێ، هەزار ساڵی دیش لەم شوێنەی کە ئێستای تێداین چەقیوین. نەزانەکان هەروا نەزان دەمێننەوە. لە جیاتی ئاوڕدانەوە سەر ئیسلامی ڕاستەقینە و قورعان خوێندن بە ماناوە، دۆعای مەلا دەخوێننەوە. لایان وایە دنیا هەر ئەمەی تێدایە و سەرمایەی دوای مردنیشیان دەنگی بە خودا ڕاناگا؛ گەرەکە داژدارێکی بێ کە خۆشەویستی خودایە تا بیباتە بارەگاوە. ئەو پەنا و تکا و ڕەجایەش چەند پلەیە: تۆ لەبەر ئاخوند وەپاڕێ! ئەویش دۆعات بۆ لە ئیمام بکا، ئیمام بە خوات بناسێنێ و تکات بۆ بکا و بچییە بەهەشت.

تا ئاخوندیش دێتە سەربار کە ئەم کارە ئەنجام بدا، ئەشێ تۆزێك خۆت بوخرێنی و دیاری و میاریەکی بۆ بەری. قیامەتیش کەبابخانەیە! چەندی بدەی هێندە دەخۆی.

تۆی ڕۆشنبیر کە لە سەرتە ئەم کابرا نەخوێندەوارە تێ بگەیەنی: خودای گەورە لە قورعاندا ڕێ و شوێنێکی بۆ داناوین؛ هەرکەس تۆزێك لێی لابدا، سزای دەدا. ئیتر بەرتیل و تکاکار هیچ کارێك لە خودا ناکەن، لۆمەی دەکەی؟ بەر تەشەر و تانەی ئەدەی؟ سورمەی دەچاوان ناکێشی، کوێری دەکەی؟! دەرسی دادە! ئازا و پووکی پێ نیشاندە! با ئەو بێچارە تێبگا ڕێگای ڕزگاری کامەیە؛ چۆناوچۆن دەستی بڕاوە و ژیانی بە فێڕۆ دراوە. مەسەل دەڵێ: تۆ سکەی زیوی خۆت دەرخە! گاڵتە بە قۆشەی من بکە.

لە پاش مردن هەستانەوە

بەداخەوە ئەو چینە سەربەمێزەرەی ناومان لێ ناون ڕۆحانی، دەستیان دەم کارەش وەرداوە و بە قازانج و بەهرەی خۆیان، چەرخیان داوە. بۆ خۆیان کە زۆر

خۆش بژین، قەیدی نییە! بەڵام وایان بردۆتە مێشکی ئێمەوە کە ئەگەر دنیامان دەوێ، گەرەکە ئەولامان نەوێ. ئەبێ ژینی سەردنیامان جەهەندەم بێ تا لەو دنیا چاومان وە بەهەشت بکەوێ. با بە ورکە نانی ڕەق و کەڕوو هەڵێناو خۆ تێر کەین؛ بە تاڵی و سوێری ڕابوێرین هەتا دەمرین. ئەوسا پێخۆری چەور و زۆر مەزەدار و تورش و شیرین لە بەهەشت چاوەنۆڕمانە. ئەم قسەیەش دژی ئایەتی قورعانە کە فەرموویە: «بێژە! کێیە ئەو شتە جوانانەی خودا بۆ بەندەی خۆی داهێناوە و ئەو ڕزقە خۆش و بەتامەی دەتانداتێ، پێتان دەڵێ ناڕەوایە؟ بێژە! ئەو هەموو خوشیك و خۆشە خوا بۆ ئەوانەی داناوە کە لە ژینی سەرزەمیندا باوەڕیان بە خوا هێناوە و لە ڕۆژی هەستانەوەشدا هەر دەیانبێ.»

پێغەمبەری خوا فەرموویە: «وا کۆشش بکە بۆ دنیات لات وابێ هەرگیز نامری! واش بۆ ئەولاش خەبات بکە وەبزانە هەر سۆزی دەڕۆی!».

دینی ئیسلام دنەی موسوڵمانان دەدا زەوی و زاری زۆر بکێڵن؛ باغ بنێژن؛ لە بەرهەمی شان و باهۆی ماندووی خۆیان بەرێ بچن. چاویان لە دەستی کەس نەبێ. پەیدا کەن و لە ڕای خودا لێی ببەخشن. ئەوانەی دەڵێن هەر کەسێ لە دنیادا بەربەڵا بێ لە ڕۆژی هەستانەوەدا کەیفی سازە، حیلەبازن؛ بۆ خۆیان لە دنیا سازن و نایانەوێ کەس بیانگاتێ. لێت ڕوون بێ خۆپەرستن و هیچیان خودا ناپەرستن.

پاڕانەوە

پاڕانەوە و نزا و دۆعاش لە لایەن بە دیمەن زانای کەمزانەوە لە ڕێگەی خۆی لادراوە. دەڵێن بەندە لەسەریەتی خۆی وەك پووشێکیش نەزانێ. هەرگیز نابێ بڕوای وابێ کە هیچ کارێکی لەدەس دێ. ئەشێ بۆ هەموو ئاواتان دەستەودامانی خودا بێ. کەچی بەراوەژوو بۆی چوون و تێنەگەیون.

نزا ئەسپۆن و ئاو نییە پەڵەی پیسی بشواتەوە. کەس بە دۆعا و پاڕانەوە ناتوانێ قانوونی خودا بەربەست بکا و سەرەڕای گونا بەخشینیش خەڵات و پاداش

وەرگرێ.

هەر لەم شاری تارانەدا، لەم ڕیزە وتارانەدا، ڕۆژێك لە کۆنفرانسێکدا سەبارەت بە ئیمام سەجاد و دۆعاکانی باسێکم کرد. لە جەنگەی وتارەکەمدا هاتە یادم کە «پرۆفسۆر ئەلکسیس کارل» دەربارەی چۆنییەتی نزا بڕوایەکی تایبەتی و سەربەخۆی هەیە کە من زۆرم لا پەسندە. لەمەڕ ئەویش هێندێك دوام.

کاتێ لە پاریس دامەزرام بۆ یەکەمجار ساڵی ١٣٣٨ نووسراوێکی ئەو پرۆفسۆرەم وەرگێڕا کە سەبارەت بە پاڕانەوە نووسیبوی. لەوساوە چەند جارێکیتر چاپ کراوە.

لەم ئاخر ئۆخریانەشدا، دەگەڵ باسە بەنرخەکەی «موهەندیس بازرگان»دا -کە ئەویش هەر لەم بابەتەس- لە نامیلکەیەکی جواندا چاپ و بڵاو کرایەوە.

ئەلکسیس کارل لای وایە پاڕانەوە لەبەر خودا لۆ بنیادەم وەك ئاو و هەوا پێویستە. ئێژێ نزا و پاڕانەوە لە گیانێکی پڕ لە تاسەوە دەردەچێ. ڕاز و نیازێکی زۆر پاکە لە هەناوی پڕ هاڵاوی ئەویندارانی خوداوە سەر هەڵدەدا. بەرهەمی پاڕانەوەمان بە دڵسۆزی گیان و دڵ مشتوماڵ دەکا. سۆمایی دەدا بە چاوان؛ سیسی پێ دەبووژێتەوە.

دەڵێ: «نیچە» تێنەگەیوە کە گوتوویە: پاڕانەوە لەبەر خودا نیشانەی بێدەرەتانی و دەستەوستانی مرۆڤە و پیاو سووك دەکا. پێچەوانەی قسەی نیچە، پاڕانەوە دەبێتە هۆی گەیشتن بە بارەگای یار. لە خاکت جوێ دەکاتەوە و لە عاسمانان سەیر دەکەی.

ئەلکسیس کارل پێی وایە هەر گەلێك لەم دنیایەدا هەستی پاڕانەوەی نەما، لەبەین چووە.

وێستێ ئەگەر کەشیشێك ئەمەی بگوتبا دەکرا بڵێین بۆ قازانجی گیرفانی خۆی ئەمە دەڵێ؛ بەڵام هۆزان و هەڵکەوتەی وا بەناوبانگ لە دنیادا بیر و بڕوای دەربارەی دۆعا ئاوابێ، هەر لە سۆنگەی تۆژینەوە لەو بارەوە بۆ دووەمین جار جایزەی نۆبل وەربگرێت، ناشێ بایەخی پێ نەدرێ.

لەو ماوەدا كە خەريكى وەرگێڕانى دۆعانامەكەى كارل بـووم، ويـستم زۆرتـر دەربارەى بيـر و باوەڕى ئـەو نووسـەرە گـەورە و گرانـە بزانـم. گـش ئەوانـەى دەربارەى نزاى نووسيبوون خوێندمنەوە. بۆم دەركەوت كە سەرچاوەى دۆعاكـانى ئيمانى خاچپەرستانەيە و دەگەڵ دۆعاى موسوڵمانان جياوازى تايبەتى هەيە.

دۆعا لە لاى خاچپەرستان بۆ دوو شتە: يەكێ ڕاز و سكاڵاى دڵدارانەيە دەگەڵ خودا، دووهەم داواى پێكهێنانى ئەو ئاوات و دڵخوازەيە كـە خـۆى دەسـتى پـێ ڕاناگا و بۆى بە عەزرەت و تاسەيە. واتا نزا و پاڕانەوەى لە دوو بناوانەوەيە: يەك دڵدارى؛ دوو نەدارى. بـەڵام نـزا لـە ئيـسلامدا جگـە لـەم دوو دەراوانـە چـەند سەرچاوەى تريشى هەس؛ بە تايبەتى لە لاى شيعە. شـيعە لـە درێـژايى مێـژوو ژێرچـەپۆكە و ئـازاردراو و چاوترسـاو بـوون. نـەيانوێراوە ڕازى دڵ بـە ئاشـكرا بدركێنن. ناچار بوون خۆيان، مەبەستيان لە نهێنيدا بهێڵن و لـە ژێـر سەرپۆشـا بكۆشن. ئەم ڕازى دڵ پۆشينەشيان ناو لێناوە: تەقيە كردن كە ماناى خۆپارازتنە.

پاڕانەوەكانى شيعە -وێڕاى ڕاز و نيازى دڵدارانەشيان- لە بارى كۆمەڵايـەتى و چەرخانى بارى ڕاميارى بەرەو باشى و زۆر مەبەستى‌ترى تێدا. نـموونەى ئـەو نزايانە لە «سەحيفەى سەجاديە» كۆبوونەوە و بە ڕۆشنى دێنە بەرچاو.

زۆربەى زۆريان بە سوپاس و ستايش و پەسنى خـودا دەس پێدەكـەن. ئەوسـا پەيوەندى نێوانى خواوەند و ئافەريدەكانى دێتە گۆڕێ. وردە-وردە باس دێتە سەر ئەركى سەرشانى خواپەرست بەرانبەر بە كردگارى. لەوە بەولا دەربڕينى هەسـتى دڵە و نيشاندانى زەبوونى و دەرد و ئازارى كۆمەڵى ژێردەست و هەژار و بەئازار و دەردەدارە كە زۆرداران بێ بەزەيى ڕەفتاريان دەگەڵ دەكەن و لە ناڕەوا جەزرەبـە و ئازاريان دەدەن. بێدەسان دەچەوسێننەوە؛ بێكەسان دەكرووسێننەوە.

ئەوسا داواى يارمەتى و هێز و بوێرى لە خوا دەكا كە بتوانـێ بـەرەى زۆردار لەناو بەرێ و چينى هەژار و چەوساوە لە چنگ بەدفەڕى خوانەناس ڕزگار بكا.

بۆ نـموونە: يەك لە نزاكان ئەمەيە: «خوايە! مەمكە بـەياريـدەرى زۆرداران. كارێك بكە لە دەستم بێ دەهاناى لێقەوماوان و هەژار و زۆرلێكراوان بێم و دڵيان

خۆش کەم.»

وا دەبینیــن ئەم بابەتە نزایانە فەلسەفەشن؛ باسی ئاکاری چاکیشن؛ بەرنامەی کاروباریشن. بە بڕوای من پیاو ئەگەر لە شەو و ڕۆژدا چەند جارێك ئەمانە بێژێ، دووسەرە بەهرە دەبینێ: یەکیان بیــر لە خوا کرنەوە، دووهەم لە فیزوبایی بــوون و خۆپەرستی تەکینەوە.

خۆ نەخوازە وتنی ئەم ڕاز و نیازە و ئەم داخوازیانە لە خودا، لە چەند وەخــت و چەند شوێنێکی تایبەتیدا وەکوو تەنگی نوێژی شێوان، نیوەشەوان، بەرەبــەیان، ڕۆژی هەینی، ڕەمەزانان، ڕۆژی جێژنان، لە گۆڕستان، کە پیاو زۆر دڵی ناســکە و لە تەهی دڵ دۆعا دەکا، لە پاڕانەوەی دەمی‌تر کاری‌ترن.

بەڵام با لە بیــرمان نەچێ من کە وتــم دۆعــای شــیعە، مەبەســتم شــیعەی پێشیــن بوو. نیازم نزای ئەوانە بوو کە وەك سەجاد خواپەرست بــوون. نــەك ئــەو دۆعا پەڕپووتانەی کە ئێستا ئاخوندەکانــمان ناویــان نــاون دۆعــای شــیعە و لــە ڕاستیشدا دەبوو ناویان بنێن: «تەپکە بۆ بەستەزمانی ساویلکە».

حەشاماتی بەسەزمانی نەخوێندەوار فێر کراون بە عارەبیەکی ڕەق و تەق ئەو چەند نزایە بــخوێنن و بەهەشت لە خودا بستێنن. لە هەزاران یەك نازانــێ ئــەوی دەیڵێ مانای چییە؛ ئەم نزایە چی تیایە و خوێنەر چی لە خوا گەرەکە. بەڵام پیاو لە هەق لانەدا؛ ئەم دۆعا تاشراوانەی لەم ڕۆژگــارەدا بوونــە بــاو، دوو کــاری زۆر گرینگ دەکەن: یەکەم بازاڕی دەسبــــڕی دۆعانووســان وەبــرەو دەخــەن، دووهــەم قورعان لە بیــر خەڵك دەبەنەوە و کەس ئاوڕی وێ ناداتەوە.

کابرای نەخوێندەواری هیچنەزان دۆعایەکی فێر کراوە دەبێ ڕەشخوێن لەبەری کا و هەرگیز نەپرسێ مانای چی؟ دەیــخوێنێ دەستیش هەڵدێنێ. لای وایە خودا دەدوێنێ و داوای بەهەشتی لێ‌دەکا. ناشزانێ ڕاست باسی بەرەو بەهەشت چــوونە یان نا. بەڵام ئەوەندە دەزانێ لە هەموو کۆڵانی شاران لە هەموو شوێن و ئاقــاران هەروا بە دیـــمەن ئاخوونــدە و بــەبار دۆعــای نووســراوی خــۆی بــەو دیندارانــە دەفرۆشێ.

جا ئەگەر ڕۆشنبیـرەکان بەم جۆرە بۆرە دۆعایە پـێ دەکـەنن، لێیـان نـاگرم. بەڵام ناشێ وا بزانن دۆعای موسوڵمانی پێشووش هـەر ئەوەیـە و موسـوڵمانەتی بەڕاستی لەم جروجۆنگانەی تێدا. ئەو خوێندەوارەی گەرەکیـە لـە ڕووی زانـستی ڕاستەوە ڕووداوی دەوروبەری خۆی هەڵسەنگێنێ، ئەوسا بڕیـار لەسـەر سـووك و سەنگینی شت بدا و بكرێ پێی بێژن ڕۆشنبیـر، پێویستە بەر لـە گاڵتـەکردن بـە دین، بزانێ داخۆ ئەم دینە لە پێشوودا چلۆن بووە؟ چەند دەستاودەسـتی کـردووە؟ چەندە دەسکاری کراوە؟ تا گەیشتۆتە ئەمڕۆکە، لای چەند وەستای ناشـی ڕەنـگ کراوە و تێك دراوە؟

لێم ڕوونە ئەگەر ئەوانەی ئێستا بە دین پێدەکەنن، بزانن قورعان دەڵێ چـی، بزانن پێشەواکانی سەرەتای ئیسلام چلۆن بوون، پێ ناکەنن؛ دەتوانـم بڵـێم بـۆی دەگرین. دەزانێ تەنانەت نزای موسوڵمانانی پێشینە هەرگیز باسی خۆیان نەبووە و پاڕانەوەش جۆیەك بووە لە قورعـان هەڵبەسـتـراوە. عـەلی، فاتـم، حوسـێن، زێنەب، یاسری عەمـمار، ئەبووزەر، لە وەختی نزا کردنا بۆ هەژاران پاڕاونەوە کە لە دەست چەوسـێنەرەوان بێنـە دەرێ. تووکیـان لـە زۆردار کـردووە کـە یـاخوا تەرتوتوونا بێ! موسوڵمانەکانی پێشوو هیچ کامیـان لایـان وا نـەبوو تەنبـەڵ- تەنبەڵ لە ماڵەخۆ پاڵدەنەوە و دۆعا بکەن، خوا هەموو کاریان بۆ دەکـا. نـەخێر؛ هەموو ڕەنـجیان دەدا، کۆششیان بێپسانەوە بوو. ماندوو دەبوون، ئەوسـا لەبـەر قـاپی خـودای خۆیـان لارەمـل دەپاڕانـەوە کـە لـەو کـارەی دەسـتیان داوەتـێ سەریانخات.

پێغەمبەر-هەزاران دروودی خوای لەسەر- لە جەنگەی جەنگەکـەی ئوحـود، وەك زاناترین فەرماندە لە دنیادا لەشـکری ڕاهێنـدراوی فێرکـراوی مەیدانـداری بەڕیز دەکا. دەڕوانێتە چەك و ئەسپاباتی شـەڕیان داخـۆ کـەم و کـورتی هەیـە؟ تەواوی کا. ئەم جار دەڕوانێتە شەڕگە؛ کەلەبەر و جێسەنگەر و خـەڵ و چـەپەری دوژمن و شوێنی بۆسە دانانەوە و هێـرش بـردن، کـەم و زۆر دەبەرچـاو دەگـرێ؛ هەموو شت لێك دەداتەوە. ئەگەر شەڕ درێژەی کێشا بە کوێدا ئازووخەی بۆ بێ؟

چۆن دەستی بە ئاو ڕابگا؟ چۆن ڕێگەی ئازووخەی دوژمن بەربەست بکا؟ چۆن ڕێ نەدا بگەنە ئاو، لە توونیان تەنگەتاو بن؟ پاش ئەو هەموو کاروبارە، ئەوسا دەستی پاڕانەوە بەرەو عاسمان بڵند دەکا و لەبەرخوا دەپاڕێتەوە: «چیای ئوحود لە چیاکانی بەهەشتە؛ خۆشمان دەوێ. ئەویش ئێمەی خۆش گەرەکە. خوایە! کارێکی وا بکەی کێوی ئوحود بە سوودمان شایەتی بدا نە لە دژمان».

ئیتر نەیفەرموو «خودایە! ئەم چەند سۆفیلکەی تەنبەڵ و ئەسپێون و لاگوپ کولکنی بێهونەر و جەوهەرەم کۆ کردۆتەوە، کە قەت شەڕیان نەکردووە و بۆ ژێردەستی گۆش کراون و بە بێهەستی و خۆپەرستی ژیاون؛ بە گەورەیی خۆت سوێند دەدەم لە سەر دوژمنی پڕچەکی ڕێکوپێکی پسپۆڕ لە جەنگ و خاوەنهێز زاڵیان بکەی! خوایە ئێمەی کە هەر پێکەوە شەڕمانە و گەرمە بازاڕی گەڕمانە و هەرکەسێك پێمان دڵسۆزە و نیازی وایە پێشمان بخا، بەرلەوە هەنگاو هەڵێنێ خۆمان قاچی دەبڕینەوە، بەرلەوە دوژمن بگاتێ خۆمان چوار نیخەی دەکێشین و کەوڵی دەکەین، بیکە بە خاتر حوسێن و مناڵە وردیلەکانی لە بەلای ئەو بێدینانە بنپارێزە!».

عەلی لە پێش سوپای لایەنگرانییەوە -کە ئامادەی چوونە جەنگن- دۆعا دەکا: «ئەگەر ئێمەت بەسەر دوژمناندا زاڵ کرد، دەدڵمان نێ کە لە خۆبایی نەبین و زوڵم لە ژێرکەوتوو نەکەین. ئەگەر دەرۆستی دوژمنیش نەهاتین و ئێمە شکاین، بە شەهیدمان لە قەڵەم دە!». حوسێن کە بۆ ڕەزای خودا، بۆ پارێزگاری لە مافی ڕەوای بێچارە و نزاران، بۆ بووژانەوەی ڕێ و شوێنی ڕاستەقینەی ئیسلامەتی دەگژ زۆرداران ڕادەچێ و گیانی خۆی و خزم و کەس و خاو و خێزانی بەخت ئەکا، لە دوادەما، لە کاتی ئاویلکەدانا، لاوێچێك لە خوێنی گەشی لەشی بەرەو حەوا دەپرژێنێ و بە نزاوە خودای بانی سەر دەدوێنێ: «خودایە! من لە ڕێی تۆدا گیانی خۆم دا؛ بە هومێدم قبوڵی کەی.»

بەڵێ برای ڕۆشنبیرم! خوشکی زانام! ئەوانە چەند نموونەیەك بوون لە دۆعای ئیسلامی پێشین. نزای ئەوان خشت و خاڵی ناهومێدی ڕادەماڵێ؛ خەو

خەوی وەخەبەر دێنا؛ دڵی سیسی پاراو دەکرد؛ خەباتی بەرەو ئاواتی فێری بەرەی داماو دەکرد. نەك لەو توخمە ویردانە بوون کە ئێستا بۆمان دەنووسن: هەرکەس لە بن لێوانەوە ئەم چەند ڕستەیە وەخوێنێ، خوا دەرەجەی چل شەهیدی وەك شەهیدانی بەدری پێ دەبەخشێ.

بێینەوە سەر قەزا و قەدەر

لێتان ڕوون بێ قەزا و قەدەر -وەك باوك و باپیر و ئێمە و کۆلکەمەلای لێ حاڵی بوون- هەر هیچ فڕی بەسەر ئیسلامەوە نییە؛ پێچەوانەی فەرمانەکانی قورعانە. ئەگەر مانای قەزا و قەدەر وەك ئەمانە ئێژن وابێ، هەرچی لە ژیان بەسەرمان دێ، هەر کۆسپێکی دێتە بەرمان، بەرلەوە لە دایك ببین لە چارەنووسمان نووسرابێ و خۆمان بە بەرد و دار دادەین نەکرێ خۆمانی لێ لادەین، خوا پێغەمبەری بۆ ناردوون؟ بۆ پێی سپاردوون کە مەردم هانە بدەن چاکە بکا و لە خراپە بە پارێز بێت؟ بۆچە ئێژن گوناھ بکەی خوا بە ئاگر داغت ئەکا و ئەگەر لە ڕاستەڕێ بڕۆی لە پاش مردن بێستان و باغت پێ ئەدا؟ ئەگەر خۆم لە دەستم نەیە ڕێبازی ڕاست هەڵبژێرم و قەزا و قەدەر خۆی بزانێ بۆ کوێ دەچم، ئیتر پەند و ئامۆژگاری و ترساندن و مزگێنی دانی بۆ چییە؟

ئەو تەرزە قەزا و قەدەرەی کە ئەمڕۆ دەمێشکی ئێمە خزێنراوە، ئەگەر سەرچاوەکەی وەدەین، دەمانباتە سەر ئەفسانەی ئاییني جوولەکەکان و چیرۆکەکانی کەونارای یۆنانیان و چلەکێشانی هیندوستان. خەلیفەکانی ئەمەوی بە هۆی مەلا کلکەکانیان خستوویانەتە کتێب و دەگەڵ دینە پاکەکەدا لێکیان داوە؛ ویستوویانە ژێردەستانیان وا نەزانن دەتوانن بە خەبات کردن لە چنگ زۆردار ڕزگار بن. قەزا و قەدەر کردوونی بە ژێرچەپۆکە و نابێ ببزوون. ئەشێ بە زەبوونی بژین. وردە-وردە ئەو هزر و بیرە بێپیرە پەرەی سەند و لە ناو کۆمەڵگای ئیسلاما تەشەنەی کرد. زۆر کەس لەو تەوەزەلانەی لەشی کارکردنیان نەبوو، ئەم بیری هەوسار بە دەستی قەزا و قەدەر سپاردنەیان کەیف گرتی بە ناوی دین، بە ناوی سۆفیگەریەتی، لە ناویاندا بڵاوەی کرد. گوتیان هەرچی

بەسەرتان دێ سووچی گەردوونی چەپگەردە! کەسیش بە بیریدا نەهات کە پێغەمبەر فەرموویەتی: «قەدەریەکان، مەجووسی ئۆمەتی منن». کەس نەیگوت خودا فەرموویە: «ڕۆژێ کە هەرکەس هەر ئەوەی دێتە بەرچاو کە کردوویە». قورعان دەڵێ: «هەموو گیانێك بارمتەی کردەی خۆیەتی». خوا فەرموویە: «هەر گەلێك، هەر کۆمەڵگایەك کە لەمەوبەر سەرنخون بوون، هەر بۆیە بوو خۆیان زوڵمیان لە خۆ دەکرد». خوا فەرموویە: «پیاو هەرچی بۆی تێنەکۆشێ، گیری نایە». تەنانەت بە پێچەوانەی ماتریالیسمی دیالکتیك و مارکسیزم کە لای وایە: پێشکەوتن و دواکەوتن و سیسی و گەشی کۆمەڵگایان بە ئالوگۆڕی ئابووری و هۆی بژیوی مەردمەوە بەستراوە و دەگەڵ گۆڕانی کەرستەی بژیودەر و بەرهەمهێنانی ئابووری بیر و باوەڕیش دەگۆڕێ و بیری نوێتر دێتە گۆڕێ، قورعان دەڵێ: «خوا لە هیچ گەلێك ناگۆڕێ تا خۆیان دڵیان نەگۆڕن.» واتا گۆڕانی کۆمەڵگاش هەرکاری بە بڕوا و بیرە نەك ئابووری و ماکی ژیان.

ئێستا ئێمە لە شوێنێکین سێ ڕێگەی لێ دەبێتەوە. ئاخۆ بە کامیاندا بڕۆین؟ یەك ئەو قەزا و قەدەرەیە کە ئەمڕۆ لە ناومان باوە و ئێمەی لێ تێگەیەنراوە. هەر وەك پێشوو ئەو ڕێ خۆشکراوە بگرین و هەتا دەمرین دەستە و ئەژنۆ چاومان دەعاسمان ببڕین و دەس لە ڕەش و سپی نەدەین. لامان وابێ هەرچی بەسەرمان هاتووە و بەسەرمان دێ، زۆر لە مێژە لە چارەنووسمان نووسراوە و تەقەلامان خۆڕاییە.

یان بدەینە سەر شۆپی ئەو خوێندەوارە تازانەمان کە بە بوختان ناومان لێ ناون ڕۆشنبیر. کاروبارمان هەر ئەوە بێ بە ئاپۆرەی فریودراو بخەنین و بە کەللەی کۆنیان ناو بەرین و هەولێش نەدەین هۆی نەگبەتیان نیشان دەین و بەرەو ڕووناکی سەریان خەین. کە من بە بیر و بڕوای خۆم ئەو دەستەیە چەپیان دەبەر قەزا و قەدەر زەدەکاندا نییە. هەر دووك لا هیچ کارێك ناکەن کە بۆ کۆمەڵ بەهرەی هەبێ.

یان با دەینەوە سەر ڕێگەی ئیسلامە ڕاستەقینەکەی پێشینەکان و بڕوانین

ئەوان چيان كرد، ئێمەش بيكەين. ئاخۆ ئەوانيش وەك ئێمە هەر چوار پەليان بە گوڵمێخی قەزا و قەدەر داكوترابوو؟ هێز و بڕستيان بڕابوو؟ دامابوون و تووشی هەر دەردێك دەهاتن، خەتاكەيان دەخستە سەر قەزا و قەدەر؟ سەرباری بەڵا و ئازاريش، سوپاسی عاسمانيان دەكرد؟ چونكە قەزا و بەڵای بۆ ناردبوون!

كەسێك هەر تۆزێك شارەزای ڕابردووی موسوڵمانانی بەرێ بێ، دەزانێ ئەوان چلۆن بوون. بڕوايان بە قەزا و قەدەر هەر بۆ چوونە مەيدانی جەنگ دەكار دێنا. دەيانگوت لەچی بترسين؟ خودا مەودای هەودای ژيانی هەمووِمانی داناوە كەی بپسێ و بمرين. هەتا وەختی خۆمان نەيە، هەودای ژينمان هەر لە دوو دێ و ئەگەر وەختی مردنيش هات -با لە ناو قەڵای پتەويش خۆ وەشێرين- دەمانگاتێ. واتا هەر بۆ مەيدانی جەنگ، بۆ سڵ نەكردن لە دوژمن، قەزا و قەدەريان دەناسی. بەڵام وەكی دی لە ژياندا بۆ لابردنی كەساسی، بۆ بەرانبەری زۆرداران، بۆ ڕزگاری و بەختەوەری لە دنيادا بە باهۆی خۆيان دەنازين. ئاگايان لە قورعان هەبوو؛ دەيانزانی تا خۆيان تەقەلا نەدەن، تێنەكۆشێن و كار نەكەن، قەزا و قەدەر هيچ كاريان بۆ ئەنجام نادا. نان دەبێ لە زەوی دەرخەی؛ لە عاسمانەوە نابارێ. بەڵێ ئەم قەزا و قەدەرەی كە ئەمڕۆ لە ناومان باوە و چينی بەستەزمانی سادەی نەخوێندەوار تەواو بڕوای پێ هێناوە، زۆر لە دوای سەرەتای ئيسلام پەيدا بووە. لە چيرۆكی يۆنان و هيندۆكانەوە ڕاگوێزراوە و بۆ پێكهێنانی ئارەزووی فەرمانڕەوايانی لاسار دەناو كتێب ئاخنراوە و ڕەنگی ئيسلامی لێدراوە. دەستەڵاتداری خوانەناس ويستوويانە گەلی ژێردەست هەستی بەربەرەكانی كردنی لانەمێنێ. بۆ بێگار و سەرانەدان بەربار بێ و مل دابنوێنێ و قەرەبەختی و نالەباری كار و باری لە قەزا و قەدەر بزانێ و گلە نەكا. وردە-وردە ئەو بڕوايە لە لايەن فەيلەسووفان و سۆفيانەوە وای پەرە ساند كە ناويان لێنا فەلسەفەی زانستی موسوڵمانەتی و كرا بە فێرگەی دينداری؛ هەرچەند كە قورعانی پيرۆز پێچەوانەی ئەم بيرەيە.

قورعان ئينسان بەرانبەر بە كردەوەی خۆی، لە خۆی لە كۆمەڵی دەوری بە

لێپرساو دەزانێ. نەك هەر ئینسان خۆی بە تەنیا بگرە ئەندامی لەشیشی دەکەونە بەر پرسینەوە. «گوێ، چاو، دڵ، هەموو ئەوانە بەرپرسیارن».

سارتر دەربارەی پەیوەندی هەرخۆیی (وجوودی) و ڕەسەنایەتی مرۆ (اصالت انسان) پێودانێکی وای داناوە کە بەڕاستی بیری وا ژیرانە و پەسند هەرلەخۆی دەوەشێتەوە. بۆ مرۆ لە کۆمەڵگادا کردەوەی چاك هەڵبژاردن یان خۆ بە کاری ناپەسند هەڵپەساردن، ڕێ و شوێنێکی هێندە ڕۆشن نیشان دەدا کە تا ئەمڕۆ هیچ فێرگەیێکی دنیایی نەیتوانیوە بە قولەقاپەشی ڕابگات.

سارتر دەڵێ: بۆ گەشەدان بە کۆمەڵگا یان بۆ کەنەفت کردنی، ئاکاری تاك لە کۆمەڵدا، لە باوەڕ بە دیار و نەدیار، لە گۆڕانی کەرستەی بەرهەمهێنان و بڵند بوونی پلەی ئابووری و کز بوونی، لە هەموو یاسا و دەستووری بە زۆر سەپاو کاریترە. ئەمجار دێتە سەر شی کرنەوەی مەبەست و پێمان ئێژێ: تاك ئازادە. هەر کارێ خۆی گەرەکی بێ ئەوە دەکا. ئەمجار ئەو تاکە ئازادە ئەگەر دڵ و دەروونپاك بێ، ئاکاری چاك دەکار دەکا و بەهرە بە کۆمەڵگا دەدا.

- چۆن بتوانین ئەو ئاکار چاکی تۆ دەڵێی لە ناپاکی جوێ کەینەوە؟

سارتر وەرام دەداتەوە: هەر بابایەك لەو کۆمەڵگا گوشادەدا کە تێدایە چاری ناچار کارێکی ڕەچاو کردووە گوزەرانی پێوە دەکا. ئەو کابرایە زۆر بە هاسانی دەتوانێ بەدی و باشی ئاکارەکەی بەر مەحەکی هەستی دەروونی خۆی بدا و بۆی دەرکەوێ. ئەگەر لە دڵدا حەز بکا لەو کارەدا کە ئەو دەیکا هەموو هاوپیشە و هاوکاران وەك ئەو بکەن و بە لاسا کرنەوەکەیان کەیفی ساز بێ، دەردەکەوێ ئەو مرۆیە خاوەنی ئاکاری چاکە و قازانجی بۆ کۆمەڵ هەیە. دژیشی لە دژەکەی بگرە. بۆ نموونە: قەسابێکە ئێژێ گۆشت بەرخ دەفرۆشم؛ بەڵام لە جیاتی گۆشت بەرخ، گۆشتی بزنی ڕەشۆکی و موو بە کڕیارەکان دەفرۆشێ. حەز ناکا هیچ قەسابیتر پەی بەو گەندەڵ فێڵەی بەرن و چاو لەو بکەن. واتا ئەم حەز نەکردنە نیشانەیە کە ئەو قەساوە خەراوە و بێئاکارە. بەڵام ئەگەر ئەو قەسابە گۆشتی زۆر باش لەو نرخەی کە شارەداری بۆی داناوە کەمێك هەرزانتر بفرۆشێ، حەز

دەكا هەموو گۆشت فرۆشانی شار وەك ئەو بكەن. وەك ئەوەيە كە دەيەوێ ڕێ و شوێنێك بۆ هەموان دانێ و ئەو ئارەزووە پاكە و چاكەی بكاتە ياسايێك بۆ گەل. جا ئێستا بەو پێودانە دەتوانين بێژين هەركەسێك كردەوەيەك ڕەچاو دەكا، گەرەكە لێكی داتەوە كە ئاخۆ ئەم كردەوەيە ئەگەر لەناو ئاپۆرە تەشەنە بكا، بە قازانجی كۆمەڵگايە يان زيانە؟ ئەگەر ئەو تاكە تەنيايە و دەزانێ كەس بە ناچاری دەمەلاسكەی ناكاتەوە و لە خۆی بەدەر كەس ئاوڕی وێ ناداتەوە، ناكرێ گازندەی لێ بكرێ؛ وا پكە وا مەكەی پێناوێ. تاك ئازادە و با بە ئازادی ڕايبوێرێ. تاكێكی وايش -خراپيش بێ- زيانی بۆ كۆمەڵ زۆر كەمە. بەڵام ئەگەر تەنيا هەر خۆی بۆ خۆی نييە و سەرۆكی حەشاماتێكە و دەزانێ هەرچی ئەو بيكا، ئەوانيش دەدەنە شوێنی و لاسای سەرۆك دەكەنەوە، لە سەريەتی بۆ دۆزينەوەی كاری خۆی، بۆ ئاكاری لە كۆمەڵدا تا زۆر بە وردی و زانايی سەروبەری پێك نەهێنێ، بڕيار نەدا. ئەم تۆژينەوە و بڕيارە لە فەلسەفەی هەرخۆييدا ناو نراوە: «دڵەتەپێ»؛ چونكە ئەو تاكە دەزانێ هەرچی بيكا بۆ پەيڕەوان دەبێتە ياسا و ڕێ و شوێن و دەرس و فێرگە، نابێ ويژدانی ڕێ بدا كە جگە لە كاری چاكە و بەهرەدەر بۆ كۆمەڵگاكەی لێ ڕووبدا.

دەبڕوانن ئەم شيرينكاری سارترە دەگەڵ فەرموودەی پێغەمبەر چۆن تەواو وەك يەك دێنەوە كە فەرموويە: «هەريەك لە ئێوە شوانێكە و هەريەكەتان ئەركی بەردەستانی خۆتان لەسەر شانە».

چەند چەل و ملێكی ديكە

وەك وتمان چارەنووسەكە لێمان كرا بە قڕنوو، گەنە و نووسەكە و چنگی لە گيانی زيندوومان گير كرد و هەر بەرمان نادا. چەند شتێكی تريش هەيە لە ئيسلامی ئەمڕۆی ئێمە بوونە قيلی كەواسپی و بە پشت مليەوە نووساون؛ وەكوو زوهد و قەناعەت و سەبر و تەوەكول و چەندی تريش؛ كە دەپێشوودا باش بوون و لە دوايیدا لە شوێن خۆيان ترازاون. ئەمانە لە سەرەتادا لە ناو ئيسلامە

ڕاستەکان ڕێشاندەری بەرزی گیانی ئادەمی بوون و بەرەو خودایان سەر دەخست؛ کەچی ئێستا وا لە مانا سەرەکیەکە هەڵتەکاون و تێکدراون و لێکدراون کە هەریەکەی بۆتە سەرمایەی بەدبەختی و هێز و پێز لە پیاو دەستێنێ و بەرەو تەنبەڵی و بێکاری دەیرەتێنێ.

بەڵێ ئەم ڕستە و وشانە -کە ئەمڕۆ لە ناو ئێمەدا بناغەی چارەڕەشین و بوونە ئامیانی بێبەشی- لە رۆژگاری سەرەتای ئیسلامەتیدا -وەك قورعان و پێغەمبەر باسیان کردووە و وەك خەباتکەرانی ئیسلام حاڵی ببوون- دەگەڵ ئەو مانای ئێستاکە دەگوێی ئێمە ئاخنراون، نێوانیان عەرز و عاسمانە.

بەداخەوە ئەو کەسانەی کە خۆیان لێمان گۆڕیوە و بە پێشەوای دینی خۆمانیان دەزانین، لە ڕاستیشدا بوونە ئەو ئەلخەنناسانەی بە ئاشکرا و بە نهێنی دڵان دەخەنە وەسوەسە و جادووگەرن؛ گرێ لە تاڵی ژین دەدەن؛ بە دەم و دڵ فوو لە گڕی ئاگری دین‌سووتێن دەکەن. ئەو چەند ناوە جوانانەیان کە بۆ واتای پڕ لە بایەخ داندرابوون، لە ناوەرۆك تەکاندووە. بە ئارەزووی دڵی ڕەشیان خشت و خاڵ و پەڕۆ و پاڵیان تێ ئاخنیوە. بڕوای ڕاستی ئیسلامەتی -کە سەرمایەی گەشانەوەی ژیان و گیانە- کردوویانەتە هۆی مەرگ و بە کەساسی و دیلی ژیان. بەرگی جوان و دڵ پەسندی ئیسلامەتیان بەرەو ئاوەژوو پۆشیوە و تێکۆشیون هێندە دزێو بێتە بەرچاو کە زەندەقی خەڵکی بەرێ و هەموو کەس لەبەری هەڵێ.

دینەکانی دیکەی دنیاش وەنەبێ وەك خۆیان مابن و دەسکاریان تێدا نەکرابێ، بەڵام ئەوان هەر ئەوەندە دەستیان لە دینەکە داوە کە زۆر بە هێدی و هێمنی لە بیر خەڵکیان بردۆتەوە و لە باتی دین بە ماندوو بوون بۆ دنیا خافڵاندوویانن. کەچی -بە ناشکوری ناڵێم- فێڵباز و دەسبڕانی مە دینەکەیان بۆ بەهرەی دنیاکەی خۆیان چەرخ داوە. ئەم فێڵەش لەناو شیعەدا بەتایبەتی لە مەزەبەکانی ناشیعە! پتر برەوی ساندووە. با بزانین چۆن؟ لە بڕوای شیعەگەریدا وێڕای بڕوا بە عەداڵەت و ئیمامەت،

هانا بردن، تکا کردن، پارێزگاری، تۆبە، مشت و ماڵی گیاندان (تزکیەی نفس)، شوێنەونکە کردن کە ناومان لێناوە تەقیە، بە دەربەستە خۆ بە مەلایەك سپاردن واتا: تەقلیدیش هەن کە ئەوانە زۆر هاسانە پیاوی فێڵباز بە هەوای خۆی چەرخیان بدا و بە کەیفی خۆی بامان بدا و ڕامان بدا و گوردی خۆی لە نەزان بگرێ. کە گرتیشیان هەر جار کەسێك یان کەسانێك ویستوویانە هۆی بەدبەختی بدۆزنەوە و بۆ بەربەرەکانێ کردنی دەس بەکار بن، دژایەتی و فەرق و فرووق لە ناو کۆمەڵدا نەهێڵن، ئەو بەناو گەورەی دینانە، بە ناوی تەقیە یان تەقلید یان پارێزگاری و قەناعەت و چی و چی دەستیان بە دەمدا گرتوون و نووکە و جووکەیان بڕیون.

لە لایەکی تریشەوە مێژووی شیعە زۆر ڕووداوی لێك جیای تێدا قەوماوە. ئیمامەکان هەر یەکەیان بەپێی باری کۆمەڵایەتی و ڕامیاری ئەو ڕۆژگارەی تێدا ژیاون، ڕەوشتێکی سەربەخۆیان گرتۆتە بەر؛ کەم وایە وەکوو یەك بووبن و بە ئاکار وەکوو یەك چووبن.

بۆ نموونە: ئیمام حەسەن سوڵحێ دەکا؛ ئیمام حوسێن شۆڕشگێڕە. ئیمام سەجاد سەرگەرمی نوێژ و دۆعایە؛ ئیمام سادق دەرسێ بە فەقێیان دەڵێ. ئیمام مووسا لە زیندانی هاروونەدا گیرۆدە بووە و تازە لێی دەرنەکەوتووە؛ ئیمام ڕەزا بە ڕواڵەت بە جێنشینی مەئموونێ ڕازی دەبێ. ئیمامەکانی دیکەمان خۆپارێزن. ڕاپەڕینی چەکدارانە و ڕامیارانەی بە ئاشکرا بە ڕەنجی بێوەر دەزانن و لایان وایە مایەی زیانن. واتا هەر یەك لە ئیمامان بەرانبەر بە زەمانی خۆی نەریت و ڕێ و شوێنێکی تایبەتی و سەربەخۆی هەڵبژاردووە؛ خۆی لە کاری ئیمامانی پێشتر لە خۆی هەڵبواردووە. لە سۆنگەی ئەم جیاوازیە لە ئاکاری ئیمامانداندا، ڕێگەی ئەو گزیکارانەی کە هەوساری بیر و بڕوای کۆمەڵی سادە و هەژاریان لە دەستایە و بەرەو قازانجی خۆیانی ڕادەکێشن، زۆر تەخت و خۆش و

بێگرێ خۆ دەنوێنێ. دەیانكرا لـە كـام لاوە، لـە چـاولێكەری كـام ئیمـام پتـــر قـــازانج و ســـوود ئەبـــەن، پـــەیڕەوانیان بـــەرەو ئەولایـــە لێخـــوڕن. بـــۆ نـــموونە دەیـــانتوانی بڵـــێن: هـــیم و بنـــچینەی شـــیعەتی لـــە جێگـــای داد و ئیمامـــەت خۆپـــارێزی و عیبادەتـــە. یـــان لـــە بـــاتی شۆڕشـــی كەربـــەلای حوســـێن، ئاشـــتیخـــوازی ئیمـــام حەســـەنیان ڕانابـــا و بیـــــر و بـــڕوای ئـــاپۆرەی نەخوێندەواریان بـە لای حەسـەندا ڕادابـا. هـەموو سـاڵێك لـە بیـرەوەری ئـەو ڕۆژەی حەسەن دەستی لـە خەلیفـەتی بـەرداوە و بـەو هۆیـەوە نێـوان ناخۆشـی نەماوە، بەزم و ئاهـەنگ بگێـرابا و مـەلایان لـە سـەر بـەرزەكان باسـی ئـەو كـارە چـاكەیان بكردایـە و بیـان بردایەتـە مێـشكی گـەل كـە ئاشـتی دەگـەڵ دوژمـــن و پێـــكهـــاتن دەگـــەڵ زۆردار و چاوپۆشیـــن لـــە كاروبـــاری نـــاڕەوای دەســـتەڵاتداری نالـــەبار و خۆپـــارازتن لـــە كێـــشە و هـــەرا و كوشـــتار و ئاگرەسوورە لـە خـۆم دوورە -كـە ئیمـام حەسـەن كردوویـە و قازانـــجی خـۆی تێـدا دیـوە- زۆر ڕەوشـتێكی پیـــرۆزە و هەركـەس شـیعەی بەڕاسـتی بـێ، گەرەكە وەك ئەو ئیمامە نـەرم و نیـان خـۆی لـە كێـشە بدزێتـەوە. بـۆچ وایـان نەكرد؟ نازانـم.

ڕێبەرەكانی دینیمان ئەگەرچی تەقیە و تەقلیدیان كـردە شـاڕەگی شـیعەتی، بەڵام بەوەندە نەوەستاون و ڕایانگەیاند كە لەنگەری شیعایەتی بەندە بە عەداڵەت و ئیمامەتەوە. وەك دەشزانیـن لە عەلی ڕا ئیمامەتەكە دامەزرا. لە دوای عەلی حەسەن ئیمامی دووهەمـە. حوسـێن لـە دوای عـەلی و حەسـەن بۆتـە ئیمـام. ماوەیەكی چەندین ساڵەش لە تەمەنی گـوزەراوە تـا لـە كەربـەلا شـەهید بـوو. زانایانی دیـنی ئێمە كە دەبوایە مێژووی سەرەتای ئیمامەت بگێڕنەوە بـۆ سـەر عەلی، یان هیچ نەبێ ڕۆژی ئاشت بوونەوەی حەسەن بكەن بە سـەرەتای مێـژووی شیعە یان تەنانەت ڕۆژگاری ژیانی حوسێن بەرلە چوونی بـۆ كەربـەلا بكـەن بـە ڕوانگەی مەزەب، هاتوون ڕۆژی عاشورایان كردۆتە سـەرەتای مێـژووی جێگـەی شانازی شیعە. واتا بناغەی مەزەبـمان بوو بە سێ شت: ئیمامەت و عەداڵەت و

یادی عاشورای کەربەلا. پیاو بە سەرچـڵی بڕوانـێ وادەزانـێ کـارێکی زۆر بـاش کراوە. مەزەبەکە زۆر لە پێشوو بە پێزتر و جێگیـر بووە؛ چونکە جاران کـە هـەر لەسەر دوو پایەی داد و ئیمامەت دامـەزرابوو، بـە تێکـەڵ بـوونی کەربـەلا دوو چوکڵە بۆتە سێ چوکڵە و بەرۆش لەسەر سـێ کوچـکە بـێ، کەمتـــر دەبـزوێ و دەلەرزێ.

بەڵام ئەگەر بە وردی لێی بتۆژینەوە، دەردەکەوێ کە فێڵبازان چۆن توانیویانە سەرکەون و چەند بـە زیـتی و زانایانـە توانیویانـە ئـەم هەرسـێ ئاگردانانـە بـە یەکجاری سارد کەنەوە. ئەم سێ سەرچاوە ڕۆشنەی کە ژیـن و دیـن و خـەبات و ڕاپەڕینیان لێ هەڵدەقوڵێ، شلوێ کەن و ڕەنگ و چێژە و بەرامەکەی وا بگۆڕن کە نەك هەر نەخوێندەواری سادە، بگرە بەرەی ڕۆشنبیـری زانا و ژیریش -کە ڕێبەری دادپەروەر و ڕاپەڕینی دژی زۆرداری و لاسـاری و خـەڵك چەوسـاندنەوە و چـینی هەژار پارازتنیان بە دڵ دەوێ و ئەو پەڕی ئارەزوویانە- لەو تێکـەڵ بـوونی سـێ هیمە وەهایان سەر لێشێواوە کە مەزەبە سەرەکیەکە ناناسنەوە و لایان وایە بووتە مایەی داکەوتن و مێشك تەزین و زەبوونی. ئۆبال بەستۆشم ڕاست دەکەن تێکیان داوە.

لە وەرگێڕان و تێکدانی دینەکەشدا زۆر کارامە و بەڕاپەڕ بوون. توانیویانە بە تێکڕایی ئیسلامەتی و بەتایبەتی شیعەگەری وا سەرەونـخوون نیشاندەن کە بەو ئەندازەی لە پێشدا دنەدەر و وەکارخەر و بەهرەدار و دڵ ڕاکێشەری کۆمەڵ بوون، پتـر بیکەنە گەپجاڕ و دژی کار و مایـەی زەبـوونی کۆمـەڵگا و بـڕوا و بیـــری ئیسلامەتی، قێزی خەڵك هەڵستێنێ و دنیا لێی بتەکێتەوە.

چاوەنۆڕی

پار لە دانشکەدەی ئابادان و چەند شەو پێشیش لە حوسێنیەی ئیـرشادا لـەو بارەوە وتارم دا و بەهرە لە چاوەڕێ بوونی دەرچوونی ئیمام زەمانـم شی کردەوە و تێم‌گەیاندن کە ئەم چاوەڕێ کردنە پێچەوانەی بیـر و بڕوای ئەوانەیە کە لایان وایە

بێگومان ئیمام ڕۆژێك له بەرپیواری دەرەدچێ و به کاری دنیا ڕادەگا. پێچەوانەی خەیاڵی ئەو کەسانەشه که دەڵێن ناگەڕێتەوە؛ چونکه هەردووك لا (چ بێباوەڕ، چ بەباوەڕ) وا دەزانـن ئەم چاوەنۆڕی کردنه چاری ناچار سەردەکێشێ بـۆ بێکـاری و تەوەزەلی.

زۆر لەوانەی که باوەڕیان بەو گەڕانەوەی ئیمامی نەدیو هێنـاوە، لایـان وایـه کۆشش و هەوڵدانی پیاو بۆ له تەنگانه ڕزگار بوون، بۆ بەرەو ئاسوودەیی چـوون، ئاو له ئاونگدا کوتانه. دەبێ ڕاوەستێ تا ئیمام خۆی دێ و کاری بۆ پێك دێنـێ. که بێگومان ئەم تەرزه بیـر و باوڕە، گیان سیس دەکا و پیاو دەکاته کۆلکەدارێك که هەر بۆ سووتان دەست ئەدا.

تۆ دەستەوستان دانیشی و دەست لەبان دەست چاو ببـڕیه ئاسـۆی خـەیاڵ و لات وابێ بۆ خۆت هیچت له دەست نایه و بەتەما بی کەسێك ڕۆژێك پەیدا دەبێ و چیت گەرەکه ئەو بۆت دەکا، هەرگیز ناگەیته مراد و بەو پەڕی هەناسەسـاردی و دەم له پووشی دەژی و دەمری.

چاوەنۆڕی ئیمام کردن -بەراوەژووی بڕوای ئەم جۆره کەسـانه- نابـێ مایـەی داهێزان و تەنبەڵی بێ. دەبێ هۆی چوست و چالاکی و نەبـەزین و پڕکـاری بـێ. بزانیـن چۆن؟

گەلێك، کۆمەڵێك، یـان تاکێـك کـه دەبینـێ دنیـا پـڕه لـه زوڵـم و کـاری نـاڕەوا، دەسـتەڵاتدارانی لاسـار هـەژاران دەکرووسـێننەوە، بێـچاران هـەر لـه نـاڕەوا ئـازار دەدەن، تـاریکی زوڵـم و زۆرداری دنیـای کردۆتـه شـەوەزەنگ، بەڵام دیـسان داوێـنی هومێـد بـەرنادا و بـڕوای وایـه ئـەو زوڵمـه هـەتا سـەر نابـێ و ڕۆژێـك هـەر دێ کـه دنیـا بـه ئـارەزووی ئـەو بـه ئـارەزووی لێقـەوماوانی ئـاواڵی بوخلێتـەوە. ڕووناکـایی دادپـەروەری و ڕەواکـاری لـه ئاسـۆی نادیـارەوە پەیـدا ببـێ و خـوا ڕێبـەرێك بـۆ هـەژاران بـەڕێ بکـا کـه بتوانێ پێـشیان کـەوێ و بـه گـژ زۆرداریانـدا بکـا و ڕزگـار ببـن. جـا دەبـێ بـەو چـاوەنۆڕی کردنـه خۆسـازدانی بـۆ ئـەو ڕۆژه -کـه ڕێبـەر دێ و بـه گـژ

زاڵمیدا دەکا- لەبیـــر نەچـێ؛ تـەواو ئامـادە و تـەیار بـێ؛ زۆر وشـیار بـێ لـە تەنبەڵی و خەو بێزار بێ؛ ئەوەنـدە چوسـت و بـەکار بـێ کـە لـە ژێـر بەیـداخی ئیمامدا -هەر کاتێ هـات- خـۆی بنوێنـێ و بـە شـانازی بـە سـەربازێکی زۆر ئازا وەربگیـرێ و لـە تێکـدانی دەزگـای زوڵـم و لـە دامـەزرانی عەداڵـەت لـە سەرزەمیـن، وەك پاڵەی چاك، کەرخی دروێنەی دیاری بێ.

لــە مێــژوو دەخوێنینــەوە کــە لــە ڕۆژگــارانی پێــشیــن لــە زۆر شــوێنان ســـەرەڕای خـــەڵکی ڕەمـــەکی، تەنانـــەت پیـــاوانی دینـــیش هـــەموو پـــاش نیـــوەڕۆی هـــەینی دەچـــوونە گرێـــوە و غـــار و تیـــرئەندازی و خۆیـــان فێـــری هـــەنگێوەیی و چـــاپكسـواری دەکـــرد. گەمـــە و یـــاری لەســـەر دراو، کـــە لـــە ئیـــسلامدا حەرامـــە، بـــۆ گرێـــوە غـــاری ئەســـپ و تیـــرئەندازی ڕێ دراوە. زاناکـــانی موســـوڵمانان، موســـوڵمانیان دنـــە دەدان کـــە سوارچـــاك و ئـــەنگێوە بـــن. خۆشـــیان -وێـــڕای خـــەڵکی دیکـــە- تونـــدوتۆڵ و بـــە گـــورد و گـــورجوگـــۆڵ دەکرد کە بتـوانن لـە بەرانبـەر دوژمنانـدا دەسـتەوەکەری بکـەن و لـەش خـاو و خلیسك نەبن.

ئەوســـاکە ئەگـــەر بیانگوتـــا چـــاوەنۆڕین ئیمـــامی زەمـــان پەیـــدابێ و پێشمان کەوێ و لـە ژێـر سـەرکردەیی ئـەوا مەردانـە خـەبات بکـەین و تـوخم و تۆوی زوڵـم و زەڵاڵـەت نەهێڵیـــن و هێنـدە عەداڵـەت دامـەزرێ کـە گـورگ و مـەڕ پێکـەوە ئـاو بـــخۆنەوە، دەمـانگوت ڕێگـەی تـێ دەچـێ کـە بتـوانن. بـەڵام ئێـستا بەرانبـەر بـەو ڕێبەرانـەی کـە دینـداری لـە تەنبەڵیـدا دەبیـنن دەبێ چۆن بیـن؟

زۆر لـەو ڕێبەرانـەی دیـنی -بـا بـە گـورد و تاقـەتیش بـن- لایـان وایـە دەبێ خەڵك وا نەزانن هـیچ تیـــن و تابـشتیان هەیـە. بـا وا بـزانن مـام مـەلا لەبـەر کەمـــخۆری و کـەم خـەوتن و نوێـژ و ڕۆژووی فـرە و زۆری، ئـەو هێـز و گـوردەی نـەماوە لـە ڕێ ڕۆیـشتـن، لـە سـواری، لـە ڕاپـەڕین و داپـەڕین بارتەقای هەرزەکاران بێت.

مــەلام دیــوه خەپــه و قەڵــەو، لاڕوومــەتی دوو کــولێره چــەور دەکــا. لــه ژەمێکــیش بــه دەئەســتورکان خورێنــه. مــست لــه ورچ بــدا دەیــخا. بــەڵام کاتێ له دەرگــای مــاڵ دەچــێته دەر، بــه هــەنگاوی ورد و بــچووك، بــه نرکــه و ناڵه و نووکەنووك، به حــاڵ پــێ لــه زەوی دەنــێ. دەبــێ دوو کــەس دەس دەبــن هــەنگڵی بگــرن نــەوەك ســەرەنگرێ بــەرێ! ئەگــەر لــه گونــدێك بــۆ گونــدێك سەفەر بکا و سواری کەر بــێ، دەبــێ یــەکێك لینگــی بــەرز بکاتــەوه و یــەکێك پاڵ به پاشڵیەوه نێ تــا ســەرکەوێ. ئــەو خــۆ بــێ‌هێز نیــشاندانەی نــاوی ویقــار و هەیبــەتی پیــاوانی خــودای لــێ نــراوه. جــا چــۆن پیــاوی هێنــده پارێزگــار و دینــدار وەکــوو لاوێکــی هــەرزەکار خــۆی هەڵداتــه ســەر پــشتی ئەســپ و بارەبەر؟

ئــەم تــەرزه مفتەخۆرانــه کــه وەك زەروو لەســەر خــوێنی مــەردم ژیــاون و دەژین و دەیانەوێ هــەر پاڵکــەون و پارووبیــان بــه دەمــەوه کــەن، ڕەنگــی دیــن و چــاوەنۆڕی هــاتنی ئیمــامی زەمانیــان دەو تەوەزلیــه هەڵــسووه و پینــەیان پێدا گرتووه. دەڵــێن ئێمــه گومانــمان لــەوەدا نییــه کــه ڕۆژی خــۆی ئیمــامی نــەدیار دێتــەوه و هــەر کــارێکی هەمانــه ئــەو بۆمــان دەکــا و هەرچــی ئــارەزووی دڵمانــه پێکــی دێنــێ. تــا ئــەویش تەشــریف نــەهێنێ هــیچ کارێــك لەدەس مه نایه. باش هەروایه ڕاوەستیــن و چاوەنۆڕ بیــن.

ئەمجۆره فەرمایشانه کــارێکی کردۆتــه ســەر گــەل کــه لای وایــه نابــێ بــه گژ زۆرداری لاساردا بــچێ. نابــێ لەســەر مــاڵی تــاڵانکراوی خــۆی هــەرا بکــا. با به ژیانی تاڵ بــساچێ و لــه ژێــر چــەپۆکی دوژمنــا بناڵێنــێ و هومێــدی بــه خۆشی نــەبێ و تــەنیا چــاوی هەرلــەوه بــێ کــه کــەی ئیمــامی نادیــاری پەیــدا دەبێ و دەفریای دێ.

نەخێر هەرکەس بڕوای وابــێ کــه دەبــێ بــه تــەمای ئیمــام دەســته و ئــەژنۆ دابنیشێ و بــه ژیــانی حیــز و ســلامەت قنیــات بکــا و بــه ئــاواتی چــاوەنۆڕی ئیمامــەوه هــەموو ژیــنی بــه نــزا و گریــان ببــوورێ، هەڵــەکاره و هیــچی لــه

هیچ نەزانیوە.

سەرچاوەی ئەو چاوەنۆڕیە بڕوا بە ڕەوتی تاریخە و هومێدە بە دادپەروەری خودای مەزن. خوا فەرموویە: «لە زەبووردا نووسیومانە ئەم زەمینە کەلەپوورە بۆ پیاوچاکان.» عەلی لەم بارەوە دەڵێ: «ئەگەر پتر لە یەك ڕۆژیش تەمەنی دنیا نەمابێ، خوا هێندەی مەودا دەداتێ کە ئەم ئاواتە بێتە جێ».

چاوەنۆڕی و هومێد بە ئایندەی خۆشتر، جگە لەوەی کە لە هەموو ئاینە عاسمانییەکاندا -بەتایبەتی لە قورعاندا- باس کراوە، لە ناو غەیرە دینانیشدا، لە ناو دین دوژمنانیشدا، باوی هەبووە و باوی هەیە.

ماك پەرستانی کمۆنیست لایان وایە مێژوو بیەوێ و نەیەوێ ئەوە ڕەوتی ڕۆژگارە: چینی چەوساوەی کرێکار سەرمایەدار لە ناو دەبا و خۆی ئەبێتە فەرمانڕەوا لەسەر زەمین. بەڵام ئایا هەر بە هومێدی ئەو ڕۆژە هیچ کار ناکەن و چاوەنۆڕن بێ ماندوو بوون ئەم ئاواتەیان بێتە دی؟ نەخێر. دەزانن بەربەرەکانی و خەباتی بێپسانەوە و ڕەنج کێشانی خۆیان نەبێ هەرگیز بەو ئاواتە ناگەن.

خوشکم! برام!

وەك زانیمان چاوەنۆڕی بۆ دوارۆژێکی ڕووناکترە، هانەدەری چالاکیە. بەو مەرجە فێڵباز و دەسبڕ تێکی نەدەن. تەوەکول، حەج، قەناعەت و سەبریش لەو بابەتەن. حەج بێجگە لە کۆبوونەوەی موسوڵمانان لە شوێنێکدا و ئاگاداری لە بەسەرهاتی یەکتری سێ پەندی زۆر پڕبایەخمان دەخاتە بیر: با زۆر لە تەنگانەشدا بین، دڵسارد و ناهومێد نەبین؛ دەس لە تەقەلا و کۆشش و داواکاریمان بەرنەدەین؛ چاومان لە بەزەی خوداش بێ و لامان وابێ خودا کەسی بێکەسانە و فریاڕەسی بێدەسانە. هاتوچۆی هاجەر لە نێوان سەفا و مەروا کە هەڵوەدا بوو لە شوێن ئاو، شەش جار ئەو ناوەی پشکنی، هیچی نەدی. دیسان هەر ناهومێد نەبوو؛ لە کۆشش وچانی نەدا. هەوساری چارەنووسی خۆی، ڕۆڵەی

ساوای بەجێهێشتووی، بە بەزەی خوا سپاردبوو. کۆششی بێپسانەوە، هیوای بەهێز، ئەوسا تەوەکول بە خودا هەموو ئاواتی پێکهێنا و لە حەوتەمین هاتوچۆدا هەم ئاو، هەم ئاوەدانی پەیدا کرد.

عەلی لە گەرمەی شەڕیدا پەندی ڕۆڵەی خۆی دائەدا: «کێویش ببزوون، ئەتۆ مەبزوو! ددان بەسەر یەکدا بێنە! سەرت بە خودا بسپێرە! پێت لە زەوی بچەقێنە! چاو ببڕە ئەوپەڕی شەڕگە! هیچ بیر لە خۆت مەکەرەوە! سەرکەوتن لە خوا بزانە!».

لەم ئامۆژگاریەی عەلیدا کۆشش و سەبر و تەوەکول -وەك بۆ موسوڵمان پێویستە- خۆ دەنوێنن. تەوەکول مانای وا نییە تۆ هیچ مەکە و هەموو کارت بە خوا بسپێرە و پاڵدەوە. عارەبێك لە لای پێغەمبەر گوتی: من وشترەکەی خۆم بە تەمای خوا بەرهەڵدای بیابان دەکەم. فەرمووی نا. ئەژنۆی ببەستە و ئەوسا بە خودای بسپێرە!

سەبرەکەش -هەر وەك تەوەکول- لە واتا بە بەهرەکەی خۆی لادراوە. زۆر هەڵەین کە پێمان وابێ ئەگەر زوڵمیشمان لێ بکرێ، ئازادیمان لە ناو ببرێ، مافی ڕەوای خواپێداومان بەرپێ بدرێ، لەسەرمانە سەبر بکەین؛ بۆ ڕزگار بوون هەوڵ نەدەین. خوا کە فەرمووی سەبرتان بێ، نیازی تەواو پێچەوانەی ئەم فکرەیە. قورعان دەڵێ: «ئەی ئەوانەی باوەڕیتان بە ئیسلامە! سەبرتان بێ و لە یەکتری جوێ مەبنەوە!». ئەم ئایەتە بۆ خەزاکەران هاتووە کە لە مەیدانا بچەقن و هاریکاری یەکتر بکەن. لە شوێنێکی تر فەرموویە: «ئەی پێغەمبەر! هانەی موسوڵمانان بدە با شەڕ بکەن. بیست لە ئێوەی خاوەن سەبر بەسەر دووسەتا زاڵ دەبن. سەت لە ئێوە هەزار لەوانە دەشکێنێ کە باوەڕیان بە خوا نییە؛ چونکە ئەوان دەهیچ ناگەن. ئێستا خودا کە دەزانێ سستیتان دەناو دەکەوێ، ئەرکی سەرشانتان سووك دەکا. ئەگەر سەتی پشوو لەسەر خۆتان هەبێ، بە سەر دووسەتا زاڵ دەبن. هەزاریشتان بەرەنگاری دووهەزار بن، بە ئیزنی خوا سەردەکەون. خوا دەگەڵ خاوەن سەبرانە».

ئەم ئامۆژگاری و فەرمانە خودا لە جەنگی بەدردا بۆ پێغەمبەری ناردووە. ئەو سەبرەی خودا ویستوویە واتا: لە شەڕ پێداگرتن، واتا بەرەنگاری کردن، واتا کەمیش -کە هەقخواز بێ- نابێ لەبەر زۆری نارەواخواز و خوانەناس دەست دانەوێنێ و ببەزێ.

قەناعەت

لە مانای ئەم وشەیەشدا بە هەڵە چووین؛ وا حاڵی بووین کە قەناعەت واتا: نەداری و هەژاری. ئەگەر پێخۆرێك شك نابەی، ئەگەر دەستت بە نانی گەنم ڕاناگا، بە نانی وشكی جۆ و هەرزن بساچێنە و مەبۆڵێنە و كۆشش مەكە و ماندوو مەبە لە ڕێگای ژینی خۆشتردا و بە بەشی خودا ڕازی بە! ئەگەر دەبینی زگ زلی پاروورفێنی مرۆخۆر دەتچەوسێنن، هەرچی هەتە لێت دەستێنن، نقەت نەیە! كاری خوایە و ئەشێ شوكرانەبژێر بی!

زۆربەی زۆرمان لامان وایە ئیمانداری ڕاست كەسێكە بە پێنج سیر نانی تافتوونی و پەرداخێك ئاو، دەمەژەمی دەرباز بكا و ئەوپەڕی بەختەوەریشیان لەوەدایە نانێك دە شۆرباوێك بوكشن. پاش تێر خواردن دەبن لێفەكورسی خزێن؛ سوپاسیشیان لەبیر نەچێ. سوپاس بۆخوا كە ڕۆزی و ددانی داوە. سوپاس بۆ ئەو ئاغایانەی كە لە سایەی ئەوانەوە پەنا و پێخۆری دەسكەوت.

ڕاستت دەوێ ئەو قەناعەت و ساچانە تەواو ژیانی سەگانەیە و لێی لانادات. هەستیارێكی لاوەكی هەڵبەستەیەكی پاراوی لەو بارەوە هۆندۆتەوە كە ئەمە ماناكەیەتی:

شەوێكە تۆف و سەرما. سێ سەگ لە كۆختەیەكان. شەو چەلەی شەونشینییەكە، گێڕانەوەی بەسەرهاتی ڕۆژانەیە:

دەمەتەقەی سەگانە

ورچە: چەند خۆشە خەوتن لە دەوەلانێ

گورزە: چزەی گۆشـت بیسـتـن لـە ئاشـپەزخانێ
شێرە: کوریژگــەی ئاغـا کلکـت بکێـشێ
بــەناز بــمرێنی یانێهـا دێـشێ
ورچە: دەنگی کوچ کوچـی کـەیبانوو لـە گـوێم
خـۆم لـێ دەگـۆڕێ، نازانـم مـن کێـم
گورزە: سەولەی کەپـەکی لەسـەر سێڵ بـرژاو
شێرە: بـەرماوی میـوان، نـانی تـێ گووشـراو
ورچە: ئێـسکم بـۆ هەڵـدەن، هـەڵی قۆزمـەوە
چـەورایی بلکـێ بەسـەر پۆزمـەوە
ڕاسـتی زۆر خۆشـە ژیـانی سـەگانە
گورزە: ئاخ لە دەست قەمـچی، چـەندە بەژانـە!
شێرە: ناشـکوری مەکـە! سـپڵە بـاش نییـە

سەولە و ئێسك و نـان خـۆ بـەلاش نییـە
جاروبارەیـەك دار لێـدانیش هـەس
لەگـەڵ هـەنگوینا پێـوەدانیش هـەس
ورچە: ئای کـە هـەر جارێ لـە پـاش لێدانـم
دەبـەژن و بـالای ئاغـام دەڕوانـم
وەقرووسـکەی مـن بـەزەی دێتـەوە
گـش زامـی لەشـم دەبرژێتـەوە

ئەگەر ئێمە ئەم گفتوگۆ سەگانەیە بە وردی لێـك بدەینـەوە و دەگـەڵ ژیـنی نەمرنەژی هاوولاتیانی خۆماندا لەبەر یەکتـریان ڕاگرین، تێدەگەین ئـەوەی پێـی دەڵێن قەناعەت و بێنیازی و سەبر و شوکرانەبژێری، دەگەڵ سـەبر و لـە ئـێش و ئازاری قامـچی و دڵخۆشـی بـە دەوەڵان و شـانازی بـە بـەزەی ئاغـا و بـەرماو خواردنی سەگانە بەرانبەرن.

نەخێر گیانە! ئەو قەناعەت و شوکرانەی بە خەیاڵی بـەتاڵی خـۆت لات وایـە

خوداپەسندە، دەگەڵ ئەوەی کە پێغەمبەر فەرموویەتی و عەلی لێ تێگەیاندووە، زۆر جیاوازن. وا ئێستا ئەمڕۆ لە دنیا ڕۆشنبیرانی کۆمەڵناس -کە شارەزای پێچ و پڵووچی هەزارلای بەڕێچوون و گوزەرانن- لە ئێمەی باشتر دەزانن.

کۆمەڵناسە پسپۆڕەکانی لاوەکی لەو باوەڕەن ئەوەی ئێمە ناومان ناوە شارستانییەتی گەشەدار، وەکوو بەردە تراویلکە لە دوور وەکوو ئاو دەبرووسکێ؛ بەڵام تینوەتی ناشکێنێ. هەر کەسێکی تۆ دەیبینی ڕۆژ و شەوی لەبەر نییە، تێدەکۆشێ بەرهەم زۆر کا تا بتوانێ زۆر خەرج کا. بەرهەمی زۆر -کە ڕەنجی لە ڕێدا ئەدەی- بە چی ئەدەی؟ بە کەلوپەل و کەرستەی تازە داهاتووی پیشەسازانی هەندەران.

سەتا نەوەدی ئەو خەڵکە دەستیان بە دەمیان ڕاناگا. هەر ئەوەندە پێ ڕادەگەن پووڵ پەیدا کەن و بەختی کەن. هەرکەس ڕادیۆ دەکاتەوە یان تەلەفزیۆن دەبینێ یان لە ڕۆژنامە دەڕوانێ، سەر و بن و پوخت و پاراوی مەبەستان باسی شتی تازەداهاتووی سەمەر و دراو قووتدەری پیاوڕووتکەرە. دەچێ دەکڕێ. نەغدەکەی پێشەکی دەدا، ساڵ و دوو ساڵ لە قیست و سفتە دەرناچێ. هێشتا لە وامێك دەرنەچووە، شەشی تری هاتۆتە سەر. پەیداکردن لە ڕێی خەرج، خەرج کردن بۆ پەیدا بوون، هەودایەکە دوایی نایە و بنەتاکەی لە بەردی گۆڕیچە بەندە. بە دەردی گای کۆلوبیر چوون. لە هەرکوێوە دەسپێدەکەن تا ئێوارە هەر لەو شوێنەن. ماندووبوونەکەشیان سەربار.

کتێبە هێژاکەی سارتر لە ژێر ناوی ڕشانەوە لە داستانی سزیفدا ئەم ژینە دەخاتە بەرچاو: «زئوس خودای خوداکانی یۆنان لە خێوێك بە ناوی «سزیف» ڕقی هەستا؛ بێگارێکی بۆ بڕیەوە. سزێف دەبوو هەموو ڕۆژێ بەرەبەیان، گابەردێك لەسەرشان دانێ، لە کێوێکی بەرزی سەرخا، تا ئێوارە بە نیخەنیخ گابەردی دەبردە سەر کێو. هەر دایدەنا گاشەی لێ خلۆر دەبۆوە و دەهاتەوە شوێنی دوێنێ. دیسان دەبوو بیباتەوە سەر ترۆپك و دیسان لێی گلۆر بێتەوە هەتا... هەتا».

ئەو کەسەی بە قەرز و قۆڵە خۆی ساز دەکا، واتا تەمەنی ئایندەی دەگرەو

دەنێ. بۆچی دەبێ پیاو تەمــەنی هێــشتا نــەهاتووی بفرۆشــێ؟ فرۆشــتوویە چــی کڕیوە؟

ئەو شتانەی ســەرمایەداری دنیــاخۆر بــۆ گیـــرفان داتەکانــدنی حەشــاماتی بەستەزمانی ئەرکدەری خاکەسەری بە خۆنەزانیان ســاز داوە، بــە شــاتوشــوت و چاپ و گوپ وایان لە بەرچاو ڕەنگاندوون کە بێچارە لایان وایە تا ئــەو شــتانەیان نەبێ نابن بە مالێ؛ نابن بە پیاوی نەجیمی شارستانی. کەچی ئەگەر بــاش بڕوانــی لە سەد یەکیان لەوانە نیــن پەکیان لەسەری کــەوتبێ و نــەیانبێ نــەتوانن بــژین. زۆربەیان ئەو کەلوپەلەن کە ناویان لێناون لۆکس و تەنیا دیــمەن و دیکۆرن. هەر بەینابەینێکی کەمیش ئەمانە لە داب دەکەون؛ ئەشێ سەرلەنوێ بیگــۆڕن. تــازە هات کۆنە خەلاتن! ئەم لۆکسبازی و گۆڕینە، پوولێ و پــارەی زۆری دەوێ. کــابرا ناچارە وێکەوێ، لێرولەوێ خۆی دەگرەوی شیــرکەت و سوتــخۆران بنێ. ســوتیش بە دەردی دەبەگلوو، هەتادێ هەر زۆرتــر دەبــێ. ئیتــر تــا بــەخۆی دەزانــێ لــە سونگەی خەرجی بێهوودە، بووەتە کۆیلەی ئالّقەبەگوێ.

پێشوو کۆیلەیان دەفرۆشتــن. ئەوانەی بەدیل دەگیــران لە بازاڕان دەفرۆشــران؛ دەبوونە مالّی کڕیاران. کاریان دەکرد بەرهەمی کار بۆ ئاغا بوو. ئاغــاش نــان و ئەنوا و دەرمان و بەرگی لەسەر بوو کە بیانداتێ.

ئێــستا دلّمــان بــەوە خۆشــە کۆیلەفرۆشــی نــەماوە و هــەموو کــەس وەك یەك ئازادە و بەو ئازادبوونە دلّــشادین. کەچــی ئەگــەر هــەروا تۆزێــك بیــر لــە خۆمان بکەینــەوە، دەزانیـــن ئێمــە لــەو کۆیلــەی پێــشوو هــەبوون کلۆلتـــرین. کــار دەکــەین و ڕەنـــجەکەمان دەچــێتە گیـــرفانی ئاغــا و کەســیش ئاوڕمــان وێ نــادا مایــەی ژیانـــمان دابیـــن کــا. ئەگــەر کۆیلــەکانی بــەرێ بــە زۆرداری دەخرانە ســارد و ســەوداوە و لــە ناچــاری ملیــان دەدا، ئێمــە هــەر بــە خۆشــی خۆمـــان خـــۆ دەفرۆشیـــن! بــە پاڕانــەوە و تکاکــار تــێ دەکۆشیـــن خـــاوەن شــرکەت بـــمانکڕن! نرخەکــەمان بڕکــە-بڕکــە و بــە ســووتەوە لــێ وەســتێنن. ئێمــەش لــە ژێــر بــاری وامیــان بــچەمیــن و مانــدوو بیـــن و هــەموو ڕۆژێــش

تازە داهاتوویێکی لە نوێ گزوفتی چاومان بدا. لە جیاتی سووکبوونی بارمان دەقات کارمان لێ زیاد ببێ و بە دەردی سزێفەکە چین کە سارتر بۆمان باس دەکا، هەر سەروکەوین و داکەوین. ئایندە و تەمەن فرۆشتن ئازادی بیر و باوەڕیش لەناو دەبا. ئەو کەسەی لە ڕای دیمەنی زەرق و بەرقی سواغی خانووی، لە پێناو شیوی ناو قوتووی -بە گفتی خۆی نەجیمانە- کەوتۆتە ژێر باری قەرز و بە هیچ تەرزێ ڕزگار نابێ، چ خوا بەرداره لای وابێ ئازادی لە دەست نەداوە. ئەو بابایەی کە شەو و ڕۆژی بۆ نییە و نازانێ سانەوە چییە و هۆش و گۆشی بە دەربەستە دەبەردەستی ورگی ناوە و لەبەر سفتە ئیمزاکردن پێ ڕاناگا سەر بوخرێنێ، کوا هەلی ئەوەی دەمێنێ ئاوڕ وەسەر دڵ و دەروون بداتەوە و پلە و پیاوەتی خۆی وەك مرۆ بەسەر کاتەوە. بە گفتی برادەر «جەلال» ئەو کەسانە لە پیاوەتی داتەکاون و ئامپای ئاژەڵی خەساون.

جا ئەو جۆرە خۆفرۆشانە بە دنیا، لە سۆنگەی گەندەخۆریەوە -کە هەرچی بەردەستیان کەوێ دە ورگەبۆری داخنن- زۆر پێ ناچێ دەبنە مالۆسی دابەستە: ملێکی قوڵە و ئەستوور و لووت وەك چەوەندەری سوور و چەنەکورت و بەرچێڵە بە گنج و شۆڕ و تووکەپێشەسەروەریوی ورگ و پاشڵ دەرپەڕیوی گەد و گیپاڵی شل و ول، هەمیشە پشووسوار و فل. تل دەدەن، گەلاوگەڵ دەڕۆن. لە جوولانەوە دەوەستن؛ بە نەوسی خۆیان ناوەستن. هەر هێندە دەزانن بخۆن؛ تا دەتوانن چاوچنۆك بن. بە فێڵ بە تەڵەکەبازی، بە مەرایی و خوازەڵۆکی پەیدا کەن و لە زگبازی و لە تۆلازی بەخت کەن و هیچ وەختێك چاویان تێر نابێ. ئەمانە گەر ڕاستت دەوێ بەدبەختی دنیا و قیامەتن.

جا لێرەدا قەناعەتی ئیسلامەتی ئەو قەناعەتەی قورعان و خودای قورعان فەرموویانە -نەك ئەوەی بە ئێمەیان گوت- دەردەکەوێ چەند هێژایە.

ئیسلام دەڵێ: تۆ بەو بەشەی خودا دەتداتێ ڕازی بە. چاوت لە ئەم و ئەو نەبێ. چاولێکەری و چاوچنۆکی و ئێرەیی بە خەڵك بردن لە مێشك و هۆشت دەراوێ. نەیفەرموو دەبێ نەدار بیت. دەڵێ دارا یان هەژار بیت، پێ بەقەد بەرەی خۆت ڕابکێشە. خۆت خێوی پیاوەتی خۆت بە. هەوساری خۆت مەدە دەستی ئارەزووی نەوسی چنۆکت. تۆ بە ئازادی خولْقاوی؛ خۆت بە ورگی هەڵمساو و بەرگی ڕەنگاوڕەنگ مەفرۆشە. بە پێی توانا بخۆ! بنۆشە! بپۆشە! بە هەژارانیش ببەخشە! ئەندازەش دەبەرچاو گرە! خودا لە زمان لوقمانەوە بە پێغەمبەری فەرمووە: «دەستەکانت مەکە بە تۆقی گەردنت! تەواویش پانیان مەکەوە، بکەویە بەر تیر و تانە و بە خەمانەوە دامێنی.» واتا نە ڕژد و چرووك بە لۆمەت بکەن؛ نە ئەوەندە دەسبڵاو بە بتخاتە سەرساجی عەلی و چیت نەمێنێ.

خوا فەرموویە وەکوو خوا بەشی تۆی داوە تۆش بەشی خەڵکی لێ بدە! بەشی خۆشت لە دنیادا لەبیر مەکە! واتا هەر وەك ژینی خۆشی خۆت لەبیرە، کۆمەڵگاکەشت لەبیر بێ! هەر وەك قازانجی خۆت دەوێ، قازانجی خەڵکیشت بوێ! هەروەك ناتەوێ فێڵبازان دەستت ببڕن، لە دەسبڕینی بێنازان تێمەکۆشە! بە شوکرانەی ئەو هێزەی خودا داویە پێت، بۆ بەهێزبوونی لاوازان خەبات بکە! ئیسلامەتی دوو ڕێگەی بۆ دیاری کردووین ئەگەر بێتوو بەریان نەدەین بەختەوەری دنیا و دینمانی تێدایە. یەکەم: دەڵێ هێندە زێر و نەغدینە وەسەریەك مەنێ و مەیشێرەوە کە هەر بە پاس لێکردن و بژاردنییەوە خەریك بی و بیر لە چیتر نەکەیتەوە. دووهەمینیش لە چاونەزێری و چنۆکی و خوازەڵۆکی بتەکیەوە. چونکە چنۆك و خوازەڵۆك چاری ناچار بۆ نامەردان مل شۆڕ دەکا و سەر بۆ پیاوی خۆڕی و تۆڕی دەچەمێنێ و پیاوەتی و قەدر و حورمەتی بۆ نامێنێ و بە کورتی خۆی دەدۆڕێنێ.

ئەم قەناعەتەى ئيسلامى ڕاستەقينە، ئەمڕۆش لە كن ڕۆشنبيرانى جيهانى شارستانييەتى گەشەدار زۆر پەسندە. ئەم جۆرە قەناعەتەيان ناو ناوە سۆفيەتى شۆڕشگێرانە (زُهد انقلابى)! ئامۆژگارى مرۆ دەكەن كە ناشێ بۆ زێدەخەرجى و لووكسبازى و زگ زلكردن خۆت و دواڕۆژت بفرۆشى و ئاورووت لە ڕێى پارە و پاروودا برێژى و پياوەتى و ئازادى ژيانت لە كيس بدەى.

بەڵێ برام! ئيسلاميش هەر ئەوەى دەويست كە ئەمڕۆش لەلاى زانايان زۆر بەنرخە. بەداخەوە فێڵبازان و بەڕواڵەت زاناى نەزانمان واتاى قەناعەتيان گۆڕى. گوتيان قەناعەت ئەمەسە بێنان و بەرگ و بێپێڵاو بژى و شوكرانەبژێر بى! تەنانەت هەر قەناعەتيان بە هەژارى و بێئەنوايى مانا دەكرد. لايان وابوو هەركەس ڕووت و برسى نەبێ، خوا ناناسێ. پرودون و ماركس، هەقيان بوو كە ئەم زڕە قەناعەتە ناو بنێن: بێدەرەتانى فەلسەفە و فەلسەفەى بێدەرەتانى.

بەڵێ ئەو هەڵەكارانەى بە خاپاندن خۆيان كردە ڕێشاندەرمان و لەسەرمان بوونە كەيخودا، هەر بەوەندەوە نەوێستان كە برسيەتى و نەداريمان لێ بكەن بە بناغەى ئيمان؛ گوتيان هەركەس دوور لە خۆمان، لە دنيا خۆشى ببينێ، لە بەزەى خودا بێبەشە!

بۆ قەناعەتى ئيسلامى سەرەتايى، ڕووداوێكتان بۆ باس دەكەم: لە ڕۆژگارى خەليفايەتى عەليدا، عاسم ناوێك كوڕى زيادى حارسى ببوو بە گۆشەنشين و دەستى لە دنيا بەردابوو. كسپ و كارێكى نەدەكرد هەر خەريكى نوێژ دابەستن و دۆعا بوو. عەلى ڕۆژێك بە تووڕەيەوە تێىخوڕى: تۆ شەيتان فريوى داوى كراوى بە دوژمنى خۆت! تۆق و كۆتى لە ملى ژن و منداڵتدا. ئەگەر بەزەت هيچ بە خۆتا نايەتەوە، بەزەت بە منداڵتدا بێ! برۆ ڕەنج بدە! پەيدا كە! تۆ چۆن ئەوەى خوداى گەورە ڕەواى ديوە، لەدەم خۆتى دەگريەوە؟ مام عاسمى سەرسۆفيلكە كە بە خەياڵ وايدەزانى موسوڵمانى ڕاست ئەوەيە وەك ڕەبەنانى خاچپەرست گۆشەگير بێ و هەرگيز دنياى لەبير نەبێ، لە وەرامى عەلى دەڵێ: تۆ بۆچى

باسی خۆت ناکەی؟ جلك و بەرگت کۆنە و زورە؛ خۆراکت هەژارانەیە. وا منـیش چاو لە تۆ دەکەم! عەلی زۆر بە ڕقهەستاوی بەر دەبێتـە سـەر و گـوێلاکی مـام عاسم؛ پێی دەڵێ: هەی نەفامی گێژ! من بۆ وەك تۆم؟ ئەگەر دەبەر ناکەم، ناخۆم، من فەرمانڕەوای ئەو خەڵکەم. دەمەوێ دەردی هەژاران هەست پێ بکـەم؛ بزانـم برسی و ڕووت چۆنن، بە دەرد و مەرگیان ڕابگەم. ئەگینا من نە تەنبەڵم، نە لـە کار خۆم دەدزمەوە، نە لام وایـە تێـری و تەسـەلی و پۆشـتە بـوون پێـچەوانەی دینەکەمە.

براکەم! کەس و کارەکەم!

ئەو خودایەی من دەیناسم بەرتیل ناخوا. کاری بە تکاکار و کوێخا و گزیـر و کاردار و باجگر و باج ئەستێن نییە. نە بە دیاری بۆ پیـر بردن نـەرم ئـەوێ و نـە ئەگەر تکاکار نەوێ، ڕێگەت نادا. تۆش و پیـرت لـە لای خـودا وەکـوو یـەکن؛ وەکوو یەك دەنگتان دەیگاتێ. خوا ماڵی خۆی بە ماڵی خەڵك ناو دەبا: «هـەوەڵ ماڵێکە بۆ مەردم دامەزراوە».

خـودا یـاری ئەوانەیـە کـە یاریـدەی چـینی بێدەسـتەڵات دەدەن؛ لـە سـەر هەژاران دێنـە جـواو؛ دەگـژ زۆرداران ڕادەچـن. پێغەمبـەری ڕادەسـپێرێ خـوار و بێبـار و بـەدکاران بـە دمـە شـمـشێر ڕاسـت کاتـەوە. بـە دەردی ڕۆدنـسۆن دەڵـێ: پێغەمبـەری بەچـەکەوە! جـا ئەگـەر ئـەو فەلەزلـە بـە تانـەوە ئەمـە دەڵـێ، مـن شـانازی پێـوە دەکـەم. چـونکە پێغەمبـەری ئیـسلام وەك مەسـیحی کـاتۆلیکی ڕۆمـی نییـە بـەینی کۆڵـەدار و کۆیلـە، زۆردار و ناهـەقی لێکـراو، داگیـرکەرانی ڕۆمـانی و زێـد لـێ داگیـرکراوانی فەلەسـتینی نـەکا و بێـژێ: گـەرەك گـشتان یەکتـرتان خۆشـبوێ. مـاڵی قەیـسەر بـۆ قەیـسەر و مـاڵی خـودا بـۆ خودایـە. کـەس نابـێ وە کـەس بکـەوێ. هەرکەسـێ ئـازارت ئـەدا دۆعـای بـەخێری بـۆ بکـە تـا سەرەنـجام کاری دەگاتە ڕادەیـەك دوو جەندرمـەی ڕۆمـی بـێن و درکـەزی دەسـەر بپێـچن

و ڕەپێچی کەن بۆ پای سێدارەی داگیـرکار.

پێغەمبەری موسوڵمانان دەسەر دوژمنیەوە ناچێ؛ سـزای غـەیان دەداتـەوە. لەسەر غەدرێك، جوولەکەی بەنووقورەیزەی قەڵاچۆ کرد. پێنجسەت کەسی سـەر برین و لاشەکانی هەڵداشتە ناو کەندالّەوە. وا ئێستاکێ کە ئەو شیـرە لە کالاندا ژەنگاوی بوو، دوژمنانـمان ئێمە بەو دەردە دەبـەن و پێنـسەد- پێنـسەد دەنـاو بودرمان داوێژن.

ویل دۆرانت لە نووسراوێکیا دەربارەی پێغەمبەر دەڵـێ: «هـیچ کەسـێك لـە پێغەمبەران پەیرەوانی بۆ بەهێز بوون و ئازایی وەك موحەمەد ڕانـەهێنا و هـیچ پێغەمبەرێك جگە لەو نەیتوانیوە لەم مەبەستەدا سەرکەوێ».

پێغەمبەری موسـوڵمانان بـۆ ژیـانی پـڕ بەختـەوەری و دادپـەروەری لەسـەر زەمیـن تێدەکۆشا. کاری زۆر و بەرهەمهێنانی ڕادەسپارد. لە ماڵی گلێندا دەژیا و گوێی نەئەدا بە زەرق و بەرقی بێهوودە. هەموو ژیـانی تـەرخانی خزمـەت بـە خەڵك و لابردنی بێئاکاری و زۆرداری بوو. پەیرەوانی گوێ بە فەرمانی پێغەمبەر -وەك مێژوو شایەتی دەدا- زۆربەی زۆریان لە بەربەرەکانێ زۆرداران نەوێستاون و گیانی خۆیان لەو ڕێگەیەدا بەخشیوە؛ کە عەلیش و ڕۆڵەی عەلیش لەوانە بوون.

بەڵام قسە بۆ کێ دەکەی؟

ئەو بەرەی لە ئاییـن تـەرە لـە ناومانـدا -کـە چـینێکی خوێنـدەوارە- بـۆ پەرەدانی بڕوای خۆی ڕۆژنامەی هەس؛ گۆڤـاری هـەس؛ نووسـەری بـاش، کتێـب وەرگێڕی کارامە، خاوەنی زمانی پاراو، دیوانـە شـێعری چـاپکـراو، چیـرۆك و نومایشنامە و فیلم و سەتان لەو بابەتەی دەبەردەستا، لە پەستا هێـرش دەکەنـە سەر دینەکە. ئەم کەرستە دژەدین و ڕەنگینانە بـە نرخێکـی کـەم و هـەرزان لـە بازاڕدا دەس دەکەوێ. کوڕ و کچمان بە هاسانی دەیـخوێننەوە و هێـدی- هێـدی لە مەزەب دەتەکێنەوە.

لەولایـشەوە ئەوانـەی خۆیـان نـاو نـاوە موسـوڵمانی خـاوەن ئیمـان، وەك

مێشیشیان میوان نەبێ وایە. هەر تەقەشیان لەسەر نایە. خەمی چیانە؟ هەزاران تەکیە و مزگەوت و بەرزەك و مینبەریان هەیە. چیان گەرەکە و چۆنیان دەوێ، کەرستە لەبەر دەستایە.

لەم ناوەدا کەسانێکی کە دەگەڵ مندا هاوبیرن، تێگیراون. نە ئەنوایە کە بیچنێ نە دەتوانن ئەوی لە دڵیاندایە دەری خەن. بێدەرەتان و سەرگەردان!

بە هەزار دەرد و مەخسەرە و چەرمەسەرە، سیپارەیەك، نامیلکەیەك لە چاپ بدەم. لە گش لاوە بەرتانە و شالاّو دەکەوم و تالاّوم بە دەمدا دەکەن. لاوان دەڵێن لەم ڕۆژگارە -کە لە چەرخی بیستەمیندایـن- دیسان باسی ئایین دەکەی؟ دیسان چیرۆکی ئەبووزەر؟! کۆنەکانیش تیژتر بە گژمدا دێن: چۆن ناوی پێغەمبەر نووسین سەڵواتی نەبێ ڕەوایە؟ کوا ئەو کەسەی سلاّوەتی تەواوی بۆ نەنووسیوە؟ تا وەبەر داری حەدی دەین!

ئێمەی کە بە خۆمان ئێژین ڕۆشنبیری خاوەن ئایین، ئەبێ چی بکەین؟ ئێمە بووینە دەنکە گەنم لە نێوان دوو بەرداشاندا قەتیس ماوین؛ هەر ببزووینەوە هاڕاوین. نە هاوارمان بە کەس دەگا نە کەسیش دەهاوارمان دێ. هەر بنووسین، بنووسەکەمان دەشکێنن. هاوار بکەین، دەم و قوڕگمان دەدڕێنن. بچینە بەر هەر ئەنوایەك دەیڕووخێنن. عاسمان دوور و زەوی سەخت! چنجڕووکمان لەچی گیر کەین؟

دایە! باوە! براکەم! هاوولاّتیەکەم!

هەوڵدەن دەقورعان بگەن! تا تێبگەن کە ئەوەی ئێستە لاتانە و لاتان وایە ئیمانە بە خوا و بە قورعان، درووس نییە. عەلی ئامۆزای پێغەمبەر نە قارەمانی چیرۆکە نە بتیشە بۆ پەرستن. نایناسین و دەیپەرستین! عەلی موسوڵمانی ڕاست و خواپەرستێکی بێخەش بوو. دژی گەلخۆر و زاڵم بوو. بۆ ڕزگاری چینی چەوساو تێدەکۆشا.

جا بۆ ئەوە کە نەیاران پێتان نەڵێن شیعەگەری دەسکاری

ئێرانییەکانە و دایان هێنا تا ئیسلامی پێ لابەرن، کارێك بکەن کە شیعەتی -بێ زیاد و کەم- دەگەڵ مانای قورعانەکە بەرانبەر بێ. دەگەڵ پێشداچوونی دنیا گەشە بکا و لە هەموو دەور و زەمانێك بەهرەی بۆ گەل و کۆمەڵ بێ. زانستی تازەبابەتی مایەی پێشکەوتن بخوێنن و منالانتان بۆ پیشە و هونەری باش و بەهرەدەر بۆ گەل ڕابێنن. لە دین و ئایینەکەشیان تێ بگەیەنن. کە مەبەستم لە دینەکە، فەرموودەی دەقی قورعانە؛ نەك هەر شیوەن و گریانە و لە خۆدانە و هیچیتر نا.

پیاوی چابن! تۆزێك لە خۆتان وریا بن! ژیرانە بیر بکەنەوە! ئەوەی ئێستا ئێمە لێرە ناومان ناوە خواپەرستی، فرِی بەسەر خواوە نییە؛ بۆیە تازەلاوەکانمان پێتان دەڵێن: کۆنەپەرستی بێکارە و گەمە و گاڵتەتان پێدەکەن. لاشتان وانەبێ ئەوانەی هەر چونکە چوونە ئورووپا و گەڕاونەوە و بە خۆیان دەڵێن ڕۆشنبیر، ڕووناکبیرن. نەخێر، بەشی زۆر لەوانیش -وەك نەخوێندەوارەکانمان- چاوبەستە و کوێرانە دەژین. هەر ئەوەندەی لێ دەزانن دەمەلاسکەی ڕۆژاوایی بکەنەوە و خۆیان وەك ئەوان نیشان دەن. لە بابەت زانستیشەوە، هیچیان دەبارانـدا نییە. واتا -بە ناشکوری ناڵێم- نە کەونەکانمان بەکار دێن نە تازەکان. ئێمە فێرگەیەکمان دەوێ کە باری ئێستا بگۆڕێ. خوێندەوارمان زیتانەتر لە کۆمەڵگاکەی بنۆڕێ. هەم دینەکەی -وەك لە قورعاندا هاتووە- ئاگا لێبێ، هەم لە زانست و هونەری خەڵکی دنیا خەبەردار بێ.

ئێمە دەبێ ئازاد بیرکرنەوە، ئازاد ژیان بخەینە مێشکی خەڵکەوە. کارێك بکەین لاوەکانمان وێرای کاروانی شارستانییەتی گەشەداری ئەم زەمانە بخەینە ڕێ و نەشهێڵین دینە ڕاستەکەی -کە خوا و قورعان فەرموویانە- لەدەس بدەن. قورعانەکەش نەکەینە تەلیسمی دێوان؛ لامان وابێ هیچ کەسێك ناشێ بیزانێ.

باوە! دایە!

ئەم دنیایە -کە ئێوە لێی بێخەبەرن- زۆر گۆڕیاوە. دوژمنانمان زۆر بەهێزن. ئەگەر ئێمەش بە بیر و بڕوای تازەوە خۆ نەنوێنین بەرگەی لێشاوی ڕۆژاوای زانا و چاوچنۆك ناگرین.

با ڕاپەڕین. ڕاپەڕینێکی شۆڕشگێڕ. بە خوێندن و بیری ئازاد، ئێمەش خۆمان وەك دوژمنەکان بەهێز کەین. تا هەل ماوە ئەو تۆزە دینە و ژینەمان -کە لاماوە- بپارێزین. ئەگینا هێندەی پێ ناچێ ئەوەی ئێستا ناومان ناوە دین و ئایین دەتوێتەوە و شوێنیشی کوێر دەبێتەوە. ئەوسا هەزار حەیف و پەکوو بە پوولێکە و پەشیمانی بەهرە نادا.